Digitized b

70
M
G
25

70. 7. G. 25

H*9851 cpe - R I, 161
= R - 586

Izaac

He-XVI

HeJ III, 217

Digitized by Google

Digitized by Google

Firenze, pubblicata dopo l'anno 1472 vedi Bandini a.ll.
In fol. Fogli 72

Digitized by Google

Quæſtiones Camaldulenſes Chriſtophori Landini Florentini ad Federicum Vrbinatum Principem.

Quæſtionum Camaldulenſiũ. De uita actiua & contemplatiua. Liber primus.

Quæſtionum Camaldulenſiũ. De ſummo bono. Liber ſecundus.

Camaldulenſium diſputationum Chriſtophori Landini In. P. Virgilii Maronis Allegorias. Liber tertius.

Camaldulenſium diſputationum Chriſtophori Landini In. P. Virgilii Maronis Allegorias. Liber quartus.

2

CHRISTOPHORI LANDINI FLORENTINI AD ILLVSTREM FEDERICVM PRINCIPEM VRBINATVM DISPVTATIONVM CAMALDVLENSIVM LIBER PRIMVS. DE VITA CONTEMPLATIVA ET ACTIVA.FELICITER INCIPIT.

EX OMNIBVS ſtudiis Illuſtriſſime Federice / quibus quidem uariis: ac penitus inter ſe diuerſis humanum genus exercetur id in primis cum omnium : in quibus uel mediocris prudentia elucet / conſenſu approbatur : tum ſapiẽtiſſimorum uirorum iudicio ueluti optimũ præfertur : in quo finem illum omnium rerum ultimum : quod græci Telos nuncupant / inueſtigamus . Ad quem ueluti ad extremam curriculi metam deuenientibus nobis in tuto : tranquilloq; acquieſcere liceat . Qui quidem niſi certus : ac præfinitus a ſummo deo nobis propoſitus ſit : quid iam humana conditione miſerius excogitare poſſim/non reperio. Nam ſi cunctis aliis in rebus ſiue animatæ illæ ſint : ſiue anima careant / ultimum aliquid : atq; poſtremum natura conſtituit:quo cum peruenerint beatæ iure dicantur : nonne iniquiſſime nobiſcum actum eſſe putemus : ſi ſolus is homo ſit : quem quo grauiſſimos ac pene infinitos labores ſuos / quo omnes cogitationes : quo deniq; uniuerſæ uitæ curſum dirigat/nuſquam inueniat . Sed profecto ſicuti ſagittariis ſuum ſignum procul expoſitum eſt / quo ſagittas collineent atq; dirigant : ſic homini hoc : quod dixi ultimum ab ea : quæ nulla unquam in re deficit natura propoſitum eſt. Quod ſi negligat / miſer ſemper futurus ſit homo . Sin autem omnes uiuendi rationes illhuc tendant : ſummam ſimus beatitudinem conſecuturi . Quam ob rem quid nobis ſtultius fingi poteſt? qui in rebus nihil profuturis : ac potius perſæpe nocituris tam aſſiduas uigilias conteramus : tam intollerabiles labores perferamus : tam manifeſta in pericula irruamus . Earum autem rerum : quibus ſolis & aduerſus uarios fortunæ impetus armari poſſimus : & quid inter illud uanum : adumbratumq; & hoc ſolidum : atq; expreſſum & uere bonum interſit cognoſcimus? ne minimam quidem curam ponamus. Quam quidem rem cum ſæpe mecum animo repeterem : non ab re uiſum eſt : ſi eos ſermones litteris mandarem : quos Leonem Baptiſtam Albertum uirum omnium / quos ego unquam uiderim : omni doctrinarum genere exercitatiſſimum : & ſumma eloquentia inſignem : de duplici : quod proprium hominis ſit / uiuendi genere : atq; de bonorum malorumq; finibus etiam ex diuino Maronis poetæ figmento habuiſſe meminerim . Verum cum librum noſtrum eius principis auctoritate honeſtare placeret qui

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

omnium/quos ætas noſtra tulerit: utroq; illo genere maxime excelleret: quem tibi Illuſtriſſime Federice conferrem: etſi multum: diuq; uniuerſam Italiam mente ac cogitatione luſtraſſem/repperi neminem. Nam cum quicunq; ere ctiore quodam ingenio fuerint: aut ita cœtum: ciuitatemq; coluerint: ut & prudenter monendo: & recte agendo non ſibi ſolum: uerum reliquis quoq; profuerint: aut maiori quadam mente præditi: relictis humanis negocijs ſe ad diuinarum rerum contemplationem erexerint: nonne utrunq; iſtorum in te eſſe cognoſcimus? Non te fugit: qui de uita ſociali: atq; ciuili ſcripſerunt rem totam in pacis: ac belli ſtudia diuiſiſſe: & propter illam ſe expetendam: hoc autem minime propter ſe. Sed ut ad eam redire liceat/ſumendum demonſtrant. Quæ igitur te uirtus unquam ex illis latuit: quibus ciuilis concordia: atq; commune ocium: uelut optimis fundamentis a principio in re pub. conſtituatur: ac conſtitutum deinceps conſeruetur: quibus etiam ne in exterarum nationum principum ue: aut odium: aut inuidiam: aut contemptum noſtra culpa incidamus/optime cauetur. Ego enim cum memoria ea repeto: quæ in imperio tuo temperando diuina quadam ſapientia excogitaſti/quæ etiam per ſummam iuſtitiam adminiſtraſti: quanti ſemper fidem feceris: quanti illam apud omnes tuos fieri uolueris: cum plurima deniq; exempla ſeſe ultro offerant: quibus & ſumma erga immortalem deum religio & benefica liberalitas/ac optimo digna principe clementia uniuerſæ Italiæ notiſſima ſit: alterum te Numam libenter agnoſco. In re autem militari quid aut a natura optare/aut induſtria/arte/uſu/exercitatione aſſequi mortales poſſunt/quod in te exactum perfectumq; non uideamus? Miram profecto rem omnium nationum conſenſu putamus/& quæ in cunctis ſæculis rariſſima appareat ut uir tot: tantiſq;/ac tam uariis tamq; difficillimis uirtutibus inſignis reperiatur: cui in grauiſſimis periculis cum de maieſtate imperii: de libertate/de communi ſalute/de uita deniq;: ac ſanguine certatur totius exercitus ſummam tuto committas. Qua quidem in re quid potiſſimum de te referam. Non enim uereor ne quid ex iis per adulationem dixiſſe uidear: quæ non modo ab uniuerſa Italia celebrantur: ſed multos etiam ex externis populis/ac nationibus in admirationem adduxerunt. Sed qua ratione res tuas geſtas nunc procemii anguſtiis cohartem: quæ ne latiſſimo quidem hiſtoriarum campo ſatis pro dignitate ſua explicari poſſint. Tulerunt noſtra ſæcula propter ingens bellorum incendium/quo diu omnia pene conflagrarunt duces in re militari præſtantiſſimos: cum quibus uariis temporibus tibi neceſſario certandum fuit: Sed ut multos ommittam nonne ea de Iacobo Piccinino omnium opinio fuit: ut & ad celeritatem & ad aſtus paternos grauius ipſe conſilium & non minorem audaciam adhibuiſſet. Et profecto in eo bello in quo de Apuliæ regno tam ardenti odio dimicatum eſt ita ſe geſſit: ut a quo non dicam fortunæ beneficio/ſed ui & induſtria repreſſus ſit: præter te neminem nominare poſſimus. Exarſerat immortali odio in te Sigiſmundus Malateſta: eoq; proceſſerant inimicitiæ: ut alte-

Digitized by Google

ri ueſtrum aut pereundum/ aut uictori parendum uideretur? Quæ contentio omnium italorum mentes erexerat: & quamuis propter uitæ/ morumq; ueſtrorum diſſimilitudinem maxima hominum pars tibi uictoriam optaret: dubius tamen rei euentus omnibus apparebat. Erat enim opinio maximam auri uim illum poſſidere: exercitum certe florentem habebat. Ipſe autem plurimis in re bellica uirtutibus: longoq; uſu dux inſignis cognoſcebatur. De te autem nihil referam ne dum uera proſequar illum: qui iam uita defunctus obiecta diluere non poſſit/ nunc deprimere uidear. Illud tamen & æqui & iniqui fateantur neceſſe eſt te aduerſarii iniuria laceſſitum/ inuitum in certamē deſcendiſſe: & iuſtiſſimis cauſis impulſum rem magno conſilio ſuſcepiſſe: maiori animo perfeciſſe. Victoria demum clementiſſime uſum eſſe: ut iam omnes intelligere potuerint te nihil quam pacem maluiſſe: qui in bello nihil niſi tranquille egeris. Noſti enim tui filios duos cum ii in tuam poteſtatem perueniſſent: & longa oratione conſolatus ad meliorem ſpem erexiſti/ & multis muneribus honeſtatos: plurimiſq; pollicitationibus ſubleuatos incolumes dimiſiſti: quin & alterum natu maiorem defuncto patre ita omni caritate amplexus es: ut & tibi generum adſciueris: & quicquid de paterno regno reliquum fuerat te duce defenſum conſeruatumq; illi ſit. Qua enim ſapientia: qua animi præſtantia Ariminum urbem a difficillima obſidione liberaſti: & ualidiſſimas hoſtium copias ita ſuperaſti: ut maxima militum pars cum ſignis militaribus capta: & omnia impedimenta direpta ſint. Quo quidem tempore & Alexander Sfortia dux tot bellis egregius: & Napuleo Vrſinus uir inter militum ductores celebratiſſimus cum diu uiriliter reſtitiſſent: tandem uulnerati ſalutem ſibi fuga acquiſiuere. Sed hæc pauca de multis. Recordatur enim noſtra ætas quam multis in regionibus quamq; & ſitu: & locorum natura diuerſis cum uario hoſtium genere collatis ſignis dimicaueris: quam ualidas urbes obſederis: quam multas ab hoſtibus obſeſſas liberaueris. Quibus in rebus quis unquam aut conſilium tuum in peruidendo: aut maturitatem in agendo deſiderauit? Quid enim aut Fabius Maximus: aut duo Catones/ aut Sertorius: Quid etiam ut externos referam aut Hannibal aut Mithridates: quorum omnium aſtus in bello gerendo ſummopere laudatur/ uafre unquam uerſute: callide ue in hoſtem machinati ſunt: quod te in re militari fugerit? Maxime autem laudi in negociis obeundis laborum tollerantiam ducibus fuiſſe uidimus: cum eodem tempore & ſummi imperatoris & ſtrenui militis munere fungantur. Qualem ut alios obmittam & apud romanos. C. Marium/ & apud Numidas Iugurtham fuiſſe memoriæ proditum eſt. Corporis autem uires: ac robur quis dubitat eam uim in imperatore habuiſſe: ut rem penitus iam perditam ſæpe reſtituerint. Itaq; legimus & Iulium Cæſarem: & duos illos Scipiones: qui in Hiſpania poſt res a ſe clariſſime geſtas uiriliter occubuere. M. item Marcellum: & apud græcos Leonidam Sparthanum: Themiſtoclem Athenienſem & Epaminundam Thebanum ſuo exemplo & ſe primos periculis obiectan

do eo exercitum induxiſſe: quo nullis precibus / nullis minis / nullo oratio
nis genere prius impellere poterant. Quæ quidem duo non modo qui fa-
uent uere tibi attribuunt: Sed hoſtes quoq; tui uel inuiti concedere cogun
tur: Sed nos quid agimus? non enim id nobis hoc tempore propoſui ut lau
des tuas proſequerer. Eſt enim hoc maioris & temporis & ocii. Itaq; de acti
onibus tuis hactenus. In ocioſa autem uita & litterarum ſtudio quis non no
uit te a teneris annis ita uerſatum eſſe/ut cum puerilem doctrinam per ſum-
mam a cæteris rebus uacationem mira auiditate combibiſſes: nullum dein-
ceps tam negocioſum tibi tempus fuerit. quin quotidie partem aliquam occu
pationibus ſubtraxeris: & uariarum doctrinarum ſtudiis impenderis. Itaq; cū
primis temporibus poetas iam optime interpretari poſſes & omnium hiſtori-
arum monumenta euoluiſſes. Cum dicendi etiam præcepta non ſolum tibi
familiariſſima reddidiſſes: ſed diligenter quoq; te in illis exercuiſſes: omnī
deinceps cura ad ipſam te philoſophiam conuertiſti: in qua re imitatus ma
ximorum ducum exempla cum legiſſes & Alexandrum Magnum Ariſtotele:
& Scipionem Aphricanum Panetio ſtoico: & multos alios duces doctiſſi-
mis uiris præceptoribus uſos fuiſſe: tu ſemper homines in omni doctrinarū
genere præſtantes liberaliter honorificeq; apud te habes. Nam ſiue domi ſis
ſiue peregre / ſiue poſtremo militiæ plurimos ſemper circa te habes qui do-
cte: qui eleganter: qui ingenioſe de rebus maximis diſſerere poſſint: ut eti-
am inter magnorum bellorum ſtrepitus atq; tumultus aſſidue ſint diſputan
tium uoces auditæ: ut nemini iam mirum uideri poſſit: ſi ueluti in pace iu
ſtiſſimum / in bello fortiſſimum / & in utroq; ſapientiſſimum omnes te præ-
dicant: ita & in litterarum ocio doctiſſimum iudicent. Cui igitur potius eum
librum in quo de utroq; uiuendi genere diſputatur dedicare debui: quam
tibi qui ita utrunq; amplexus ſis: ut in utroq; excellas. Verum ut Baptiſtam
ipſum quam primum diſputantem audiamus accipe prius / & id paucis un-
de huiuſcemodi ſermo originem ſibi ſumpſerit. In agrum noſtrum caſenti-
natem cum ueniſſemus ego & Petrus frater tum æſtus uitandi / tum animi
relaxandi complacuit poſtridie in Camaldulam ſyluam aſcendere regionem:
& tibi & uniuerſæ Italiæ antiqua religione notiſſimam / & in qua cum ue-
hementer ſyrius ſæuit: morbos atq; febres (ut eſt apud Homerum) morta
libus ferens uerno & apprime ſalubri cælo per ſummam uoluptatem frui li
ceat. Itaq; cum primum ad cœnobitas: Inde etiam ad heremitas (ut græcis
uerbis utar) perueniſſemus: percepimus paulo ante nos Laurentium medi-
cem cum Iuliano fratre eodem ueniſſe: duxiſſeq; ſecum ex urbe noſtra Ala-
mannum Rinuccinum: Petrum ac Donatum acciaiolos: Marchum Paren-
thium: & Antonium Caniſianum uiros litteratiſſimos: & qui cum a primis
annis uim: copiamq; dicendi exactiſſima arte: & longa exercitatione conſe-
cuti eſſent: uehementi deinceps: ac diuturno ſtudio maximos in philoſo-
phia progreſſus fecerant. Itaq; recta in eam cellulam profecti: in qua itine-
ris difficultate defeſſi requieſcebant: eos ſedentes offendimus: Qui cum

Digitized by Google

nos nihil tale expectantes intuerentur: ſubito gaudio affecti ſtatim ſurrexerunt/atq; poſt illa: quæ familiariſſimi primo congreſſu dicere conſueuerunt nihil o Landine inquit Laurentius nobis exoptatius euenire potuit: quam quod nos in huiuſcemodi ſolitudine offenderes: nam cum hos aliquot dies: quibus intenſiſſimis caloribus omnia exuruntur ab urbanis curis: tediiſq; in hanc amœnitatem eo conſilio profugiſſemus: ut horum montium cō temperatiſſimo cælo frueremur: & in aliqua animi uoluptate uerſaremur: ſpero ſi his te philoſophis adiunxero nullum nos iocunditatis: ſuauitatiſq; genus eſſe deſideraturos: Ad quæ cum ego iam reſpondere cœpiſſem: ſubita res orationem interrupit. Nunciatum enim eſt Leonem BAPTISTAM Albertum paulo poſt affuturum. Venerat enim nuper Roma: & cum uia aretina in fighinenſi apud Marſilium Ficinum uirum noſtra tempeſtate inter Platonicos facile principem diuertiſſet: ſtatuerunt communi conſilio nō prius Florentiam ire: quam totam caniculam inter caſentinatia tempe declinaſſent. Hi igitur iam ad cœnobium deuenerant: dimiſſiſq; equis lento paſſu una cum Mariotto Camaldulenſi antiſtite uiro & religione & doctrina probato ad nos aſcendebant: ad quod nuncium ſubita omnes lætitia affecti: & ſimul ardore ſummo adeundi & colloquendi incenſi obuiam procedimus: congredimur: conſalutamus. Reliquum eius diei/ ad occaſum enim iam ſol deſcendebat: in Baptiſtæ ſermonibus conſumimus. Erat enim uir ille omnium: quos plura iam ſæcula produxerint omni humanitatis: ac ſalium genere cumulatiſſimus: Nam quid de litteris loquar: cum nihil omnino extet: quod quidem homini ſcire fas ſit: in quo ille ſcienter: prudenterq; non uerſaretur. poſtero igitur die cum iam omnes conſurrexiſſemus: ac ſacris interfuiſſemus: placuit ualitudinis uoluptatiſq; cauſa per ſuperiorem ſyluam ad montis iugum pertinentem deambulare: paulatimq; eo deuentum eſt: ubi in florido prato perſpicuum fontem tenſis ramis patula fagus integeret. Hic Baptiſta: En uobis inquit optimi uiri arbor ipſa & riuus ſuaui murmure e fonte decurrens platani / aqulæq; Socraticæ imaginem refert. Sedilia autem quæ undiq; cernitis a natura quidem incohata: paſtorali autem opera paululum elaborata commodiſſime nos recipient: ut poſt hanc per accliuem locum deambulatiunculam percommode requieſcamus: ac poſtquam reſedimus: perbeatos quidem inquit eos puto: quibus cum litterati ſint: & ſi non ſemper: ſæpe tamen numero aut compoſitis/aut in aliud tempus reiectis publicis: priuatiſq; curis ea ſe ratione in aliquam ſolitudinem conferunt: ut quemadmodum apud noſtros theologos eſt relicta Martha: iiſq; fluctibus in quibus ſemper illa æſtuat in Mariæ tuto: tranquilloq; portu conquieſcat: Cuius ex altiſſimis ſcopulis ueluti excelſa quadā ſpecula non ſolum terras mariaq; deſpiciat: Verum multo ardentius cælos ipſos ſuſpiciat. Atq; aliis illis platonicis recupatis uti alter Zetus mundū hunc ſupiorē uniuerſū circūuolet. Q uod & ſi litteratis oibus faciendū ſepe ſit: uobis tamen LAVRENTI Iulianeq; ſæpiſſime facere æquiſſimum eſt. Videtis enim uniuer

ſam rei.p. molem propter ingraueſcentem parentis ueſtri morbum iam ueſtris humeris ſubſtinendam: Ad quam quidem rem & ſi perſpicua appareat in te uirtus LAVRENTI: diuinumq; potius q̄ humanum putandum ſit: quod in tuis adoleſcentiæ annis nulla neq; tanta neq; tam ardua res ſit: quā & ſenili prudentia concipere & inuicta animi magnitudine aggredi non poſſis. Quāuis ea ætate florens: quæ omni cupiditatum genere ſemper æſtuare conſueuerit: quāuis ea fortuna: eaq; rerum omnium licentia conſtitutus / in qua magnos ſæpe uiros & diuturno uſu egregiis uirtutibus illuſtres ex firmiſſimo gradu excuſſos uideamus: tu nunquam modeſtiæ fines tranſieris: tamen & tua & rei.p. permulti intereſſe arbitror: ut cum tu illam adminiſtrandam breui ſuſcepturus ſis: uel ac potius magna iam ex parte ſuſceperis: quodcunq; ocii publico negocio ſubtrahere licuerit id omne huc conferas: & procul ab urbanis tumultibus uel tecum ipſe uel potius cum huiuſcemodi doctiſſimis iiſdemq; tui amantiſſimis uiris ea inquiras / ac diſputando aſſequaris: quibus animi noſtri in ſuæ originis: ac diuinitatis cognitionem inducuntur. Nemo enim nec ſe: nec rem publicam recte adminiſtrabit: niſi prius & iis uirtutibus: quæ uitam moreſq; emendant animum ab omni corporea labe expiauerit: & iis quæ rerum maximarum cognitionem præbent illum iam purgatum ita illuſtrauerit: ut quid ipſe quid reliqui homines ſint: ad quam rem a ſummo deo producti recte nouerit. Quam quidem cauſam diuinum illum Platonem mouiſſe puto: ut quāuis in cæteris pene rebus omnibus nihil audeat affirmare: tamen hoc ſine ulla dubitatione ſentire uideatur / eas res publicas tum demum beatas futuras: quas aut philoſophi adminiſtrauerint: aut qui adminiſtrant philoſophari cœperint. pergite igitur optimi adoleſcentes. Nam cum parentis auiq; ueſtri diligentia effectum ſit: ut ab ipſa pene infantia ita in litteris enutriti fueritis: ut illas una cum nutricis lacte ſuxiſſe uideamini. Cūq; iam eo progreſſi ſitis: ut minime ſit pœnitendum. Cum poſtremo acutiſſimum ingenium / maturiſſimumq; iudicium / & naturæ beneficio / & ueſtra exercitatione in uobis eluceat: facile quo intenderitis poteritis peruenire. Tunc LAVRENTIVS: ſapienter tu quidem inquit / ut etiam pro fratre meo reſpondeam / & omnino paterne nos admones: Itaq; ut cernas quanti præcepta tua faciam: petam a te: ut poſtquam de hoc uitæ inſtituto / quæ in rerum magnarum inquiſitione collocata eſt / mentionem feciſti / pergas quæſo & mihi fratriq; ſciendi cupidiſſimis rem uniuerſam latius explices: Nam quāuis omnis ratio humanarum actionum ſiue te ipſum inſtruas: ſiue rem familiamq; cures: ſiue poſtremo publica munera attingas: ad normam earum uirtutum dirigantur: quas de uita & moribus nominamus. Illas autem uſu & conſuetudine maxime aſſequamur: tamen cum quæcunq; a Platone dicuntur: ea mihi ex ore Marſilii: qui præter omnes tanti philoſophi mentem tenet: iam omni oraculo ueriora uideantur ardentiſſime ſcire cupio quid id ſit quod tu illo auctore ab iis qui in ueri inueſtigatione uerſantur rei publicæ gubernatori mutuādū eſſe cēſebas.

Noli igitur cum ſemper tu quidem aliquid ex te quærentibus facilis libera-liſq; fueris: hodie nobis præter ingenium moremq; tuum difficilem te præbere: Cum præſertim & locorum amœnitas: & diei hora: & ſuauiter frigentis aures ſpiritus non modo hoc ferant: ſed ultro poſtulent: labentis autem riui murmur & uariarum auium cōcinnentes uoculæ blandius inuitent. Quæ cum dixiſſet Laurentius: nos autem omnes adoleſcētis ingenium admirati rem uehementer approbaremus. leniter arridens BAPTISTA: minoris iā mallem inquit apud te auctoritatis eſſe quam tam ſubito quanti me facias oſtenderes in ea præſertim re quæ multo magis accuratam inueſtigationem poſcat: quam noſtra huiuſcemodi ruſticatio ociandi potius quam diſputandi cauſa ſuſcepta præbere poſſit. Perdifficilis enim quæſtio eſt: quæ neq; a doctiſſimis uiris ex temporanea diſputatione: neq; rurſus a minus doctis quibus me annumerari patior / niſi poſt diuturnam meditationem facile explicari poſſit. Verum ego quo iam ore ætati tuæ quicquam denegem: cui etiam qui minus noti ſunt & magis duri homines in tam ardentiſſimo rerum diſcendarum ſtudio fauere cogantur. Et profecto cum a multis qui quotidie ad nos Romam ueniunt conſtantiſſima fama audiam te iam diu animum induxiſſe omnes qui (modo aliqua doctrina excellant) omni honorum ac premiorum genere honeſtare: multoſq; iam operam ac liberalitatem tuam expertos eſſe: uidear non durioris ſolum uerum etiam ingrati hominis crimen ſubiturus: ſi qui de litteratis optime meritus ſit eum ego quicquam deſiderare permittam. Adde quod cum paulo ante te ad huiuſcemodi diſputationum genus cohartatus ſim: & boni uiri & amici hominis officium deſeram: ſi honeſtiſſima cupientem fruſtra cupere permittam. Rem igitur aggrediar non tam perficiendi ſpe erectus: quam recuſandi pudore coactus: Malo enim dum tibi obſequor ab his qui aſſunt doctiſſimis uiris prudentiam meam requiri / quam ſi contra faciam in humanitatem accuſari: Et quoniam id quæris ita de utroq; uitæ genere diſputandum cenſeo: ut primo ſingula ſeorſum proſequar. Deinde ea ita inter ſe conferam: ut quāuis in hac qua uiuimus uita eum tum demum abſolutiſſimum credamus: qui utrunq; coniunxerit: tamen utrum excellentius ſit in primis appareat. Atq; ut in conſpectu tantorum philoſophorum: philoſophum ſapere uidear huiuſcemodi ſumatur exordium. Animam uitæ principium eſſe ea ſola ratione qua eſt non modo doctiores manifeſtis argumentationibus conuincunt. Verum etiam omnes modo integri ſenſus aſſint ipſis pene oculis intuentur: cum autem aut aliquid prudenter iuſteq;: ac fortiter & temperate de iis rebus agimus: quæ ad communem uitam pertinent: aut mentem a ſenſibus ſeuocantes diuinum quippiam & immortale ſuſpicimus ac ſpeculamur: iam non ea ratione qua anima eſt: ſed qua uim ad huiuſcemodi uires aſſequendas habet id poſſe illam dicimus. Quapropter cum ad recte agendum: & ad uerum inueſtigandum natura producti ſimus: placuit doctioribus: ut ſunt hæc duo humanæ uitæ munera / ſic duo ui-

uendi genera ponere: Sunt iſta inquit LAVRENTIVS præclariſſima. At ſi quis tamen nunc me roget ſint ne alia quoq; munera: quæ humana anima obeat præter hæc quæ dicebas? Reſponderem eſſe & quidem plura: Fungitur illa plurimis inquit BAPTISTA dum in corpore eſt. Sed te non fugit cum de uita hominis inueſtigamus id tantum requiri: quod quidem ita ſuum ſit ut ſoli homini aſſit: Alii præterea nemini. Quod igitur ſuum alicui dicemus niſi id in quod maxime pronum propenſumq; ſit? Eo enim aliquid uiuere dixerunt quod & ſuum ſit: & ad quod ſua ſponte prolabatur: Hoc ſi ita eſſe uolumus: nunquam iccirco hominem uiuere dicemus: quia aut corpus alat: aut ex tantillo ad iuſtam magnitudinem erigat: aut alium ſibi ſimilem producat: Hæc enim uitæ munera non ſua: ac propria ſunt: ſed cum ſegetibus arboribuſq; communia: neq; rurſus quia aut ſentiat aut moueatur. Qui enim hoc a brutis differt? Sed quia intelligit quod quidem a mente habet: cuius cum ab homine diſceſſeris nullum animans particeps inuenias. Mẽtis autem eſt & ratione agere: & uerum ſpeculari. Quapropter reliquis uitæ muneribus quæ non magis noſtra quam cæterorum animantium ſunt excluſis uitam hominis: qua ratione homo eſt in agendo ac ſpeculando uerſari dicemus. Nam quod nonnulli tertium quoq; genus quod a uoluptate pendeat ad duo illa addere nituntur: uehementer errare uidentur. Nam quamuis plæriq; mortales: aut ſomno uentriq; dediti: aut Venereis illecebris deliniti: & humi ſemper proni nihil altum ſuſpiciant non uideo cur hominibus potius quam pecudibus annumerandi ſint. Corporeas enim uoluptates quibus ſenſus titillantur: quoniam non a mente ſunt: ſed ab ipſis ſenſibus cur homini potius quam cæteris animantibus adſcribendas putemus? Quoniam igitur ſola mens noſtra eſt nos niſi a natura degeneremus: ita illa duce uiuemus: ut omnia noſtra ſtudia aut ad uitæ neceſſaria dirigamus: & nõ nobis ſolum: ſed quoniam ad cœtum ſocietatemq; nati ſumus / parentibus: liberis: amiciſq; omnibus conſulamus: iuſtumq; ac rectum colamus: aut curis actionibuſq; ciuilibus uel abiectis / uel ad aliud tempus reiectis ad ueri ſpeculationem erigamus. Quapropter aut agimus quippiam / aut meditamur: neq; me mouet quod nonnulli nimis cauilloſe nobiſcum agendo negant ſpeculationem uiuendi genus eſſe. Dicunt enim uitæ nomen præ ſe motum quendam ferre. Speculationem uero ipſam inquiete magis quam in motu collocari. Quod & ſi minime inficiar: præſertim cum ſit illud in libro qui ſapientiæ inſcribitur: Intrans in domum meam conquieſcam cum illa: quis tamen non uiderit: & ſi dum in inueſtigatione rerum uerſamur ab externis motibus uacare neceſſe ſit id nihilominus ſine aliquo motus genere perfici non poſſe. Relinquitur ergo quoniam non reliquorum animantium: ſed hominis uitam inquirimus eam aut in agendis rebus / aut in ueri cognitione uerſari: atq; ita in utroq;: ut ſi directa ratione fiat: & immortali deo rem gratam faciamus: & de humano genere optime mereamur. Quæ quidem res tũ apud priſcos poetas / quos in antiqua religione Theolo-

gos fuiſſe conſtat: tum apud noſtros firmiſſimo omnium conſenſu appro-
batur: Verum ut reliquos omittam non ne Maro cum uita functis præmia
quædam ſempiterna proponat hæc profert inuentas aut qui uitam excolue-
re per artes. Laudat igitur eos qui diuturna inueſtigatione uarias diſciplinas
atq; ſcientias excogitarunt: aut iis quas alii iam excogitarant/non parua ad-
ditamenta attulerunt. Sed ut ne alterum uitæ genus inhonoratum relinque-
ret & rectas actiones ſic proſequitur: Hic manus ob patriam pugnando uul
nera paſſi: Quiq; ſacerdotes caſti dum uita manebat: Quiq; pii uates &
Phœbo digna locuti. Nam quod ad chriſtianos attinet res ita in aperto ſi-
ta eſt: ut probatione non egeat. Nam & in priſcis hebræorum litteris ſub
Rachelis: & in iis quæ a Chriſto fluxerunt ſub Mariæ nomine ſpeculationem
expreſſam/atq; rurſus illic per Lyam: hic uero per Martham actionem de-
monſtratam uidemus. Vtrunq; igitur uiuendi genus ita noſtrum eſt: ut ſi
ue in hoc: ſiue in illo excelluerint homines/eorum uitam multis laudibus
proſequamur. Verum quoniam res omnes (fine) maxime inter ſe diſcernun-
tur: quis non uiderit ueluti in agendo rectum æquumq; nobis proponimus:
ſic omnem inueſtigationem ad uerum referri? Verum hæc plurimis gradi-
bus ſuo ordine aſcendens ad ipſum uſq; dei incorpoream diuinamq; eſſen
tiam intuendam paulatim euadit. Videmus enim quãuis exiguus illorum
numerus ſit: ſed uidemus tamen nonnullos: qui quibuſdam ueluti um-
bris atq; imaginibus eorum: quæ in ſenſus noſtros cadunt admoniti cæle-
ſtium rerum tam ardenti amore inflãmantur: ut relictis curis negociiſq; om
nibus cum hactenus ſenſu corpora & imaginando corporum ſimilitudines
percepiſſent/deinceps ipſa ratione corporum naturam: intellectu incorpo-
reos quidem: ſed tamen creatos ſpiritus ac demum intelligentia id quod in-
creatum eſt intueantur: Mirificus omnino progreſſus & per quem iis quæ
diximus additamentis/animus noſter paulatim ex modeſtiſſimo corporis
carcere ſe ſubtrahens: & ad ſupera erectus ex infima materiæ fæce ad diuini
tatis uſq; culmen aſcendit. Quapropter uere uniuerſum locum conclude-
mus. ſi contemplandi munus circa uerum uerſari dicemus: quando quidem
uero ipſo mens humana perficitur atq; abſoluitur. At dices fortaſſe erit ne
in quo uis genere ueri? Erit quidem præcipue tamen ſi circa dei cognitio-
nem uerſabimur. Hunc enim ſibi ueluti extremam ſui curſus mœtam propo
nit noſtra inueſtigatio: quo omnes actiones: atq; cogitationes humanæ refe
runtur: quo cum perueneris: nihil ſit quo ulterius progrediaris. Illic enim
ultimum illud atq; extremum idemq; ſummum bonum deprehendimus:
quod omnes duce natura cupimus. pauci remotis errorum ac inſcitiæ nebulis
intelligunt: quod deniq; non ſolum chriſtiani prædicant: Sed multo ante
natum Chriſtum Ariſtotelici: ſed longe ante alios Platonici intellexerunt.
Cenſet enim diuinus Plato animos noſtros poſtquam ex dei ſinu in hanc
ultimam fæcem deciderunt: uel potius ad hanc infimam mundi partem exor
nandam detracti ſunt ex tam excelſo ac præcipiti caſu ad lõgiuſculum tempus

attonitos: & ex ſyluæ quam ingreſſi ſunt tumultu ſtupidos & ueluti ebrios perſiſtere: donec paulatim diuinitas quæ in illis eſt ſeſe excitans: in aliquam memoriam quáuis obſcuratam redeat: a qua ſummo ardore diuinarum rerum incenſa illas recognoſcere nititur: iuſtitiaq́ ac religione ueluti duabus alis ſuffulta ſe in altum erigit: atq́ dei lucem quo ad animi acies contagione corporis hebetata patitur non ſine ſumma uoluptate intuetur. At uero cum iam omni mortalitate exuti fuerint animi noſtri & in ſimplicem ſuam naturam reuerſi: tum demum diuturnam ſitim dei cognoſcendi non modo ſedare ſed penitus extinguere licebit. Sed redeo ad hominem id eſt ad id animans: quod cum animo corporeq́ conſtet: ualet animi robore corporis imbecillitatem aliqua ex parte ſuperare. Nam a ſenſibus mentem abducens ſua ſapientia erectus: ac plurimis doctrinis inſtructus earum rerum quæ paulo ante dixi cognitione eo paulatim deducitur ubi tandem ambroſia nectareq́ alatur. Quod cum dicit Plato quid aliud intelligit niſi cognitione dei & uoluptate quæ inde percipitur illum frui. Hoc enim & ſi maxime per eas uirtutes quæ a mente ſunt aſſequatur. Intelligentia enim principia rerum: ſcientia uero progreſſus effectuſq́ a principiis manantes: ac poſtremo ſapientia utrūq́ percipitur: tamen niſi omnium perturbationum genere uacemus fruſtra hæc tentabimus. Quo modo enim corporeis uoluptatibus deliniti: aut auaritia oppreſſi: aut ambitione turgidi quicquam altum: aut egregium cogitare poterimus? Quapropter eas quoq́ uirtutes adhibendas cenſent quibus animi noſtri ab omni uitiorum ſorde expurgantur. Atq́ ita adhibendas ut inde initium ſumamus. Nam ſi (ut eſt apud Platonem) purum impuro attingere nefas eſt. Si in euangelio Beati mundo corde: quoniam ipſi deum uidebunt: profecto fruſtra huiuſcemodi inueſtigationem tētabimus niſi eo mentem omni labe abſterſam attulerimus: Eſt enim uirtus uitium fugere & ſapientia prima ſtultitia caruiſſe: Quæ cum rectiſſime ab Oratio dicantur: idem profecto uidit Oratius: quod multis ſæculis antea ſiue poeta ſiue propheta Dauid in pſalmo egregie expreſſerat. Citat enim qui ſic roget. Quis aſcendet in montem domini: aut quis ſtabit in loco ſancto eius. Cui hæc interroganti ſtatim reſpondet: Innocens manibus & mundo corde. Quapropter qui non manum ſolum ſed & mentem a uitiis cohercebit: is idoneus erit qui montem domini aſcendat. Immobilis enim illic quies qua ſola beati eſſe poſſumus non in aſcenſu: ſed ubi aſcendendo ad ſummum ueneris: Non datur igitur quies niſi prius laboraueris. Nec in plano montis iugo unde cuncta conſpiciantur commode reſidebis: niſi prius per abruptas rupes ſubrependo ſummum attigeris. Video iam quid agas inquit LAVRENTIVS: & te ſummum bonum in iis actionibus: quas ad earum uirtutum: quæ de uita & moribus nuncupantur: normam dirigimus nullo pacto ponere animaduerto: Sed hæc tu fortaſſe paulo poſt explicatius: Interim autem quoniam in ſpeculandi ui conſiſtimus percupiam/niſi tibi fortaſſe aliter uideat mihi quid de re tota ſentias diligētiſſime a te explicari. Video enim nō parum apud

doctiſſimos dubitatũ in mente ne an in uoluntate potius res collocãda ſit: Q uin tanta inquit BAPTISTA apud illos cõtrouerſia eſt tantaq; diſcordia ut in extremum adducant certamẽ: & ſæpe collatis ſignis præliũ de eo ineant: ac poſtremo tam dubio marte diſcedunt: ut nõ facile cernas quo uictoria inclinauerit. Vtrũq; enim ſeſe offert quod tueri poſſe uidearis. Si enim uerũ ueluti finẽ in ſpeculatione proponimus: qs neſcit uerũ ſoli intellectui ſubiacere. Q uapropter rhachelẽ quã ſpeculationis ſymbolũ ponunt/principii uiſionẽ ii qui hebraice norũt interpretant. Rurſus autẽ quoniã qui ſpeculant ad uerũ cognoſcendũ omnibus uiribus intendunt: omnis autẽ quæ in nobis excitat cõtentio a uoluntate ꝓficiſcit non iam in mente ſed in uolũtate res poſita uidet. ſed ſunt qui ueluti honorarii arbitri tãtã litẽ dirimere: & cõtrouerſiã cõponere nitant. Et ꝓfecto ſi ipſius actionis eſſentiã intueare: ſine ulla dubitatione ad intellectũ referes: Sin uero id quo ad actionẽ mouemur diligentius expẽdas: illud ad uoluntatẽ referẽdũ cenſebis. Voluntas enim nõ ſolũ reliquas animoꝝ uires ſed ipſam quoq; mentem mouet. Accendimur enim eo appetitu qui rationi obtẽperat/& quẽ oẽs philoſophi uoluntatẽ nuncupant ad ueri cognitionẽ: qua quidẽ in re nihili intereſt cognoſcendi ne cupiditate id eueniat/an ea uoluptas quæ ex cognitione percipit eodẽ trahat. Hinc aũt exorit cogitatio: hinc meditatio excitat. Hinc contẽplamur: hinc admiramur: hinc deniq; per ſummã diligẽtiam ſpeculamur: Q uæ omnia quãq; eodem tendũt: tamẽ ſingula quid ſibi uelint diligentius explicabo. Cogitat igit mens cũ plurima in unũ cogit/ut mox reliquis ueluti falſis inde ſemotis uerum tandẽ eligat. Cum enim plurima ſe undiq; offerãt: quæ quoniã uero ſimilia ſunt animũ in diuerſas partes trahunt: neceſſe eſt ut huiuſcemodi illi malo remedium ſapiens adinueniat. Q uapropter ea primum ueluti in aceruum coniicit: ac deinde ratiocinando reliquis paulatim refutatis id ſolum relinquit: quod quia confutari nequit uerum eſſe deprehenderit. Vides igitur quia hæc in unum cogantur huiuſcemodi mentis actionem cogitationem appellari: Q uod idem ſimili quadam ratione putare dicimus. Putare enim purgare eſt: Inde putare arbores quod remotis ſuperfluis puræ reddantur/Inde aurũ purũ id eſt purgatum: Inde diſputare cũ id rationis genus adhibemus in quo nequid cõfuſum obſcuratũq; reddat pura/& quæ dilucida ſint ponuntur uerba. Sed ut ad primum redeam / dicemus cogitationem habere plurimarũ rerum inſpectionem. In meditatione uero progreſſus quidam deprehenditur rationis ab hiis principiis quæ ad ueri ſpeculationem contingunt profectus: in quo ineſt quædam exercitatio: Q ui enim meditatur ueluti curſor ab ipſorum carcere principiorum ad metas uſq; cõcluſorum argumentationum decurrit: Q uod autem exercitationem exprimat hoc uerbum apud latinos/teſtis eſt Maro. Ait enim In achiæ peſtem meditata iuuencæ. Teſtis Iuuenalis: Tuſcus marmorea meditatus prælia uilla. Videmus enim uerbũ e græco uerbo deductum: Cum ipſi quoq; meletam in eadem notione accipiant. Contemplationem uero uideo a noſtris diffinitam perſpicacẽ & firmũ animi in ueri

cognitione inuitum: cuius uerbi ſi originem quæras nõ fugit te templum priſcos latinos id ſpatium in cælo dixiſſe: quod augures ad auguria captanda lituo deſignabant: & a quo donec auis ingrederetur nuſq̃ aciem detorquebant. Quapropter ex huiuſcemodi firmiſſimo ad templum obtutu contemplari eos dicimus: qui in re inueſtiganda affixi hærent. Admiratio autem ut iam ad hanc tranſeamus ſtupor dicitur: qui ex eius rei perceptione prouenit: quæ noſtram facultatem excellat. Eius enim inueſtigationis: qui id comperimus quod hactenus ab opinione noſtra uehementer abhorreat comes plerũq; ſolet eſſe admiratio / Sed de reliquis hactenus. Speculari autem ſi diuũ Auguſtinum audias a ſpeculo deductũ putabis. Euenit enim uerum noſſe cupientibus/ut in iis qui a cauſis manant effectibus ita ueritatis ſimulachra quædam intueamur: ut in ſpeculo corporum imagines intuemur. Habes de uerbis. Quod autem actionem ſpeculandi motũ appellamus: non ſic uelim accipias / ut hæc contra eos dicta uideantur qui non in motu ſed in quiete ſpeculationem ponunt. Dicimus enim illam motum quidem eſſe: ſed ea ſolum ratione qua motus rei iam abſolute atq; perfecte actus dicitur. Nam cum per ea quæ ſenſibus percipiuntur ſibi ad ea quæ ſola mente percipi poſſunt aſſequenda uiam reperiant animi noſtri/actiones autem ſenſuũ ſine motu non ſint: placuit has quoq; ad quas per illas deuenitur motus appellari. Poſſem plurima de motu hoc in loco referre: ea præſertim quæ tum a Dionyſio tum a plæriſq; qui illum ſecuti ſunt chriſtianis theologis acutiſſime dicuntur. Sed hæc fortaſſe minus a uobis deſiderantur, Quapropter reliqua proſequamur. Imo iſta in primis inquit LAVRENTIVS. Quid enim a Dionyſio omni humana atq; diuina doctrina exculto afferri poteſt quod non ſit ſumma induſtria perdiſcẽdũ: Geramus igitur tibi morem inquit BAPTISTA. Et quoniam de huiuſcemodi motu dicendum eſt: uideo triplicem eſſe illum animis noſtris attributum rectum orbicularem/& qui ex utroq; iſtorum conſtat obliquum. Eſt autẽ rectus in nobis motus cum in actionibus ad mentem ſpectantibus ab alio in aliud progredimur. Sin uero ita mouemur ut una eademq; ac ſimplex mouendi forma ſit circularem motum eſſe dicunt. Eſt enim circuli natura ut eodem ſemper interuallo diſtans circa centrum moueatur. Si uero huiuſcemodi motu aliquid admiſcetur: quod etiam ad diuerſa progrediatur: quoniam a priori degenerat: non iam orbicularis: ſed obliquus erit. Quanq̃ igitur motus corporei qui ex hiis proueniunt quæ animum externæ feriunt ſpeculationis/quietem interturbant: motus tamen quos modo dicebam non modo non perturbant: ſed uehementer augẽt. At dices ſunt ne idem motus animoꝝ noſtroꝝ qui & ſeparatarum eẽntiarum quos noſtri angelos appellant: priſci uero modo dæmonas: modo etiam deos nuncuparunt: Minime. Diximus enim rectum motum in hominis animo: cum ab iis quæ externe ſenſus feriunt ad ea quæ ſola mente percipiuntur progredimur. Angelus autẽ neq; ex uarietate rerum cõpoſitarum: neq; rurſus quia ratiocinãdo paulatim progrediatur mẽte uerum aſſequitur. Sed quicquid ualet: id omne ſimplici/ut ita lo-

quat/intuitu ualet. Aſſiduo enim atq; eodem ſemper modo ſine ullo principio/ ſine ullo fine quãdiu eſt deum intuetur. Qua etiam forma circulus circa cẽtrum ſemper mouetur: ergo non recto ut homo: ſed orbiculato motu deum cognoſcit. Quo a principio animi noſtri circum agi nequeunt. Neq; enim antea eo perueniunt ubi eandem ſemper formam in ſe mouendis adhibeant: quam & motu ille rectus: & qui per progreſſum ratiocinationis eſt penitus ceſſet. Quibus iam ceſſantibus tum demum immobili intuitu diuinarum rerũ cognitioni ita adhærent: ut nullo alio motu agitentur: in quo nullus eſt error: quemadmodum neq; circa principiorum cognitionem erramus: quoniam ſimplici intuitu illa cognoſcimus. Hoc ergo motu agitati angelis coæquamur: & a duobus illis ſuperioribus conquieſcimus: At dices non ne & angelis illos tribuit Dionyſius? Tribuit q; dem: ſed alio quodã modo. Rectus enim in angelo non is appellatur quo ratiocinando ab alio in aliud progreditur: ſed quo certo prouidentiæ ſuæ ordine ſuperior qui eſt inferiores ſuo lumine illuſtrat. Nos autem recto motu primo ad ea progredimur quæ ſunt circa nos. Deinde uero ab externis quæ ſenſus feriunt ad incorporea mente noſtra cognoſcenda erigimur. Sed neq; in obliquo cum illis conuenimus. Eſt enim in angelis obliquus: ut ſecundum diuinorum ſpeculationem inferioribus cõſulãt. Sed de angelis alias. Quod uero ad nos pertinet: ſi ab iis quæ ſenſus feriunt ad ea quæ mente precipiuntur duce innata nobis ratione progrediamur: recto motu ferimur: Sin autem diuino quoq; lumine irradiemur nõ iam recto ſed obliquo mouemur: Nam de orbiculari nemo dubitat: quin ad eum ſola ut ita loquar immobilitas pertineat. Sunt itidem qui ſuperne inferneq; moueri animos dicant: cum a genere ad formas aut cõtra mouemur. Itẽ dextrorſum & ſiniſtrorſum: ſi ab uno oppoſitorum ad aliud progrediamur. Mouemur deniq; a fronte: mouemur a tergo / cum a cauſa in id quod a cauſa efficitur: aut rurſus ab eo quod iam cauſa effecit ad cauſam redimus. Hæc fere dicuntur de eo genere uitæ/quod in inueſtigatione ueri poſitũ eſt. Quod uero in agendo uerſatur: id ſi ab eo uiro aſſumetur: in quo perſpicax ingenium: maturumq; conſilium appareat: cuiuſq; animus aduerſus omnia pericula ſeptus: aduerſus libidinem moderatus exiſtat. Qui nihil niſi iuſte: pieq; cogitet/egregium quiddam ꝓfecto erit / & uere homine dignum. Cum enim non nobis ſolum nati ſumus: ſed multo etiam magis ut humanæ ſocietati inſeruiamus: quibus iam laudibus eum proſequemur: qui aut circa rem familiarem & domeſticam ita uerſatur: ut omnia quæ ad uictum cultumq; pertinent abunde ſeruata modeſtia aſſint: ut liberi cæteriq;/quos in tutela habet ingenue erudiantur: ac omnibus bonis artibus excolantur: ut patrimonium amota omni auaritiæ ſuſpitione ſumma cura: ac diligentia augeat: quo quidem præter eos quibus neceſſario ſubuenire oportet: reliquis quoq; opem ferat/& priuatim liberalitate in ciues: hoſpitalitate in peregrinos utatur. publice uero aut magnificentia operum/ac munerum ſplendori: aut tributorum collatione utilitati eſſe poſſit. Cum autem ad rei publicæ adminiſtra-

ionem ſe conferat ita omni genere uirtutum exultus/omni eloquentia ornatus ſit:ut ſemper ſalutaria ac honeſta de re publica ſentiat: & quæ ſenſerit aliis diſerte copioſeq; ſuadeat: qui neq; uim hoſtiam/neq; iram ſeditioſorum ciuium refor midet: ſed & illorum impetum omnibus animi ac corporis uiribus arceat: horum autem impios furioſoſq; conatus ſumma libertate refringat. Qui deniq; & religionem colendam & ius æquumq; ſeruandum & uniuerſam ciuitatem intra modeſtiæ fines coercendam curet. Atq; ut hæc perficiat: nullis laboribus: nullis periculis/non deniq; uitæ ipſi parcat. Qui igitur ſic uixerit ſic egerit: nonne eum tum hominis officio functum: tum optime de mortalium genere meritum dicemus? Quo in loco uehementer illo admirari cogor: qui dubitabundi inquirunt poſſit ne recte quiſq̃ hæc adminiſtrare ſine iis quæ de uita & moribus nuncupantur uirtutibus. Quibus remotis quæ recta actio in nobis relinquetur: aut quid omnino quod noſtrum dici poſſit: quodq; non ſit potius cum pecudibus commune? Quid enim aliud quærimus cum agendi rationem quærimus: niſi quales hominis in uita ſociali degenda actiones eſſe oportet: quæ niſi iuſte: niſi fortiter: niſi temperate fiant: quæ eſſe poſſunt non intelligo: Sed eadem ratio prudentiæ: eſt quæ niſi ueluti optima gubernatrix ad temonem ſedeat: curſumq; uitæ in tranquillum tutumq; portum dirigat: in mediis perturbationum fluctibus ac procellis obruamur: neceſſe eſt. Quin & illud audebo dicere neminem: aut ſe domũq; ſuam aut rem pu. recte adminiſtraturum: qui omni penitus doctrina expers fuerit. Quo enim pacto aut quid ſit ſummum hominis bonum: aut quo modo id acquiratur cognoſcam/& hominis ſimul & rerum natura ignorata: Religionem autem quis recte colet: qui nulla ex parte rerum diuinarum cognitionem attigerit. Non erit igitur expers earum rerum qui rei publicæ præeſſe uolet. Fateor tamen difficile eſſe illarum exactam omnino cognitionem habere eum uirum qui aſſiduis priuatis publiciſq; negociis occupetur. Quam cauſam fuiſſe non ignoro cur lyam quæ actionis ſymbolum in hebræorum litteris obtinet lippam dixerint. ſed omnino fœcundam: quia dum circa plurima diſtrahitur: minus hæc ſuſpicere ualet. Verum cum de multis bene merita ſit: plurimos ueluti liberos ſuo ſibi beneficio deuincit. Vides igitur minime contemnendam eſſe uitam quæ in agendo uerſatur. Maxime enim naturam humanam contingit/ſuaq; induſtria/ſuiſq; laboribus mortalium genus inter ſeſe ſuaui uinculo colligat/& ut iuſtitiam ac religionem colat efficit. Verum cum mens noſtra/qua ſola homines ſumus/non mortali actione/ſed immortali cognitione perficiatur: in qua ultimum illud quo omnia referuntur: cuiuſq; cauſa omnia fiunt/ipſum autem propter ſe expetitur collocatum ſit/quis non uiderit ſpeculationem eſſe longe anteponendam. quæ cum in hunc fere modum Baptiſta dixiſſet: & ipſe oculis eodem obtutu defixis ueluti is qui longe plura mẽte peruolueret quam uerbis expreſſiſſet: ad longiuſculum ſpatium tacitus conſedit. Et nos qui aderamus tantis ex tam multiplici hominis doctrina ſtupor inuaſerat: ut potius ea quæ hactenus audieramus

nobiſcum: & inter nos repeteremus: quam quicquam præterea interrogaremus. LAVRENTIVS autem ut eſt ingenio acerrimo / & cuncta diſcendi cupidiſſimo non ille quidem ut ſe oſtentaret: ſed ut Baptiſtæ de re tota ſententiam eius dictis ſeſe opponens planius eliceret ſilentium tandem noſtrum rumpens ſic Baptiſtæ orationem ſubſecutus eſt. Quanquam & eius pudoris quem me ætas præſtare admonet: & eius conſilii quod uel mediocris prudentia parere poteſt / in primis eſſe uidetur: ut uel ſolo tantorum uirorum aſſenſu: quæ a te dicta ſunt approbemus: tamen ad huius ueſtræ ſpeculationis gloriam pertinere puto: ut omnes intelligant illam ex eo certamine uictricem euaſiſſe: de eoq́ aduerſario triumphaſſe qui illi non incruentam uictoriam reliquerit. Et profecto cum mecum quoad ingenii uires ſuppetunt naturam noſtram conſidero: non contemnendæ uidẽtur argumentorum acies: quas ciuilis actio in certamen adducit: eorum autem illud in primis ſeſe offert. Nam cum de hominis uita quærimus: neminem tam rudi ingenio eſſe arbitror: qui non animaduertat non ita de eo quæri ut aut animum ſeorſum a corpore: aut contra corpus ab animo deſtitutum mente concipiamus ſed quemadmodum cum bigas dicimus non alterum ſolum ex iis equis qui iuncti currum trahunt: ſed utrumq́ ſimul intelligimus: ſic cum hominis ratio haberi cepta eſt / id totum nobis proponimus: quod ex animo atq́ corpore conſtat. Hoc igitur ſi das ego mihi ita perſuadebo id uitæ genus præferẽdum quod non horum alterum: ſed utrumq́ ſeruet atq́ perficiat. Raro autem uiuendi quæ ciuili actione perficitur hoc præſtare ex eo conuincitur quod uirtutes de uita & moribus quibus ciuiles actiones diriguntur & corpus ſimul & animum incolumes ſeruant. illis enim cum ualitudo roburq́ membrorum omnium ſenſuumq́ integritas ſeruatur. Tum animus ab omni uitiorum labe impollutus cuſtoditur: præponenda eſt igitur actio quæ hoc præſtat ueri inueſtigationi: quæ in ſola mente curanda ita uerſatur / ut rerum cæterarum curam negligat. Illud autem quis non uideat ad concilia cœtuſq́ celebrandos: & ad communem ſocietatem conſeruandam nos parentem optimam naturam produxiſſe. Hoc autem niſi ciuitatem conſtituamus nulla ratione præſtare poterimus. Qua enim alia re immortalibus laudibus Socratem illum græcia omnis ad cælum effert: niſi quod primus philoſophiam e cælo in terras deuocauit / atq́ intra urbes induxit. quæ cum dicunt: quid aliud intelligunt / niſi uirum innocentiſſimum diuina ſua ſapientia uidiſſe multo conducibilius eſſe generi humano ad uitam in tuto tranquilloq́ degẽdam ſi rerum diuinarum difficillima cognitione & naturæ arcaniſq́ omnino obſcura ſunt relictis ea præcepta hominibus traderentur in quibus actiones noſtræ emendatæ non ſolum nos / ac rem familiarem ſed multo etiam magis uniuerſam rem publicam adminiſtrarent. Et profecto ſi originem noſtram repetere uoluerimus: ſi ad quam rem potiſſimum nati ſumus conſiderare intelligemus nos

principe illo deo in hanc infimam mundi regionem ueluti in longinquam ac difficilem expeditionem miſſos / ut aduerſus plurimas difficultates uiriliter pugnando duos ſæuiſſimos hoſtes dolorem ac uoluptatem ſuperaremus : quibus profligatis perpetua pace frueremur. Nam cum quiſq; natura duce ad iuſtum honeſtumq; moueatur non temere flagitioſum uirum inuenias : niſi quem aut incommodi metus / aut uoluptatis ſpes tranſuerſum egerit. Nam & imperandi & habendi cupiditas : quæ duo mala ad omne nefarium facinus mortales impellunt : quid ſibi aliud poſtulat : niſi ut omnia incommoda uitet : omni uoluptate fruatur. In huiuſmodi igitur exercitu conſtituti cum quotidie in aciem producamur : in qua de uita & ſanguine : id enim eſt de animorum noſtrorum ſalute dimicandum ſit/non ne qui in ea locum deſerit/ac commilitonibus proditis clanculum ſe a prælio in caſtra recipit : pro tranſfuga eſt habendus? Nam obſecro te cum intra eandem ciuitatem cogamur : cum iiſdem mœnibus : iiſdemq; armis hoſtiles iniurias propulſemus : cum communi conſilio eas leges iubeamus: quibus & iuſte uiuamus : & ad omnia ardua pro dignitate tuenda inflamemur : & modeſtiæ præſcriptos fines non excedamus : non ne cuiq; noſtrum ſummis uiribus elaborandum eſt : ut hæc ciuilis uita ab omni ſcelere abſit : omnemq; uirtutem amplectatur. atq; quo minus hoc præſtet nullo dolore aut periculo deterreatur : nulla uoluptate eneruetur. At ſi contra quiſquam ſit qui in ocio marceſcens hæc negligat : non ne munus ſibi adeo demandatum deſerere uideatur? Verum quo iam ſole clarius appareat quid inter ueſtrum ocioſum & noſtrum negocioſum interſit : proponamus nobis exædificatam aliquam urbem : cui publica ac priuata cuiuſcunq; generis ædificia : ſacra itidem ac profana abunde magnificeq; aſſit : adeſſeq; ſapientiſſimum uirum : qui illam huiuſcemodi habitatoribus replere inſtituat: qui ciuitatem omnibus rebus affluentem reddant: in qua quemadmodum in animato corpore nullam partem adeſſe par eſt : quæ non ſeruiat toti & ipſe ad portas ſedens nullum prius ciuem futurum admittat : quam ſingulos ingredi cupientes diligentiſſime conſideret : & quem quiſq; ciuitati uſum prudentia artificioue allaturus ſit/penitus cognoſcat. Itaq; reſpondebunt alii ſe ſapientes legum latores eſſe. Alii conſultores prudentes : alii oratores uehementes / alii iudices iuſtos. Erunt itidem qui medicinam ſpondeant: qui ciuilis iuris ambigua interpretaturos promittant: qui militiam exercituros profiteantur. Aderũt architecti. Aderunt ſculptores: fictores: pictores. Aderunt ferri lignorumq; fabri. Et quoniam præter has artes: quæ ingenio atq; induſtria comparatæ libero ſunt homine dignæ: uaria quoq; opificia in ea multitudine requiruntur: quæ non ſolum ad recte uerum etiam ad tute cõmodeq; uiuendum collecta ſint: ultro ſeſe offerẽt

mercatores qui argentariam exerceant: qui & quæ apud nos ſunt merces exportando: & peregrinas importando populum tum rebus omnibus exornatum: tum grandi pecunia diuitem reddant. Aderunt qui ex uaria lana ueſtes conficiant: qui iam confectas uariis coloribus inficiant/ut non ſolum ad frigoris caloriſq; uim repellendam: uerum ad ornatum ac dignitatem quandam comparandam illis uti poſſimus. Prætereo hos ſordidiores & ueluti mercenarios: quorum laborem potius quam induſtriam emimus/prætereo textores/fullones/zonarios/ueſtium: calceorumq; ſutores/multoſq; alios eiuſdem generis. Et ne in forum mihi cupedinatium deſcendendum ſit: omitto olitores ſalſamentarios piſtores cocos fartores lanios piſcatores: quibus terentianus gnato re ſalua & perdita profuiſſe ſe iactat. Cum igitur & illorum quos a principio enumeraui ingenium atq; artificium admiratus fuerit: & horum quos proxime poſui operam ac laborem neceſſariũ duxerit is cuius arbitrio ciuitate donandi ſint homines profecto omnes admittet: ſinguloſq; ad id quod iam profeſſi fuerint negocium ſedulo obeundum cohortabitur. Inter quos ſi ueſter hic ſapiens ocioſus oſcitanſq; aſſit: ſecumq; & apud ſe in ſua ſolus biblyotheca deliteſcens nuſquam diſcedat nulliq; admiſceatur. neminem ſalutet: nullam neq; priuatim: neq; publice operam præſtet: quas unus in re publica partes eſſe dicemus: quod ſymbolum ad uitam humanam conferre? Vbi illum conſtituemus: quo dirigemus? Erit ne quiſpiam qui illum in aliquo hominum numero habendum cenſeat: profecto non erit: ſed potius ipſum ueluti ignauum fucum ad aliena mella uenire omnes indignabuntur. Quietem ego inquit ago: & per ſummum ocium uim naturæ ſpeculor: & uerum in rebus omnibus inuenire contendo. Beatus profecto es: ſed caue ne tuæ naturæ oblitus uideare: qui tibi ſoli ita inſeruias: ut reliquorum nullam penitus rationem habeas: Verum age liceat mihi bona uenia te quod ſcire cupio rogare. An ſi claſſem aduerſus hoſtes ituram ea mente conſcendas: ut neq; gubernator ad temonem ſedeas: neq; remex nauigium impellas: neq; per foros currens eaq; aut circa pedem faciendum: aut circa antennas uelaq; adminiſtranda ſunt ipſe facturis imperes: neq; imperanti pareas: neq; deniq; cum hoſtibus pugnaturus armis inſtructus conſiſtas: ſed ſolum onus naui afferas: cumq; ocioſus locum in illa occupes: in quo alius uſus quempiam præſtaret. Si inquam huiuſcemodi conſilio nauem conſcendas: ut neq; opera neq; conſilio illam iuuare uelis: non ne qui nauibus præeſſent inutilem te & dignum qui in mare præcipitareris ducerent: & fortaſſe ſi paulo eſſent ſeueriores te præcipitarent. An putas rem publicã minus fortaſſe egere capeſſentibus ſe q̃ nauẽ: cum grauiſſima aſſiduaq; pericula ſibi undiq; ſemper imineãt. Aſſiduoq; aut multorum principum ac populorũ ambitione auaritiaq; armis doliſq; petatur: aut ſeditioſorum ciuium factione exagitetur. Ecquis ignorat animanti rem publicã

ſimillimam eſſe/in quo ſumma quadam harmonia ſuum quodq; membrum munus exequitur. Conficit ex ſe eum ſpiritum cor qui animanti uitam præbeat: circa uero nutrimentum non nulla ſtomachus: ſed plura epar præſtat. Quod uero ſentiat animal a cerebro eſt quod reſpiret a pulmonibus. Sed ne in reliquis quæ latent/proptereaq; minus nobis nota ſunt nunc longior ſim: uideamus externa. Ferunt pedes. operantur manus. Vident oculi. Audiunt aures. Ex quibus omnibus unus ueluti concentus ex diuerſis uocibus in cõmune efficitur quo animãs: & ea quæ ſibi noxia ſunt propellat: & amica ſalutariaq; aſſciſcat. Quod ſi aut pedes uniuerſi corporis molem ferre denegarent: aut oculi quæ ad totius ſalutẽ pertinent proſpicere recuſarent: aut nares odorum rationem habere negligerent: aut guſtus inter ſalubria & inſalubria nullum diſcrimen faceret quo modo illi animanti conſultum putares: aut quam diu duraturum? Sed id adde quod huiuſce modi iactura grauior ſit. Nam qui ad res ſpeculandas conuerſi rei publicæ partes deſeruit: ii ſunt qui ingenio & conſilio reliquos ſuperent: ex qua re maiori afficiatur detrimento ciuitas neceſſe eſt: cum a ſapientioribus deſerta minus prudentibus relinquatur. Nam ueluti in græcorum exercitu ſi Therſites in acie locum deſerat: non magnum troianos ad uictoriam momentum affert. Quippe qui etiã cum pro uiribus pugnet: non multum terroris hoſtibus poſſit incutere. Cõtra uero ſi Agamemnoni iratus fortis Achilles in tentorio ceſſet: poterunt facile in fugam uerti græci: qui enim præſens multum prodeſſe poteſt: Eiuſdem eſt abſentis plurimum nocere. ſic eadem rei publicæ ratio eſt: in qua ſi is gubernacula relinquat qui ingenio & prudentia reliquos antecellat ab is qui hebetiores ſunt ſummo cum detrimento res adminiſtretur neceſſe eſt. At inquiet hic noſter inueſtigator. ego quidem hoc ago ut in ſpeculanda natura rerum quæ ad hominum ſalutem pertinent/comperiam: ut qua ratione inſtituendæ ſint ciuitates: quibus legibus informandæ edoceam. quales item eſſe oporteat in populo principes. Quibus demandandi ſint magiſtratus. Quibus quæq; delicta ſuppliciis coercenda quibus honoribus boni honeſtandi demõſtrem. Hunc ego hominem ut beatũ admiror: & quod huiuſcemodi ſibi theſauros comparet: uehementer laudo: Rurſus uero cum eundem illos conditos retinere animaduertam: neq; tantas diuitias in aliorum libertatem conuertere uideam/ditiſſimo illum homini comparo: ſed qui opes ſuas clam omnibus habens/humiq; fodiẽs: nec ſibi nec aliis profuturus ſit. Veluti ſi quiſpiam curet ut uelociſſimo robuſtiſſimoq; ſit corpore: neq; deinde ullo ſe curſu aut certamine exerceat. Nam per deum immortalem quid proderit medicinam tenere: niſi illã ad plurimoꝝ ſalutem cõuertamus? Quẽ uſum ex ſua arte nobis afferat Phidias: niſi eã in ebore auroue exprimat: Sapientem accepimus fuiſſe Numã põpiliũ ſecundũ romanoꝝ regem. Ac uideo eius ſapientiam. ille enĩ pplm ſuæ fidei cõmiſſum ex feroci & nimiũ q̃ par eſſet bellicoſo ad ocium & pa-

18

cem & ad iuſtitiam religionemq; colendam traduxit: effecitq; ut qui paulo ante armis equiſq; a finitimis ſe defendere nõ poſſent: unius uiri auctoritate tuti ẽent: prætereo circa libertatis initia Brutum & publicolam: prætereo ſequentibus dein de temporibus Camillum: qui imperium ex alto iam gradu infimum deiectũ rurſus ad priſtinam dignitatem reduxit. nihil dico de Catonibus/de Leliis/de Scipionibus: quos omnes litteratos fuiſſe accepimus: nihil de aliis innumerabilibus uiris: qui niſi non minori ſapientia quam animo rem publicam geſſiſſent: ſed ſoli ſe cognitioni dediſſent: nec uiui in multo prætio fuiſſent: nec mortui etiam nunc poſt tot ſæcula uiuerent. Habemus noſtra tempeſtate Federicum Feretranum Vrbinatum principem. quem ego maximis ſuperiorum ætatum imperatoribus comparandum non dubito plurimæ ſunt ac omnino admirandæ in uiro excellentiſſimo uirtutes: ingenium acerrimum & ad omnia uehemens. Tantum autem litterarum ſtudium ut nulla unquam a negociis ceſſatio detur quin ocium illud ad litteras non transferat: effecitq; multa legendo/multa audiendo/plurima diſputãdo/ut inter litteratiſſimos iure cenſeatur. Sed fac ipſum ita ſe totum huiuſcemodi ſpeculationibus tradidiſſe/ ut imperium quod pacatiſſimum florentiſſimumq; adminiſtrat/penitus neglexerit: remq; militarem in qua & ſuæ ætatis duces ſine controuerſia ſuperat: & cum omni antiquitate concedit: nunquam attigerit ex tanto uiro ad quem hominem redibit. Sed reuertor ad antiquos. Fuit ſapiẽs Hercules. At nõ ſibi ſapiens: uerum ſua ſapientia omnibus pene mortalibus profuit. Nam maximam orbis partem pagrans horrendas feras ſubſtulit: pernitioſa ac immania mõſtra perdomuit. Crudeliſſimos tyrannos cohercuit. Plurimis populis ac nationibus ius libertatemq; reſtituit. Quod ſi apud Athlantẽ præceptorẽ ſuum cõmoratus ocioſæ ſapientiæ tantũ operã dediſſet: pro Hercule ſophiſtam haberemus: neq; illũ Iouis filiũ quiſquã dicere auderet: qñquidẽ ne Iupiter quidem ipſe ſi illũ ex platonicoꝝ ſententia mundi animã interpretamur unq̃ ceſſet: qui ſi ceſſaret omnia que aſſiduo motu agitantur ceſſarent. Non enim cæli aſſidua mobilitate ſe circũferrent. Nulli aſtrorum ortus obituſq; apparerent. Non ipſa elementa mutua inter ſeſe tranſmutatione agitarentur: non fluerent fluuii. Non ferret quicquam tellus: Nihil ĩmutarent horæ. Nihil ſortirentur parcæ. Nihil canerent muſæ. Sed redeo ad homines. Vides quibus uiris nomen chriſtianorũ creuerit: quãta q̃ multiplici: q̃ uaria doctrina fuerint. Sed quem mihi dabis ex illis principibus quoꝝ opera ac conſilio res noſtra conſtabilita eſt: qui ita ſe litteris tradiderit: ut nullã uitæ actionem attigerit. ſed ut reliquos breuitatis cauſa omittam: quanti tu paulum Paulum apoſtolum facis? quot habes quos illi compares? Intuere genus eius dicendi quo quid aut plenius/aut ad docendum acutius/ aut ad cõmouẽdũ efficacius cogitari poſſit/nõ reperio. Nam de doctrina hominis quid opus eſt aut meo/aut cuiuſquã teſtimonio cum unus ex oĩbus conſtantiſſimo omniũ/quotq; ſunt/quotq; fuerũt cõſenſu gentiũ doctor iure optimo appellet᷑: qui ſpeculãdo ad tertiũ uſq; cælũ aſcẽdit: q ea uiderit/ea cognouerit: q̃ nõ liceat hoĩbus afferre. Hic

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ergo uir ita ne in ſua ſe cellula obcludens meditari præxit:ut ceterorum ſalutem peni tus negligeret. Lege qſo quæ modeſtiſſimus uir de ſe ſcribat : quæ ẽt multi idemq; ſanctiſſimi uiri referant:quot profectiones :quot nauigationes aduerſus ualitudinem ſuſcepit. In quot pericula/in quot calamitates incidit:ut Petri nauiculam atrociſſimis fluctibus pene obrutam: & acutiſſimis ſcopulis inliſam in tutũ tranquillumq; portũ reduceret. Retuli unum de multis. Sed tu recordare quot apud latinos/quot apud græcos doctiſſimos uiros enumerare poſſimus:quo oẽs cum non ambitione:ſed ardentiſſimo in alios amore ad ſe ultro delatos pontificatus ſuſcepiſſe uideamus; quidnã aliud uoluiſſe crediderim niſi prudenter conſulẽdo: mitiſſime monendo: acerbius caſtigando opera deniq; ac re plurimum iuuando prodeſſe quãplurimis: & ea quæ multo ſudore ac induſtria didicerant:non ut ſer uus ille nequam occultare /ſed ad aliorum uſum afferre. Sed quid tam diu argumentationibus inſiſto cum conſtantiſſimo omnium nationum cõſenſu negocioſos ſemper ocioſis prælatos uideamus: lege quæſo inſtituta diuerſarum rerũ publicarum: uidebis ſemper maxima premia ingentiſſimoſq; honores non ocioſis/ſed negocioſis eſſe inſtitutos. Fuerũt in maxima gloria triumphi : fuerunt trophœa: fuerunt ouationes. Variæ coronæ inuentæ ſunt: uarii tituli excogitati. Videmus multis excellentiſſimis uiris ſtatuas erectas: neq; ſolũ togatas uerum etiam equeſtres atq; curules: uidemus ſepulchra magnifice conſtructa : Agros publice donatos/ut huiuſcemodi monumentis uiri illuſtres & de re publica bene meriti mortales redderentur. Verum ſi ex omni antiquitate hæc repetas: inuenies ex ocioſis rariſſimo omnino huiuſcemodi premiis honeſtatos: Ciuilium autem hominum turbam uix enumerare poteris: quorſum igitur hæc: nẽpe ut intelligas a ſapientiſſimis iuſtiſſimiſq; principibus : qui res publicas ſuas optimis temperauerunt inſtitutis & legibus/id hominum genus magis ad amatum rem : qui nunquam erranti naturæ magis obtemperarunt. Atq; ut intelligas quantã uim habeat ueritas/idem illi qui ocioſas litteras ciuilibus actionibus præpoſuerunt multo ſæpius imperatoris quam philoſophi laudes ſuis ſcriptis proſequũtur. nam & ſi cognitio iſta magnarum rerum quam ego ut par eſt maximi ſemper feci illos uehementer delectarit: tamen uoce naturæ cui omnes parere cogimur admoniti: id quandoq; faſſi ſunt quod ſæpe ſuis diſputationibus in quibus nimium ſe iactant: omnino tergiuerſantur. Sed uideo me in re apertiſſima diutius quã oportet ĩmorari: præſertim tum unico præcepto eius: qui ex nihilo nos produxit. qui productos & noſtra temeritate in mortem prolapſos: iterum in uita reduxit : unico inquam ſummi dei præcepto tota res probari poſſit. Nonne illud adeo eſt ut diligas proximum tuum ſicut teipſum. At quid tibi propinquius ſit quã ipſa res publica eſt. non uideo quo igitur pacto illam ſicuti te ipſum diliges: niſi errãtẽ in uiã reducas: niſi cõſiliũ in dubiis rebus poſtulãti rectũ ꝑbeas: niſi opẽ in tumultu ac piculo ſũmo iplorãti præſto aſſis. Indiget ciue qui magĩratus prudẽter iuſteq; admiſtret: indiget ĩperatore: indiget milite: Qua igĩ ratiõe caritatem quã illi debes præſtare te

dices/niſi aſſiduo ita illi ſemper aſſis: ut non modo labores omnes æquo animo perferas. Verum etiam extrema pericula ſi ita res poſtulet: mortemq́ intrepidus adeas. Sed quid plura? Nam cũ omnes qui unquã fuerunt philoſophi ad ſocialem cõmunemq́ uitam nos natos eſſe uelint/nec homo is appellandus eſt qui nõ ciuis ſit: nec ciuis: qui eius in qua natus eſt ciuitatis curã negligat. Hæc igitur habui quæ declamatorie: & ut apud Landinũ me exercere ſoleo magis q̃ philoſophice mihi pro uita ciuili dicenda uiderentur: idq́ magis/adeo ut iudiciũ tuum grauiſſimũ quod eſſet de hac re mea oratione expreſſius elicerem: quã meum explicarem. Quod ſi diutius patientia tua in me audiendo abuſus ſum/q̃ dignitas tua & obſeruantia mea erga te poſtulabat/dabis ueniam amori noſtro rerum noſcendarũ ardentiſſimo. Nam cũ diſcendi miro ſtudio inflamatus ſim: tui autem adeundi & conſulendi facultas rariſſima detur: patere quæſo æquo animo ſi ultra q̃ par eſt/te defatigem. Quæ cũ a Laurentio dicta eſſent: ingens ſtupor eorũ omnium qui aderant mentes inuaſit. Nam & ſi ea ſigna iam diu ſeſe in adoleſcẽte oſtenderant/ut omnia maxima de eo iam cõcepiſſent/tamen tantã extempore copiã/tam promptas argumentationes/tam uaria exempla maturiori quoq́ ætati non mediocrem laudem afferre poſſe putabant. Leo autẽ BAPTISTA cum ſuapte natura ſtudioſos omnes ſummo amore proſequeretur: Laurentii autem ingenium paterne atq́ unice diligeret: Iam dudũ inquit Laurenti te attentiſſime nec ſine ſumma uoluptate audio. Video enim te non ſolũ omnes uitæ ciuilis uirtutes eſſe amplexũ: quod & ipſum tamen in tam teneris annis ſumma admiratione dignum uideri poſſit: uerũ etiam ad hæc quæ diuiniora ſunt mentem iam conuertiſſe. Facile enim apparet quæcũq́ paulo ante pro uita ciuili dixiſti nũc omnia tendere: ut me ad ea corroboranda excitares/quibus ueri inueſtigatio actioni præponatur. Quod ni fallor ſine multo negocio effici poteſt. Nam uel mediocriter conſideranti ſeſe nobilitas rei offert ut cum a ſpeculatione ac inquiſitione ueri diſcedas: reliqua pene indigna uideantur in quibus noſtri ingenii diuinitas operã ſumat. Quis enim modo hominis naturã propinquius intueatur/non uideat nihil in nobis mẽte excellẽtius eſſe? At mentis nõ agere eſt: ſed ſpeculari/& ea quidem ſpeculari quæ in ſe ſolam cadant: nullo autem ſenſu percipiantur. Quapropter cum ueri inueſtigatio eius partis ſit quæ in nobis diuiniſſima eſt: cumq́ circa ea uerſetur quæ penitus incorporea in nullum ſenſum cadunt/nõ ne erit actionibus præferenda. Adde quod ſi uitæ officiis ueluti uia quadam ad ſummũ bonũ perducimur: id profecto quod perpetua quadam ſerie progreditur: quodq́ nullo interuallo diſiungitur ſine dubio iis quæ contra ſeſe habent præſtare uidetur. At in rebus magnis meditandis conſtanti quodã tenore uerſamur: cũ circa res agendas ad plurima eodem pene temporis puncto/ac inter ſe diuerſa diſtrahamur. Quapropter dum Martha circa plurima turbatur: Maria interim ſecus dominum aſſiduo ſedet. Præterea unde maior animi uoluptas percipitur: id ei præponendũ eſt quod minorẽ afferat uoluptatem. At inquiſitio ueri hoc nobis præſtat:

Maria enim epulatur. Martha autem circa plurima diſtrahitur. Sed neq; id præterire uelim. Nam quis nō uidet id quod propter ſe expetitur eo quod nō propter ſe: ſed propter aliud uolumus pluris ſemper eſſe faciendum: At ſpeculationem huiuſcemodi eſſe & tua & omnium doctorum ſententia conuincam/& pſalmi auctoritate id quod quiſq; ſua ſponte credit: facile comprobabo. Vnam enim inquit ille petii a domino: hanc requirā. Deinde exprimit quid petierit. Addit.n. ut habitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ: ut uideam uoluntatem domini. Adde ad hæc quod ſpeculamur in otio & in quiete. Quapropter rectiſſime illud uacate & uidete quia ſum deus: Agimus autē non ſine ſtrepitu & tumultu. Maria enim otioſa ſedet. Martha properabunda omnia luſtrat. Nec mirum cum altera ab hyle non diſcedat: in qua omnia tumultuantur: & uariis perturbationum fluctibus æſtuant. Altera defixis oculis diuina ſemper intueatur: quæ nulla unq̄ contingit perturbatio. Maria ſola mente quæ immortalis & nulli contagioni obnoxia eſt/ſuum munus exequitur. Martha ſine ſenſibus qui a corpore pendent: & in corruptionem facile labuntur: quoſq; non cū deo: ſed cum pecude habemus communes nihil proficit. Quāobrem diuiniſſime ab ipſa diuinitate locus cōcluditur. Elegiſſe optimā partem Mariam quæ non auferetur ab ea. Dixit optimam: ut intelligas & actionem bonam eſſe: ſed longe tamen ſuperari. Nam quod ab ea non auferetur: facile conuincitur. Si enim animi noſtri a deo creati ad deū redituri ſunt: & in eo cōtemplando acquieturi/quis non intelligat humana negocia quandoq; ceſſatura: ac penitus intermoritura. Nos autē deum intuendo feliciſſime acquieturos. Sed cum hæc dialectice a nobis magis q̄ oratorie proferantur: tentemus alia quoq; uia quid proficere poſſimus. Et quoniā eos ueluti inertes accuſabas/qui relicta rerum publicarū adminiſtratione/totos ſeſe otio traderent: capiamus aliquē ex noſtra ciuitate qui ita uiuens uitæ tamen ſuæ inſtitutū probe defendat. Volumus ne paulum phyſicum mathematicūq; excellētiſſimum: quem auus tuus Coſmus cum ſua admirabili doctrina/tum ſuauitate quadam in ſermonibus & diſputationibus apprime dilexit. Iſthunc ipſum inquit LAVRENTIVS: Nā is ſolus ex omnibus quos ego norim apud nos eſt: quem cognitio ſummarum rerum adeo delectet: ut modo id aſſequatur: nihil ſit præterea quod curet. Is igitur inquit Baptiſta ciuis natus: cuiq; omnia noſtræ urbis publica cum reliquis ciuibus cōmunia ſint/tamen ciuiles omnes tumultus: atq; certamina fugiens apud ſe in aſſidua ueri inquiſitiōe uerſatur. Hic igitur/ſi tanq̄ publica munera detractans ſalutis dignitatiſq; publicæ deſertor inſimulet̄: ſicut puto ſe defendet. Ego quidem florentini uiri quod ſeorſum a uobis uitam agā: nulla me uos iniuria afficere probe noui. Nā neq; ærarii neq; priuati cuiuſq̄ opes aut furtim aut per uim ad me conuerto. Neq; iis moribus: atq; ea uita ſum. ut nō tam aliquam rei publicæ afferā: qua illā me produxiſſe pœniteat. Aduerſus uero ſingulos neq; inurbanum me neq; ſuperbum: neq; auarum gero. Legum autē & inſtitutorum: quibus res publica incolumis pdurare poſſit: nullus eſt qui maiorē

curam gerat. Ego autem non ignoro uires in re publica & magiſtratus maximo in pretio apud mortales eſſe: maximoſq; honores ad eos peruenire: qui illis funguntur/ſi cum ſumma uirtute eos adminiſtrarint. Sin contra ſua ignominia illos opprimi neceſſe eſt: Quapropter ſapienter Clazomenius ille Anaxagoras magiſtratum ait uirum oſtendere. Qui enim in ſublimi ac excelſo loco conſtituti ſunt: eorum neq; uirtutes neq; uitia quenq̃ latent. ac quantum a recta uia aberratum eſt/tantum exagitãtur. Quod ſiquis uel falſa gloria ductus: uel caritate ſumma in patriam motus ad rem publicam adminiſtrandam accedere tentat / uideat prius & ſecum diutius cogitet quo artificio: quibuſue inſtrumẽtis ad id artificium aptis tantam rem aggrediatur: Neq; enim aut pictor aut ſculptor opus recte conficient: niſi & artem prius optime norint: & iis inſtrumentis abũdent. quibus opus iam mente conceptum commode abſoluere poſſint: ne aut inſcitia damnentur aut inopia laborantes rideantur. Quod ſiquis quærat quibus rebus exornatum eum eſſe oporteat/cui publica res recte committi poſſit: reſpondebo ſine ulla dubitatione omnem laborem fruſtra illum ſuſcepturum niſi aſſit ueri cognitio. Quemadmodum enim nobis in hanc uitam uenientibus lumen ſeſe oculis offert: quo cuncta corpora intueamur: ſic & animis noſtris/niſi a recta uia penitus erraturi ſimus/rerum certitudo ſeſe offert. Hoc enim uno non ſolum ultimum illud quo quiſq; peruenire cupit ſe nobis oſtendit: uerum etiam quæ breuiſſima atq; expeditiſſima eo perferat uia manifeſtatur. Quod ſiquis hoc neglecto lumine ad eum quem dixi finem peruenire contendit: & ipſe ueluti cæcus dux: & qui eum ſequuntur præcipites in omnium erumnarum uoraginem ruent: qua cum abſorpti fuerint: omnis remeandi ſpes concidat neceſſe eſt. Ego igitur huiuſcemodi lumen quo naturam noſtram & quæ illi conſentanea ſunt cognoſcimus/ longe pluris faciendum cenſeo q̃ illud quod a ſole proueniens corpora corruptioni obnoxia nobis oſtendit. Verum id ſordidis uulgaribuſq; artibus nunq̃ aſſequemur: Neq; enim uoluptatibus addicti: neq; auaritiæ obnoxii/neq; ambitioni obligati id aſſequemur: ſed ardentiſſimo quodam ueri inueniendi amore incenſi: quo ut perueniam ſequor ducentes rationes & ueſtigia ipſius naturæ non deſero: Atq; hæc quidem de me: Quod ſi acrius urgebitis / citabo aliquem ex iis qui in rebus inueſtigandis uehementer profecerunt: qui non reuerebitur aſſerere ſe in eo uiuẽdi genere uel ſolum longe magis rei publicæ prodeſſe quam multi ſimul ex iis quos quotidie in foro: & in ſenatu uerſari uidetis: Et profecto nunquam eum uobis rem publicam conſeruare aſſentiar: qui aut portus aut naualia aut mœnia/aut templa aut porticus conſeruat. Quæ omnia & ſi neq; hoſtis igni ferroue demoliatur: neq; cæli iniuria diruat: temporis certe progreſſu quo nihil edacius eſt penitus contabeſcent. Sed unica cuſtos ſeruatrixq; fideliſſima eſt concordia ciuium / quam actiones a ſingulis profectæ in unum coeuntes ita conficiunt ueluti diuerſæ a ſingulis in cithera fidibus uenientes uoces ita conſonant: ut ſuauiſſimus inde concentus quem græci harmoniam nuncupant exoriatur: Id autem optima legum inſtitutio pariet/legum autem obſeruantiam eorum qui illis utuntur uirtus conſeruabit uirtutem autem rationes a diligenti inquiſitione ꝑfectæ pariunt: illas autem ſola exercitatio circa uerum perficit. Verum poſtremo

diuturno quodam ocio circa ipſum adhibito nobis comparabimus. Nullo enim alio inſtrumento utitur uirtus præter ueram rationem: qua acuitur atq; excitatur animus ut adiſcat: & quæ didicerit memoriæ mandet: & quæ meminerit utatur. Vtens enim minime aberrabis. Huiuſcemodi igitur eſt ueri exercitatio. Huiuſce modi ars uiſq; rationis: qua ut exornemur ſummopere elaborandum eſt. Ipſa enim ſola eſt quæ ad ſummum bonum perducat: Vides ne quo ſe tutetur pacto uir ſpeculationi deditus. Ad ea autem quæ a te & ingenioſe excogitata & eleganter explicata ſunt ſic puto reſpondebit: primum quod hominis ſit rationem habendam dixiſti: ut & corpus ſimul & animum complectamur. non ibit inficias poſtquã moleſtiſſimo corporis carcere ſumus incluſi non eſſe omnino corporis curam ommittendam: ſed utriuſq; rationem habendam: eſſe aliquo modo concedendum nos ex animo & corpore conſtare. Verum ſi exactius naturam noſtram inquiramus/non uidebimur aberrare ſi ſolam mentem hominem appellemus. Quod non ſolum Platoni tanto uiro uerum etiam chriſtianis quibus nihil doctius reperias placere uideo. quid ergo corpus: poſſem dicere uinculum animo eſſe a quo paulo poſt diſſoluatur/poſſem uas fictile appellare quod breui confringatur. poſſem deniq; ueſtimentum tale quidem quod breui ueteraſcat atq; conteratur. Mens autem quæ æterna eſt pabulum & ueluti nutrimentum non actionem ſed ſpeculationem quærit. Sed agamus pinguiori/ut aiunt minerua: concedamuſq; non tantum ex mente: uerum etiam ex corpore hominem conſtare. quid tum? Erit inquies & corporis ratio habenda? Erit profecto. Nam dum hac uita mortali uiuimus/illius adminiculis ad multa utatur animus neceſſe eſt / cum in ſuam cognitionem quæ de rebus immortalibus atq; æternis eſt uenire non poſſit: niſi per ea quæ in ſenſus cadunt: & quæ locis temporibuſq; circunſcripta aſſiduo oriri/atq; occidere uidemus. Quapropter quod dicis uirtutes ciuiles quæ a moribus ſunt/& animum ſimul & corpus curare: fateor id quidem/dummodo illud quoq; intelligas eas omnes uirtutes a ui cognoſcendi originem ducere. Quis enim iuſte uiuere poterit niſi prius quid iuſtum ſit/& iuſtum quod ſit naturæ noſtræ conſentaneum eſſe: proptereaq; agendum mente inueſtigauerit. Quæ quidem ratio & in fortitudine & in temperantia latiſſime patet. Non poſſunt igitur ſine mentis inueſtigatione ea perfici: quæ circa actiones adhibentur. Quod in Martha Mariaq; probe oſtendunt. non enim Maria in auxilium Martham depoſcit: ſed Mariam Martha cum apud dominum quæratur ſe ab ea/eſſe deſtitutam: poſcebat igitur opem Martha: quia ſine ueri inueſtigatione nihil pene perficit actio. Eo igitur excellentior erit ueri inquiſitio: quia & quas diximus in actione uerſari uirtutes procreat: illiſq; ad res agendas opitulatur: & præter id eam diuinitatem attingit: ad quam illa aſpirare non ualet. Nec ob aliam cauſam ab immortali deo factum fuiſſe arbitror/ut dux maximus Hebræorum Moyſes Leges quibus populus ad rectas atq; honeſtas actiones inſtrueretur non in urbibus/atq; hominum frequentia acciperet: neq; in conualle undiq; occluſa / nec in campeſtri depreſſoue loco: ſed in altiſſimi montis cacumine. Voluit enim omnium rerum architectus deus hac potiſſimum re nobis ſignificare: quæ ad rerum publicarum adminiſtrationem utilia futura ſint non niſi per ſupremarum rerum inueſtigatio

nem ab hominibua excogitari poſſe. Q uapropter & ad communem ſocietatem conſeruandam/& ad duos illos humanæ tranquillitatis hoſtes ſuperandos multo efficacius hæ uirtutes nobis proderunt quæ in ueri cognitione uerſantur / q̃ illæ quæ in rebus agendis laborant. Q uanq̃ & ſocietas qua humanum genus deuincitur/non propter animi excellentiam: ſed propter corporis indigentiam expetatur: & hoſtes illi quos oratione tua ita ſæuos oculis pene noſtris ſubiiciebas/ ut horrorem incuteres una cum corpore ſepeliendi ſint. Nam cum omni corporea contagione liberi in naturam ſuam animi noſtri redierint: neq; ſocietas erit expetenda: neq; hoſtes formidandi. Ceſſabitq; actio cum interim ſpeculatio magis magiſq; corroboretur. Voluptas enim quæ a ueritate eſt æterna perſeuerat. Non enim fruſtra qui nihil unq̃ fruſtra. Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea. Q uæ cum ita dicantur non tamen ceſſamus alterum uitæ genus ſi cũ omni uirtute agatur maximis laudibus extollere. Verum maiores gratias his uiris habendas cenſebimus: qui per ſummum ocium ea excogitarint atq; inuenerint quibus ueluti norma quadam ueſtri illi patroni ad rem ciuilem adminiſtrandam utantur. Adde quod latius ſerpunt: & longe pluribus proſunt quæ per ocium inueniuntur quam quæ in negocio aguntur. Vtriuſq; autem rei idem exemplo eſſe poterit. Q uis enim Marco Cicerone in agendo admirabilius excogitari poteſt qui in conſulatu ſuo ea prudentia / eoq; animi robore fuit: ut incendium ab urbe: ſeruitium a populo romano / uaſtitatem a cuncta italia prohibuerit. Poſt uero cæſaris cædem/armatum Antonium inermis/& conſulem priuatus contra ſententias multorum ſenatorum ita urbe prohibuerit: ut quamuis non eſſet a ſenatu hoſtis iudicatus/pro hoſte tamen haberetur. Q uæ quidem ita ab eo in toga geſta ſunt ut præclariſſimorum ducum maximis triumphis ſint anteponenda: quid ergo negabimus huiuſcemodi actionis immortalibus laudibus proſequendas? Minime. Q uid ita quoniam ſummis laboribus maximis periculis: & quod rei exitus oſtendit morte etiam ſua omnia tentauit: quibus libertatem iam diu intermiſſam uel potius amiſſam ciuitati reſtitueret. Sed quæſo te: cum procul a re publica uitam agens/totum ſe ad res magnas inueſtigandas conuerterat: num ita patriæ ſuæ inutilis erat: ut nulla ei in re prodeſſet? cum græcorum omnium monimenta perſcrutans & ſuæ mentis diuinitate cuncta perluſtrans nõ id ſolum quod ciues ſuos qui tunc erant iuuare poſſet intelligeret: ſed uniuerſam naturam complexus quis ſit hominis finis: quo cuncta referantur: quæ uitæ offenſa/quæ eo pducant animaduerteret: multaq; quibus mortem: multa quibus dolores cruciatuſq; corporis/multa quibus ægritudinem cæteraſq; animi perturbationes contemneremus adinueniret. Poſtremo in diuinis illis: & de legibus & de re publica libris nonne uniuerſam ciuilem diſciplinam proſecutus eſt: ut qualem oporteat eſſe ciuitatem: ſiquidem beata futura ſit: quales in ea principes gubernatoreſq;: quæ priuatorum: quæ magiſtratuum officia e quibus ordinibus generibuſq; hominum rem publicam inſtructam/quibus legibus exornatam. quid conſultori: quid imperatori: quid militi: quid opifici: quid colono ſit agendum omnibus demõſtret. Q uæ omnia cum acutiſſime ingenioſiſſimeq; inueniret/ac diſtincte copioſe grauiter ornateq; deſcriberet/ut non modo facile doceat/ſed uehementer rapiat

25

& per ſummam ſuauitatem delectet/negabis eum ciuibus ac hominibus ſuis profuiſſe? At uide quid inter illas præclariſſimas actiones & has diuinas ſpeculationes interſit.illis enim uni ciuitati profuit: His uero omnibus qui latine norunt præcepta tribuit illis quæ conſilio & prudentia egit maxima quæ tunc urgebant pericula propulſauit.quæ autem inueſtigando litteris mandauit in omne tempus proſpiciunt ut non modo præſentibus/& qui tunc uiuebant conſuleret:ſed & iis qui hactenus per tot iam ſæcula fuerunt/& iis qui poſthac futuri erunt ad bene beateq; uiuendum præcepta reliquerit. Et profecto ſi ocioſorum monumenta reuolues: inuenies homines e ſtolidis & immaniſſimis dociles humanoſq; factos: & in hanc prudentiam ac humanitatem illorum ſcriptis traductos eſſe. Nam uiros ſapientes qui & ante urbes conditas mortales prius per agros ac ſyluas ſparſim uagantes in unum coegere: & coactos legibus erudiere: oportuit priuſquã rem tentarent/ea diligenter inueſtigare/quæ & utilia eſſent/& maxime naturam humanam attingerent. Quapropter ex his ſic uniuerſus locus concluditur. Qui in actionibus uerſantur prodeſſe quidem: ſed aut ad præſens/aut ad breue tempus. Qui autem naturam rerum in obſcuro abditam in lucem nobis proferunt eos ſemper profuturos. Actiones enim una cum hominibus ſuum finem ſortiuntur. Speculationes autem cuncta ſæcula uincendo immortales perdurant:& æternitati æquantur. Quam ob rem cum ille tuus ſapiens ad portam ſedens ingreſſuros conſiderabit/admittet ſenatorem: admittet oratorem/militem/iuriſconſultum/& reliquam deinde turbam/quam tu paulo ante diſtinctius enumeraſti. Neq; iniuria admittet cum omnibus illis ciuitas ueluti corpus ſuis membris egeat ſine quibus manca & aliqua ex parte inutilis futura ſit. Cũ uero noſter hic ſapiens acceſſerit: & rogatus quid ad uitæ cõmunis uſum profiteatur: reſponderit ſe eũ eſſe: cui quidẽ in animo ſit a negociis omnibus ceſſare: ut neq; priuatim neq; publicam curã attingat. Sed ita in rerum excelſarũ inueſtigatione uerſari. ut quæ utilia/quæ honeſta/quæ ſecundum naturam ſint optime inueſtiget: inueſtigataq; litteris tradat. Excludet ne hunc quæſo? an potius ueluti mortali cuidam deo uenerabundus aſſurgens ad mediam uſq; urbem proſequetur:ac priores excellentioreſq; ædes illi dandas/eumq; publicitus enutriendum curabit? Quin ipſum ueluti exemplar omnibus ciuibus proponet/a quo quiſq; partes ſibi in re publica demandatas obire diſcat:& ueluti ab oraculo in ſuis dubiis rebus reſponſa accipiat: Et negabit quiſquam talem uirum ullum ciuitati uſum afferre: cum nullus præter eum ſit: qui munus ſibi demandatum niſi hoc prius conſulto recte præſtare ualeat. Itaq; ridebam mecũ paulo ante pompam illam uerborum tuorum cum naui cum corpori animato rem publicam comparabas: & te cum qua mente illa diceres animaduerterem conſilium tuum tacitus approbabam: Sed illud(mihi crede)nauigiũ optime adminiſtrabitur in quo præter eos quos paulo ante commemorabas ſapiens noſter aſſit. Qui ab omni negocio immunis ſolum quæ conducant nauigationi ſpeculetur:ac conſilium expetentibus: quæ factu optima ſint oſtendat. In corpore autem animato tum deniq; & ſenſus uere iudicabunt: & appetitus nuſquã temere mouebitur/ſi mens aſſit. quæ ipſa ab actionibus uacans/conſilio tamen eos qui id petunt iuuet. Nam quod aiebas maximum iccirco inde prouenire rei publicæ detrimentum:

quod occupatis excellentioribus ingeniis circa ueri cognitionem ipſa a deterioribus regatur: nunquam profecto ceſſabit ſapiens quin ſe de rebus arduis conſulentes recta ſemper moneat: unde ſi non opera conſilio tamen iuuabit. Sed mihi crede rariſſimi erunt qui humanam ſocietatem fugientes ſoli apud ſe eſſe poſſint: id enim non niſi eius hominis eſt: qui iam hominis natura ſuperata ad diuiniora euolauit: Quapropter ut dixi pauci erunt omnino: Videmus enim in tam multis ſæculis quã mira ſit paucitas: & quã rari appareant nantes in gurgite uaſto / ut nullum iam ſit periculum rem publicam deſeri. Sed & ipſi illi ſic ocioſi uſum uel maximum ſuis ciuibus præbent. Sunt enim grauiſſimum aliis exemplum ne ita ſe ſomno uentriq; dedant: ut omnem doctrinam negligant. Neq; tamen ſi ſe duces ad rem publicam recte gerendam adhibere uolet ciuitas ſuam illi operam denegabunt. Eſt enim diuini Platonis præceptum ſi ſapientem rebus præeſſe uiderit ſapiens uſurum illum ocio ſuo/cum multo ſit ſuauius regi q̃ regere. Sin ſtulti erunt qui præſint/aut ipſe illorum uicem obire: aut eos meliores reddere tentaturum. Quod ſi neq; ipſe admittetur: neq; illi meliores fieri patientur rediturum ad ſe aliaq; ratione hominibus profuturum: plurimos præterea enumeraſti q̃ ſuis præclariſſimis domi militiæq; rebus geſtis diuinos ſũt honores aſſecuti: quos quidem ego multo etiam maioribus dignos puto: eoſq; maximos admirandoſq; uiros fuiſſe non dubito. Neq; enim cum alteros anteire dico / alteros in nullo hominum numero habendos cenſeo. Deus eſt inter mortales: qui (ut eſt apud Maronem) rerum potuit cognoſcere cauſas. At maximum ac excellentiſſimum uirum inter homines eum iudico qui recte rem gerit. Qui quoniam aliena potius q̃ ſua curat quanq̃ qui homo eſt nihil humanum a ſe alienum putabit. Sed quia ab ocio ad negocium/& a quiete ad tumultus & ad pericula excitatur: & dum aliorum ſaluti conſulit ſuam negligit: non iniuria fuit huiuſcemodi præmium tantis laboribus proponendum. Eas enim res publicas in primis honorat quos honorare ſua maximi interſit. Intereſt autem plurimi huiuſcemodi uiros ad ſe defendendam atq; augendam / & ad ſuam maieſtatem amplificandam omni honorum genere allicere: Nam & ſi magna ſit in uirtute uis: tantaq; illius pulchritudo undiq; ſe nobis oſtendat: ut etiam propter ſe illam expetere cogamur: tamen quæ hominis eſt ſiue in ſe ipſo cognoſcendo inſcitia: ſiue morum deprauatio atq; peruerſio / pauci omnino erunt/niſi magni quidam & præclari honores proponantur: qui maiorem aliquem laborem/aut grauius periculum ſuſcipere uelint: longeq; plures inuenias qui uirtutis inſignia aſſequi laborent: quam uirtutem ſuis præmiis ſpoliatam adament: Quapropter ſapienter inſtitutum eſt/quoniam recta ratio apud omnes non ualet/ut huiuſcemodi ueluti inuitamentis ad rectum honeſtumq; accenderemur. Hæc erant igitur quæ me cum de inquiſitione ueri: & actione recti ſeorſum quæreretur: perſuadebant ut cognitionem actioni anteponerem. Verum cum omnia diligentius circunſpexi: cũq; uideam hominem ita a ſola mente proficiſci: ut corpus tamen minime ſit negligendum cum ita natum ut & caritatis nodo cum cæteris deuinctus ſit: & rerum cognoſcendarum amore flagret / eum deniq; uirum putabo: qui utriuſq; uitæ rectam rationem habens utrãq; coniungat: qui actionibus tantum præbeat: quantum rerum mortalium indigentia/atq; hu-

manæ ſocietatis uinculum poſtulat: quantum patriæ amor impellit. Ad ſpeculationem autem ita ſe cõuertetur ad eam niſi quatenus imbecillitas noſtra inde auocet ſe natum meminerit. Inueſtigabit igitur ut ſummi boni compos fiat: Aget ut ſua ſuorumq; incommoda fugiat. Vtrunq; autem recte præſtabit modo utriq; tantum quantum ſat eſt impendat. Non enim ita aduerſa: ita inter ſe pugnantia ſunt / ut aliquo modo coire non poſſint. Sorores enim ſunt: ſub eodem tecto habitant Maria atq; Martha. Ambæ deo placent. Martha ut paſcat. Maria ut paſcatur. Ambæ bonæ: ſed altera laborioſa: altera ocioſa: ita tamen ut neq; labor flagitium: neq; ocium deſidiam pareat. Quapropter hærebimus Marthæ ne humanitatis officium deſeramus. Multo tamen magis Mariæ coniungemur: ut mens noſtra ambroſia nectareq; alatur. Illa enim paulatim in dei cognitionem aſcendimus: in qua qui ſummum bonum conſiſtere ignorat: cum ſe ſuamq; originem ignorare facile crediderim. Nam cum uitæ noſtræ quæ turbulentiſſimo mari ſimillima eſt uarios æſtus procellaſq; conſidero: difficillimum puto ſummum attingere niſi in eam quam dixi ueri cognitionem uelu ti in tranquilliſſimum portum confugiamus. Quod & ſi omnium philoſophorum qui quidem illo nomine digni ſunt grauiſſimis ſententiis decantatum ſit: duorum tamen ſapientiſſimorum uatum Homeri atq; Maronis pulcherrimis figmentis ita acriter intuentibus depictum eſt: ut uehementer me uel hac præcipue cauſa eorum lectio delectet: Quid enim alter per Vlyxem: per æneam alter nobis oſtendere uoluit: niſi ſummum hominis bonum. neq; ſolum id oſtendere: ſed uiam quoq; certiſſimam quæ ſine aliquo errore ad illud ducat demonſtrare uoluerunt. Sed quid agimus? obliti ne ſumus nos in hæc loca non tam diſputationis quam ualitudinis cauſa ueniſſe. Nobis igitur quando ſatis iam acquieuimus / ſurgendum cenſeo: atq; non ea qua uenimus: ſed per hunc propinquum collem maiori quidem flexu ſed minus cliuoſo ad cellulas deſcendendum. Imo uero inquit Laurentius: ſed hac ſi placet lege ut & cras & reliquis diebus quibus hic erimus nobis te frui liceat. Et quoniam de utroq; uitæ genere non modo eleganter & copioſe: uerum etiam diſtincte & acute a te diſputatum eſt: perges quæſo & quod paulo ante de Marone dicebas: ita nos docebis ut iugi ſerie: & perpetuo tenore rem proſequaris. Atq; ut intelligas quid uelim: uidi nonnullos qui diuerſos in hoc poeta locos ad huiuſcemodi ſententiam interpretentur. Sed cum quæ intermedia relinquuntur eodem traducere nequeant in iis quæ traduxerant / fidem non aſſequuntur. Tu uero tua ſapientia: tuoq; ut ex multis audio in hoc poeta interpretando ingenio ſingulari continuatum diſputationis curſum a carcere ad calcem ſine ulla offenſione conficies. Nam & ſi nullum doctrinæ genus ſit: cuius tu locos omnes doctiſſimorum horum uirorum teſtimonio: enucleate / diſerte / docte / ac ſapienter explicare non poſſis: quid tamen aut diſputationi nuper a te habitæ coniunctius: aut horum omnium: qui te unum ex omnis colunt: atq; obſeruant auribus: mentibuſq; iocundius: aut quoniam id te tua in me beniuolentia cupere uehementer noui / meis meiq; fratris ſtudiis aptius eſſe poteſt: quam cum de utroq; uiuẽdi genere diſputaueris: nunc quæ

tanti uiri de eadem te ſententia ſit ex ſui æneæ erroribus atq; italica perfectione nobis oſtendere: Quæ cum LAVRENTIVS dixiſſet: noſq; uerbis uultuq; illius petitioni pro uiribus faueremus/Quam longe ſecus ac conſtitueram mihi accidit inquit BAPTISTA/cui cum per ſummum ocium ruſticaturum ueniſſem/ea enodanda proponantur: quæ ex intimis ſint philoſophiæ locis eruenda: Sed nox (ut eſt in prouerbio) rectiſſime nobis conſulet. Nunc autem aut eo quo dixi itinere: aut alio ſi quod commodius Mariotto uidetur ad cellulas redeamus. Imo iſto potius inquit Mariottus/& ſimul præcedens lepido uarioq; ſermone/quem in uia pro uehiculo eſſe dicunt nos reduxit.

CHRISTOPHORI LANDINI FLORENTINI AD ILLVSTREM FEDERICVM PRINCIPEM VRBINATVM. DISPVTATIONVM CAMALDVLENSIVM LIBER SECVNDVS. DE SVMMO BONO.

NON omnino iniuria multi de humanæ conditionis imbecillitate quæri uidentur illuſtriſſime Federice/Cum ita nos natura produxerit: ut rerum cognoſcendarum cupiditatem quidem magnam ingenuerit: facultatem autem quod cupimus aſſequeremur paucis/qui excellentiori ingenio ſunt fortaſſe mediocrem: reliquis autem hominibus nullam prorſus indiderit. Non enim (ut ipſi aiunt) tanquã beniuola indulgenſq; mater: quæcunq; illa poſſit ea in nos liberaliter benigneq; effudit: ſed ueluti iniqua inuidaq; nouerca cum id quod ſũmopere delectaret oſtendiſſet: noſq; uana ſpe ad id uehementer incẽdiſſet: ita deinde totius uiæ ignaros deſtituit: ut errorum tenebris uagantes nullam certam uiam quæ nos deducat dinoſcamus. Nam cum mens noſtra corporea mole a principio opinatur & ipſa hyle: qua nihil deterius eſt immerſa ueluti temulenta efficiatur: Euenit ut illa profundo ſomno ſepulta diu nihil præter ſenſus: qui a corpore ſunt nobis uigeant. Ratio autem non niſi ſero excitetur: & eo quidem tempore quo iam appetitus qui a ſenſibus eſt imperium totius uitæ: quod non ſibi: ſed rationi debebatur ueluti crudeliſſimus tyrannus occupauerit. Itaq; poſt diuturnũ exilium tandem in ſuum regnum rediẽs ratio a paucis ſuorum agnoſcitur: a paucioribus recipitur: ut uel ipſum regnum nullo pacto recuperet: uel precario ſibi iure regnandum ſit. Peſſima enim conſuetudine deprauatus animus: & falſis opinionibus imbutus: quippe quem antea ſenſus occuparint quam ipſe rationis lumen intueri potuerit non niſi ægre uel ad rectum redire: uel uerum proſpicere poteſt: Quod ſi ueritatem ipſam ſi non aperta in luce in maligna ſaltem & per incertam (ut eſt apud Maronẽ) lunam uix tandem ueluti ſuæ ſalutis portum proſpexerit: uariis tamen perturbationum fluctibus iactatus a refluentibus undis ita in altum reiicitur: ut quem iam cepiſſe putabat eum e conſpectu penitus amiſerit: Ad quas quidem difficultates accedit ipſius uitæ breuitas incommodum: (ut illi idẽ dicunt) non mediocre. Nam cum ueritatem in occulto/ut dicebat Democritus/natura addiderit: proptereaq; ipſam tam profundis tenebris obrutam non niſi multis laboribus: ac diuturno tempore eruere/& in lucem

educere poſſimus/antea in ipſo curſu extinguimur/ quam calcem contingere licuerit. Quæ quidem cum dicunt multos reperiunt: qui illis aſſentiantur. Quiſq; enim impie naturam accuſare quã ſuã deſidiã ingenue fateri mauult. Sed longe aliter eſſe præclariſſimorũ uirorũ excellentiſſima ingenia manifeſto coarguunt: Qui cũ nec alia conditione quã reliqui mortales nati: nec alio figmento cõpoſiti ſint: ſua tamen induſtria multiſq; ſudoribus: ac uigiliis eo euaſerunt quo qui aſpirant iure beati habeantur. Sed ut plurimos nunc miſſos faciã qui & noſtra ætate: & ſuperioribus ſæculis aut agendo: aut cõteplando proxime ad diuinitatem acceſſiſſe uidentur: non ne tu Illuſtriſſime Federice ſummo nobis exemplo eſſe potes. Cuius quidem res præclariſſime geſtas ſiquis memoria repetat: nullum putabit tibi ad litterarum ſtudium tempus ſuperfuiſſe. Rurſus autem cum qua doctrina præditus ſis conſideremus: & quam diuturnam: quãq; aſſiduam operã illi rei impenderis/quis non obſtupeſcat in maximos bellorũ tumultus: atq; horrendos armorum ſtrepitus muſas uenire eſſe auſas. Legimus multos duces apud priſcos litteratiſſimos fuiſſe. Verum illa temporum potius quã hominum laus putanda eſt: quippe quibus id neſcire turpe fuiſſet: & in quo cæteri fere omnes excellerent. Noſtra uero tempora qui in re militari præſtarent: non paucos produxerunt: ex quibus omnibus non nullos litteris tinctos fortaſſe inuenias: ſed quem uere litteratum dicere poſſis: ego adhuc præter te cognoui neminem: Quapropter eo gloria tua illuſtrior eſt habenda: qui non iis artibus contentus: quæ tamen ipſæ per ſe in maximo ſemper honore fuerunt: ſtatuiſti non Martem ſolũ tibi ſequendum: in quo omnia armorum ſonitu & tubarũ clangore obſtrepunt. Sed Palladem præcæteris colendã propoſuiſti: quæ non ſolum rei bellicæ/ ſed totius etiam ſapientiæ dea habetur. Cuius quidẽ auxilio cũ in difficillimis temporibus: ac dubiis rebus ueluti alter Vlyxes inſtructus conſilio nunquã egueris: eas etiam in maximis: ac pene infinitis tuis occupationibus eadem illa duce doctrinas aſſecutus es: quas multi in ſummo ocio/ac rerum omniũ affluentia uix deguſtare potuerint. quando enim aut hoſtilis error: aut tuorum militum auribus undiq; circũſonans clamor tuam ita mentem unquam auertere potuerunt: ut dies integer tibi uacuus tranſierit: in quo aut ipſe aliquid non legeris: aut alium legentem diſputantemue non attentiſſime audieris? Quapropter minime miremur ſi ſummo ſemper apud te in honore eruditi homines fuerint. Quot enim & domi habes/quos & tuis opibus ſemper fouiſti/& multa dignitate honeſtatos reddidiſti: & quot per uniuerſam Italiam / aut egentes tua mirifica liberalitate ſubleuaſti/ aut quãuis ſuo ſe patrimonio facile ſubſtentent: conuenientibus tamen eorum doctrinæ præmiis affeciſti. quamobrem dicam equidem non a deo ut aliorum principum laudibus quicquam ſubtraham: ſed ut tuis erga muſas ingentibus meritis ſi non quas debeo: quas tamen poſſum gratias agam/ſolus ex omnibus quos quidem noſtra tempeſtate audierim principibus: ſolus inquam Federicus eſt: qui & calamitoſis iiſdemq; litteratis uiris ſalutaris: portus unicumq; profugium ſit/& maiori in fortuna conſtitutis decus: ornamentumq; afferat. Quã ob rem quanto multi te principes finium: atq; imperii magnitudine ſuperant. Tãto maioribus ſemper laudibus græcæ latinæ florentinæq; muſæ tuum per futura

ſæcula nomen ad cælum tollent: quando quidem a cæterorum aulis excluſæ tam liberali apud te hoſpitio ſuſcipiantur. Immo non amplius hoſpites ſed ciuitate iã donatæ in exornatiſſimo atq; omnium uoluminum genere refertiſſimo ſacello collocatæ ſint. Tu enim & ſi tu ſalubrem/& forma amplã atq; inſignem: & librorum copia nobiliſſimam bibliothecam Palladi Apollini nouemq; muſis dedicaſti/ut nihilo iam minus tuo tibi tam inſigni/tam honorifico/tam utili munere ciuitas debeat/quam olim aut Piſiſtrato Athenæ/aut Ptolomæo cui cognomen philadelpho fuit ægyptia alexandria/aut. L. lucullo. C. Cæſari/Aſinio deniq; Pollioni Roma debuit: Quos omnes uariis omnium generum uoluminibus refertiſſimas bibliothecas inſtituiſſe memoriæ proditum eſt. & profecto quod inſtrumentum/quam ſupellectilem: quos deniq; theſauros ſibi potius is uir comparabit qui principis ſanctiſſimo nomine dignus ſit: quam illos qui ſoli optimum nobis uiaticum ſint quo ad ſummum bonum peruenire poſſimus. Inde enim ambroſia: Inde nectar comparatur. quibus beata uita ſumma cum uoluptate ali poſſit. Verum cum ex omni tuorum librorum infinito pene numero eos hoc tempore te auidiſſime lectitare audiam: qui bonorum malorumq; fines continent/meas quoq; eadem de re lucubrationes tibi notas eſſe cupio/non ueluti eas in quibus quicquam hactenus incognitum nunc demum noſſe poſſis: non ſum enim adeo impudens ut ſus Mineruam (ut aiunt græci) erudire tentem. Sed maximi mihi beneficii loco exiſtimabo/ſi inter tot doctiſſimorum uirorum monumenta libro noſtro uel in poſtremis aſſidere liceat. Quamobrem quemadmodum primi dici ſermonem a BAPTISTA habitum ſuperiore libro deſcripſimus/ita & hanc quam poſtridie eius diei diſputationem diuiniſſimus ille uir habuit huic ſecundo libro mandatam tuo nomine & bello inuictiſſime & muſarum unice protector Federice dicauimus: Vix igitur bene illuxerat ſequenti die: cum ad ſacra acceſſimur: Hæc enim iccirco matutino tempore peragẽda curauerat Mariottus hoſpes omni liberalitate atq; comitate iocundiſſimus: ut maius ad BAPTISTAM audiendum diei ſpatium nobis relinqueretur. Peractis igitur ſacris ita nos circũducit ut multaq; natura eorum locorum ad ſummam uoluptatem produxit/ multa etiam in quibus priſcorum uirorum ſanctitatis ac uitæ auſteritatis monimenta exiſtunt/ſeſe nobis paſſim offerent. Fuitq; cum oculorum ex regionis amœnitate: tum mentis: atq; animi exantiquæ religionis ueſtigiis tanta uoluptas: ut prius ad fontem uentum ſit: quam a limine pedem protuliſſe animaduerteremus: Atq; inde cum conſediſſemus: eſſentq; omnium ora cum ſummo ſilentio in BAPTISTAM conuerſa poſci me aduerto inquit ille. Sed uide LAVRENTI quam tibi me liberalem nox reddiderit. Non enim id ſolum quod tibi ex promiſſis debeo diſſoluere in animo eſt. Sed habeo quod præterea gratis impendere uelim. Tu profecto id petiſti quod quidem & ſcitu libero ſit homine dignum: & auditu tum iocũdum: tum ad multa minime inutile: Verum poſtquam ad hunc iam locum producta diſputatio eſt/non erit extra negocium / antequã rem attingo ſeorſum: neq; tamẽ pluribus quã neceſſitas exigat de bonorũ malorũq; finibus diſputare. Dices quid in externo ſermone idem pene: ſed alia quadam rõne: tunc enim quæ uia potiſſimũ nos cõmodius duceret q̃rebatur: nũc uero q̃d illud ſit quo duci optamus inue

ſtigandã cenſeo quapropter ſi omnium pene philoſophorum ea de re ſententias explicauerimus: atq; ad illas plurima quæ chriſtianorũ ſunt addiderimus / ſpero fore: ut iis perſpectis: atq; perceptis faciliora omnino futura ſint quæ in Marone inquirimus. Hic cum hominis conſilium uehementer omnes approbaremus: noſq; ad audiendum apparatiſſimos oſtenderemus illũ huiuſcemodi principio uſum memini. Cum ex iis quæ externa die a nobis diſputabantur manifeſtum ſit hominem neq; ad inertiſſimum ocium: neq; ad deſidem uoluptatem caſu natum: ſed aut ad maximarum diuinarumq; rerum cognitionem: aut ad præclariſſimas quaſdam & humano generi ſalutares actiones ab immortali deo productum eſſe: apprime utilis ea mihi diſputatio uideri ſolet in qua quis finis ſit: quid extremum: quid ultimum: quo ſint omnia & recte uiuendi & uere ſentiendi conſilia referenda optime explicatur. Qua quidem de re cum non mediocrem fuiſſe inter priſcos ſcriptores controuerſiam uideamus / non dubito futurum / ſi ſingulorum ſententiæ in medium cõgerantur / atq; inter ſe comparentur: quin mediocri etiam ingenio: ac doctrina præditis uiris facile ſit quæ ex omnibus aut ueriſſima aut uериſimillima exiſtat inde excerpere. Illi igitur non ſolum de nomine conuenerunt: nullo enim repugnante ſummum bonum nominarunt: uerum id quoq; ipſum huiuſcemodi eſſe ſenſerunt: ut propter ſe ſolum reliqua uero omnia propter illud expetenda affirmarent. Cum uero quid potiſſimum id ſit exquirerent: tunc tãta inter eos diſſenſio exorta eſt tamq; acerrimum certamen excitatum: ut non ueri inueniendi / ſed eius quod ſemel arripuerint mordicus retinendi cupidi uideantur. Qua ex re cum uniuerſa hæc philoſophiæ pars quæ de uita & moribus eſt ab uno Socrate tanquam e ſuo fonte manarit: diuerſitate tamen ſententiarum & hominum contentionum id quod unum eſſe oportuit in plurimas partes ſciſſum ac deriuatum uidemus. Nam cum innocentiſſimus ille uir & acerrima ingenii acie ad eligendum: & firma quadam animi cõſtantia in eo quod iam elegiſſet perſeuerandum idem ſemper ſequeretur: mira tamen ironia de omnibus rebus in utranq; partem diſputans cum non idem ſemper ſentire uideretur: ſed in diuerſis locis diuerſa proferre putaretur: tribuit ueluti anſas quaſdam iis qui hominis doctrina delectati ſunt / ut quiſq; id tanquam ab eo defenſum potiſſimum ſequeretur quod eſſet ingenio naturæq; ſuæ maxime conſentaneum. Quæ quidem ratio eſt ut totidem apud græcos philoſophorum familias atq; ſectas uideamus: quot extant de bonorum & malorum finibus opiniones. Nam ſi. M. Varroni iidemq;. M. Ciceroni grauiſſimis auctoribus credimus nullam philoſophiæ ſectam dicendam putabimus: quæ & ſi in reliquis a cæteris diſtet de bonorum tamen & malorum finibus idem ſentiat: quando quidem nulla ſit homini philoſophandi cauſa: niſi ut beatus ſit: nec beatus eſſe poſſit: niſi bonorum fine percepto: atq; acquiſito. Quæ igitur nullum bonorum finem ſectatur: nulla ſecta dicenda eſt. Sed redeo ad antiquos / quorum alii adeo hebeti demiſſoq; ingenio fuerunt: ut quãuis ex animo corporeq; conſtemus / humanæ tamen mentis diuinitatem ſua mẽte conſequi non potuerint. Itaq; nihil aliud aduertentes præter corpus: & qui a corpore pendent ſenſus: idq; tantummodo ſe eſſe putantes in iis quæ hæc ſpe-

ctant ſummum bonum poſuerunt.Itaq; cum ea uoluptas: quæ ſenſus demulcet ſummopere omne animans ad ſe appetendam commoueat: multos habuit aſtipulatores qui illi principatum demandarent. Quorum omniũ princeps profertur Ariſtippus. Hic igitur cyrenis in libya natus: & athenis apud ſocratem eruditus cum tamen uoluptati omnia tribueret: animaduerteret autem multa incidere tempora in quibus nulla poſſint homines frui uoluptate:ne fortaſſe ut ex affluentia rerum uoluptatem percipiebat:ita ex carentia in moleſtiam incideret: mirifice animum inſtituit ut & præſentibus frui. & abſentes contemnere facile poſſet. Quapropter primus ſocraticorum mercede philoſophatus eſt: & Dionyſii tyranni aulam accuratiſſime coluit: ut ſibi ad omne uoluptatum genus comparandum opes commode acquireret. Contemni autem aut iacturam facere æquiſſimo animo ſubſtinuit: adeo ut miranti amico quod ſe a Dionyſio conſputum tam modice ferret:an propterea piſcatores reſpondit/ut gobium ignobilem piſciculum captent multa unda obrui patientur:ego ut bleno uefcar excreatus aſperſionem non perferam. Prætereo multa quæ per ſummam indignitatem ſponte ſubiii:ne eã qua ſola beatum ſe putabat uoluptatem amitteret. Quapropter non iniuria regium meum canem a Diogene appellatum uidemus. Eiuſdem opinionis Eudoxum gnidium fuiſſe Ariſtotelis filius Nicomachus tradidit uirum alioquin egregium /& mathematicis ac medicina inſignem/ & legum latorem minime imprudentem. Idem ſenſit & Dionyſius heracleotes. Hic cum a Zenone citiæo ſtoicorum principe fortiuſculus eſſe didiciſſet:atq; ex illius ore uirtutum ut ſolum bonum coleret:uitium autem ueluti unicum malum exhorreſceret: tandem in morbum oculorum incidens dolori ſuccubuit:porticumq; deſerens ad cyrenaicos defecit: ut nihil de iis quæ ad uoluptatem pertinerent in oculis etiam omnium agere uereretur: Quin & librum de uoluptate in quo illam ut ſummum bonum commendat / accuratiſſime ſcripſit. De Epicuro uero athenienſi quo nullum in uoluptate defendenda acriorem patronum fuiſſe credunt /quid dicam neſcio: Nam in ſuis:id eſt ratis opinionibus cum de ſummo bono loquitur: nihil ſe habere affirmat: quo quidem bonum intelligat: ſi quæ aut ex ſaporibus aut uenerea re uoluptates proueniunt:& quæ ex formæ uenuſtate blandiuntur/ab eo auferantur. In epiſtola autem ad Hermacum tanti uirtutem facit: ut in maximis corporis cruciatibus:in quibus ipſe ſummum malum ponit ſe beatiſſimum tamen & conſcientia recte factorum audeat dicere. Aliquando autem de uoluptate ita loquitur: ut animi potius uoluptatem quam eam quæ a ſenſibus eſt intelligere uideatur. Non nunquam non uoluptatem ſed indolentiam in bonis ponit. Si autem ad uitam & mores hominis reſpicias: plurima inuenies ſumma laude proſequenda. Quin ſi de deo recta ſenſiſſet: nihil reperias in ſuis actionibus: quod non poſſet iure laudari. Nihil enim unquam nec ipſe fecit: nec aliis ut facerent perſuaſit:quod ab iuſtitia æquitateue abſit. Nullis doloribus nullis cruciatibus a ſummo conſtantiæ gradu deiici potuit. Tanta autem fides: tanta in homine charitas:ut etiam defunctorum amicorum liberos & ipſe ingenue aleret / atq; erudiret:& moriens aliis erudiendos alendoſq; teſtamento caueret. Nam in iis quas tempore extollit uoluptatibus quam continens ac potius

temperatus fuerit: facile eſt cognoſcere: cum raro uinum biberet: raro ad panem quicquam præter caſei fruſtulum adderet. Quapropter haud ſenſiſſe cum reliquorum hominum turba uidetur: plærique enim mortalium etiam cum turpiſſime uiuant: uultu tamen ac uerbis ſummam præ ſe continentiam ac ſeueritatem præferunt. Nam ut eſt apud ſatyrum quis uicus triſtibus obſcœnis non abundat. Hic autem cum ea dicat: quæ ne aſotæ quidem ſine rubore proferunt: in uita tamen & moribus ne Socrati quidem concedit. Verum de epicuro hactenus. Hieronymus autem Rhodius uir ſane doctus & ſuauis/ſed qui peripatheticorum quorum in ſinu enutritus eſt grauitatem ſeruare non potuerit: nō uoluptatem ſed doloris uacuitatem ſummum bonum exiſtimauit ſecutus/ ut multi credunt: Periandri corinthiorum tyranni auctoritatem: quem huiuſcemodi opinionis principem extitiſſe uolunt. Verum idem ſenſit Leucippus abderites: idem & Theodorus: quem quia deos eſſe negaret. Atheon cognominarunt. Nam de Democrito omnes doctiores maius quiddam ſuſpicantur. Cum enim præſtanti uir ingenio Euthimian ſummum bonum eſſe dicat non uacuitatem ſolam ponit eorum dolorum qui in corpore ſunt: Sed rectum quietumque animi ſtatum/quem amotio omnium perturbationum gignit. Quapropter credo idem ab hoc philoſopho Euthimian appellari: Quod noſtri in ſacris litteris pacem appellant. In qua ſummum bonum hebræus poeta collocat. Ait enim Lauda hieruſalem dominum lauda deum tuum ſyon: Quia confortauit ſeras portarum tuarum: benedixit filios tuos in te. Quia poſuit fines tuos pacem. Nam corroboratis ſeris portarum neque exibit ab eo quiſquam neque ingredietur. Quod quidem perinde eſt ac ſi dicat nulla re neque externa neque interna appetitum præter rationem commouente erit ſumma in animo tranquillitas: quod ſi dum uiuimus ſummum bonum dicamus/ nunquam aberrabimus. Sed de hoc paulo poſt. Nos autem & qui in uoluptate: & qui in indolentia bonorum fines eſſe cenſuerunt: breuiter ni fallor oſtendimus. Præter hos autem uideo fuiſſe qui neutrum horum ſeorſum: ſed utrunque coniunctum uitam beatam conficere crediderint: quibus ego libentius Epicurum annumerauerim quam iis qui ſoli uoluptati adhærent. Fuerunt itidem qui ne coniuncta quidem hæc id quod quærimus præſtare poſſe arbitrarentur. Sed omnia quæ prima naturæ appellant ad rem tantam perficiendam accerſenda eſſe iudicarent: In quibus quáuis plærique uoluptatem enumerent / & doloris uacuitatem: tamen longe plura ſunt quæ tum in animo: tum in corpore prima naturæ dicantur: Verum de iis paulo poſt magis commodo loco diſtinctius uberiuſque diſputabitur. Horum igitur omnium opiniões ſi recte penſitabis uidebis illos nihil ſenſiſſe quidem quod egregium haberi poſſit: nec mentem a ſenſibus ſeuocare: nec quiſquam ſupra ſenſus intelligere potuiſſe: quos quidem ſine iniuria poſſumus rectiſſime contemnere. Quis enim eum philoſophum non irriſerit: qui ſummum hominis bonum inueſtigans/ id in ea re ſe deprehendiſſe optinetur: quæ aut in nullam hominis partem ueniat: aut minima deterrimaque ſit hominis pars: ut iam non philoſophus: ſed philoſarchus iure appellari poſſe uideatur: Quem quidem errorem deprehendentes ii in quibus & grauitas

animi & acumen ingenii excellens fuit/ita diuinitatem mentis admirati ſunt: ut nihil præter illam ad hominem pertinere exiſtimarent. Quapropter in ſpeculatione diuinarum humanarumq́ rerum & in naturæ arcanis eruendi ultimum illud: cuius gratia reliqua omnia agendo ſint poſuerunt: Cuius quidem ſententiæ Thaletem mileſium unum ex ſeptem ſapientibus ac Biantem prieneum eodem in numero habitum principes fuiſſe dicunt. Addunt & Anaxagoram clazomenium/& Euclidem ſocraticum: Quibus ſi Ariſtotelem enumeremus: non uidebimur eorum neſcii eſſe quæ ille in ſuo decimo de moribus libro refert. Verum cum ab hoc uiro omnis peripatheticorum familia originem ducat: nos quæ illius ſectæ ſententia propria ſit: haud multo poſt explicabimus. Extitit præterea aliud philoſophantium genus: qui q̄uis huiuſcemodi ſpeculationi non omnino hæreant: in uita tamen degenda atq́ in agendis rebus adeo ſolam uirtutem amplectantur: ut præter illam nihil audeant bonum dicere/neq́ malum præter uitium. Primos autem qui hoc apud græcos ſenſerint/fuiſſe legimus Pittachum mitylenæum: Minedemum lampſacenum & Bionem boryſtenem. Sed & ſocratici & pythagorici idem affirmare uidentur. Verum qui totam rem plurimis grauiſſimiſq́ argumentationibus conſtabilirent: ſtoicos proferre poſſumus philoſophos uere maſculos & in quibus id in omni periculorum genere animi robur: eam aduerſus omnes uoluptates temperantiam depræhendas: ut nullis fortunæ inſidiis de ſummæ tranquillitatis gradu deiici poſſe uideantur: quibus ſi etiam Cynicos adiungas/uere id facere poſſis. Eadem enim ſententia/idem animi rigor/ut remoto habitu eoſdem pene eſſe cenſeas. Vides igitur quid ſtoici uirtuti tribuant: peripathetici uero ac ueteres academici ſummi boni originem a natura repetendam putauerunt. Cum enim omnia quæcūq́ natura produxit/tum demum bene beateq́ uiuant: ſi conuenienter (ut ita loquar) conſentaneæq́ naturæ ſuæ uiuant/negant poſſe ultimum hominis finem cognoſci illius natura ignorata. M. igitur Varro quem uirum magnitudine ac uarietate doctrinæ maximis græcorum hominibus conferēdum nemo doctus unq̄ dubitauit/ita de finibus inueſtigat: ut quoniam ſummum hominis bonum quærendum ſit primo quærendum cenſeat quid hoc ſit quem hominem appellamus an ex animo & corpore conſtet in quo cum longe præſtantius animus ſit q̄ corpus/facile dubitari poſſit ſit ne animus ſolus homo: corpus autem nulla ſit hominis pars. Verum illi aſſit ut equiti equus. Eques enim non ea ratione dicitur ut ex homine atq́ equo conſtet: ſed homo ſolum cum ſit tamen quia aliquid ſibi cum equo eſt/eques dicitur. An corpus ſolum ſit homo/ita tamen ut aliquo modo ſe habeat ad animam/eadem ratione qua ad potionem ſe habet poculum. Non enim patera & potio quam patera continet ſimul dicitur poculum/ſed patera ſola: quæ tamen eo nomine nunq̄ appellaretur: niſi continendæ potioni idonea erunt. poſtremo cum neutrum horum placeat: nec aut ſolum corpus: aut ſolum animū eſſe hominem putet/inueſtigat ſit ne utrunq́ ſimul dicendum homo ueluti bigas dicimus non hunc aut illum equum/ſed ambo ſimul ad iugum iunctos. Cui tandem ſententiæ cum penitus hæreat tantus uir ipſum ſummum bonum quo beati futuri ſumus ex animi ſimul corporiſq́ bonis conſtare putat: Huiuſcemodi igitur ratione perſuaſus prima naturæ propter ſe expetenda duxit. Omne enim ani-

mal quoniam ſibi ipſi a natura ſummopere commendatum eſt : id omni adhibita cura agit ut ſe conſeruet. Hunc enim primum optima parens illi iniecit appetitum ut ſe ſaluum eſſe uelit : & ita affectum ut optime ſecundum naturam ſuam poſſit eſſe affectum . Quapropter diligit incolumitatem ſuam/diligit conſeruationem omnium partium ualitudinem : integritatem ſenſuum: dolorum omnium amotionem : uires itidem ac pulchritudinem : ac poſtremo reliqua eiuſdem generis : quæ omnia prima naturæ in corpore appellant. diligit itidem quæ in animo iis ſimilia ſunt igniculos quoſdam/& ſemina uirtutum docilitatem memoriam : quæ duo uno ingenii nomine appellantur : Ipſam autem uirtutem quam doctrina inſerit : quamq; uiuendi artem appellare conſueuerunt & ſi excellentiſſimum omnium quæ in animo ſunt bonorum exiſtat/non niſi ſero cognoſcimus. Quapropter eum iure beatum appellat Plato cui uel in ſenectute contigerit/ut ſapientiam uerasq; opiniones aſſequatur : Itaq; cum huiuſcemodi uirtus quæ uitæ degendæ ars eſt acceperit prima naturæ : quæ quidem cum doctrina aberat/aderant omnia/ illa propter ſe appetit : ut illis omnibus delectetur ac perfruatur his magis : illis autem minus : ut quæq; maiora minora ue ſint . Gaudet igitur omnibus ea tamen conſilio : ut ſi id neceſſitas exigat minora quædam/quo maiora aut acquirat : aut iam acquiſita conſeruet facile poſſit contemnere . Reliquorum igitur bonorum ſiue animi ſint ſiue corporis/nihil ſibi præponit uirtus. Quippe quæ dux aut impatrix ſapientiſſima & ſe & reliquis illis quæ beatum hominem faciant / rectiſſime uti ſciat. Quod ſi illa uitæ imperium relinquat: neq; ſibi pareant cætera intereant illa neceſſe eſt : neq; male utenti bona ullo pacto eſſe poterunt . conſtabit igitur uita beata ex uirtute primum/ac præterea ex iis animi corporiſq; bonis ſine quibus uirtus nulla ratione eſſe poſſit : Si autem ad hæc quæ dixi bona pleraq; ex iis accedent: quæ & ſi abſit uirtutem tamen non auferunt efficietur ex beata beatior . Sin poſtremo nō pleraq; ut modo dicebam/ſed omnia acceſſerint : quid uetabit huiuſcemodi uitam omnium bonorum accumulatiōe beatiſſimam appellari ? Quæ autem bona ſint ſine quibus uirtus ſubſiſtere non poſſit : Quæ rurſus : quæ ſua abſentia illam remouere non ualeant/facile eſt cognoſcere . Integritas enim ſenſuum memoria & ratio huiuſcemodi ſunt/ut ſine illis uirtus eſſe non poſſit . His enim doctrinam aſſequimur : ſine qua non percipitur uirtus . Velocitas uero robur pulchritudo nobilitas & quæ iis ſimilia ſunt ſeorſum a uirtute eſſe poſſunt : & tamen bona a peripatheticis putantur : quæ propter ſe ipſa diligat uirtus: & illis recte ſapiens ut illum decet fruetur . huiuſcemodi autem beatam uitam ſocialem quoq; eſſe uolunt . Quapropter amicorum bona propter ſe ipſa diliget ſapiens ſicut ſua : idemq; cupiet amico quod non ſibi propter ſe ipſum ſed propter illum/habebit tamen diligentem in humano genere delectum/ut quo loco patria/quo liberi/quo parentes/ quo agnati/quo reliqui neceſſarii/quo ciues/quo poſtremo cæteri mortales ſuo ordine habendi ſint quouſq; uniuerſum genus hominum complectatur : ipſe optime teneat. perſtrinxi ut puto uniuerſam peripatheticorum de ſummo bono ſententiam. Qua quidem in re ſi breuior q̄ uelles tibi uiſus ſum : nullam tu in eo iacturam factam putato . Habes enim hos Acciaiolos: Habes Alamannum : hoſq; reliquos : qui qua doctrina atq; eloquentia ſunt: grauiter ſimul & copioſe hæc omnia

lus in mediis undis immobilis maneat : nulliſq; æſtibus aut procellis loco moue
atur : ſic mens noſtra omnibus perturbationum fluctibus in ſua conſtantia refra
ctis ſumma in tranquillitate degat : eaq; pace non quam humana conditio dat: ſed
qua ueluti in extremis codicillis deus ſuis legauit perpetuo fruatur : & quoad im
becillitas noſtra patitur/beate uiuat : Et profecto quid homini illi nocere poterit :
qui neq; illa quæ maxima uulgus putat unq̃ admiretur : Paupertatem autem/exi
lium/morbum/orbationem liberorum : mortem deniq; ipſam uix in numero ma
lorum reponat . Quæ quidem & ſi ita ferantur : negant tamen chriſtiani poſſe ho
mines uere beatos dum in hac uita uerſamur appellari . Nam ſi ſolam uirtutem
bonum dices/nonne corpus animi ſocium & noſtri particulam ſine ullo bono re
linquis ? Quod quidem ſi nihil ad nos pertinere arbitraris/facile concedam ta-
men ſi in eo huiuſcemodi morbi inſurgant / ut ſenſus corrumpantur : memoriaq;
ac iudicium tollatur ubi quæſo conſiſtet uirtus : aut qua ratione acquiretur . Sin
autem commoda corporis bona dicemus/erunt incommoda mala : & illa quidem
adeo grauia accidere poterunt : ut uel ab omnibus uitæ officiis auertant/uel eo re-
digant/ut uitæ mors præferenda ſit : Ergo cogent ut id nobis auferamus ſine quo
homines non ſumus : cum hæc ſit prima naturæ uox ut homo ſibi concilietur: pro
ptereaq; ſui interitum refugiat : Non erimus igitur beati dum mortali in uita pe-
regrinamur : niſi ſola ſpe eius quæ futura eſt atq; immortalis uita . Vnde illud eſt
in Pauli epiſtola: ſpe enim ſalui facti ſumus . Dicunt enim deum ſummum eſſe bo
num : quod & ante Chriſtum ut hominem natum Platonem ſenſiſſe conſtat. Cu-
ius quidem opinionem facile cum uoles uel iis commentariis : quos Marſilius nõ
modo grauiſſime / uerum etiam in primis perſpicue & enucleate in Platonis phile
bum conſcripſit/cognoſcere poteris : uel ſi hoc tibi diutius deberi non pateris/ipſe
defatigato mihi dum paululum reſpirem in hoc ſuccedat : ac tuæ uoluntati ſatiſfa
ciat . Ego quidem inquit LAVRENTIVS quoniam in curſu ſumus minime in
hoc ueluti ſi in ſalebris offendatur/ſubſiſti uelim . Quapropter(modo græca fide
res agatur)mea nihil intereſt a te an a Marſilio accipiendum ſit : Neuter enim aut
ſolum uertere/aut uerſuram facere in parua ſolutione rigetur: Cum utriq; ueſtrum
tantum in arca reconditum ſit : ut ne in grandiori quidem ære fides ſit fallenda :
Miror tamen cum ad hunc uſq; locum diſputationem produxeris : neq; heſterno
neq; hodierno ſermone uicarium ſupponere temptaueris : quid id ſit cur oratio-
nem perpetuo filo hactenus productam/nunc interrumpi uelis: Præſertim inquit
Marſilius cum in conſpectu tot præclariſſimorum ariſtotelicorum uniuerſam illi-
us familiæ ſententiam : ita ipſe enarrauerit : ut a nullo ne parte quidem tanti one
ris leuare temptauerit : Aſſunt ut dicis plures inquit Baptiſta / qui mihi in eo ope
ram optime nauare potuiſſent : & ſi nauaſſent pergratum perq; iocundum feciſ-
ſent : Cur igitur inquies id non petiſti : Quia uidebam cum plures id præſtare
poſſint : dum alius in alium rem reiiceret / omnes denegaturos : Quod idem de
te minime fuit uerendum . Nam & ſi neq; his academia : neq; tibi licio interdi-
ctum ſit : hos tamen ariſtotelicos/te uero platonicum appellare malo : quem cum
ſolum hic aſtantem uideam : qui obſecro ſi ſingulari certamine congrediendum
ſit mihi ita tenui ualitudine par eſſe poteris : neq; eſt quod in ætate multum repo-

nas. Nam ne id facies Daretis & Entelli pugna exemplo eſſe poteſt: Quapropter dabis ſi ſapies manus/& quod tibi impoſitum eſt onus leuiuſculum tua patientia reddes: Quæ cum per iocum urbaniſſime dicta a Leone eſſent. Quin herbā porrigo inquit Marſilius/& æquiſſimo animo ſuccumbo. Nam cum temeritatis uiribus ab his omnibus qui aſſunt depræcatus fuero: & ut præceptori obtemperātem diſcipulum impudentiæ crimine liberent impetrauero/quid eſt cur dicere recuſem/cum id & cum meo quæſtu: & ſine Laurenti iactura facere poſſim: nam ſi qua forte erunt quæ a me recte exprimantur: haud paruum lucrum fecero: cum his deinceps tanq̄ indubitatis uſurus ſim: quæ a te probari ſenſero: cum id hactenus mihi parum fidens facere auſus minime ſim: Sin autem erratum quid fuerit: quid mihi maior/tum uſui/tum uoluptati eſſe poterit: quā te reducente ab errore in uiam redire: Sed ne in eo quod omnino breue futurum eſt longius q̄ par eſt exordium prætexatur: rem iam aggrediamur: Deum ut paulo ante dicebat Leo ſummum bonum putauit diuinus Plato: quem unum eſſe non ſolum dixit: ſed grauiſſimis quoq; argumentationibus edocuit: Verum hoc in præſenti diſputatione nō quæritur/Quod autem ſummum bonum ſit huiuſcemodi ni fallor ratione comprobat: id conſenſu omnium philoſophorum ſummum dicitur: quod & antea q̄ acquiratur propter ſe expetimus: & cum adepti fuerimus ita in eo quieſcitur/ut nihil præterea deſideretur: Cum autem tria ſint bonorum genera/quibus maxima hominum pars aſſentitur: uideamus diligentius quid horū hoc quod quærimus potiſſimum nobis præſtet: Nunquid ea quæ externa nuncupantur? Minime. illa enim non propter ſe ſed prop ter corpus expetuntur: quæcunq; enim in fortunæ temeritate uerſantur diuitiæ honores & horum ſimilia aut uoluptati aut uſui corpori ſunt quapropter utilia melius q̄ bona nuncupantur: ſed neq; quæ corporis ſunt propter ſe expetenda uidentur. Illa enim propter animum requirimus. Adde quod ne bona quidem ipſa quoq; dicenda uidentur. Nam ſi bonum dicimus quod ſuapte natura idem omnibus ſemper eſt: quo nam pacto hæc bona erunt quæ male utenti ſemper mala ſunt. Quid enim libidinoſo forma corporis? Quid prodigo diuitiæ: quid gladiatori: quid ſicario: quid latroni robur uireſq; conferunt? niſi ut ex malo peſſimus fiat. Cum enim animo iam ægrotanti ſe ſe huiuſcemodi libidinum inſtrumenta obtulerint quam feneſtram ad omne nequitiæ genus pateſcere cenſes. Sed quod miſerius eſt: fac eoſdem uiros bonos & imprimis frugi nonne multi quamuis ſumma cum prudentia ac temperantia his quæ non modo bona: uerum etiam maxima bona ſtulti credunt. uterentur tamen in hominum malorum odia inuidiam crudelitatem auaritiam/impudicarum deniq; mulierum libidinem incurrentes/peſtem extremam experti ſunt: Sed hæc latius oratores proſequuntur. Nobis autem ſatis fuerit oſtendiſſe neq; in fortunæ neq; in corporis bonis id quod quærimus inueniri poſſe. Erit igitur aut in bonis animi: aut nuſquam. At ultimum abſurdum eſt: ergo primum erit uerum. Non tamen in iis bonis quæ a natura ſunt erit ultimus finis quem quærimus: quo in genere enumeramus ingenium memoriam audaciam & reliqua quæ prima naturæ Ariſtotelici nuncupant: Non enim in illis ueluti in extrema curriculi meta conſiſtimus: ſed illis ſuffulti ad

tum uoles/diſputare poſſint. Atq; utinam Oliuerius noſter Arduinus adeſſet: quẽ ego uirum in omni philoſophia tanti facio: ut inter ariſtotelicos honorificentiſſimum locum mea ſententia teneat. Eſt ut dicis inquit Donatus uir ille multa doctrina inſignis: & qui ſi per ſuas ſibi occupationes licuiſſet LAVRENTIO in huiuſcemodi ruſticationes comes non defuiſſet. De nobis autem cum tam honorifice loquaris uere ne an nimis potius amice iſtud facias alii uiderint. A te tamen tanto uiro tam inſigne laudari minime aſpernamur. Nam & ſi uirtutem ipſam propter ſe nullo etiam propoſito præmio expetendam ſemper duxerimus: non dum tamen ut uera fatear/tantum profecimus/ut ſi gloriola quædam illam ueluti umbra corpus ſubſequatur: eam fugere ualeamus. Verum illud admiror cur dum nomina tim nos ariſtotelicis annumeras: Ficinium ſilentio prætericris. hic BAPTISTA cũ Marſilium ſubridens aſpexiſſet. Quid aliud cenſes inquit o Donate niſi me inuidia ne hoc facerem impediri? Nam & ſi hæc quoq; quæ e lycii fonte fluxerunt illum abunde hauſiſſe non dubitem: tamen cum eorum enygmatum quæ ex academiæ oraculo ſoluenda ſunt: illum ueriſſimum interpretem omnes fateamur/putas ne a me extorqueri poſſe: ut utrunq; illi concedam? Hic Alamannus iocaris inquit BAPTISTA: & tuæ diſputationis grauitatem more tuo nonnullis ſalibus reſpergere uoluiſti. Verum;ut ſerio ego loquar/utinam cæteri ea qua tu inuidia laborarent. Non enim eam liuide quotidie excitarentur inter homines litteratos æmulationes. Quin mutua ſe beniuolentia complectens: quiſq; quæ in alio bona conſpiceret: ea ſine fraude extolleret: ſi quid autem eſſet quo offenderetur: id omne amice ſupprimeret. Hunc autem nonnullorum ſiue crudelitatem ſiue ſtultitiam ſiue utrũq; dicere libeat: ſatis admirari nequeo/qui eam quæ hominis propria eſt naturam exuentes/tantum ſibi laudis accedere putant: quantum obtrectãdo aliis detraxerint: ſuamq; aliis tum demum doctrinam probare poſſe confidũt: cum reliquorum inſcitiam arguerint. Quorum quidem efferata ingenia ueluti naturæ portenta exhorreſco. Solent enim litteræ niſi immanem quandam belluam natæ fuerint: idem homini præſtare quod aquam aiunt lupinis. Nam ut illi macerati amatorem omnem deponunt: & ſuauiſſimos ſe guſtui præbent: ſic mens humana non modo quicquid rudis atq; inepti: uerum etiam quicquid duri inhumani ue in ea reſidet: id omne litteris expolita deponit. Sed nimis fortaſſe ab eo quod propoſitum fuerat aberrauimus. Itaq; tum iam ſi ita uidetur ad inceptum redi. Imo pergratiſſima inquit BAPTISTA huiuſcemodi o Alamãne accidit digreſſio: Nam & ea quæ dixiſti ſummopere approbo: & uos non uerbis ſolum (ut multi conſueuerunt) ſed uita quoq; & moribus philoſophari libenter agnoſco. Sed ut quandoq; unde diſceſſeram inde ſermo repetatur ad hanc pene formulam de bonorum finibus peripathetici diſputare ſolent. Verum eandem quoq; opinionem ueterum academicorum fuiſſe affirmat. M. Varro: Auctore Antiocho: quem illi Ciceroniq; præceptorem fuiſſe legimus: quãuis Cicero illum in multis ſtoicum potius q̃ ueterem academicum eſſe contẽdat. Videtis igitur q̃ uariæ ſint de ſummo bono ſententiæ. Verum profecto ſi naturam noſtram diligentius intueamur: & q̃ miſera conditione in hac mortali uita uerſamur conſideremus: & quid in ea boni ueluti ſummam conſequi poſſimus: quod tamen ita totum hominem complecta-

tur/ut & corporis ſimul & animi pro utriuſq; dignitate rationem habeat / non uidentur aberraſſe qui ita uirtutem præponunt/ut reliqua quoq; ea ratione quæ demonſtratum eſt adiungant. Fateamur enim neceſſe eſt / ut dum tam ſtolido tam ſtupido aſino ardens uelociſſimuſq; equus ideſt corpori animus coniunctus eſt: neutrius curam eſſe negligendam. Quapropter abſolutiſſimum omnium earum opinionum/de quibus hactenus diſputatum eſt/hanc putamus: Ex hoc igitur ueluti toto atq; integro corpore fuerunt: qui ut aliquid nouum afferre uiderentur: particulam quandam defringerent. Nam Herillus Zenonis ſtoici auditor cum ſæpe ab Ariſtotele ac Theophraſto laudatam propter ſe ſcientiam cerneret: ipſam ſolam ſummum bonum probare contendit. Ariſto uero magnificentia & ſpecie uerborum delectatus: & uirtutum amore impulſus/multa cum legiſſet quæ ab antiquis de humanis rebus contemnendis ſcripta fuiſſent/auſus eſt affirmare cum a uirtute uitioq; diſceſſum ſit: nihil præterea reſtare quod expetendum fugiendum ue ſit: ſed cum ea quæ inter uirtutem uitiumq; media ſunt ita negligat ut nullum omnino inde delectum habendum putet: omniaque exequet: & nihil inter extremam paupertatem & ſummas diuitias: nihil inter integrã ualitudinem & ſummum morbum differre cenſeat: uirtutem ipſam quam tantopere adamat funditus tollit: cuius quidem maxime proprium eſt eorum quæ ſecundum naturam ſunt delectum habere: Remouet enim ad officii inuentionem aditum. Quo quidem e uita ſublato quid inter nos ac pecudem interſit non uideo. Minutius uero Hieronymus Rhodius & a præceptore ſuo uehementer degenerans: qui cum multa in bonis naturæ annumerari uidiſſet indolentiam ſolã (ut iam diximus) ex omnibus excerpſit: cui ſummi boni principatum tribueret. liberaliuſculi Calipho & Diodorus. Nam q̃uis alter uoluptatem/alter eam quam nuper dixi doloris uacuitatem plurimi faceret: neuter tamen honeſtatem excluſit. Polemo autem primis naturæ contentus ita uirtutem neglexit ut illis ſolis ſine honeſtate uitam beatam effici putet. Horum igitur omnium ſententias cum animaduertimus intelligimus profecto ea eſſe ueluti membra quædam auulſa eo corpore quod peripathetici nobis integrum expreſſerant. Verum cum tot tamq; uariis horrendiſq; fortunæ caſibus obnoxii ſimus: nunq̃ uirum beatum conſtituemus niſi una uirtus aſſit in cuius ueluti munitiſſimam arcem undiq; ſæuientibus atq; irruentibus crudeliſſimis hoſtibus ſeſe recipiat. Tam atrox enim aſſiduumq; certamen eſt appetitus aduerſus rationem tam horrendæ crebræq; inſurgunt a uariis fortunæ uentis tempeſtates totq; inde perturbationes excitantur: ut niſi præſto aſſit uera quædam & quaſi diuina ſapientia: quæ remota (ut eſt apud Iuuenalem) erroris nebula uera bona dinoſcat: quid ratione aut expetere aut refugere ualebimus. Sapientia enim eſt quæ manibus cupiditatibus / iiſdemq; infinitis circunciſis uaniſq; terroribus amotis uerum ſola nouit iuſtitiamq; excitans æqua lance omnia penſat atq; diſpenſat: Imminentibus autem aut iam urgentibus periculis fortitudinem ueluti adamantinum: & infrangibile ferens ſcutum opponit: & magnanimitatis tollerantiæq; ſtimulis decoris honeſtatiſq; cauſa ad quæq; grauia ſubeunda impellit animum. Rurſus autem ne in nimias libidines ac uoluptates per nimiam laſciuiam labatur temperantiæ freno cohercet: Qua ex re fit ut ueluti firmiſſimus ſcopu-

Non enim optima eſſet natura ut omnes fatentur: ſed peſſima potius: ſi interitũ
rebus moliretur: non ergo ut perdat: ſed ut illũ ad ſe trahat: & aquæ formã indu
at: Cum igitur naturæ proprium ſit ut ſe latiſſime tranſfundat: omniaqꝫ ſeipſa
compleat erit profecto boni officium: ut naturam ducem ſequens cætera ſui par
ticipantia reddat. Quapropter iure Ariſtoteles cum bonum laudaſſet: illud etiã
quod uel uni contingeret / pulchrius tamen & diuinius id cenſet: quod uniuer
ſam ciuitatem uel potius genus humanum pertingat. Verum quid nobis hoc
apertius oſtendit: q̄ ipſarum uirtutum munera. Quid enim aliud ſibi pruden
tia uult niſi quãplurimis optime conſulere? Quid iuſtitia exigit: niſi ut cun-
cta in communem uſum referantur: Fortitudo uero nonne nos ad certam mor
tem pro reliquorum ſalutem exhortatur. Temperantia poſtremo nonne nos ne
libidine in alicuius iniuria utamur deterret. Collige igitur: Quod maxime natu
ra intendit id maxime ſecundum naturam putandum eſt. Cum autem ſui aliis
facultatem facere cupiat natura: erit hoc maxime naturæ accommodatum: hoc ſi
dabis/dabis & illud cum boni primum munus ſit: ut naturam nunquam errantẽ
ſequatur boni in primis eſſe ut ſe late omnibus ingerat. Hoc ſi boni proprium eſt
magis proprium erit melioris / maxime aut optimi. deus autem omnium opti-
mus. Vides iam quid ſequatur: præterea qualia quiſqꝫ aliis exhibet: talia ipſum in
ſe habere oportet: Quod enim ipſe non habeas alteri id nunquam concedes: de
dit autem eam omnibus cupiditatem deus/ut aliis ſeſe infundant: ergo & ipſe
in ſe habebit: eoqꝫ magis quo reliqua quæ genuit excellit. quoniam autem ex
cellit infinite: infinita eſt hæc ipſa in eo ut ita loquar conditio. Hæc erant quæ
quo iam neqꝫ ingenii noſtri imbecillitas: neqꝫ temporis anguſtiæ latius fuſiuſ-
qꝫ diſputari ſinebant a me perſtringenda potius q̄ explicanda uidebantur. Quã
obrem cum & multa a me prætermiſſa relictaqꝫ ſint: & hæc ipſa quæ dixi ieiu
nius obſcuriuſqꝫ: q̄ & rei dignitas: & tuæ o Laurenti patientiſſimæ aures poſtu-
larent enarrata uideas. Leonem ſi ita putabis rogato ne quid te in tanta re deſi-
derare patiatur: Imo & plane & diſtincte inquit Baptiſta hæc a te diſputata ſũt
o Marſili: & quatenus huiuſcemodi ſermo ex plurimis diuerſiſqꝫ rebus contexen
dus poſtulabat ſuo ordine progreſſus eſt: Quapropter niſi aliter Laurentius cen
ſeat: nos ad chriſtianos reuertamur: Iſthuc ipſum inquit Laurentius: Nam &
ſuo genere dicendi dilucido ac perſpicuo ſatis mihi Marſilius fecit: & ipſa bre-
uitate ſummopere delectauit. Chriſtianorum igitur una ſententia eſt inquit Ba
ptiſta ultimum atqꝫ extremum omnium bonorum deum eſſe: Verũ in eo nõnul
la controuerſia exoritur: quia exiſtunt qui uelint fines bonorum eſſe in ſpecu-
latione diuina: quorum principes Albertum cognomento magnum: & Aqui-
natem Thomam facile eſt uidere: ſunt itidem qui non in ſpeculatione: ſed in
amore: qui inde percipitur: rem abſolui uelint. Scotus autem quem ſubtilem
nuncupant & Ochan: Alexander item & Nicolaus de lira eo gaudio quod ex
ueri perceptione nobis aduenit: beatos reddi nos putant: Verum ne res tam
præclara nimis fortaſſe ieiune a nobis referatur / repetam quædam paulo alti-
us: ſed breuibus / & quatenus res ſatis perſpicue appareat: & tamen longioris di
ſputationis tedium tollatur. Primo igitur affirmant deum non modo bonũ eſſe:

Verũ etiam omnis boni bonum. Hoc autem huiuſcemodi niſi fallor ratione cõprobant. Perfectio uniuſcuiuſq; rei nihil aliud dici poteſt: niſi eius bonitas: Nã ſi ne forte quid ipſa uirtus ſit roges: recte ut puto reſpondebo uirtutem id eſſe quo res in qua ſit abſoluta perfectaq; reddatur. Quis enim ignoret uirtutem equi id efficere: ut equus bonus ſit: & opus ſuũ exactũ præſtet: Erit igitur uirtus equi perfectio atq; abſolutio equi: Nam id perfectũ abſolutumq; dicimus: quod propriã iam uirtutem attigit: Quapropter quicquid bonũ dicimus id iccirco eo nomine dignum putamus: quia per omnes ſuos numeros abſolutum ſit: Cũ deus autẽ ita perfectus ſit: ut ſua perfectione omniũ rerum perfectiones cõplectatur: ſua etiam bonitate reliquas (ut ita loquar) bonitates complectetur. Omnis igitur boni bonũ: Præterea cum rem aliquam talem dicimus eſſe propterea ni fallor ita dicimus: quia ſimilitudinem aliquam eius referat: quod ſua eſſentia huiuſcemodi ſit. Rogo qualis ſit hic paries: Reſpondebis album: quid ita? nempe quia non nihil ſimile eius eſſentiæ habeat: quam albedinem dicimus: Hoc cum dederis/id quoq; tibi dandum erit/deum ſolum eſſe qui ſua eſſentia bonum ſit: reliqua uero non ſua eſſentia: ſed quatenus eſſentiæ diuinæ ſimilitudinem aliquam referũt/bona appellari. Quapropter ſi uere hunc locum concludemus/nihil omnino ex rebus omnibus niſi ex eo quod aliquid diuinæ bonitatis ſimile habet bonum appellabimus: Erit igitur deus bonum omnis boni. Accedit ad hæc. Si unumquodq; nullam ob aliam cauſam niſi propter finem dignum eſt quod expetatur. ſi itidẽ boni ratio eo ſolum continetur. quia dignum eſt quod expectatur quicquid bonum dicetur id aut quia finis/aut quia ad finem conſtitutum ſit iure bonum dicetur. Quod ſi eueniat ipſum non ſolũ finẽ/ſed ultimũ finem eſſe: is erit profecto a quo cætera omnia rationem boni accipiant. Is autem deus eſt ut paulo poſt oſtendam. Deus igitur omnis boni bonum. Quapropter cũ ſe oſtenſum iri Moyſi polliceretur deus Oſtendam ego inquit tibi omne bonum. Hæc ſi ut uera ſunt: ſic uobis probantur eadem ratione ſummum bonum eſſe oſtendam: Bonũ enim quod ad uniuerſum ſe extendit id quod aliquam ſolam partem pertingit bonum ſuperat: Id autem deum eſſe iam demonſtratum eſt. Eſt igitur ſummum bonum deus: Adde & illud id quod aliquid ſua eſſentia dicitur uerius dicitur: quam ſi nõ ſua eſſentia: ſed quadam (ut ita dicã) participatione dicitur: Nihil autem cum a deo diſceſſeris inuenias: quod ſua eſſentia bonum dicatur: Dicam & aliud: Nam quod maximum in aliquo genere eſt: id aliorum quæ eodem in genere minora ſunt iure cauſa eſſe dicitur: Cauſam enim eo quod a cauſa efficitur: potiorem eſſe oportet. At quis neget/quod etiam paulo ante manifeſtis argumentationibus ſine negocio probatum eſt/quia inquam neget omnia quæcunq; ſunt: ex deo rationem boni habere. Eo ni fallor iam ſermonem noſtrum deduximus ut facile appareat ſummum homini bonum deum eſſe. Quapropter & ſi plura eadem in re perpetuo diſputationis tenore explicanda uidebantur: placet tamen modo id uolentibus uobis fiat/breui digreſſione ad ea quæ uariorum hominum ſuffragiis ſummi boni locum occupauerunt reuerti: Quibus confutatis atq; ea poſſeſſione quam non iure ſibi uendicarant: Sed per ſummã iniuriam inuaſerant manum ex iure conſerendo expulſis: Vnde nũc digredior diſputationem repetemus:

maiora quædam pergimus. Quapropter uirtutes inde acquiſitæ nobis quod quærimus præſtare poterunt: non tamen illæ quæ de uita & moribus dicuntur: laborioſæ enim ſunt: & ad animos purgandos ueluti piacula quædam adhibentur: Sed eas quibus recte ſpeculamur. At dices in cognitione minorum quoq; rerum: Nititur illa quidem nos beatos reddere: ſed tamen mentibus noſtris: quibus nihil auidius eſt facere ſatis non ualet: quæ nunquam acquieſcunt: nunquam anxietatem inueſtigandi deponunt: niſi ſummum illud attingant bonum incorporeum ingenitum a nullo dependens a quo pendent omnia. quod cauſam originem fontem principiumq; omnium rerum appellamus: cuius quidem cognitio cum obſcura/cũ inuoluta/cum ambigua/cum deniq; ſollicitudine plena animis noſtris ſeſe offerat: dum incluſi cæco corporis carcere ſunt: negat Plato beatos nos eſſe poſſe: niſi poſtquam a terrenis uinculis ſoluti in naturam noſtram liberi redierimus. Vbi enim perſpicua rerum cognitio non ſit neq; animi quies ibi ſummum bonum quomodo erit. Paulatim ni fallor eo res producta eſt: ut in uno deo ſummum bonum reponendum conuincatur: Quod & ſi acrius intuentibus perſpicuum manifeſtumq; ſit: tamen multis id ualidiſſimiſq; argumentationibus probare platonici conſueuerunt: Verum cum animaduertam Baptiſtam modo qua cepit ire uia pergat/paulopoſt relictis philoſophis ad chriſtianos theologos acceſſurum eas omnes omittam: Nam quæcunq; ad illorum rationem de bonorum finibus explicandam adhibebit: ea omnia ab hoc uno fonte manarũt: puto enim eandem fere eſſe & platonicorum & chriſtianorum de huiuſcemodi re & ſententiam & ſententiæ approbationem: Quis enim ex græcis omnibus diuinis de diuina ui ſenſit? Quapropter cum illum thion ubiq; cognominauerint: Ariſtotelem non thion / ſed dæmonion: quoniam in phyſicis acutiſſime uerſaretur uocitant. Diuus autem Auguſtinus ea potiſſimum ratione platonicos ex omnibus ſe elegiſſe dicit: quoniam quanto de deo rectius ſenſerint: tanto aliis illuſtriores habendos cenſet: Erunt igitur tum demum fœliciſſimi animi noſtri cum ab omni corporea contagione liberi ſolum deum intuebuntur: Quapropter cum in eo libro qui Phædrus inſcribitur de beata uita qua in cælis fruuntur animi loqueretur: ueritatis contemplatione nutriri illos affirmat: ex qua gaudium quoddam incredibile percipiãt/putatq; ueluti feracem uberemq; agrum eſſe ueritatem: eumq; ſi bene colatur ipſam ſpeculationem tanquam fruges optimas ferre: ex iis autem duobus gaudiũ quo animi alantur aſſiduo fluere: Multi enim inquit conatus eſt ueritatis campus ubi ſit intueri. Nam conueniens animæ cibus ex illo exiſtit: & alarum natura qua anima eleuatur/hoc alitur: Duplici enim uirtutum genere: & iis quæ in agendo: & iis quæ inueſtigando conſiſtunt / ueluti duabus alis animos noſtros ad ſuperos redire putat: quibus quidem reuerſis duo præmia reddantur / alterum ueritatis contemplationem ueluti ambroſiam ſuauiſſimam: alterum omnibus ſuis numeris abſolutum gaudium / quo ueluti nectare perfundamur. Sunt enim eius uerba eodem in libro niſi nos memoria fallit: huiuſcemodi: Cum autem redierit auriga ad præſepe ſiſtẽs/ equos obiicit ambroſiam & ſuper ipſam nectar potãdum: Vides ne auctore tanto philoſopho tum demum beatos futuros animos noſtros/cum in cælum reuer-

ſis deo frui licebit: non ita tamen frui / ut ſe ipſo ſuoq; corpore animus fruitur: qui non modo locorum ſitu / uerum etiam eſſentia ſibi ſit coniunctus: Neq; rurſus ueluti amico amicus fruitur: Nam quãuis in uera amicitia ſumma ac perpetua concordia uigeat: eademq; omnino appareat uoluntas: tamen neq; idem ſũt amici / neq; eodem loco circũſcribuntur. Animus autem ita deo adhæret / ut quãuis non ſit eadem eſſentia: tamen nullo interuallo ab eo ſecludatur. Quapropter quemadmodum luce oculus fruitur: qua illi cuncta perſpicere liceat: & ita fruitur ut quãuis res alia quædam ſit oculus a luce: nulla tamen intercapedine ab ea ſecludatur: ita & animi noſtri deo fruuntur illi ſemper hærentes: Verum cum eodem tempore & deum uideamus: & ex huiuſcemodi (ut ita loquar) uiſione id gaudium quod ut paulo ante dicebam omnium maximum ſit percipiamus: dubitauerunt plæriq; utrum eorum ad uitam beatam magis conferat: placet tamen excellentioribus Platonicis uiſionem gaudium excedere: Nam quis dubitat primo motori finem ultimum ſemper reſpondere: quis rurſus non uideat primam in animo motricem intelligentiam eſſe: ab ea enim uoluntas mouet: ergo in intellectu potius q̃ in gaudio ſummum bonum erit. Accedit ad hæc quod cum ſummum hominis bonum quæritur: id in ea potius animi parte collocabitur: quæ nobis cum incorporeis diuiniſq; mentibus communis eſt q̃ in ea quæ nos cæteris animantibus pene exæquat: At ratio nos angelis ſimillimos reddit: Appetitu autem nihilo a pecude differrimus. Non erit igitur in uoluntate ſed in ratione ſummum bonum collocandum. Adde ſi placet & hoc. Nam cum omnis motus ad bonum ſit: & quæ noſtra natura ad futurum bonum fertur: eadem in eo quod iam adeſt: quodq; adepta fuit ueluti proprium locum nacta acquieſcat: uti ſe ſe habet motus ad futurum bonum: ita & quies ad id quod iam adeſt ſe ſe habebit: Non autem idcirco aliquid bonum dicemus: quia natura noſtra ad id feratur. Sed contra iccirco naturam ad id ferri: quoniam id iam bonũ eſſe conſtet. Non enim obiectum: non finis: non motor ab ea ui quæ mouetur dependet: ſed illa ab eo. Eadem ratio & de præſenti eſt: Quis enim ita hebeti iudicio erit ut ſic colligat: Hoc propterea bonum eſt quia in eo acquieſcitur: Sed ſic potius quia recta ratio hoc iam bonum eſſe decreuit: ideo mens ipſa in eo placide & cum uoluptate quieſcit: Ignis ſuapte natura in ſuperiora euolat: quam regionem adeptus quieſcit. quippe qui ſuum bonum iam ſit aſſecutus: non ergo ſuum bonum quia ad illud feratur: ſed quia ſuum iccirco mouetur natura ad illud aſſequendum. Quæ omnia eo tendunt: ut colligatur non ipſam quietem ſiue id gaudium ſiue uoluptatem appellare malis ſummum bonum eſſe. ſed quiddam aliud: quod quia eſt bonum ad ſe aſciſcendum commouet: ac poſtremo cum ad ſe peruentum eſt: requiem illi præbet. Ad hanc fere formam ſed longe pluribus argumentationibus de ſummo bono Platonici diſputant. uerum quoniam ſolet a nonnullis dubitari cum in tam ſublimi arce res tota poſita ſit: poſſint ne mortales ad tantam uſq; ſublimitatem aſcendere facillimaq; idem ille Plato uniuerſam hanc quæſtionem reddit: probat enim nihil eſſe magis conſentaneum naturæ quam cunctis a ſe perfectis ſe ſe infũdere: eaq; quatenus recipere ualeant ſui participãtia reddere. neq; enim aerem ad ſe cõuertit aqua ut aerem ꝑdat.

Verum ne plura fortaſſe q̄ ſint ea eſſe uideantur/utar ea diuiſione quæ in ore omnium uerſatur: Nam omnia quæ bona appellata ſunt/ aut corporis dicuntur bona ut robur/ualitudo/uoluptas/pulchritudo: aut fortunæ quoniā in eius temeritate poſita ſunt: Quo in numero habentur/nobilitas / diuitiæ / honores/ gloria: Aut poſtremo animi quæ ipſa uirtus eſt. Imprimis igitur duobus generibus refellendis non ſolum habemus chriſtianos theologos: quos ſequamur. Verum ex ipſa philoſophia grauiſſimus quiſq; a nobis pugnat. Si enim a uoluptate incipiamus: cuius quidem illecebris adeo demulcentur ſenſus: ut in pleriſq; iudicium corrumpatur: quam familiam in philoſophia inuenias exceptis paucis neq; iis maiorum (ut aiunt gentium) ſed omnino plebeis: quæ illi bellum tanquam pernitioſiſſimæ peſti non indicat. Quibus fulminibus illam ueluti alteram titani prolem in ima tartara detrudit Plato. Cuius in ore illud ſemper erat oportere nos meminiſſe uoluptates breues eſſe: neq; quicquam poſt ſe præter pœnitentiam relinquere: Nec poſſe eſſe bonum cum ſit nobis cum pecude communis: & improbis magiſquā probis eueniat: cū ſit fluxilis & in aſſiduo motu: bonū autem ſtabile eſſe oporteat. Addit ad hæc bonū bonū nūquam impedire. Nihil autē eſt quod uirtutibus magis obſit q̄ uoluptas. Illa enim maximum detrimentum affert hominibus inſcitiam inquietem/ſtultitiam/petulantiam pariens: Sed quem adeo perditum inuenies: qui aut laude/aut ueneratione aliqua dignam uoluptatem putet? Nullius unquam adeo uoluptatibus deditus eſt: neq; illa tantum amauit: quin eas omni induſtria diſſimularet: At quare hoc quia etiam aſotarum iudicio turpes ignominioſæq; ſunt: At bono nihil laudabilius nihil honorificentius inuenies: non igitur bonum uoluptates. Illud enim in cōmunem humani generis uſū ſuapte natura porrigitur: quod paulo ante in uirtutibus uerum eſſe oſtendit Marſilius. Voluptas uero ſoli ſibi ſenſibuſq; applaudens nullum omnino incommodum reliquorum hominum cauſa ſubire uult. Verum obſecro poſſumus ne qcquam bonum nobis iure dicere: quod aut naturæ noſtræ non ſit inſitū/aut noſtra induſtria non ſit partum. Vtrum igitur horum uoluptati accidere dices: certe neutrum. Nihil enim eſt alius homo ſi illi cuius argumentis nitimur quicquam credis/nihil inquam Platone auctore eſt homo præter mentem & rationē. Dices quid corpus: carcer uinculumq; animæ: Cuius quidem crudeliſſimi ſatellites ſenſus: quibus īmortalis deus inſidiis nos petunt quos laqueos tendūt: quibus irretiti ad cælū antiquam nobis patriam redire impedimur: uoluptas uero neq; induſtria noſtra acquiritur: neq; a ratione proficiſcitur. ſed ſenſuum quos paulo ante ſæuiſſimos hoſtes/nobis eſſe oſtendi imbecillitate exorta ſummo bono ſemper aduerſat̄: & cum boni illud imprimis ſit ut id cuius eſt bonum integrum atq; incolume in ſua natura ſeruatum uelit. Videmus enim uirtutes in moribus collocatas animos ab omni ſibi noxia re puros ſeruare/aut ad maiora quædam ac diuiniora erigat. Quā quidem rem uirtutes in ueri cognitione poſitæ præſtant. Voluptas utriq; rei nocet. In nullo ergo bonorum numero ponenda uoluptas. Sapientiſſime aūt Socrates oſtendit bonorū malorūq; naturam contrariam eſſe ut in malū facile prolabamur. Nā ut ait Terentianus ille Simo/Ingeniū eſt omniū hominū a labore ꝓclive ad libidinem: Virtutis aūt uia difficilis ardua ſalebroſaq; eſt & laboribus plena:

Quapropter omnino a malo bonum extingueretur: niſi tam pernitioſæ peſti illud remedium foret: Nam mala ſemper inter ſe diſſident: nunquam coeunt nunquã conſentiũt. Aliud enim timor/aliud temeritas & audacia perſuadet. Quod prodigus ſectatur: auarus penitus exhorret. Virtutum autem omnium ſumma cõcordia eſt: Quo enim prudentia ducit: iuſtitia hortatur: fortitudo impellit/temperantia perſuadet: Mala igitur diſſonant/bona conſonant: Vtro igitur in genere uoluptates repones: quibus quid inter ſe pugnatius ſit: non reperies. Adde & illud: Efficientia enim & quæ inde fiunt cognata eſſe oportet: at a uoluptatibus multæ extant perturbationes: quæ ueluti carnificinæ animum aſſiduo cruciant atq; exedunt. non igitur bonæ uoluptates. Imo peſſimæ. Nam cum iudicium uehementer corrumpant: inſcitiam pariunt: quam qui non ceſſet omnium malorum originem eſſe illo nemo indoctior eſt habendus. Irretiti enim illis homines quaſi clauo affixi hærent. neq; etiam tantis tenebris occæcati id quod malum eſſet nouerũt effugere ualent: quod non inſulſe furens Ouidiana Medea quærit: dolet enim cum meliora & uideat & probet tamen ita detineri ut peiora ſequi cogatur: Hæc igitur pauca ſunt quæ de plurimis iiſdemq; ualidiſſimis Platonis argumentationibus hoc tempore colligenda uiderẽtur: Ariſtotelici autem & multi ex chriſtianis theologis ſic agũt: primum enim proponũt uoluptatem a natura inuentam non propter ſe. ſed propter operationes a quibus exoriatur ipſa uoluptas: cum uoluptate bibit ſitiens/Cum uoluptate epulatur eſuriens. Sed neq; liberis opera ſine uoluptate datur. Ne ſi aut in illis primis aut in hoc poſtremo amota uoluptate negligentiores facti ſimus & ipſi pereamus: & qui nobis ſuccedat nullum relinquamus: Ergo ſic arguunt ſi eius actio cuius gratia natura uoluptatem inſtituit non propter ſe ſed propter aliud expetitur: multo minus & illa uoluptas propter ſe expetetur. At epulæ poculaq;: ſimiliter & rei ueneteæ patratio non propter ſe/ſed propter aliud a natura inſtituta ſunt. Alterum enim ut ſeruetur humanum genus comparatum eſt. Alterum ut is incolumis perduret qui epulatur. Non igitur expetitur uoluptas propter ſe: non igitur ſummum bonum. Adde & hoc: nam cum quærimus finem bonorum hominis is profecto ponendus eſt: qui ita ſit hominis ut non ſit reliquorum animantium. Voluptas autem communis eſt omnibus: quibus eſt ſenſus. Verum puto id ſummum bonum dicimus: qđ quidem omnino ſit in natura hominis abſolutiſſimum atq; excellentiſſimum: Quod ſi eſt nequaquã in eo erit collocandum/quo deterioribus longeq; inferioribus coniungimur: quando quidem finem re illa quæ ad finem eſt excellentiorẽ ſine ulla controuerſia eſſe oportet: At quis neſcit a ſenſibus eſſe uoluptates: quis itidem nos ſenſibus pecudi coniungi. Verum accipe quod quéuis etiam ſtupidum mouere poſſit: quod non eſt bonum niſi/quatenus ſit quibuſdam temperantiæ terminis circũſcriptum/id ſuapte natura bonum non eſt: ſed quod bonum ſit ab eo quod ſibi moderatur accipit. Voluptates autem nemo niſi moderatas approbat. Quapropter cum uoluptati principatum tribuat Epicurus: non tamẽ audet ea ſummũ bonum dicere niſi uirtutes omnes illis ueluti pediſſequæ miniſtræq; aſſiſtant & tanq̃ uiuendi ꝓbe magiſtræ cupiditates quaſdã infinitas: quæ neq; neceſſariæ neq; naturales ſũt amputẽt. Videbat. n. ſi licẽtius ꝓgrederent̃ uoluptates

neq; modus ullus adeſſet/fore ut nos in morbos in detrimenta maxima: maximũq; dedecus: in grauiſſima deniq; pericula ac poſtremo in interitum ducerent. Non ſunt igitur ſuapte natura bonum uoluptates: At ſummum bonum huiuſcemodi eſſe oportet: Nam quod ſua ſponte bonum eſt/id cætera omnia bona: quæ non per ſe: ſed per aliud bona ſunt: longe lateq; ſuperat: Sed quid tu Laurenti nonne hactenus quæ dicta ſunt ſatis uirium ad uoluptates confutandas habere putas? Satis profecto inquit Laurentius. Nam & iſtis nihil ualidius ad Cyrenaicorum Epicureorumq; opinionem profligandam. Et ego nuper Marſilii librum de uoluptate perlegi: quem adoleſcens adhuc ad Antonium caniſianum ſcripſit: in quo (ni fallor) nihil eſt ex iis quæ ad hanc diſputationem conferri ſolent quod deſiderari poſſit: Eſt quidem inquit Antonius in iuuenili ætate cana doctrina & ſenili prudentia conſcriptus: Nam academicorum more quæſtione propoſita ita acertime in utranq; partem diſputatur: ut collatis ſignis inter uoluptatum patronos ac reliquos qui ab iis diſſentiunt philoſophos atrociſſima pugna committatur. & q̃uis aliquando platonicis ariſtotelicisq;: atq; omnibus qui porticum fulciunt res ad triarios redire uideatur: poſtremo tamen hoſtium ordines perturbant: ac demum loco motos terga dare cogunt: Non eſt igitur (inquit Baptiſta) aduerſus uictos rurſus acies inſtruenda. Verum profligata uoluptate uelitario certamine honores ſuperabimus. Quis enim non intelligat quod propter aliud bonum ſit propterq; aliud expetatur id ſummum bonum eſſe non poſſe. honorem uero quoniam præmium uirtutis eſſe: ac ſolis bonis deberi omnes fatentur nemo per ſe expetit. Sed ſiue boni ſiue mali ſint homines / boni tamen & dici & haberi uolunt. Quod cum uelint mirifice gaudent ac lætantur honores aſſequi: ut illos ueluti ſuarum uirtutum teſtes producant: Quæ quidem cauſa eſt ut ab iis qui in aliquo numero ſunt: & ſapientes habentur imprimis honore affici cupiamus. Quapropter Neuianus hector non laudari / ſed a laudato uiro laudari gaudet: Adde quod ſummum bonum huiuſcemodi a natura inſtitutum ueriſimile eſt / ut in noſtra ſit poteſtate collocatum: Nihil enim aut homine miſerius / aut natura inuidentius cogitari poſſit. ſi ita producti ſimus: ut cum id omnibus uiribus contendamus / beatis tamen eſſe nobis non liceat. Honores autem non in eorum qui accepturi ſunt: ſed in eorum qui exhibituri ſunt arbitrio collocatos nemo ambigit: ſed & hoc memineris ſummum bonum quod dicitur id profecto abſolutiſſimum atq; ex omnibus ſuis partibus accumulatum eſſe oportet: ergo nullum malum admittit. homini autem cui nullum malum aſſit: malus eſſe non poteſt: At perſæpe ut quiſq; magis improbus eſt maiori honore afficitur Quot enim tyrannos cum duriſſimum ſeruitutis iugum patriæ ceruicibus impoſuerint iis titulis: iiſq; inſignibus honeſtatos uidemus: quæ libertatis auctoribus debentur: Quot ciues eos magiſtratus per turbulentiſſimas ſeditiones aſſecuti ſunt a quibus ſi iura armis oppreſſa non eſſent: ſummo ſupplicio affici merebantur: Quid enim Scylla quid Marius ita de re publica bene meriti ſunt ut alter poſt ſextum conſulatum in quo omne genus crudelitatis in ciues / omnem impietatem in patriam exercuerat: ſeptimum etiam adipiſceretur: alter uero cum ueluti immaniſſima fera in omnem ordinem debacchatus eſſet perpetu

us dictator crearetur: prolixior ſim ſi omnes illos principes quos Cæſares nomi-narunt nunc referam: qui cum non ſolum omnem humanitatem abieciſſent: uerum cum in portenta quædam immaniſſima: atq; hactenus inaudita neſcio qua execranda cyrce conuerſi eſſent: tamen præter humanos diuinos quoq; honores ſunt aſſecuti. Quibus quidem exemplis facile eſt uidere quam longe ab eo quod quærimus abſint honores: Quod ſi honor ſummum bonum non eſt: nec gloria erit ſummum bonum. Eſt enim gloria frequens de aliquo fama cum laude. Cur igitur in celebri fama uerſari ideſt a plæriſq; uel ab omnibus potius ſi fieri poſſit cognoſci cupimus: niſi ut honores aſſequamur: ſed non uident homines maiori laude dignum eſſe / quod cognoſcit quam quod cognoſcitur: nihil enim tam infimum tamq; humilem gradum in rebus tenet: quin cognoſcatur ſiue animatum ſiue inanimatum ſit: Noſſe autem non niſi nobilioris cuiuſdam animantis eſt: Quapropter non erit ſummum bonum gloria: præſertim cum illam minime propter ſe expetamus: ſed ut inde laudem aſſequamur. Nam in iis quæ laude carent nemo extare ſed latere cupit. Quæ quidem ſi bona non ſunt: quo nam modo diuitias bonum appellabimus: quæ niſi uſum afferas: quid eſt cur ſint expetendæ? Quapropter non propter ſe ſed propter uſum expetuntur. præterea ſummum bonum quod eſt id ſua natura poſtulat: ut quam maxima ſeruetur neq; dilabi permittatur. Diuitiæ autem niſi & in tuum tuorúq; uſum: & in aliorum liberalitatem habito certo quodam delectu diuidantur quid conferant non uideo Neq; eſt quod hoc tempore aut opes in re publica aut regna & imperia confutare magnopere laboremus: quæ quidem & in fortunæ temeritate poſitæ ſemper iactantur: & ſeditione fraude ac cæde acquiruntur: iiſdemq; artibus aſſiduo eripiũtur: ſed fac ut iuſte acquirantur iuſteq; adminiſtrentur: nonne ſollicitudine laboribus periculiſq; pleniſſima ſunt: ut nemo modo ſana mente ſit / non cognoſcat ſuauius multo eſſe bene regi q̃ bene regere. reſtant quæ bona corporis appellantur / qualia ſunt ualitudo / robur / uelocitas / pulchritudo: & quæ horum ſimilia reperiuntur. Hæc igitur cum momentanea ſint: & multis calamitatibus obnoxia quid ſolidi in quo ea quam quærimus tranquillitas bene reſideat: habere poſſint nullo pacto intelligo. uerum nonne quicquid uirium aut dignitatis habet corpus: id omne ab anima mutuatur putabis igitur animi bona illis non proferenda. At qua ratione noſtra dici poſſunt: quæ non ſolum nobiſcum cæteris animantibus communia ſunt: ſed in ſingulis a multis ſuperemur. Aquila acutius proſpicit / eadem uis & in lince eſt. longius audit aper. ſagacius olfacit canis. ſagacius uultur: Nam qui uiribus uelocitate & corporis proceritate ſe a multis beſtiis ſupari ignorat: ſeipſum profecto ignorat: Quæ omnia cum diligentius tecum reputabis: nihil eſt quod longius a ſummo bono eſſe putes. Sed nos iam ad animi bona: quod tertium genus a nobis poſitum fuerat: reliquis confutatis ueniamus. Hæc autem quæ ſint dilucide uidebimus ſi humanæ mentis uim triplicem eſſe demonſtrauerimus. Eſt enim qua faciat. eſt itidem qua agat. eſt poſtremo qua ſpeculetur. In faciendis igitur rebus ars adhibetur. Ea enim eſt recta ratio rerum faciendarum. Actionibus autem noſtris prudentia dux eſt. A qua iuſtitia fortitudo & temperantia munera ſua addiſcunt: In ueri autem inueſtigatione ſi principia quærimus:

dux nobis intelligentia eſt. Sin ea quæ fluunt a principiis ſcientia. Sapientia deni cꝫ & ſi utrunqꝫ complectitur tertium quiddam tamen eſt: Si igitur artem conſideremus: nequaquam erit illa ultimus finis: Q ui enim finis eſſe poteſt cum eius cognitio ſit ad finem. Opus enim quod ab arte eſt: artis finem dicimus. Nam eius artis quæ in architecto dædalo eſt finis eſt labyrintus: Huiuſcemodi autẽ opera quo modo nobis uitæ fines eſſe poſſint non intelligo: cum illa omnia ad uarios humanæ uitæ uſus fabricentur: non contra homo eorum cauſa ſit a natura productus. ſed nihilo etiam minus in iis animi uirtutibus quæ ad uitam & mores pertinent fines bonorum reperies. Si enim uirtutes huiuſmodi fines eſſent: profecto ipſæ propter ſe expeterentur: neqꝫ ad alium finem inſtituerentur: Q uod longe aliter ſe habet: ſumme tibi præcipuas ex illis atqꝫ inde de reliquis coniectare: Vis ne fortitudinem: atqꝫ eam maxime quæ in bello atqꝫ acie uerſatur: Expetunt ne igitur illam propter ſe: Sciſcitare obſecro feretranum noſtrum Federicum: ſciſcitare eius alarum præfectos: ſciſcitare quicunqꝫ in ſuo exercitu ordines ducunt: ſciſcitare deniqꝫ ſingulos equites peditesqꝫ quos in aciem producit. Nemo hoc dicet icciirco fortitudinem expetere: quia propter ſe quærenda ſit: ſed ut uictoria aduerſus hoſtes potiantur. quibus ſubactis tuto liceat in ocio degere. Q uid autem iuſtitia / quid temperantia: nonne hoc agunt ut in pace nobiſcum / & cum cæteris hominibus uiuamus. Manifeſtum eſt igitur illas non propter ſe expeti: ſed ut animum ab omni uitio purgatum reddant: Sed neqꝫ prudentia nobis ſummum bonum afferre poterit: quando quidem non in ueri inueſtigatione: ſed in ciuilibus actionibus regendis uerſatur. Q uæ cum dixiſſet Baptiſta: ego te inquit Laurentius iam dudum attentiſſime audio. Nam uideo te non ſolum ea confutaſſe: Q uæ a præſtantiſſimis philoſophis iam diu confutata ſunt. Sed in iis quoqꝫ quæ uiri grauiſſimi ſtoici non modo ſummum ſed etiam ſolum bonum poſuerunt: nos beatos eſſe negaſti: Nunc igitur poſtq̃ & fortunæ & corporis bona profligaſti: neqꝫ etiam iis uirtutibus quæ de uita & moribus ſunt rem tantam committis / perge obſecro: atqꝫ ubi mens noſtra ueluti in ultima meta conſiſtat tandem explica. Repetatur inde igitur (inquit Baptiſta) unde digreſſa eſt de ſummo bono diſputatio: Verum cum iam conſtet deum eſſe ſummum bonum: reliqua facilius explicabuntur. Atqꝫ hoc imprimis. Nam cum ſummum bonum ſit deus: quid negocii habet res probare ſummum quoqꝫ hominis eſſe bonum. Q uid enim aliquid agit id boni alicuius gratia agere: iam diu demonſtratum eſt. Dabis ergo hoc ne ut eſt in prouerbio actum agamus. Dabo quidem inquit Laurentius. Huiuſcemodi igitur bonum inquit Baptiſta finem eius eſſe nemo dubitat. Nam omne quod eſt atqꝫ agit: ſua illa actione ad finem tendit. Dicimus enim eum eſſe finem: quo acquiſito ita expletur appetitus: ut nihil præterea quærat. Omnis autem appetitus bono expletur. Q uapropter ſi recte colligitur / id finem iure dici: & quod ſi abſit deſideratur: & quo ſi adſit fruimur in eoqꝫ acquieſcimus: facile eſt uidere cuiuſcunqꝫ rei eundem finem eſſe & perfectionem. Q uicquid enim ſua perfectione caret: id in eam uel ipſius nunquam errantis naturæ impulſu uel ſuo ſenſu ſuaqꝫ ratione donec aſſequatur fertur: atqꝫ in ea cum aſſecutum fuerit ſua ſponte conquieſcit. Puto me ſatis dilucide oſtendiſ

ſe omnia ſuum finem petere: eundemq; eſſe & bonum. Oſtendiſti profecto inquit Laurentius. Atq; ex hoc quid conficere uelis plane intelligo. Nam ſi idem bonum ſit/atq; finis quis non uidet quod ſummum bonum ſit id maxime finem eſſe. Probe colligis inquit Baptiſta: ſed & hoc accipe cum plures uariiq; eadem in re fines ſint: neceſſe eſt ad eum qui ultimus ſit reliquos omnes referri: Quod di lucidius appareat breui exemplo demonſtrabo.proponit ſibi ægrotantis Alexandri ualitudinem Philippus medicus. Erit igitur hoc ueluti ultimum/quo cætera omnia referantur/ut recte ualeat rex. Lectitat igit quæ ab Hippocrate tradita ſunt præcepta. At quorſum/nempe ut inueniat quam illi potionem potiſſimum præbeat: qua inuenta datur: ſed eo conſilio ut purgetur exundans in rege bilis. Id autem cuius rei gratia: niſi ut bili ſubtracta febris ardor reſtinguatur. Sed neq; hoc propter ſe facit: uerum ut redeat priſtina ualitudo Alexandro/quod cum præſtiterit medicus iam eo peruenerit quod non niſi propter ſe ipſum expetebat: in eoq; quieſcit. Vides ne reliquos omnes inferiores fines in hunc tanquam in ultimũ proficiſci. Eadem ergo ratione uarium ac multiplex bonum/& quod per plurimos ueluti riuulos ſuis gradibus deriuatum in deum ſummum bonum ueluti in fontem & originem omnium bonorum refluit. Non me latet plurimis argumentationibus rem probare eos conſueuiſſe qui hæc diſtinctius diſputando proſequũtur. Sed nos in extemporanea diſputatione omnia proſequi non ualemus. Id tamen non omittam. Nam cum deum finem ultimum rerum omnium ponamus per multi omnino intereſt quo nam modo id intelligatur. Deum enim ſi ſic ultimum finem dicemus ueluti ſi primum ſit omnium quæ agunt non aberrabimus. Nam reliqui fines quia per actionem eius quod agit conſtituuntur primum illud omnium quæ agunt eſſe non poſſunt/ſed potius id quod ex eo efficiatur. Quapropter nefas eſt ipſum ita finem dicere ueluti aliquid conſtitutum/ſed ueluti præexiſtens. Præterea ſiquis agat propter rem quæ iam exiſtat ut ea actione aliquid cõſtituatur eueniet ut illi rei cui agitur aliquid acquiratur. Milites enim qui imperatoris ſui iuſſu acriter pugnantes uictoriam aſſequuntur illam imperatori pariunt: Deo autem nec noſtra/nec cuiuſq̃ opera quicquam acquiritur. Quippe qui adeo undiq; abſolutus ſit/ut nihil præterea ſibi addi poſſit: Neceſſe enim eſt ut qua ratione qui agens eſt ad finem agit eadem ratione opus finem ſuum ſortiatur: At deus quem primum omnia quæ agunt iam eſſe conſtat non ſic agit:ut quicquam ſua ſibi actione acquirat: ſed ut aliis contribuat: Ex quibus quidem omnibus locus uere concluditur cuncta quæ ſunt in deum tanq̃ in ſuum finem ferri non illa quidem ut aliquid deo addant: quod fieri minime poteſt: ſed ut illum ueluti ultimum omnium finem aſſequantur. Si igitur quæcunq; res a deo producta eſt ea ratione qua bonitatem diuinam acquirit ſimilis deo redditur. Erit poſtremum rerum omnium ſe deo ſimilem reddere. Verum cum id quod finis rationem habet bonum eſſe neceſſe ſit: nitetur unumquodq; ea maxime ratione deo ſe ſimile reddere: qua ille bonus eſt: Quorſum autem hæc? Nempe ut intelligas ſi quicquid creatum eſt: id in deum tanquam in ſuam originem refluit.oportere mentem quoq; hoc idem uerum excellentiore quodam modo pro uiribus niti: id autem eſt ut ſua actione illum intelligat: Hac enim uia dei eſſentiam aliquo modo pertingi-

mus : ſi quicquam de ea in noſtram cognitionem cadit : Verum aſſunt qui quod dixi huiuſcemodi ratione comprobent : Suus cuiq; finis actio propria eſt . Intelligere autem eſt propria humanæ mentis actio . Vides quid ſequatur . Quod ſi eſt id quod perfectiſſimum in ea actione eſt : erit ultimus finis . Cum autem operationes ex ſuis obiectis ſpeciem recipiant quod quoq; ſubiectum nobilius eſt : eo ipſa operatio nobilior erit : Nihil autem ex iis quæ in mentem ueniunt deo nobilius . In dei igitur cognitione ſummum bonum conſiſtit : Sed audi & hoc paulo ante oſtenderam unumquodq; tendere in diuinam ſimilitudinem ueluti in proprium finem : Deo autem maxime ſimilis redditur humana mens ex ſua intelligentia: Nihil eſt ex rebus omnibus quod magis expetatur q̄ ſummum bonum . Mens autem humana nulla re tantum delectatur quantum diuinarum rerū cognitione: Quāuis enim ingeniola noſtra cum ad hanc lucem conuertantur ſint ueluti noctuæ ad ſolem : tamen illud ipſum quantumcunq; eſt quod cognoſcimus multo pluris facimus q̄ ſi reliquarum omnium rerum exactiſſimam cognitionem plane teneamus : Hoc enim cupimus / hoc amamus : hoc fruimur : Si enim etiam ratione / immo ſenſu carentia in dei ſimilitudinem / tamen tanquam in ſummum bonum tendunt / profecto quo magis quæq; res deo ſimilis redditur : eo magis in finem ſuum peruenit : At nihil in rebus creatis ſimilius deo eſt q̄ mens : ergo per mentem dei ſimiles reddimur . Mens autem non eo quod ſuapte natura poſſit intelligere : ſed eo quod intelligit ſimilitudinem quandam dei refert : Quæ omnia ſi recte colligis / illuc deducunt : ut hominis ſummum bonum ſit ſuprema actione mentis ideſt ipſa ſapientia deum quoad ei liceat cognoſcere : Paulatim & ſuis gradibus niſi erro quæſtio noſtra de bonorum finibus ex humili & de recto loco ad ipſum cælum producta eſt : ubi facile tanquam in ſua natura collocata conquieſcere poſſit . In imo enim fundo Ariſtippum Eudoxum atq; Epicurum proſtratos relinquimus : neq; multo ſublimiorem Hieronymum Rhodium ac reliquos / qui aut indolentiam / aut prima naturæ ſine uirtute adamarunt . Nam de peripateticis atq; ſtoicis cyniciſq; nihil niſi honorifice proferre auſim . Ea enim tradiderunt quæ quidem ſi hominem a plurimis maximiſq; calamitatibus eripere non poſſūt: quin miſeri ſint : tamen ita nos inſtituunt / ut miſeriam inuicto animo ferentes ſi ſummum non attigerimus / ad multum tamen ſpatium progreſſi ſimus . Verum & hos quoniam quo peruenire cupimus perducere non ualent miſſos faciamus : Quod quidem ſine periculo facere licet: Certiſſimos enim iam duces nacti ſumus quos ſecuti eo iam deuentum eſt: ut in arce naturæ ideſt in ipſo deo conquieſcere liceat: Verum quoniam diuinam eſſentiam non ſolum intelligendo attingimus: ſed eam etiam expetimus / atq; amamus: amādoq; fruimur : quæ omnia in uoluntate poſita ſunt recte inter theologos dubitatum eſt eſſet ne in ipſa cognitione an potius in uoluntate tanta res ponenda: Hinc multiplex uariaq; pugna excitatur: atq; utrinq; iis uiribus decernitur: ut dubio marte tandem diſcedere uideantur: Verum qui in uoluntate ſiue amore rem collocatam cénſent: ad hunc fere modum cauſam defendere experiuntur: Cum obiectum uoluntatis ſit bonum quod idem & finem eſſe oſtendimus: Ipſum autem uerum quod menti obiicitur nō qua ratione uerum : ſed qua bonum eſt finem dicamus : in promptu iam erit nos ulti-

mum finem non mentis induſtria : ſed uoluntatis opera conſequi : Præterea uoluptatem dicimus eſſe quæ operationem accumulatiſſime perficiat : atq; abſoluat ueluti iuuentam dicimus pulchritudine perfici . At abſoluta operatio iure finis dicitur : eamq; magis quia uolumus : q̄ quia intelligimus aſſequimur : Addunt & illud : Tacito quodam omnium hominum conſenſum non autem doctrina aliqua ultimus finis expetitur : ergo natura duce expetitur : plures autem uoluptatem q̄ ſapientiam cupiunt : finis igitur uoluptas potius quam cognitio dicenda uidetur: Item ex omnibus animi uiribus eam potiſſimum finem eſſe nemo dubitat : quæ omnium excellentiſſima præſtantiſſimaq; ſit . Voluntatem autem excellentiorem eſſe ex eo maxime apparet : quod eius opera intellectus ad finem mouetur . Tunc enim demum actu ipſo conſiderat intellectus : quæ facultate hactenus tenuerat cū iam quippiam expetiuerit . Voluntas igitur nobilior : Item ſummum bonum in eo reponendum omnes fatentur : cuius bonitate totus homo dicitur ſimpliciter bonus . At bonitate totus homo dicitur ſimpliciter bonus : Accedit ad hæc quod ſummum bonum maxime in eo conſiſtere uidetur quod ipſo ſummo bono fruamur . Q uapropter Auguſtinus in eo quem de religione chriſtiana inſcripſit ſummam mercedem eſſe ait ut deo fruamur . Frui autem non quia intelligamus ſed quia uelimus dicitur . huiuſcemodi rationibus & longe etiam pluribus ii nitunt̃ q ſummi boni principatum uoluntati præbent . aduerſuſq; ſuas etiam argumentationes ii afferunt qui cognitioni illum tribuūt: Sed hanc in primis : Cum quæramus finem bonorum eius formæ quæ mens eſt : id profecto eſſe putabimus quod ſibi maxime proprium ſit : Appetitum autem qua ratione proprium noſtræ mentis eſſe dicemus:cum omnium doctorum uirorum ſententia iam conſtet in rebus omnibus eſſe appetitum non eum quidem certo quodam modo ſed diuerſis:quando quidem non omnia eodem modo cognoſcunt. Nam quæ cognitione penitus carent eo appetitu ferri dicuntur qui naturalis appellatur : Q uo quidem & grauia omnia deorſum & leuia quæ ſunt ſurſum feruntur : Iis autem quæ ſenſibus utuntur a ſolis ſenſibus accidit appetitus. Eo enim omne animans & quæ ſibi ſalutaria ſunt aſciſcit : & quæ noxia refugit : In quibus autem præter ſenſum ratio quoq; uiget in illis appetitus niſi iniquus eſſe uelit rationi obtemperat : hancq; uoluntatem appellamus. Voluntas igitur cum quidam appetitus ſit quo nam modo humanæ menti propria erit : Intellectus autem ſuapte natura proprius humanæ menti eſt : ergo ſummum bonum humanæ mentis in intellectu. Præterea in omnibus animi uiribus: quæ mouentur ab iis quæ ſibi obiiciuntur hæc quæ ſibi obiiciuntur priora eſſe natura oportet: q̄ actio aliqua huiuſcemodi uirium: Obiicitur oculo colore aſperſum corpus prior itaq; erit huiuſcemodi color q̄ uiſio in oculo gignatur . prior enim natura motor eſt q̄ id quod mouendum eſt moueatur. Huiuſcemodi aūt uis uoluntas eſt : Q uod enim expeti dignū eſt : mouet appetitū : prius igit̃ erit quod uoluntati obiicitur/q̄ uoluntatis actio : quod ſi das dabis etiā non poſſe actum uoluntatis eſſe id quod primū uolumus . At quod primū uolumus eſt ſummū bonū Non erit igitur uoluntas ſummū bonum : Item in omnibus uiribus quæ in ſuos actus conuerti poſſunt eorū actus primo in id quod obiicitur fertur : deinde ad ſe redit: Q uo eni modo mēs noſtra intelliget ſe intelligere niſi prius aliqd itellexerit

Tunc enim demum intelligo me intelligere te mihi amicum eſſe: cum prius te mihi amicum eſſe intellexero: Nam intelligere quod intellectus intelligat alicuius obiecti eſt: Quamobrem ad ipſum primum intellectum deuenire oportet. quod quidem non eſt actus intelligendi: ſed potius res aliqua quæ intelligi poſſit: Eadem igitur ratione primum illud quod uolumus non eſt ipſum uelle: ſed aliquid aliud bonum: primum autem quod rationalis natura uult eſt ſummũ bonum: Illius enim cauſa uolumus quæcunq; alia uolumus: Nõ igitur in actu uoluntatis eſt ſummum bonum: Eſt & aliud eorum argumentum: Vnumquodq; habet ſuæ naturæ uirtutem ex iis quæ ſuam eſſentiam conſtituunt: Qua enim alia re cadauer humanum ab homine differt: niſi quia illi ea deſunt quæ humanam eſſentiam conſtituunt. Vera autem beatitudo a falſa per uoluntatem nihil differt: Nec aliter ſe habet uoluntas deſiderando/amando ac fruendo eo qđ bonum putet/quãuis ſit falſum/q̃ ſi uerum omnino eſſet. Quod autem uerum an falſum ſit: hoc iam ab intellectu eſt non a uoluntate: Magis igitur ſua eſſentia in intellectu quã in uoluntate ſummũ bonum conſiſtit: Sed & illud etiam ſic ponunt. Si uoluntas nobis ſummum bonum afferat: id erit aut deſiderium aut amor aut gaudium: quoniam in hæc tria diuiditur uoluntas: nec aliud præterea eſſe poteſt. At deſiderium quo nam pacto finem bonorum dicemus eſt enim deſiderium rei abſentis: quã quidẽ adeſſe uehementer cupimus in id enim fert deſiderium quod non dum ſis aſſecutus: Quapropter quemadmodum in curuli certamine nunquam eum uictorem dicam qui nondum ad metam peruenit. & ſi prior in curſu ſit: Ita nec ille erit beatus in quo & ſi ſũmus ſit ardor potiendi non dum uoti compos effectus eſt: Sed nihilo magis amor nos beatos faciet. Nam ſæpe ea quæ abſunt amamus. Ab amore enim citatur deſiderium eius potiundi/cuius nondum ſis potitus: In gaudio autem qui ponemus: cum finem huiuſcemodi eſſe oporteat/ut reliqua omnia in illum referantur: Ipſe autem nuſquam: At gaudium a natura propter ipſas actiones excitari uidemus quemadmodum in uoluptate confutanda in ſuperioribus oſtendimus: Adde ſi placet quod quemadmodum deſiderium ad rem aſſequendam impellere uidetur: ita & gaudiũ quietum tranquillumq; te reddit: ut requieſcas in eo quod iam ſis aſſecutus: Videmus grauia in infimum ſuapte natura ferri. in quo quieſcere illa non inficiantur: ſed huiuſcemodi quietem non finem / ſed quiddam / quod finis ſit particeps eſſe uolunt: Longior iim quã ſuſcepti ſermonis ratio patiatur/ſi omnes ſuo ordine nũc argumentationes referam: quibus & illi in boni uoluntatem: & hi in ueri cognitionem ſummam rei transferre contendunt. Sed fuerunt tertii quidam qui neq; ſoli cognitioni/neq; rurſus ſoli uoluntati totam rem cõmittant: cum neutra ſeorſum ut putant id præſtare poſſit: ſed utranq; cõiunctam accumulatiſſime nos beatos reddere uelint. Quorum hæc in primis ratio affertur. Aiunt enim in actibus: qui pari (ut ita loquar) modo ad id quo beati efficimur/ ſeſe habent: pari etiam modo conſtitui oportere beatitudinem intellectum autem & uoluntatem huiuſcemodi eſſe. quantum enim in deo cognoſcimus tantum amamus utrunq; igitur ſimul ſummum bonum conficiet. Addunt itidem ſi frui deo ſũmũ ſit bonũ apparere in eo & cognitionẽ. Quibus eni rebus teſte ẽt Auguſtino / fruimur

niſi iam cognitis: Q uibus deinde uoluntas delectata conquieſcit. Item tunc nos beatos dicemus cum mens noſtra deo quo ad eius fieri licet/coniuncta erit: Huiuſcemodi autem coniunctionem intellectu pariter & uoluntate fieri / quis non uiderit: hac enim deo qua deus ipſe rationem ſummæ bonitatis: Illo qua rationem ſummæ ueritatis habet iūgimur. Poſtremo ſi eos interroges unde nobis ſummum bonum proueniat/reſpondebunt doctiſſimorum quoq; conſenſu inde prouenire ꝙ ad ſimilitudinem & imaginem dei producti ſimus. huiuſcemodi uero imaginem non altero iſtorum/ſed utroq; nos pertingere affirmabunt: Q uæ quidem omnia cum ita proferātur: non deſunt tamen qui contra niti audeant: Q uāuis ergo huiuſcemodi mentis ac uoluntatis parilitatem fateantur: nihilominus quia nobilior ſit mens in ea tanquam principe ſummum bonum præcipue reponendum cenſent: Eam autem nobiliorem putant quia ſi duo hæc coniuncta mens & uoluntas ſeparari poſſent mens ipſa reſtaret actus perfectus & proprius rationalis formæ: Voluntas autem ab intellectu deſtituta quidnam aliud relinquetur q̃ cupiditas quædam omnibus animantibus communis. Cuius quidem actum quis non animaduertat a mente pendere: Dum nunquam quicquam uelimus: quin illud prius uel nouerimus/uel noſſe putauerimus eſſe bonum. Accedit ad hæc quod actus mentis purior eſt: Ille enim nullam ab eo quod ſibi obiicitur labem contrahit. nec in malo cognoſcendo flagitium committit animus: Non enim recte de ſene Dauus dicet mala mens malus animus: quāuis ſerui fraudem dominus cognoſcat. Voluntas contra facile coinquinatur. Q ua propter recte Simo de Dauo mala mens malus animus. Eſt enim malus effectus ſeruus: non quia intelligat quo pacto peruerſe agatur: ſed quia uelit peruerſe agere. Nec mirum: Nec dum uel amamus uel uolumus quippiam/animus ipſe in rē amatam mouetur. Recipitur igitur quodam modo ab amato amans. Q uod autem recipitur id non ad ſua ſed ad eius quod recipit normam recipitur: quapropter dum ſordida nefariaq; uolumus in ſordidi naturam transformatur uoluntas ac turpiter ſordeſcit: Q uod idem de mente dicere non poſſumus. nam cum mente quicquā percipitur/non animus ad rem ſed res ad animū mouetur. Q uod efficit ut non uileſcat mens humilitate rerum: ſed potius uiliora quæ ſunt illa nobilitentur. Suſcipiunt enim eſſentiam quandam ſpiritualem in ipſo intellectu. Dāt & illud ea uis quæ in plures ſe rationes porrigit reliquis omnibus quæ ad pauciores perueniunt: excellentior nobiliorq; eſt. Mens igitur quæ non ſolum ad ueri uerum etiam ad boni rationem porrigitur / uoluntatem quæ nihil attingit niſi qua ratione bonum eſt longe ſuperabit. Item uis ea in nobis potior erit: quæ cum ratione utamur ab iis quæ ratione carent/nos diuidit: Nam hæc nobis proprie cō uenit: At quis neſciat nos a ratione carentibus non uoluntate/ſed mente diuidi. Item uim eam quæ propinquius attingit eum actum quo beati reddimur cæteris omnibus nobiliorem eſſe oportet. Mentis autem hoc eſt proprium: Nam cum non bonum ſimpliciter ſed bonum cognitum uoluntati obiiciatur: quid unquam conficietur niſi intercedat cognitio: quæ quidem omnia cum ab illis acutiſſime dicant̃: ſūt tamen qui ea eruere conent̃: quorū argumentationes longū eēt referre: Sed huc tandē ſi recte colligo euadūt. dicunt enim cum qppiam

ſimpliciter enunciatur id intelligi oportere : quod omnino in eo ſit perfectum: quis enim animal enunciet non extinctum aut pictum ſed uiuens animal intelligimus. Eadem igitur ratione ſiquis ita enunciet uoluntate conſulis ad hoſtes trãſiit miles : ea erit intelligenda uoluntas : quæ certis formulis incluſa rationi obtẽperet : cuius quidem actus perfectior erit quã actus intellectus. Sed quid agimus? Video enim me dum ſingulis nimis immoror pene a propoſito decidiſſe : Cui quidem ſatis fuerat referre quid eſſet ſummum bonum : Quem quidem deum eſſe cum perſpicuis argumentationibus oſtenderim: id mente ne an uolũtate an utroq; aſſequamur nihili omnino intereſt rem capeſſere uolentibus. Eidem enim uia progrediendum / iiſdem rationibus nitendum : Quapropter hoc totum quicquid quale ue ſit iis inueſtigandum relinquamus: quibus nõ modo doctrina : uerum etiam ocium abunde ſit. Sunt enim huiuſcemodi ut in utrãq; partem ab iis qui & litteratiſſimi ſunt & ingenio ualent ueriſimile diſputari poſſint : Ego autem etiam ſi arbiter honorarius in tanta re aſſumar : nunquam tamẽ decretum meum interponam : potiuſq; Virgiliano iudicio me abſoluam & utrũq; uitula dignum pronunciabo : Nam cum eo iam peruentum ſit : ut finem bonorum omnium nobis deum eſſe cognoſcam : id tenebo nos ideſt humanam eſſentiam deo beatam eſſe. Quæ cum dixiſſet : noſq; admiratione : atq; deinde plauſu illius orationem proſequeremur. Non potuit inquit LAVRENTIVS Accumulatius mihi ſatiſfieri quam a te ſatiſfactum eſt: Ita enim me in tuam ſententiam traduxiſti : ut ſi quis nunc quicquam contra afferre uelit cera illa Vlyxea ne inuitus audire cogar mihi aures obturem : Habeo enim plane mihi conſtitutum quid ſit ſummum bonum : Vnum tantum reſtat / niſi tibi fortaſſe lõga diſputatione defatigato moleſtus ſim futurus : quod cum intellexero / uidear mihi beatus diſceſſurus. Quin pro me inquit BAPTISTA: modo enim id explicare poſſim quod ſcire cupis nihil te deſiderare patiar. Audi ergo inquit LAVRENTIVS quid planum mihi fieri optem. Ego enim ſæpe cum de bonorum finibus diſputaretur : interfui/ annotauiq; cum ex alicuius philoſophi ſententia res proferetur / hæc duo coniuncta facile percipi poſſe : ut cum intelligeres quem finem bonorum ille poneret : ſtatim & malorum finem eadem ratione cognoſceres. Dicit Epicurus ſummum bonum eſſe corporis uoluptatem ergo ſine negocio ſummum malum dolorem dicemus. Reponit alius omnia in diuitiis / alius in honoribus. Alteri igitur ignominia / alteri paupertas malorum fines afferet : Nec dubitabunt ſtoici cum uirtutem ſolum bonum dixerint uitium ſolum malum affirmare : Eademq; reliquorum ratio erit. Nunc uero cum tu cæteris omnibus confutatis deum ſummum bonum dixeris intelligo plane quid uelis. Nec ſolum intelligo/uerum etiam aſſentior: At cum paulo poſt diligentius inquiro quid huic ſummo bono ueluti ſibi omnino contrarium opponam: nihil occurrit quod æque ita ſummum malum iure appellari poſſit : ut hoc ſummum bonum dicitur. quapropter pergratum perq; iucundum feceris/ ſi hoc quoq; ſummum quod quale ue ſit explicaueris. Recte addubitas inqt Baptiſta. Res eni huiuſcemodi eſt quæ neq; difficultate careat ſi uelis iueſtigare: neq; utilitate ſi in ea ueꝗ aſſeqꝗris. Vidi aũt pleroſq; in eo titubãtes. Nã cũ philoſophos

omnes percurris: neminem ut dicebas inuenies: qui utriuſq; contrarii ſummum non ponat: cum autem id ad chriſtianos theologos te conferas: bonorum quidem ſummum atq; extremum ponunt: malorum non ponunt. Horum tamen contro uerſiam ni fallor facile componemus. ſi id ipſum quod malum nuncupamus: ita inueſtigemus ut qui omnino ſit plane conſtet. Q uam quidem cognitionem ut aſſequamur ſunt quædam paulo altius de re tota repetenda: Niſi fortaſſe ſatis tibi factum eſſe putes ſi modo quid ſentiat: non etiam quare ita ſentiant breuibus oſtendam. Imo uero utrũq; inquit LAVRENTIVS: Nam quãuis nihil ſit quod ego tantorum uirorum auctoritati concedendum non iudicem: noſti tamen animorum noſtrorum auiditatem: quæ quidem in rebus cognoſcendis tanta eſt: ut niſi ratione perſpecta nunquam conquieſcant. Geram igitur tibi morem inquit BAPTISTA. Tu uero æquo animo patieris ſi dum tibi obſequor longiuſculam adhibeo orationem: Nihil igitur eſt omnium eorum quæ agunt: quod quidem in agendo finem ſibi aliquem non proponat: Q ui enim arant / qui militant / qui nauigant / qui ædificant non ut id agant: ſed ut ex iis actionibus eo quo propoſuerunt perueniant / labores omnes perferunt. Finem autem eum appellant in quem qui agunt feruntur. Fruſtra enim tot labores totq; difficultates: atq; incommoda ſubiremus: niſi proponeretur aliquid / cuius gratia illa ſuſciperentur. Q uapropter cum præcipit Maro ut uere nouo gelidus canis cum mõtibus humor liquitur: & zephyro putris ſe gleba reſoluit: Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro ingemere: & ſulco attritus ſplendeſcere uomer: non ut arando ſe macerent hoc præcipit: ſed ut ex ipſa agri diligenti cultura meſſem tandem uberiorem percipiant. Erit igitur in noſtris omnibus actionibus id inueniendum quod propter ſe expetatur. Reliqua uero omnia propter illud ita ut cum eo uenerimus non ſit ultra progrediendum: Niſi enim finis certus perſcriberetur: progrediendum per ea eſſet quæ omnino ſunt infinita: Ad hæc autem peruenire cum facultas nulla ſit: ceſſaremus ab omni actione: Nemo enim ad id mouetur quod aſſequi penitus deſperet. Q uapropter & Cicero quæcunq; in agendis cauſis egit: ea gratia egit ut perſuaderet: & Federicus noſter Vrbinas in hoc proximo bello aduerſus Bartholomeum Bergomenſem quicquid aut in ſuis militibus inſtruendis: Aut in aduerſariorum copiis explorandis egit huc tendebat ut uictoria potiretur: qua quidem parta acquieſceret / Q uorſum igitur eodem totiẽs reuoluimur: Nempe ut conſtet quæcunq; aguntur ea rei cuiuſpiam quæ per ſe expetitur gratia agi: Hoc autem oportet bonum eſſe. Nam ſi in noſtris actionibus aliquid ſemper ueluti certum nobis proponimus. id nobis conueniens & naturæ noſtræ conſentaneum ducemus. quicquid enim natura genuit: id ita ſibi commendauit: ut ſemper quæ ſibi utilia ſunt appetat: eademq; ratione noxia quæq; refugiat. Appetimus ergo bonum. Igitur eundem finem bonumq; dicimus. Q uapropter recte concludetur. Q uæ homines agunt eius quod bonum ſit gratia agere: Q uibus ex rebus illud iam reliquitur ſi quicunq; agit ſibi bonum proponat profecto ſi quid aberrat erratum illud quod peccatũ malũq; eſt præter propoſitũ accidere: Neq; facile peccatũ dinoſceret niſi actiones omnes in finem ſuũ tenderent. Q ui enim aberrare ſagittariũ dicas: niſi ſignũ

in quod ſagittas dirigat propoſuerit: Quamobrem & medicus peccat cum ægrotantis morbum curare proponens illum auget: quod idem in natura depræhendas: Vult enim hoc natura ut ex humano ſemine homo producatur. quod ſi aut bubulo capite aut equinis cruribus fœtus gignatur id iam illud naturæ peccatum appellabitur: quando quidem a fine ſibi propoſito aberrauit: quæ quidem omnia cum ſint: manifeſtum erit malum in rebus euenire præter eius a quo agitur propoſitum. quod enim in actionibus ab eo quod agens ſibi propoſuerat: diuerſum exoritur: id præter illius propoſitum eueniſſe fatendum eſt: Malum autem longe a bono diuerſum eſſe omnes norunt præter propoſitum igitur eius a quo agit̃ euenit: Mittam hoc loco ea quæ ui naturæ ducuntur: quorum eadẽ ratio eſt: Sed uideamus actiones humanas: quarum quidem mens noſtra principium eſt: Eſt uis quædam in nobis/penes quam iudicium eſt recti & praui: Hæc formas rerum appræhendit: atq; in id fertur quod iam ſibi ueluti finem propoſuit: quod ſi falſa quadam rei ſpecie deluſa in aliud tendat: iam error enaſcitur quem quis præter intentionem eſſe negauerit: Decernit uis hæc in Mutio Porſenam cluſinorum regẽ: quoniam iniquiſſimus romanis hoſtis ſit trucidandum eſſe. In huiuſcemodi igit̃ cædem ueluti in bonum fertur Mutius. Verum cultus habituſq; ſimilitudine deceptus pro rege regis ſcribam interficit: Hoc autem non ſecus illi præter propoſitum accidit: quam ſi quis aurum ſibi debitum accepturus/aurichalcũ colore metalli deceptus pro auro ſumat: Verum res minime obſcura tandem ſic concludat̃: cum nihil agamus niſi ea ratione qua illud bonum iam eſſe decreuimus: quicqd mali inde exorietur /præter propoſitum erit: Perplacent ea quæ a te hactenus dicta ſunt inquit LAVRENTIVS: Suo enim cuncta ordine procedere uidentur: & ſimul ſunt grauiſſimis argumentationibus corroborata. Vnum tamen eſt quod planius mihi fieri cupio: Nam cum dicebas malum præter eius a quo agitur propoſitum euenire: perſuadebant mihi rationes a te expoſitæ id ita eſſe. Rurſus autem cum rem diligentius penſitarem id occurrebat quicquid præter propoſitum accidit: id forte & caſu & propterea non niſi raro accidere ſolere. Malum autem quomodo aut caſu & fortuna: aut raro accidere dicemus. Nã ut naturalia ad præſens omittam: quibus non raro aut fortuito: ſed ſemper adiuncta priuatio eſt/ nõne in uita & moribus hominum longe plura uitia quam uirtutes inuenias: & ea ipſa noſtra uoluntate commiſſa. Aduerte obſecro diligentius quæ ab omnibus qui tibi notiſunt hominibus aguntur. Quotus enim quiſq; tibi occurret: cuius infinita pene errata non depræhendas. Que quidem non modo uoluntate/ ſed electu quoq; ſuſcipi nemo dubitat. Nam ut Ariſtotelis auctoritatem: quæ propter ſummam hominis doctrinam quemuis mouere poſſit nunc omittam: neq; tanti philoſophi rationes: quibus uitia eſſe uoluntaria probat/nũc referam nunquam in rebus.p. recte adminiſtratis ii qui legis ſapienter iuſteq; tuleruntt tot tamq; grauia ſupplicia aduerſus malos paraſſent niſi plane cognouiſſent ſua ſponte non autem coactos homines peccare. Quando quidem in eo philoſophiæ genere quo uita purgatur: non ex eo quod quiſq; egerit: ſed ex mente qua id egerit uirtutes uitiaq; pendantur: Quapropter cum & frequenter euenire uitia in humanis actionibus & a uolentibus nobis cõmitti animaduertã/non intelli

go quo pacto præter eius a quo committuntur propoſitum eſſe poſſint: Recte tu quidem LAVRENTI inquit BAPTISTA iſta requiris. Neq; eſt cuius facile quæ dixiſti ſoluere: Ego tamen tentabo ſi tibi ſatis in hoc facere poſſim: Quod quo commodius efficiatur/non te lateat de malo ita bipartito diſputari / ut uel in eſſentia quadam uel in eſſentiæ actione illud conſideremus: Dicemus autem malum eſſe in eſſentia cum ſibi quippiam deſit: quod ipſa ſuapte natura non modo habere poteſt: uerum etiam niſi manca futura ſit neceſſe eſt ut habeat. Non igitur tibi malū erit ſi talaria (uti Mercurius habet) tu non habueris. Huiuſmodi enim natura hominis eſt ut talaria conſequi nequeat. Neq; rurſus malum putandum eſt ſi crines tibi flaui non aſſint. Nam & ſi huiuſcemodi color humanis ciuibus accidere poſſit: fit tamen ſine iactura hominis ut illo careat. Manu autem carere ſine ſuo detrimento nemo poteſt: Animaduertit enim ſapiens natura cum hominem tam excellens animal produceret: non poſſe illum quas attributura erat artes ſine manuum adminiculo exacte exerceret: Quapropter ſi qs manibus careat; eo inſtrumento indigebit: ſine quo multa ad uitæ uſum neceſſaria exequi nequeat. Ex quibus quidem rebus illuc deducimur ut malū id dicamus quod eius rei ſit priuatio/quā & natura homini conceſſerit: & ſine qua bene commodeq; uitam agere non ualeas: Materiæ autem quam hylen græci nominãt & ſi poſſit illa quidem natura ſua facultate formas omnes ſuſcipere: nulla tamen ita debetur: ut hac potius q̄ illa perfecta dicatur: & tamen nullam formam reperies quæ alicui ex iis quæ materia formaq; conſtant non debeatur / nā neq; aqua ſine aquæ: neq; ignis ſine ignis propria forma inaurare poterit. Huiuſcemodi igitur formæ priuatio ſi ad ipſam ſyluam conferatur nullum malum erit naturæ: quandoquidem ſylua nihilo magis ad hanc q̄ ad illam formam inclinetur: Verum ſi conferatur ad id cuius eſt forma erit omnino malum. Nam ſi ſua forma exuatur ignis: quis non uideat id iam malum eſſe igni. Huiuſcemodi igitur ſunt mala quæ in eſſentia aliqua eſſe dicantur. In agendis autem rebus malum accidere dicitur ſi actiones ipſæ ſuo ordine ſuoq; modo careant: quoniam nulla eſt actio cui certus modus: certuſq; ordo non debeatur. Habes quid in eſſentia quid rurſus in actione rei malum putent philoſophi. Tuam autem illam argumentationem: qua quicquid præter eius a quo agitur propoſitum accidit a fortuna & caſu eſſe conuincere putaſti facile confutabimus: Quæ enim huiuſcemodi ſunt ut quāuis præter tuum propoſitum euenerint tamen id quod tibi agendum propoſuiſti tua ſponte ſequantur: nunquam ea a fortuna eſſe perſuadebis. Quod ut planius fiat breui exemplo demonſtrabo: proponit ſibi bibax ganeo ex uſu eſſe ut uini cretenſis multa ſuauitate fruatur: uerum dum id teneat temulētus efficitur. Aduenit igitur illi præter propoſitum temulentia: non tamen fortuito: quoniam uel aſſiduo uel ſæpiſſime crebra eius uini pocula temulentia comitatur: Eandem rationem in naturalibus inuenies: In quibus & ſi generans nihil tale ſibi proponat: ſemper tamen corruptio ſubſequitur. Nunquam enim ex aqua gignitur aer niſi in illa aquæ forma intereat: Quod ſi raro contingat: id iam a fortuna & caſu eſſe poterit ueluti ſi ex humano ſemine monſtrum naſcatur: Hoc enim nō neceſſario ſequitur id quod ſibi agendum natura propoſuerat: Quin potius

illi aduerſatur cum cupiat perfectum generare. In nationibus autem naturæ tunc malum oritur: cum uis quæ agit agendo deficit. Quod quamuis præter illius ꝓpoſitum ſit: non tamen caſu eſſe dicetur ſi frequenter accidat: ſed ſi raro. Verũ de natura alias. Nunc ut ad actiones noſtras de quibus eſt ſermo reuertar: propoſitũ noſtrum omne ad bonum eſt non illud quod nullo ambitu comprehenſum ſit. Vniuerſalia enim quæ ſunt non mouent: ſed ad aliquod præfinitum & loco tem poreq; circumſcriptum. Si huiuſcemodi igitur bonum boni priuationem id eni malum eſt ſibi coniunctam ſecum trahit: nunquam aut fortunam aut caſum in culpa ponemus: proponis tibi bonum eſſe ſi ueneream uoluptatem ex ea muliere capias: quæ ſit alii nupta. Hic tu non adulterium ſed concubitum quæris: qui tamen ſine adulterio eſſe non poſſit: Non tamen caſu eſt commiſſum adulterium: quamuis præter propoſitum: quoniam ab eo concubitu ſeparari nõ poſſit: Quẽ admodum caſu eſſe dicemus: ſiquis in acie dimicans dum hoſtem loco pellere ni titur: ciuem quem protegere cupit forte feriat. Non enim ita hæret ea ciuis percuſſio pugnæ: quæ aduerſus hoſtem committitur ut ab ea ſecerni non poſſit. Quã obrem uel mediocriter intuẽtibus apparebit uitia: quæ in rebus agendis committuntur/& ſi præter propoſitum ſint/eſſe tamen uolũtaria non quia ſui gratia illa uelimus/ſed quia ueluti corpus umbra ſemper ſequitur: ita illa id quod ſui gratia uolumus ſemper comitantur: uolũtas enim & earum rerum recte dicitur quas alterius rei cauſa uolumus: q̃uis illas ſui cauſa & ſimpliciter minime uelimus. Nautæ enim in ſumma tempeſtate conſtituti ſalutem ſibi proponunt: Verum cum illam onuſto nauigio conſequi nequeant/merces proiciunt uolentes & eas quidẽ præcioſas. Sua ergo ſponte iacturam faciũt: non tamen ſimpliciter ſed ſalutis cauſa: Quæ omnia ſi recte tenes: id etiam intelliges nihil omnino ex omnibus quæ ſunt malum eſſe: Ipſum autem malum priuationem iure appellari: quæ nulla omnino ſit eſſentia ſed negatio in eſſentia. Quod autem omne quod eſt id bonum ſit: ex eo perſpicuo patet: quia quæcũq; ſunt: nullam aliam rem magis appetunt q̃ ut ſint: Hoc autem niſi bonum eſſet: nullo pacto appeterent: Nulla igitur eẽntia mala. Nullum ergo malum erit eſſentia. Adde ſi placet & hoc: quicquid enim eſt aut actu aut facultate eſſe dicitur. Nec præterea quicquam reperias quo aliqd eſſe poſſit: Actus uero qua ratione alicuius rei actus eſt bonum erit. Omnia enim tũc perfecta dicuntur cum actu exiſtunt. Sed & facultatem ipſam bonam eſſe oportebit. Nam & per illam in actum deuenitur: & ipſa actui per quandam analogiam adhæret: neq; ullo pacto contraria eſt. Eſt itidem & in eodem genere: Quicquid igitur eſt quacũq; ratione ſit ex eo quod eſt bonum eſt: Igitur malum nullam habet eſſentiam. Præterea conſtat apud metaphyſicos quicquid eſt: id omne eſſe a deo. At cum deus ſummum bonum ſit ab eo effectum malum eẽ nemo ſanæ mẽtis dicet. Cui ſententiæ illud ex geneſi uehementer quadrat: Vidit deus cũcta quæ fecerat: & erãt ualde bona. Puto plane iam tibi demonſtratum nullam eſſentiam malum eſſe. Plane quidẽ inquit LAVRENTIVS & iis argumentationibus: quæ non ſolum inuitum cogant: ſed uolentem quoq; ducant. Itaq; cum ea audio totum me illis dedo: Rurſus autem cum mecum rem reputo. non uideo ſi uere enũciatur eſt malum in rebus cur non uere dicatur malum eſſentiam eſſe: An obſe

ero te non recte dicetur cæcus eſt Appius Claudius. Quod ſi recte dicitur: nõne recte dicetur eſſe aliquid cæcitatem: q̃ priuationem eſſe omnes intelligimus. Recte quidem inquit BAPTISTA. non tamen ſimpliciter: neq; una eademq; ratione: Aliquid enim eſſe duobus modis dicimus & eo quo ſignificatur eſſentia rei quæ in decem illa quæ prædicamenta appellant dialectici diuiditur: & eo quo ueritatem alicuius enunciati exprimimus: licet ergo omnibus doctis approbãtibus hoc ſecundo modo malum & priuationem eſſentiam dicas: cum ipſa priuatione ueriſſime dicatur aliquid eſſe priuatum: primo autem modo minime licet. Sed de natura mali hactenus. Id autem nonnullis abſurde fortaſſe dici uidebit᷑: Mali cauſam non malum eſſe ſed bonum: Quod tamen ita uerum eſt/ut aliter nullo pacto eſſe poſſit: Nam ſi malum mali cauſam dicas: memineris eius quod iam demõſtratum eſt nullum malum agere niſi ex ipſius boni ui agat: Quapropter primam mali cauſam bonum dicemus: Sed & illud nonne magnum rei momentũ affert. Nam ſi malum nihil eſt quomodo quod nihil ſit cauſa eſſe poteſt. Quid ergo dicemus: hoc ni fallor: Si quicquam mali cauſa eſt eam cauſam bonum eſſe non tamen ex eo fine quem ſibi ꝓponit: Ea enim quæ inter ſe appoſita ſunt: nunq̃ erunt alterum alterius cauſa: ſed ex eo quod præter ꝓpoſitum finem euenit. Videm⁹ enim caloris cauſam frigus. Vnde eſt illud & boreæ penetrabile frigus adurat. non quia ea ſit propria frigori uis ut calefaciat. Sed alia quadam ratione. Ducit igit᷑ originem a bono malum: non natura boni: ſed ſua imbecillitate cuius rei apertum a natura exemplum capere poſſumus. Eſt uis quædam in animante cui hoc a natura negocium demãdatum eſt: ut cibaria in ſtomachum iam ꝓlapſa decoquat. Hoc igit᷑ ſibi proponit uis decoquendi: Quod ſi inualida effecta mun⁹ ſuum implere nequeat: decoctio illa imperfecta relinquit᷑: & chilus crudus in ſtomacho hæret. Peccat igit᷑ uis dum agit non uolens tamẽ: ſed ex ſua imbecillitate. Nam ipſa quidem agens non metitur actionem ex imbecillitate: Sed q̃uis proponat rem ad exitum perducere ꝓpter imbecillitatem inter agendum deficit. Euenit autem nonnunq̃ ut ualida quoq; uis: & ad agendum ſibi ſufficiens: tamen qa inſtrumentum quo uſura eſt ineptum nanciſcit᷑ rem perficere non poſſit: Vis enim qua motus crurum in rectum greſſum excitat᷑ ualida eſſe poteſt: ſi tamẽ crura quibus ueluti inſtrumento ad greſſum formãdum utitur deprauata ſint: nunq̃ rectũ greſſum præſtabit: Non enim Horatio cocliti uis deerat qua rectum greſſum formaret: ſed alterum crus uulnere deprauatum illi nõ obtemperabat. Puto te intelligere quo pacto deprauationes quædam actionibus accidunt tum ab inualitudine qua debilitatur uis quæ agit: tum ab inſtrumenti prauitate: ex qua ineptũ redditur. Verum ut actioni prauitas aduenit/ſic & id quod ex actione oritur: in malum icidere poteſt. Quo tẽpore aut materia aut forma in culpa erit. Eſt uis in uirili ſemine ut ex muliebri ſanguine hominem formare poſſit. At ſi materiam cuĩ humana forma imprimẽda ſit repugnantem atq; omnino contumacem nacta fuerit/non iam hominem ſed portentum aliquod informabit: Quod quidẽ peccatum quis a materia eſſe non fateatur: Formæ autem ipſi adiũcta ſit alius formæ priuatio neceſſe eſt: Ergo cum natura ex aqua aerem creare nititur: ꝓponit ſibi aeris formam: priuatio autem eius formæ: quæ aqua eſt præter ſuum propoſitũ ad-

uenit. Eandem rationem & in artibus deprehēdas. Ars enim naturam quoad ua let ſemper imitatur. Sed neſcio quo pacto cum de eo malo quod in uita & moribus patratur: inueſtigādum nobis propoſuerimus: iam ſecundo in naturam relabor. Itaqꝫ hac omiſſa ad illud tādem redeamus: primumqꝫ omnibus philoſophis omnibuſqꝫ chriſtianis auctoribus non in eo quod ab actione prouenit: ſed in ſola ratione collocemus. Non enim quid factum ſit: ſed qua mente factum animad uertunt. Quapropter quatuor ueluti principia ponunt. Cum enim ſe nobis aliquid offert: mouetur ea re ſic oblata uis quædam animorum noſtrorum: ut illam cognoſcat: tandemqꝫ decernit aliud bonum eſſe/aliud contra malum: Quapropter cum iam ſeſe res obtulerit: cum iam ſecundo loco ſit de ea iudicium factum: excitatur tertio loco uoluntas: ut hoc quidem ſequamur: illud uero fugiamus. Qua quidem uoluntate ita iubente motus poſtremo in corpora inſurgūt: ut id membra exequantur quod uoluntas antea decreuerit. Neqꝫ igitur a duobus illis primis principiis neqꝫ ab hoc poſtremo uitium ſpectatur: ſed a uoluntate quā in ordine tertiam poſuimus: Non enim eo Verres peccauit quod tabulæ ſignaqꝫ ac reliqua ſiculorum pretioſiſſima ſupellex illi ſeſe offerret: Non rurſus quia iudicaret fore ſibi ex uſu huiuſcemodi ornatu abundare: ſed quia rapere uoluit cū uſqꝫ adeo ex ſola uoluntate res pendat: ut etiam ſi non rapuerit: tamen quia rapere uoluerit ſcelus commiſſum ſit: Non enim interfecerit ne an non interfecerit: ſed uoluerit ne interficere in culpa eſt: Defuerunt uires. P. Clodio quo minus Annium Milonem occidere poſſet: Qua quidem in re ſi naturæ uitium quæras: peccauit ea uis: quæ mentis propoſitum non impleuit: ſi uero ad morem te conuertas non actus corporei motus ſed uoluntatis actus crimen concipit: Diceturqꝫ iure homicida Clodius quia Milonem uoluit occidere: Fac autem occidiſſe cum minime tamen uoluerit occidere ſtatim crimine abſoluetur: Qui enim non ex uoluntate: ſed uel ex infirmitate uirium quas modo poſui uel ex inſcitia rem quampiam cōmittunt: ii non modo culpa carent: uerum etiam cōmiſeratione ſæpiſſime digni putantur. Quis enim cum illud de Cephalo in procrin legit etiam ſi fabuloſum putet: non ſolum illum crimine liberat: Sed ſumma inſuper cōmiſeratione proſequitur: cum animaduertat hominem ex inſcitia dum feram uulnerare putat: cariſſimam ſibi coniugem percuſſiſſe: cuius morte in ſummum mœrorem ac luctū paulo poſt caſurus eſſet: Vides igitur a uolūtatis actu ueluti a ſua origine uitium in moribus fluere: Verum cum iam conſtet imbecillitatem actionis prouenire ex infirmitate primi agentis rem hanc planius exponendam cenſeo: Videamus itaqꝫ in quo deficiat uoluntas ante commiſſum facinus. Qui quidem defectus ſibi a natura non erit: ſemper enim adhæret/ſempqꝫ peccaret: neqꝫ rurſus eſt caſu & fortuna: eſſet enim extra nos: Eſt igitur uolūtarius. Sed ut uideas unde ſit error hoc accipe. Vis eius rei quæ agit ab eo agente perficitur quod ſupra ſe eſt: Donec enim id quod ſecundo loco agit perſeuerat in ordine primi agentis munus ſuum abſolute peragit: Sin autem ab illo declinet nullum iam remedium eſt qn aut ſtatim aut paulo poſt deficiat: In gyrum uertitur circulus qui manu humana torquet. Hic idem ſi manu declinet a motu ceſſabit: Ergo igitur ut ad rem redeam nuper dicebam duo eſſe principia: quæ uoluntatem anteirent: Res quæ ſeſe nobis offe-

runt: & uis quædam quæ illas oblatas ſuſcipiat: At cum quicqd huiuſcemodi eſt: ut moueri poſſit aliquid habeat proprium a quo moueatur: non omnis percipiẽdi uis omnem appetitum mouebit. Nam quæ ſenſibilia percipit eum dũtaxat appetitum qui a ſenſibus eſt mouere ualet: Ratio autem proprie uoluntatem mouebit: Rurſus cum ratio uaria bonorum genera percipere poſſit cuiuſlibet autem ſit proprius finis: Erit uoluntatis quoqꝫ ꝓprius finis & primum quo moueatur nõ bonum quodlibet: ſed certum aliquod ac præfixum. Si igiť mens noſtra ac uolũtas perceptione eius ratiõis moueatˀ/ quæ rectum bonorum malorũqꝫ iudicium teneat recta inde actio exorietur. Sin autem ab iis exoriť quæ falſo ſenſuum iudicio bona eſſe decreta ſunt: cum minime ſint bona ſtatim peccat in uita & moribꝰ uoluntas. Peruerſio igiť ordinis qui eſt ad rationem & ad proprium finem gignit peccatum in actione. Ad rationem quidem cum ad ſubitam ſenſus perceptionem uoluntas fertur: in id quod ſi recte perſpicias bonum non eſt: ſed quia ſuis illecebris ſenſus demulſit: ab illis bonum iudicatur. Eſt rurſus cum ratio ipſa minime decepta id bonum eſſe decernit: quod uere bonum dici poteſt. Hoc tamen tẽpore aut hoc modo bonum eſſe negatur. Voluntas tamen in id fertur nullam ordinis rationem habens. huiuſcemodi igitur ordinis peruerſio uoluntaria eſt: ꝓpterea qꝫ uitio non caret: Loquacior fortaſſe ſum q̃ par eſt in natura mali. Addam tamen ex iis argumentationibus quibus demonſtratum eſt malum nullam eſſentiam eſſe: atqꝫ ob eam rem per ſe ſubſiſtere non poſſe: facile animaduerti id aliquo in bono ſemper eſſe oportere: Verum idem hac quoqꝫ ratione probatur: Cũ malum dicimus priuationem dicimus: hoc enim iam conuici: Priuatio autem ipſa & forma qua res priuatur in eodem ſunt. Id autem quod formæ ſubiicitur huiuſcemodi eſt/ ut ſua natiua facultate formam ſuſcipere ualeat: Hoc autem quis bonũ negabit cum eodem in genere & ipſa ſiue facultas ſiue potentia & actus qui inde eſt omnino conſiſtant. Præterea malum ea ſolum ratione malum diciť quia nocet. At non nocet malo. Eſſe enim bonum ſi malo pernitiem afferret. Nocet igitur bono. Non autẽ ſi de rei forma loquamur noceret niſi in eo eſſet. Quæ enim cæcitas polyphemo nocebit: niſi ſit in polyphemo cæcitas: Verum cum malum bono opponatur: quo pacto utriqꝫ idem erit ſubiectum. oppoſitoꝝ enim alteꝝ/ alterum pellit. hoc ſi dicas ita tibi reſpondebo. Quicquid ens dici poteſt idem & bonum dicitur: Non autem abſurdum eſt ut non ens in ente ſit: quælibet enim priuatio in aliqua eſſentia eſt: quæ eſt ens & tamen non eſt in ente ſibi oppoſito. Si enim cæcitatem dico hoc non ens cõmune quidẽ minime eſt ut uiſum ubiqꝫ tollat: Ergo non eſt in uiſu ueluti in ſuo ſubiecto ſed in animante. Quæ quidẽ omnia eo tẽdunt: ut non poſſit ita ſummum malum inueniri: ut inuenitur ſummũ bonum. Quod enim ſummum malum futurum ſit id ſine alicuius boni cõſortio eſſe oportet. At nullum malum a bono omnino ſeparatũ eſſe inuenies. Quãdoquidem ut paulo ante oſtendimus ſuas in bono radices malũ egit: & in eo ſuũ ut ita loquar fundamentum iecit: Præterea ſi mihi dabis aliquid ſummum malũ futurum eſſe id ita ſua eſſentia malum futurum erit/ ut ſua eſſentia ſummum bonum eſſe uidemus. At malum eſſentiam nullam habere iam demonſtratũ eſt. Ita quod primum principiũ eſt eius nulla cauſa eſſe poteſt: nõ enim eſſet primũ prin

cipium ſi eſſet cauſa unde penderet: mali autē cauſam bonū eſſe diximus. Adde & hoc. cauſa enim quæ per ſe cauſa dicitur: ſemper prior eſt illa quæ per accidens cauſa dicitur. At malum non eſt cauſa niſi per accidens. Non igitur inuenitur ſūmum malum. Hæc ſunt quæ de plurimis longeq; excellentioribus quæ Leo Baptiſta memoriter dilucide ac copioſe in tantorum uirorum conſeſſu diſputauit: meminiſſe ualui. In quibus cum abunde Laurentio ſatiſfactum eſſet: ſolq; iā meridiem aſcendiſſet: nos omnes ita adhortante Mariotto hoſpite liberaliſſimo ſurreximus: illumq; ſecuti ad reficienda corpora diſceſſimus.

CHRISTOPHORI LANDINI FLORENTINI CAMALDVLENSIVM DISPVTATIONVM AD ILLVSTREM FEDERICVM VRBINATVM PRINCIPEM LIBER TERTIVS IN. P. VIRGILII MARONIS ALLEGORIAS.

CVm ſtatuiſſem eum ſermonem Illuſtriſſime Federice litteris mandare/quem Leo BAPTISTA Albertus nō ſine ſumma oium qui affuerunt admiratione: atq; ſtupore de iis figmētis habuiſſet: in qbus. P. Virgilius ꝓfundiſſimam illam ſciētiam occultat: qua ſummū hois bonum diuinitus deſcribit: & qua uia ad id ꝓficiſcamur/mirifice exprimit: uerebar ne in nōnullorum hoīum reprehenſionem inciderem: qui cuncta ex ſui ingenii imbecillitate metientes: & Maronem ipſum nihil præter fabellas: quibus ocioſas auditorū aures delectaret/cōmētum eſſe credant: & nos pro arbitrio noſtro quæ dicimus omnia finxiſſe exiſtiment. Qui quidem ſi quid poetæ ſint: ſi quam eorum origo uetuſta appareat ſecum reputent: ſi q̄ magna/q̄ uaria doctrina plurimi in eo artificio floruerint/conſiderent: cognoſcent profecto id quod grauiſſimorum philoſophorum iudicio comprobatum uidemus/nullum eſſe ſcriptorum genus: qui aut magnitudine eloquentiæ: aut diuinitate ſapiētiæ poetis pares fuerint: Qua quidem re Ariſtotelem uirum excellenti ingenio & doctrina poſt Platonem omnino ſingulari motum crediderim: ut eoſdem priſcis temporibus theologos poetaſq; fuiſſe affirmet: Et profecto ſi poeſis ipſa quid ſit diligentius intueamur: facile erit noſſe non eſſe illam unam ex iis artibus: quas noſtri maiores/quoniam reliquis excellentiores ſunt/liberales appellarunt: in quarum una altera ue ſiqui floruerunt: in maximo ſunt ſemper pretio habiti: ſed eſt res quædam diuinior: quæ uniuerſas illas complectens certis quibuſdam numeris aſtricta: certis quibuſdam pedibus progrediens: uariiſq; luminibus ac floribus diſtincta/quæcūq; homines egerint/quæcūq; norint: quæcūq; contemplati fuerint: ea miris figmētis exornet: atq; in alias quaſdam ſpecies traducat: ut cum aliud quippiā multo inferius: multoq; humilius narrare uideantur: aut cum meras fabellas ad ceſſantium aures oblectandas ludere credantur: tum maxime excelſa quædā: & in ipſo diuinitatis fonte recondita promant: Quo quidem gratiſſimo errore tandem animaduerſo auditor non ſolum in ſummam rerum cognitionem deueniat: ſed mira etiam uoluptate ex figmento perfundatur. Quam quidem rem diuinam potius q̄ humanā

eſſe cui potius q̃ Platoni crediderim? Ille enim in Ione dicit poeſim non arte hu-
mana tradi:ſed diuino furore noſtras mentes irrepere. In eo autem qui phædrus
inſcribitur/cum tria alia diuini furoris genera explicaſſet/quartum furorem/quē
poeticum eſſe uult/huiuſcemodi(ni fallor)ſententia exprimit. Refert enim dū
in cæleſtibus ſedibus uerſarentur animi noſtri / & eius harmoniæ quæ in æterna
dei mente conſiſtit:& eius quæ cælorum motibus conficitur/illos participes fuiſ-
ſe. Verum cum deinde mortalium rerum cupiditate degrauati/proptereaq; ad in
feriora iam deuoluti corporibus incluſi ſint:tunc terrenis artubus ac moribūdis
membris impeditos/uix eos concentus qui humano artificio comparantur/auri
bus percipere poſſe:qui & ſi a cæleſti harmonia longe abſint:nihilominus quoni
am ueluti ſimulacra quædam ac imagines illius ſunt/nos in tacitam quādam cæ-
leſtium recordationem inducunt:ac ardentiſſima cupiditate ad antiquam patri-
am reuolandi inflammant:ut ueram ipſam muſicam/cuius hæc adumbrata ima
go ſit/pnoſcamus. Interim uero quo ad permoleſtiſſimum corporis carcerem no-
bis licet/hac noſtra illam imitari cōtēdimus. non uocum modulationibus ueluti
uulgares quidā & leuiores muſici cōſueuerunt:quos auriū ſenſus demulcere poſ
ſe nō negauerim:quicq̃ aūt præterea præſtare poſſe nō cōcedo: Sed grauiori quo-
dam iudicio diuinam harmoniā imitati/ꝓfundos intimoſq; mentis ſenſus elegā
ti carmine exprimūt:atq; diuino furore concitati res ſæpe adeo mirabiles:adeoq;
ſupra humanas uires cōſtitutas grādi ſpiritu proferunt:ut cum paulo poſt furor
ille iam reſederit:ſe ipſos admirent᷑/atq; obſtupeſcant. Q uapropter non ſolum
auribus adulant᷑:ſed ſuaui nectare/& diuina ambroſia mentes demulcēt. hi igit᷑
diuini uates ſunt/& ſacri muſarum ſacerdotes:hi iure optimo ſancti ab Ennio ap
pellant᷑:his ſolum diuinitus cōceſſum eſt/ut carmine modo iocūde ſuauiterq; la
benti:modo grauiter alteq; ſurgēti:modo uehemēti impetu ruēti:modo in ſeda
ti amnis morem fluēti:nōnunq̃ copioſe exundanti:nōnunq̃ breuiter atq; cōpreſ
ſe ꝓgredienti/quocūq; uelint auditorem rapiāt. quāobrem quoniā diuinior uehe
mētiorq; in illis ſpiritus inſurgit:ab huiuſmodi uehemētia uates appellant᷑. Græ-
ci aūt ipſos poetas dixerunt:eo quod apud illos   facere ſignificat. At di-
ces fortaſſe nōne & reliqui ſcriptores ſuoꝝ libroꝝ poetæ id eſt effectores iure dici
poſſunt? poſſunt illi quidē. Verū quoniam hi ſoli & dicēdo ſimul & intelligēdo
ni reliquos oēs longe ſuperant/nomen id quod oibus ſcriptoribus cōmune eſſe
oportuit:ueluti ſuum ac ꝓprium ſibi uēdicauerunt. Et ꝓfecto quicūq; uates hoc
noīe digni fuerūt:ii ſupra humanam uim aliqd poſſe uiſi ſunt:cuius rei teſtimo-
nio eſſe poſſunt priſci illi uiri:quos poetas fuiſſe cōſtat:nam apud hebræos Moy
ſes uir bello inuictus:qui & ægyptios ab æthiopibus & ab ægyptiis hebræos libe-
rauit:nōne eius uerſibus:uerſibus enim uolumē cōſcripſit:oēm diuinitatē cōſcri-
pſit:oēm diuinitatē cōplexus eſt. uir adeo priſcus/ut cum octoginta iam natus an
nos iudæos e ſeruitute educeret:Cecrops athenis regnaret. Nam quæ ea ſint quæ
Idumæus Iob ſuis carminibus mādauit:neminē ex iis chriſtianis qui paulo docti
ores habēt᷑/latere puto. At hic ut ex libro ſuo cōiectari licet tertia ætate poſt iſrael
nat⁹ eſt:nec nūc ꝓſeq̃r quāta q̃liaue ſint quæ carminib⁹ Dauid regis:q̃ ei⁹ filii Sa
lomonis: quæ deuteronomii:quę Iſaiæ cātico cōtinent᷑: Egregiū oino inuētū/&

continuata deinceps ſerie ſemper retentum : ut non modo poetæ : uerum cæte-
ri quoq; ſcriptores quicunq; rem aliquam maiorem litteris mandarent: eam ua-
riis figmentis/uariis figurarum integumentis obſcurarent : putabant enim fo-
re ſi negocium difficilius redderent : ut & quæ ſcripſiſſent : maiorem eſſent di-
gnitatem auctoritatemq; habitura : & qui percepiſſent : quoniam non ſine la-
bore atq; induſtria id aſſequerentur : ea pluris eſſe facturos . maioremq; inde
uoluptatem percepturos ſi quæ ipſi tenerent minime ſibi cum indoctis commu
nia eſſent . Hac igitur ratione a ſanctis ſacriſq; rebus profanos arcebant . non
inuidia moti/ſed ut aliquod inter ſollertem atq; mentem diſcrimen appareret:
cum non idem ocioſus quod ſtudioſus aſſequeretur : ſic enim & premia quæ
doctis debentur ſolis illis proponebantur : & cæteri ut iiſdem artibus quando
reliquis non proficerent / niterentur ſummopere accendebantur . Difficultate
enim & inopia rei mortalium ingenia acuuntur : uincitq; omnia labor impro
bus : & duris urgens in rebus egeſtas : Q uam quiſquam ſcribendi rationē græ-
ci quoq; ſecuti ſunt : quorum & Orpheum thracem: & atheniēſem Muſeum/&
thebanum Linum antiquiſſimos fuiſſe accepimus : Verum Lini Muſeiq; uix
ueſtigia extant: Orphei autem poemata in quibus multa de ui diuina: nec pau
ca de rerum natura continentur : ad eam quam diximus formam conſcriptitaſ
ſe/facile eſt cognoſcere : de reliquis uero qui deinceps floruerunt/nihil dicam:
Fabularum enim figmenta quibus aut deorum/aut rerum naturam/aut ea quæ
ad uitam & mores pertinent obſcurius quidem/ſed maxima cum dignitate ex-
primunt : rem manifeſtam reddunt . Q uapropter cui mirum uideatur: ſi om-
nis ætas: omnes nationes: Omnes qui aliqua uſquam doctrina excelluerint: poe
tas ſemper maximi fecerint. Nam ut reliquos ad præſens omittam/q̄ multos q̄
maximos in philoſophia locos Ariſtoteles tantus uir poetarum teſtimonio cor-
roborat: quibus quidem niſi tātū tribuiſſet: nunquā neq; de poetis duos: neq;
de arte poetica tres libros accuratiſſime conſcripſiſſet . Q uanti autem hoc homi
num genus Plato faciat: ipſe in libro de re.p. facile oſtendit: quoniam nihil ue-
hementius mentis intima penetrare/quā poeſim affirmet. At dicet aliquis nō ne
in libro de legibus idem Plato poeſim reiiciendam cenſet: nuſquam ille hoc. Sed
eam reiiciendā admonet: quæ more tragico pturbatos animos imitatur: quæ ue-
ro laudes canit deorū: patria inſtituta deſcribit: mores edocet: probos uiros extol
lit: improbos deprimit/accipiendam iubet. Deniq; nōnullis in locis aliquod poe
tarum genus uituperari ab hoc philoſopho inuenias. Poeſim autem ipſam quā
do nō ut diuinam extollit. quas quidem res cum diligentius ſecū reputauerint
qui conſilium noſtrum damnant: ſentētiam illos ſuam immutaturos exiſtimo:
qui tamen ſi nos carpere uoluerint: potius temeritatis arguant: quoniam ea quæ
ſupra noſtras uires ſunt/aggreſſi fuerimus: quā aliquid quod Maro non uide-
rit : nos uidiſſe putent : Ego autem quāuis non tantum mihi arrogem : ut hu-
ius poetæ diuinitatem ſatis pro dignitate explicare poſſim: non tamen inutile fu
turum putaui: ſi noſtra induſtria/quantulacunq; ea ſit/doctiores uiros ad maio-
ra de Aeneide demonſtranda excitaro : qui cum nos non omnia potuiſſe intelli
gēt: aut indignatione nō omnino iniuſta aduerſus nos incitati : aut benefica co-

rum natura erga huiuſcemodi doctrinæ cupidos excitati:& errata noſtra corri‑gant: & ſi qua deſint addant: Qua quidē in re non modo emendari me æquo animo feram:ſed ultro iam nunc omnes qui hoc poſſunt ut id faciant uehemē‑ter oro. Nam cum maxime proprium hominis putem:& quod ipſe uiderit li‑benter aliis oſtendere:& quod neſciat ſtudioſe adiſcere:cum in hoc ſibi ipſi in il‑lo reliquis profuturus ſit:ego ſic uitam inſtitui: ut & quicquid in me eſt liberaliſ‑ſime effundam:& a nullo mortalium quæ mihi deſint/ſumere dedigner:ad quē autem noſtra hæc potius qualiacunq; ſint ſcribam:quam ad te Illuſtriſſime Fede‑rice:qui & Maronis præter cæteros ſtudioſiſſimus ſemper fueris:& cum reliqui italiæ principes in eo omnem induſtriam ponant:ut quāmaximos ſibi theſauros comparent: auriq; atq; argenti aceruus magis magiſq; indies creſcat:tu maxi‑mam tuarum opum partem in muſarum/& eorum qui muſas colunt ornamen‑ta liberaliſſime effundas: ut iam quemadmodum Homericus ille Agamēnon confidebat/ſi decem alii ſibi Neſtores adeſſent: fore ut breui Troiam capturus eſſet: ſic nos pro comperto habeamus ſi Itali populi non dicam decem ut ille: ſed duos præterea Federicos haberent: breui futurum /ut uniuerſa italia alteræ Athenæ futura ſit: ſed de cæteris alio loco: Non enim in hunc ſermonem hoc tempore uenimus: ut quēquam carpamus: ſed ut te ſic de litteratis hominibus meritum/quāmaximis poſſumus laudibus proſequamur: qui quāuis ſolus ex omnibus qui in imperio conſtituti ſunt/has partes tuearis: tamen ita late patet tua in oēs litteratos liberalitas:ut non pauciores ex ea & poetæ & oratores:& om‑nium rerum ſcriptores prouenturi ſint:quā ii fuerint: quos olim Nicolaus ille quintus pontifex maximus:quem omnes uidimus ſuis pulcherrimis muneri‑bus/ac maximis premiis prouocauit:qui quidem tuo beneficio ad ſtudia excita‑ti:& ſibi gloriam ſua doctrina ſuaq; eloquentia uendicabunt.& te talem muſa‑rum patronū etiam tūc cum multorum principum/qui & nūc uiuunt/& olim regna‑būt/fama ſepulta iacebit in æterna ſemperq; recenti memoria uiuum retinebūt. Verū hæc quoniam omni luce clariora ſunt:longius proſequenda non cenſeo: Præſertim cū ipſa iam res poſtulet:ut diuinum doctiſſimi uiri Baptiſtæ ſermonē ego quantum memoria repetere potero/ſuo ordine referam.Ille enim cum be‑ne mane ad conſuetum locum ueniſſemus: & mira audiendi cupiditate inflam‑mati ab eius ore ſummo cum ſilentio penderemus/huiuſcemodi principio diſ‑putationem exorſus eſt.Cum eius poetæ mentem tibi Laurenti aperiri cupias: qui uel ex omnibus regionibus:quarum habitatores hiſtoria cognoſcant: uel ex omnibus ſæculis:quæ ad noſtram uſq; memoriam ſcriptorum beneficio per‑uenerint:ſi non primus primo tamen par æqualiſq; exiſtat:nō poſſum meo ora‑tionis ingreſſu tantæ rei magnitudine non penitus perturbari.Nemo modo me‑diocri ſit doctrina imbutus hunc uirū ui ac copia dicendi ipſam(ut ita loquar) eloquentiā ſuperare unquam dubitauit.Nam cum tres in dictione ſiue figuræ ſint / ſiue characteres: in quorum uno ſiquis excelluerit maximam ſit glori‑am adeptus. Quis non uidet non ſolum in ſingulis ſuis uoluminibus ſin‑gulos adimpleſſe:Verum paucis ſæpe uerſibus ita omnes cōfudiſſe/ac permi‑ſcuiſſe/ut miro quodam temperamento ueluti ſi diuerſæ uoces concētum ſua‑

uiſſimũ conficiant/incredibilem auribus uoluptatẽ pariat. Ex quatuor aũt dicẽdi generibus ita opus contexit: ut neq; ocio copia: neq; negocio breuitas deſit. Vi debis quædã ſua ſiccitate atq; ariditate placere: quædam uero ueluti floſculis illuſtrata atq; diſtincta delectare. Sunt deniq; cuncta eo artificio conſtructa: ut unde oĩa ad oẽ elocutionis genus exempla potius q̃ hinc ſumas/ſcriptum nullum inuenias. Adde ad hæc cognitionem hiſtoriarũ: Adde quãdiligentiſſimus antiquitatis & non modo noſtrarũ rerũ: ſed & græcarũ/ & oĩum nationũ inueſtigator extiterit: q̃ priſcorum uerborum obſeruãtiſſimus fuerit: q̃ elegãter quædam noua ex ſe formauerit: quã ꝓprie omniũ uim tenuerit. Prætereo ius ciuile: omitto ius pontificiũ. nihil dico de iure augurũ: quæ oĩa ita tenuit. ut non ab aliis accepiſſe: ſed ipſe conſtituiſſe uideatur. Hæc igitur & eorum ſimilia ſi a me tibi explicanda peteres: ac ut ſingulos in eo poeta locos diligentius aperirem contenderes: & operoſum ſimul & difficile mihi negociũ imponeres. Quis enim illa pulcherrima excellentiſſimaq;/ac ſummo artificio recondita non iudicet: ſed ſunt tamen a multis iiſdemq; doctis uiris patefacta. Quod autẽ petis id & multo diuinius eſt: & magis in obſcuro latet: & a nullo quod ego quidẽ ſciam/ hactenus ſua ſerie patefactum. quod neq; grãmaticus neq; rhetor nouerit. ſed ſi ex intimis philoſophiæ arcanis eruendum. Vis enim noſſe quid per ſua illa enigmata de Aeneæ erroribus: deq; eius hominis in italiã profectione ſibi Maro uoluerit. Quãquã ſunt nõnulli/qui cũ ea quæ paulo ante dicebam pro maximis admirentur: atq; in ipſis ſũmã abſolutamq; poetæ laudem contineri putent: nihil maius in eo uate ſuſpicent᷑: Quos tamen ſi roges quid ſibi in ea re Virgilius perficere uoluerit: Homerum imitandũ ſibi propoſuiſſe affirmabũt: Addentq; neq; ingeniũ neq; doctrinam: quo minus id ꝑſtare poſſet ſibi defuiſſe: Quod nobis cũ dederint ſuccũbat penitus neceſſe eſt. Habemus enim (ut grãmaticoꝝ ĩfinitã pene turbã omittã) multos eoſdẽq; grauiſſimos philoſophos: qui Homerũ oẽm ægyptioꝝ doctrinã hauſiſſe: eãq; more illoꝝ uariis figmẽtis adũbraſſe cõtẽdãt. Qua in ſententia niſi Ariſtoteles fuiſſet nunquã homericarũ ambiguitatũ libros ſex ſcripſiſſet. Nã quid Baſilius & doctrinæ magnitudĩe/& moꝝ ſanctitate magnus cognominatus de homine ſentiat: facile eſt iudicare: qui totã Homeri poeſim laudẽ/ uirtutis continere dixit /ſecutus ut puto Anaxagoram Clazomeniũ: qui quidem idem de hoc poeta affirmauit: Archeſilas uero mediæ academiæ inuẽtor tm̃ Homero tribuit: ut nunquã ſe in lectũ receperit: quin prius aliquid ex eo legerit: Sed & in lucem ſe ad amaſium ire dicebat: quo ſibi eius legendi maior copia daretur. Verum quid reliquos nunc colligam: cum unius Platonis teſtimonio nihil ſit quod probari non poſſit. Is igitur in eo uolumine quod de ſũmo bono ſcripſit omnes artes ſiue diuinæ ſiue humanæ illæ ſint in unum Homeri poema ueluti in proprium receptaculum confluxiſſe affirmat. Quamobrem animaduertens Maro doctrinam huius hominis ex ægyptiorum ſacerdotum fontibus hauſtam ſimillimam cum Platonicis: quorum ſtudioſiſſimus fuit/rationem habere eam uſq;adeo admiratus eſt: ut idem in ſuo Aenea efficere uoluerit: quod ille antea in Vlyxe finxerat: Quapropter pulcherrimis poeticiſq; figmentis eum nobis uirum informauit: qui plurimis ac maximis uitiis paulatim expiatus: ac deinceps

miris uirtutibus illuſtratus id quod ſummũ homini bonũ eſt: quodq; niſi ſapiens nullus aſſequi pōt/tamen aſſequeret̃. Verũ cũ illud in rerũ diuinarum ſpeculatione conſiſtere a Platone didiciſſet/ſimul & illud didicit eo antea minime perueniri poſſe/q̃ animi noſtri uirtutibus illis: quæ de uita & moribus ſunt expiati penitus reddantur. Cum Socrates ipſe purũ impuro attingere fas eſt/eſſe neget: Q uapropter non ſolum fines bonorũ nobis mirifice expreſſit: Verum etiam qua uia qua ue ratione eo euadere tandem homini liceat demonſtrauit: Ne qua pars eius philoſophiæ /quã græci ethicen/nos de uita & moribus nominamus: prætermitteretur: in ea enim nos nihil aliud quærimus niſi primum bonorum malorumq; fines: deinde officia/quibus ueluti uia quadam ad eos deducamur. Laborioſum omnino negocium/atq; omni difficultate plenum: diuinum tamen & quo uno fœlix ſimul atq; ſapiens homo efficiatur: deoq; iungat̃. Soli enim ſapienti fas eſt uſq; adeo deo cõiungi: ut nihil quod ſeparet/intercedere poſſit. Deus enim ueritas eſt. Q uis aũt neſciat qui uerum mente non pertingat/eum ſapientem eſſe minime poſſe? Nos autem cum quatuor ſint quæ in ſcriptoris mente aperienda inueſtigemus in rem noſtram futurum puto: ut certos iã terminos circũſcribamus: quos in poeta interpretando egredi non liceat. Eſt igitur cum id quod geſtum ſit quærimus: quam hiſtoriam appellant/ut cum legimus apud Maronem haud procul inde citæ Metiũ in diuerſa quadrigæ diſtulerant. Q uærimus itidem non quid geſtum ſit: ſed qua ratione geſtum ſit: ut eſt illud At tu dictis albane maneres. Nam eo loco demonſtrat propterea diſcerptũ a quadrigis eſſe albanorum regem/quoniam ille in fide non manſiſſet. hãc græci ethimologiam dicunt. Q uærimus & tertio in loco an ea quæ dicantur pugnantia inter ſe ſint? Alibi enim dicit Chriſtus patrem ſe maiorem eſſe: alibi ego & pater idem ſumus. Q uapropter cum ita interpretamur/ hæc ut minime inter ſe diſſidere oſtendamus: Analogiam ſequimur. Interpretamur poſtremo aliqd per allegoriam: quod tunc fit cum non quæ uerba ſignificant intelligimus: ſed quiddam aliud ſub figura obſcuratum. Scribunt poetæ Amphionis lyra motos eſſe lapides/ut ſua ſponte in thebanorum mœnium ſtructuram coirẽt: per quod figmentũ quid aliud intelligimus: niſi ſapientiſſimi uiri eloquẽtia effectum eſſe: ut Boetii populi qui hactenus ad omnẽ rõnẽ ueluti lapides ſtupidi: & aduerſus oẽm humanitatẽ duriſſimi exiſterent: e ſyluis ac luſtris in ciuitatem uenirent: ac poſtremo legibus quæ ad cõmunem uſum latæ eſſent: ultro ſeſe ſubiicerẽt. Nos igitur reliqua tria genera hoc tempore omittemus: atq; in ipſa ſola allegoria uerſabimur: ut quid per Troiam: quid per æneam: quid per italiã/ reliquaq; huiuſmodi ſibi uelit uideamus. Troiæ igit̃ oritur Aeneas: per quã urbẽ recte ut puto primã hoĩs ætatem intelligemus. in qua cũ rõ adhuc oĩs cõſopita ſit: ſolus ſenſus regnat: Atq; ipſi mortales/quia ea ætate ſapientiã ne ſuſpicant̃ quidẽ ea ſola ſibi proponũt quæ philoſophi prima naturæ appellãt. Nã cũ oẽ aĩal ſibi a natura cõmendatũ ſit: in primis ſeipſum diligit: deinde oẽs corporis partes ita integras: ualidaſq; hẽre cupit ut uſui ſimul & pulchritudini ſibi ſint: maxime autem uoluptatibus demulcetur & quãuis animum ſe ſimul corpuſq; eſſe intelligat: atq; utrũq; ſaluum eſſe cupiat: tamen in iis quæ in animo expetenda ſunt/ quoniam

Allegoriæ principium

Prima naturæ

non dum plane illa cognoſcit minus laborat: ea autem quæ corpori corporeiſq; uoluptatibus conducunt/anxie expetit. Sunt enim ſibi ab ipſo ortu iam notiſſima: Quapropter cum in hac ætate naturæ ui potius trahamur/q̄ noſtrarum actionum domini eſſe ualeamus: uel minimum uel omnino nullum uirtuti uitioq; locum relinquamus: cum quæ agimus ea nec uoluntaria ſint: nec cum delectu aliquo fiant. Itaq; in puero uirtutem eſſe nemo dicet. Verum ubi iam progreſſu ætatis rationis lumine aliquo illuſtrari incipit mens noſtra: tum demum tantū in nobis conſilii apparet: ut a prauis recta diſcernere ualeamus. Eſt enim iam ad illud pythagoricæ litteræ biuium peruentum/& iam uitæ neſcius error: ut eſt apud Perſium. Deduxit trepidas ramoſa in compita mentes. Vnde cum diſceſſerimus neceſſe eſt: ut uel recta pergamus: uel in ſiniſtra deflectamus. Nam quæ deinceps agimus/quoniam certa quadā ratione agimus/ſi recta fuerint uirtuti: ſin contra uitio adſcribuntur. Troiæ igitur & Aeneas ſimul & Paris aiuntur. Verum alter quoniam Venerem Paladi id eſt uirtuti: uoluptatem anteponi neceſſe eſt: ut una cum Troia pereat. Alter autem duce matre Venere ſe ab omni incendio explicat. Quod quid aliud intelligamus/niſi eos/qui magno amore inflammati ad ueri cognitionem impelluntur/omnia facile conſequi poſſe. Quapropter Venerem diuinum amorem recte interpretabimur. Sed tu LAVRENTI neſcio quid iam diu uelle dicere uideris: Cupio quidem inquit LAVRENTIVS: Ni uerear perpetuum tuæ diſputationis filum interrumpere. Immo potius iſto modo inquit BAPTISTA: Nam cum uniuerſus hic ſermo non ad oſtentandum ingenium/neq; ad gloriam comparandam a nobis inſtitutus ſit: ſed ut honeſtiſſimæ uoluntati tuæ obtemperem: & ſi quid in me doctrinæ eſt/id libenter effundam: interroga: interpella: obiice: confuta pro arbitrio tuo. Hac enim uia id quod quærimus uerum/dilucidius apparebit. Vtar quod mihi permittis/arbitrio inquit LAVRENTIVS uerum id non tui confutandi: ſed mei erudiendi cauſa. Miror igitur cur tu Venerem amorem interpreteris cum præſertim amorem: qui non modo caſtus/uerum etiam diuinus ſit. Ego enim Venerem non ſolum apud poetas: ſed etiam apud reliquos ſcriptores ita ſumptam uideo: ut per eam non niſi maris fœminæq; coniunctionem ſignificare uelint, hinc illud Terentianum. Sine Cerere & Baccho uenerem frigeſcere: Et ipſe in bucolicis: Parta meæ ueneri ſunt munera. Quapropter ſi uenerem pro huiuſcemodi coniunctione ponas: quæ hactenus dixiſti/ea omnia inter ſe pugnare uidebuntur. Sed eſt & aliud quod niſi tu mihi perſpicuum reddas ego minime explicare ualeam. Qui enim fit ut cum duo ſint uiri Aeneas atq; Paris: Alter quoniam Palladi Venerem præponat: neceſſe ſit ut una cum Troia pereat: Alter uero quoniam præcipienti Veneri obtemperet: omne periculum incolumis euadat. Ego enim non uideo cur ſi bona ſit Venus Paridi noceat: ſi mala proſit Aeneæ. Quæ quidem dum cogito/in eorum potius ſententiam labor: qui rem omnem ad eam ſtellam quæ hoc nomine appellet̃: & ad ipſam hiſtoriā referūt: Putāt enim qđ te nō fugit/qua hora a Troia italiā uerſus ꝓficiſceret̃ Aeneas: libræ ſignū qđ domiciliū ueneris ē: ad nr̃m hoc hemiſperiū aſcēdiſſe. Ipſam autē Venerē in medio cælo Ioui fuiſſe coniunctam.

Littera pitagore

venus mulnis tr

dubius pulenus

veneris domicili

Jouis sidus
h. L. aumerhyci

Quibus oībus portendebat̃ fœlicitas illi regnūq; per mulierē peruenturum. Iouem enim regnis præeſſe non modo Homerus ſignificat qui reges id enim eſt a Ioue nutritos ſcribit. Sed & mathematici idē dicunt. Salutare enim omnino ſidus eſt: quoniā inter Saturni frigus & Martis ardorem collocatū optimo temperamento ſit: & propterea cunctis euentibus proſperum. Nam cum uitam noſtram præcipue ſol & luna gubernet: iccirco Iupiter omnium nobis ſaluberrimus eſt: quia ſoli per omnes numeros/lunæ autem per plurimos coniunctus eſt. Referunt etiam in initio mundanæ fabricæ Iouem in ariete domicilio tunc aſcendente fuiſſe. Volunt illum inducere leges/caſtitatem/miſericordiam in egenos & calamitate oppreſſos. Veridicos homines facit/& uere amicos ſine fraude ſine dolo: Saturni ſæuitiam frangit & quæcunq; ille mala infert: hic aut tollit aut minuit. Quapropter ſcite Perſius. Saturnumq; grauem noſtro Ioue frangimus una: Deniq; ſi in alicuius ortu ſe bene habeat: cum ille hominem fortunatum reddit. Minime hæc diſplicent inquit BAPTISTA. Sunt enim ex sūma doctrina eruta: & hiſtoriæ uehementer accommodata. Verum cum omnis noſtra diſputatio nullam hiſtoriæ rationē habeat: Sed eam quā totiens græco uerbo allegoriam nomino/exprimere conetur/non uideo cur ea quā adhibui interpretatio iure amitti non poſſit: Si enim iis omiſſis quæ de Aenea deq; cæteris troianis priſci ſcriptores tradidere/pro arbitrio licuiſſet poetæ non modo fingere: ſed & peruertere & addere & ſubtrahere. Si deniq; nulla hiſtoriæ ratione habita id ſolum tentaret quo pacto per Aeneam eum nobis uirum informaret: qui tādem ſapiens beatuſq; eſſet futurus/non uenerem fortaſſe ſed cupidinem aliudue numen poſuiſſet. Sed cum ita poeticum figmentum proſequi inſtituiſſet: ut tamen ab hiſtoria non diſcederet: cum Aeneæ matrem fuiſſe & exilii ducem nauiganti filio ſe præſtitiſſe Venerem legiſſet: fuit ex iis quæ aderant res perficiēdas non autem nomina fingenda. Hoc enim plus negocii poetæ eſt quā reliquis/qui alio figmento rem obſcurare uolunt. Illi enim ab omni hiſtoria ſoluti pro arbitrio ea cōminiſcuntur: quæ magis rei ſuæ promendæ quadrent. Quod ut planius teneas/unum de multis exempli cauſa proponendum cenſeo. Placuit illi primo huius fabulæ auctori oſtendere quæ in tempore ex materia gignuntur: ea omnia in interitum cadere/quatuor dūtaxat elementis exceptis: quæ principia ſunt oībus rebus generādis. Duos igitur cōmentus eſt deos Saturnū atq; Opim: & illum temporis ſymbolū obtinere uoluit: quod græcū nomen indicat. Cronos enim qui Saturnus eſt ab eo ſubtracta haſpiratiōe deducit̃: quem ipſi chronon appellant. At quis neſciat tempus græce chronon dici. Per Saturnum igitur tempus: per Opim ſiue rheam terram intelligit. Addit deinde Saturnū omnes quos de rhea ſuſcepiſſet filios uoraſſe præter Iouē Iunonē Neptunnū & Plutonem. Qua fabula exprimit omnia quæ ex materia ſunt præter ipſa quatuor elementa tempore conteri: atq; in interitum deduci. Quorſum igitur hæc ne reliquum fabulæ proſequar: nempe ut intelligas licuiſſe huic homini pro arbitrio quæcunq; uolebat fingere: ut quod de rerum procreatione ſentiebat: commode exprimeret: cum nihil aliud præter phyſices particulam ſibi propoſuiſſe. Maronis autem longe alia ratio eſt: qui cum Aeneæ res in laudem

Auguſti exornandas : & librum ipſum omnibus poeticis luminibus illuſtrandum ſibi ſumpſiſſet : non iis quæ ipſe ſuo ingenio eligeret : ſed iis quæ hiſtoria porrigit hanc ſupremam ingenii ſui laudem comparat. Mirus profecto uir qui non ex optatis ſed ex datis ita opus intexat : ut cum hiſtoriam minime deſerat : per eam tamẽ incredibili integumento humanam fœlicitatem exprimat: Habes (ut opinor) qua ratione uenerem pro diuino amore ponere coactus ſit. Quod ita tamen recte procedit : ut niſi ab iniquis reprehendi non poſſit. Videmus enim Platonem in eo ſermone quem phædrum nominat : Aphroditen/quam nos uenerem nuncupamus: non laſciuo ſolum ſed & diuino amori præeſſe. Verum quam uenerem platonicus poeta Aeneæ matrem eſſe uoluerit : facile intelligemus ſi quædam paulo altius ex ipſo Platone repetamus. Pauſanias igitur in ſympoſio duas ueneres commemorat/alteram cæleſtem/uulgarem alteram. primam autem cælo natam refert: cui nulla mater ſit. Quod cum fingit eam intelligentiam ſignificat/quæ in angeli mẽte poſita amore ingenito ad dei pulchritudinem intelligendam rapitur/quam quoniam procul ab omni materiæ conſortio ſit ſine matre productam dicit. Secũdam uero uenerem mundi animæ tribuit: ita ut patre Ioue : matre uero Dione eam natam ſcribat. Manat enim ab ea ui quæ in anima mundi eſt : & uim creat quæ inferiora hæc omnia gignat & mundi ſyluam ſubeat : Vtraq; igitur ſibi ingenito amore rapitur cæleſtis illa ad dei pulchritudinem intuendam : hæc uero ut eandem pulchritudinem e ſylua conformet. Sed hæc parum ad rem : Animus autem noſter cum & ipſe ſimiles quaſdam uires habeat intelligendi atq; gignendi / duas itidem ueneres habere dicitur/quas gemini comitentur cupidines. Cum enim corporea pulchritudo oculis noſtris obiicitur: mens noſtra (quæ prima uenus eſt) eam non quia corporea ſit: ſed quia ſimulacrum diuini decori admiratur: atq; diligit: ea quæ ueluti uia quadam ad cælos effertur : Gignendi autem uis: quæ ſecunda uenus eſt formam gignere huic ſimilem concupiſcit. Quapropter uterq; amor iure dicitur ut alter contemplandæ alter gignendæ pulchritudinis deſiderium ſit. Nemo igitur niſi totius rationis expers ſit duos iſtos amores damnare audebit : cum uterq; humanæ naturæ neceſſarius ſit : Neq; enim diu eſſe mortalium genus ſine ſobolis propagatione : neq; rurſus bene eſſe ſine ueri inueſtigatione poterit. Præſtantiori igitur illa uenere duce in italiam peruenire potuit æneas. At dices cur hæc ſecunda ſi bona eſt paridi nocuit : quia illa male uſus eſt. Vir enim gignendi auidior quam recta ratio dictet : & in ea re plus quam oportet occupatus / in ſolis corporeis uoluptatibus mergitur. Quo fit ut & primam quæ ad ſummum bonum ducit omnino deſerat : & ſecunda peſſime abutatur : proptereaq; in omnes animi perturbationes incidat : ueritateq; deſperata miſerq; effectus in omnẽ indignitatem deſcendat. Eſt ut dixi diuinus amor ſi Platoni credimus deſiderium redeundi a corporea pulchritudine ad diuinam contemplandam : Non tamen cum diuinam deſideramus eam quæ oculis percipitur/contemnimus. Nam qui aliquid appetit hunc illius quoq; rei : quam appetit imagine delectari neceſſe eſt. Verum ſunt quidam ita hebeti ingenio : ut mentem a ſenſibus nullo modo ſeuocare poſſint : hi ueram pulchritudinem non norunt. Huiuſcemodi igitur amor adulterinus eſt / & a uero degenerans : quem laſciuia ac procacitas

ſemper comitatur: quem diffiniunt cupidinem eius uoluptatis: quæ e corporea forma percipitur: recte quæ dicunt cum ardorem animi in ſuo corpore mortui in alieno uiuentis: quod ſecutus poeta quidam dixit.

Plato uero ait illum natum ab humanis morbis ſollicitudineq; plenum. At quis non uideat illum neq; conſilium in ſe neq; modum ullum habere. Ineſſeq; in eo iniurias/ſuſpitiones/ac reliquas illas omnes peſtes: quas fidelis ſeruus Terentiano phædriæ prudenter oſtendit. Habes(ut puto)duplicem amorem uerum illum & diuinū: de quo paulo ante dicebam/& hunc falſum & adulterinum: & qui uero amori talis ſit qualem aut amico adulatorem: aut medico coquum eſſe uidemus: cui quidem cum ſe totum dedidiſſet Paris una cum Troia periit. Aeneas autem cæleſti illo duce paulatim ex troiano incendio id eſt ex corporearum uoluptatum ardore ſe expediens ſi non recta nauigatione id enim humanæ conditioni: aut nunquam aut raro conceditur: ut eodem tempore & ſtultitiam exuat. & ſapiens efficiatur: tamen poſt multos errores in Italiam ad ueram ſapientiam peruenit. Q uam quidem nauigationem cum ſudoris laboriſq; pleniſſima ſit/nemo unquam niſi ſummo illius amore incenſus difficultatem omnem perferre paratus ſit/penitus perficiet. Amor enim uerus/ut apud eundem Platonem/oſtendit Eriximachi oratio omnium naturalium rerum creator eſt atq; ſeruator: eo enim ſimilia omnia ad ea quæ ſibi ſimilia ſunt perhenni concordia trahuntur. Eſt itidem omnium maximorum artium magiſter. Nemo enim aut artem inuenit: aut ab alio inuentam addiſcit: niſi inueſtigationis oblectatio/& diſcendi cupido incitet. Q uam quidem rem ſi non aperte oſtendit: obſcurius tamen ut poetarum mos eſt/ſignificat noſter Virgilius. Cum enim in georgicis ſe ueri cognitionem reliquis rebus præponere dicat difficultatem ipſam ſumma amoris ui ſuperaturum his uerbis demonſtrat. Me uero primum dulces ante omnia muſæ: Q uarum ſacra fero ingenti perculſus amore Accipiant. Ingenti ergo amore labores ſummos: qui in ſacris muſarum/id eſt in rerum cognitione ſubeundi ſunt ſe laturum affirmat. Diuinus enim amor/nil aliud meditatur: nil molitur: nulla alia in re laborat: nihil tentat: nihil nititur/niſi ut iam corporeæ pulchritudinis aſpectu concitus ad diuinam nos pulchritudinem rapiat. Dum enim corporeis tenebris demerſi ſunt animi noſtri diuina non recognoſcunt: niſi umbris & ſimulacris quibuſdam: quæ ſe ſe noſtris ſenſibus obiiciunt. Q uam quidem rem non ſolum expreſſerunt priſci ex græcia philoſophi: in quibus Pythagoram Empedoclem Heraclitum: ſed longe ante alios Platonem enumerare poſſum: Sed & chriſtiani ab eadem ſententia minime diſcedunt: Nam & Paulus & qui Pauli auditor fuit Dionyſius areopagita cæleſtia ac diuina: quæ in ſenſus non cadunt/per ea quæ ſenſibus percipiuntur/cerni uolunt. Hæc eſt igitur illa uera uenus: quæ mentem noſtram ad diuina erigit: qua matre quis neſciat natum æneam nomen ab eo quod eſt æneos id eſt a laude deductum. Virum enim ad omnia magna & excelſa natum: quis non ſummis laudibus proſequatur? Verum & ipſe a uolunrate delinitus circa Troiæ defenſionem laborat Troiam enim prima naturæ: in quibus uoluptates corporeæ plurimum uigent/

interpretari licet: prima enim ætate cum ipſa ratio non dum ſe excitare: & ſuas uires explicare poſſit / etiam qui magni atq; admirandi uiri futuri ſunt uoluptate demulcentur: & prima naturæ ueluti ſumma admirantur: & quoniam diuina quæ ſint non nouerunt: beatiſſimam eam uitam putant: per quam uoluptate frui liceat. Hi igitur quid ſummum bonum ſit: nondum compertum habent: Verú cum illius acquirendi ſummo ardore inflammentur: paulatim hæc omnia quæ dixi prima naturæ caduca momentaneaq; eſſe animaduertunt. Habet enim hanc uim uerus amor: ut paulo ante dixi / ut mentem uehementer exacuat: magiſterq; illi rerum inueniendarum paulatim ſit: ut nihil eam latere poſſit. Quapropter egregie illud quis fallere poſſit amantem: Deinde cum nihil difficile putet / modo re amata potiatur: omnes labores tolerat: omnes difficultates ſuperat. Hæc eſt uenus illa non uulgaris: quæ materiæ admixta uim habet gignendi / ſed illa cæleſtis ab omni materia remota: quæ a mente noſtra eſt: ipſamq; mentem excitat: & lucem illi ſuam nobis hactenus incognitá in nocte id enim eſt in noſtra inſcitia oſtendit: ſeq; deam fatetur ſe enim indicans ſuá diuinitatem demonſtrat: admonetq; non poſſe ſeruari Troiam id eſt originem corporis quæ neceſſe eſt ut pereat. Hæc eadem oſtendit uoluptates corporeas non ſolum ab ipſa lacena id eſt a ſeipſis / ut in heſterna diſputatione diximus corrumpi: ſed ab Iunone a Pallade atq; a cæteris diis: Nam deos Troiam populari quis ignoret? Diuina enim omnia uoluptatibus aduerſantur. Sed in primis Pallas. Hæc enim ſapientiæ ſymbolum obtinet. Sapientia autem non ſolum uoluptates contemnit: uerum etiam ſummopere exhorret. Neq; eſt quod de Iunone quiſquam dubitet: quæ quamuis regnorum dea habeatur: proptereaq; in hæc caduca ac mortalia magis propenſa uideatur: tamen cum homines imperandi cupiditate nullum laborem perferre recuſent: omnibus uoluptatibus bellum indicunt: modo eo perueniant unde poſſint reliquis imperitare: Deos autem minime uidet Aeneas dum pro uoluptate pugnat. Nubium enim tenebris omnis ei proſpectus eripitur. Sunt enim animi noſtri ita a deo creati: ut ſuapte natura facile omnem ueritatem conſequantur. Sed a materia corporea quam philoſophi ſyluam appellant: omnia nobis mala proueniunt. Illa enim tardat hebetat atq; perturbat mentes noſtras: atq; tenebris obſcurat. Si enim ex inſcitia omnia uitia proueniunt: Quapropter & Chryſippus & reliqui ſtoici perturbationes omnes a falſis opinionibus oriri dicunt: Quod tamen longe ante ſenſerat Mercurius ille: quem græci ob ingenii diuinitatem Trimaximum appellant. Si igitur omnia uitia ex inſcitia proueniunt. Inſcitia autem ex corporea caligine eſt / ut Plato putat / erunt omnia uitia a corpore. Quam cauſam præcipuam fuiſſe dixerim / ut is quem paulo ante nominaui Mercurius ſyluam malignitatem appellet: ſed de ſylua commodior diſputandi locus paulo poſt dabitur. Pugnat igitur æneas pro uita uoluptuoſa: illaq; demerſus deos uidere nequit. Verum cum in huiuſcemodi miſeria non deſit amor ueri inueſtigandi / ualet ipſe amor mentem excitare: ut ſe colligens tenebras diſcutiat: & uideat quibus numinibus Troia euertatur. Duceq; eodem amore per medias flammas atq; hoſtes iter tutum arripit. Et profecto uolenti ad res arduas proficiſci / hinc mira quædam uoluptatum: quæ deſerendæ ſunt cupiditas ueluti flamma quædam illinc laborum diffi-

cultatumq; terror / qui aduerſus honeſtatem aſſiduo pugnet ſeſe opponũt. Q uæ omnia ducente Venere Aeneæ cedunt. Nam niſi amor abſit: neq; tam blandas uoluptates contemnere: neq; tam duras difficultates ſuperare poſſemus. Venit igitur domum ut familiam omnem componat: atq; inde ex urbe proficiſcatur. Redit enim in ſe ipſum animus: omneſq; ſuas uires: atq; uirtutes quæ uariæ ſunt: ad profectionem / id enim eſt ad ueri cognitionem / quam Troiæ nunquam aſſequeretur: ſuo ordine componit / omniaq; ſibi ex uoto ſuccederent: ſi pater filium ſequi uelit. Verum negat Anchiſes ſe ex Troia diſceſſurum. Hoc uero quid ſibi uelit: ſi me roges ego ſic puto. Aeneas huiuſcemodi parentibus natus eſt: ut Venus dea: Anchiſes mortalis ſit: homo enim ex animo qui immortalis diuinuſq; eſt: & ex corpore mortali & cito in interitum caſuro conſtat: Mens igitur originem ſuam ſemper ſuſpicit: ad eamq; redire cupiens Troiam auidiſſime deſerit. Senſus autem qui a corpore ſunt corporea incorporeis præponunt. Hinc igitur aſſiduum atroxq; certamen illud exoritur ſpiritus aduerſus carnem ut noſtri dicunt: cum mens totum hominem ad diuina trahere conetur: & ſenſus in poteſtatem redigere / & ſibi obtemperantes reddere cupiat. Contra uero ſenſus feculento elementorum potu ebrii / & lethea obliuione grauati nihil niſi caducum & terrenum cupiunt. Anchiſes igitur id eſt terrenus pater: & ea quæ a chriſtianis uerbo parum trito ſenſualitas appellatur: Troiam ſe deſerturum negat. Mauult enim perire ſenſus / quam uoluptate priuari. Mox tamen cum filium omnemq; domum: id eſt totum hominem periturum audiat: cunq; cæleſtibus monſtris meliora moneatur: mutat ſententiam / ab Aeneaq; ſublatus exportatur: molliſſima enim hæc atq; eneruata animi pars ad ſummum bonum nunquam fert: ſed ipſa potius infertur. Hæc de anchiſe. Aeneas autem cum iam incendii: armorumq; pericula euaſiſſet: atq; incolumis urbem eſſet egreſſus: ingentem comitum affluxiſſe nouorum inuenit admirans numerum: qui quidem undiq; conuenerant animis opibuſq; parati in quaſcunq; uelit pelago deducere terras: & recte quidem. Nam cũ tandem e ſeruitio incendioq; uoluptatum ſumus liberati: eſtq; iam animus recti ueriq; inueniendi auidus / tum plurimæ animorum uires: quæ hactenus ignauia torpebant: uehementer excitantur: & bene inſtitutam mentem quocunq; uocauerit / ſequuntur. Q uo quidem tempore ne a recto itinere omnino aberraret æneas / Iam iugis ſummæ ſurgebat lucifer idæ: Ducebatq; diem. Eſt enim lucifer ueneris ſydus: quod ut ſolem lunamq; omittam: omnium quinque ſtellarum quas noſtri erratiles græci planetas uocitant: lucidiſſimum ſit: zodiacum autem octo ac quadraginta diebus ſupra trecentos perficit / nunquam a ſole longius ſex & quadraginta unius ſigni partibus diſcedens. Verum / quoniam modo præcedit / modo ſubſequitur: ſolem non eandem ſtellam ſed duas eſſe priſci crediderunt: primum autem Pythagoram extitiſſe ferunt: qui in eo apud græcos uerum deprehenderit. Cum igitur ſolem præuenit lucifer dicitur: ueſperus autem cum ſubſequitur. Recte autem lucifer præuius ſoli eſt. Stella enim ueneris / is enim amor eſt ueri inueniendi / ei exoritur: qui iam uitam uoluptati obnoxiam deſerit: ducitq; diem: nam rationem excitat talis amor / cuius luce illuſtrati uerum noſſe ualeamus. Apparet autem ex ida monte id eſt ex pulchritudine. Idos enim apud græcos

formam ſignificat. Amor autem apud Platonem pulchritudinis deſiderium diffi
nitur. Q uapropter in ipſo pudor nos a turpibus auocat: cupiditas uero excellen
di ad quæq; honeſta rapit. Fertur igitur Aeneas duce mare exul in altum incertus
quo fata ferant ubi ſiſtere detur. Q uæ omnia non ſine ſumma ſapientia a poeta
ponuntur: facile enim cognoſcit Troiam relinquendam: & ſummi boni princi-
patum uoluptati minime eſſe tradendum. In qua autem re ſummum bonum cõſi
ſtat non dum cognoſcit. Iure igitur exul appellatur. Nam ab eo quod habuit eie
ctus eſt: neq; dum id quod ueluti proprium poſſideat inuenit. Mari autem fertur
quia animi noſtri quocunq; moueantur nulla alia re niſi appetitu mouentur: qui
quam ſimilis mari ſit paulo poſt aperiam ſi pauca prius de appetitu dixero. Eſt igi-
tur ſenſus & uis quædam in animis noſtris: quam cogitandi nominant: cui bono
rum malorumq; iudicium a natura demandatum eſt. Non nunquam autem ita
iudicat huiuſcemodi uis: ut nihil præter ſenſus reſpiciens: & ueluti illorum ille-
cebris attracta & uoluptatis oblato præmio corrupta quod pecudis bonum eſt ip-
ſa hominis bonum decernat. Si autem eadem cogitandi uis ſalutari rationis lumi
ne illuſtretur: & eius norma dirigatur: non id bonum eſſe iudicat / quo ſenſus de
mulcentur: ſed quod recta dictat ratio: quod uerum ſimplexq; bonum cui ſit ne-
q; interire neq; corrumpi poſſit. Cum igitur huiuſcemodi uis hoc bonum illud
uero malum eſſe decreuerit excitatur in nobis alia quædam uis quæ ad bonum aſci
ſcendum / malumq; declinandum inſurgat. Hunc autem appetitum omnes ap-
pellant. Sed & eum duplicem eſſe oportet: alterum qui ab eo iudicio quod ſolus
ſenſus fecit ſemper pendeat: nihilq; cum ratione expetat: alterum qui nihil omni
no ſequatur: niſi quod ratio prius præceperit: primum illum libidinem: hunc ſe
cundum uoluptatem nuncupamus. Q uapropter erit appetitus quo animi homi
num ad bonum aſciſcendum / malumq; declinandum moueantur / rectus qui-
dem ſi a ratione/contra ſi a ſenſu. Q uapropter pulcherrimo enygmate diuinus
Plato cum animum noſtrum ueluti currum poſuiſſet: aurigam illi duoſq; equos
adiungit. Nam ueluti equis currus trahitur: ſic animus ab appetitu ducitur. Fe-
runt autem equi non ſuo arbitrio: ſed imperio aurigæ a quo reguntur eodem pa-
cto appetitus nihil ex ſe agendum decernit. Sed quod iam ab alia ui decretum eſt
ſequitur. Q uare autem equorum alterum album pulcherrimumq;: atq; hono-
ris cupidum: & qui non minis uiq; / ſed cohortatione rationeq; regatur. Alterum
nigrum inglorium & contumacem finxerit ex iis quæ paulo ante a me de duplici
appetitu dicebantur perſpicuum eſt. Expreſſit enim per bonum rationalem: per
malum uero irrationalem appetitum quo animus fertur: atq; hæc de appetitu:
quem quidem mari ſimillimum eſſe quis negauerit? Videmus enim mare ſi nul-
lis uentis uerberetur ſedatum tranquillumq; perdurare. Sin autem diuerſis tun
datur uentis: in grauiſſimas turbulentiſſimaſq; tempeſtates inſurgit: Sed hæc
eadem in appetitu depræhendas: Fac illum uacare a perturbationibus: nihil ni
ſi recte appetet: Fac rurſus illis uehementer uexari: quos iam fluctus
quas ue procellas intuebere: Q uapropter illud elegantiſſime uarioq; irarum flu
ctuat eſtu. Illud autem tibi fortaſſe occurret / quod non bene iis quæ diximus
cohærere uideatur: Nam ſi rationali appetitu fertur æneas: ſi iam uitam uoluptu

oſam damnauit: unde nunc illud quod patriæ littora lachrimans portumq́; relinquit. Quod enim odiſſe iam cœperimus: id non lachrimantes: ſed læti fugere ſolemus: Sed uoluit Virgilius primum a uoluptate ad uirtutem diſceſſum demonſtrare. In quo cum temperati non dum ſed continentes ſimus: agimus illud quidem: ſed cum diu uoluptati aſſueti illius illecebris demulceamur: non niſi ægre ab ea diuellimur: imitemurq́; ſenes troianos: qui cum Helena ut græcorum troianorumq́; certamen ſpectaret mœnia conſcendiſſet admirabâtur cum ſtupore mulieris pulchritudinem: eaq́; uehementer delectabantur: uerum tantorum malorum illam cauſam eſſe animaduertentes: abeat dicebant potius Helena: quam ꝓpter illam pereat Troia. Quod ut planius intelligas. Quemadmodum fortitudo uirtus eſt / qua dura omnia atq́; aſpera inuicto animo ferimus: ſic temperantia aduerſus uoluptates armamur: in qua quoniam iam habitum contraximus ſine ulla difficultate aut moleſtia negocium conficimus. Quod ſi habitus non dum contractus ſit: & tamen illud idem efficere tentamus: tandemq́; efficimus ſinitimum quoddam & uirtuti proximum nanciſcimur / ut nondum temperantes effecti / tamen abſtineamus quamuis ægre & non ſine lucta: Quæ continentia dicitur in qua ſi diu exerceamur: paulatim temperantiam acquirimus: fitq́; uirtus id quod hactenus uirtus non erat: ſed ingreſſus ad uirtutem. Hoc igitur intereſt inter temperantiam & continentiam. Nam quamuis utraq́; idem præſtet: continens tamen eo deterior eſt/quia cum dolore abſtinet:nec eſt ſatis firmus aduerſus uoluptates. Temperans uero bene uolens lætuſq́; abſtinet.quod ſi itidem de incõtinente intemperanteq́; inueſtiges: facile eſt uidere quanto a temperantia continẽtia ſuperatur: tanto incontinente ipſum intemperantem pernitioſiorem eſſe: Incontinens enim quia non dum in uitii habitu eſt rationem diſcernit: principiúq́; tenet:pugnatq́; aduerſus malum:ſed tãdem magnitudine cupiditatis & ſui animi imbecillitate uictus ueluti captiuus in ſeruitutem rapitur. Verum ut quæ uerbis adumbro ea exemplo expreſſiora reddantur: dicimus continentem a principio fuiſſe Didonem: quæ quamuis Aeneæ amore teneretur: tamen adeo uiriliter repugnat/ut mori malit: q̃ pudorem uiolare. Incontinens autem paulo poſt redditur cum ſororis oratione uicta pudorem ſoluit. Prius enim fortiuſcula adhuc ita pugnabat: ut uictrix euaderet. Deinde eneruata omnino pugnando ſuccumbit.pugnat enim incontinens/ſed ſuperatur. Intemperans autem in habitu uitii conſtitutus omnem rationem amiſit: neq́; pugnat aduerſus cupiditates: quin illis uolens gaudenſq́; obtemperat: quippe in quo adeo deprauatum ſit iudicium:ut qđ malum ſit bonum eſſe dicat. Sed ut iam ad inſtitutum redeamus: non dum temperantia munitus erat æneas: nuper enim ea ratio in homine illuxerat:ut uoluptatum ſordes intueri poſſet: neq́; rurſus temperans: aut incontinens:non enim inde ſe expediſſet. Sed cum hinc illecebræ uoluptatum traherent: illinc honeſti uiri q́; pulchritudo ad omnia excelſa cum erigeret/demulcebatur quidem a uoluptate eamq́; ſenſibus ſuauiſſimam iudicabat: non poteratq́; non ægre ab ea diuelli.Blãda enim adulatrix uoluptas eſt.uehementerq́; ſenſibus applaudit: ut etiam generoſioris animi qui ſunt illa capiantur. Ita enim ſuauiter nos irrepit: ut totos paulatim occupet.Surgit igitur contra æneas & q̃uis lachrimans tamen littora troiana

relinquit: quoniã cõtinẽs. Quod ſi ueram tẽperãtiã adeptus fuiſſet nõ lachrimãs
ſed lætus reliquiſſet: poeta enim non ipſum a principio ſapientem fingit: &
uera uirtute ornatum: ſed eum qui a perturbationibus animum uendica-
re cupiens ſe paulatim a uitiis redimat: & poſt uarios errores in italiam id eſt
ad ueram ſapientiam perueniat. Nam quæ nos de continentia deq; incontinen
tia diximus: in quibus ſenſus pugnat & ratio: uiciſſimq; uincunt ac uincuntur.
eadem de reliquis uitiis ac uirtutibus intelligas inter quas mediæ ſunt affectio
nes nullo adhuc habitu ſatis firmæ: ſed quæ modo ad has modo ad illa impel-
lant: quis fortaſſe in uita ciuili in qua quæ ad bonum tendunt incohata potius
quam perfecta reperias/non nulli uirtutes nominarent. Sed proficiſcatur iam no
ſter Aeneas: uerum quo tandem exul per altum feretur: Nempe in thraciam re-
gionem patriæ finitimam/ & terram Marti conſecratam: in qua nuper Polyne-
ſtor hoſpitem ſuum Polydorum ut auro potiretur interemerat: Erit autem aua
ritiæ ſymbolum thracia. Nam ipſe paulo poſt: Fuge littus auarum. Verum cum
duplex auaritiæ genus ſit. Eſt enim auarus & iis qui inde rapit unde minime con
uenit: & is qui cui dandum eſt ei minime dat. primum illud genus per thraciam
exprimitur. Si enim in illa Mars colitur: quis neſcit habendi cupiditate plurima a
mortalibus bella geri. Sed neq; Polyneſtor hoſpitis interfector: & ſuorum bo-
norum raptor quicquam expreſſius quam auaritiam rapinaſq; denotabit: Cur igi
tur prima in thraciam Aeneæ nauigatio eſt? Quia cum a uoluptate diſceſſimus
atq; non dum ueræ uirtutis habitum contraximus facile ex illa in aliam cupidita-
tem incidimus: inſurgitq; habendi libido: beatiſſimam enim uitam multi ſe ade-
ptos putant: ſi opibus maximiſq; diuitiis reliquos mortales ſuperẽt: Qua cupidi
tate inflammati non dubitant non modo nefaria: uerum etiam laboribus pericu
liſq; refertiſſima bella ſuſcipere. Ingens profecto ſtultitia: & ab eo animo profecta:
qui & ſi uoluptates contempſerit: nihil adhuc altum ſuſcipere poſſit. Habet enim
auaritia pecuniæ ſtudium: quam nemo unquam ſapiens optauit. Nihil enim illa
mobilius: nihil quod magis fortunæ temeritati ſubiiciatur. Quapropter recte Sa
luſtius auaritiam ita malis uenenis imbutam dixit: ut animum corpuſq; uirile ef-
fœminet: quando quidem & ad omnem humilitatem infimaſq; ſordes deſcende
re cogit: & in omnem crudelitatem pro re uiliſſima inſurgere. Ipſa enim perfidi-
am periuriumq; edocet: cor fraudibus: linguam mendaciis: manum uenenis/fer-
roq; in aliorum pernitiem inſtruit. Apud eam quid ſanctum eſſe poteſt: cum ho-
ſpites quoq; quod Polydori exemplo docet poeta minime incolumes ſint. Nemi
nem tamen mirari oportet ſi Aneas ſapientiæ quidem cupidus minime tamen ad
huc ſapiens in huiuſcemodi uitium prolapſus ſit. plurima enim in uita humana
uidemus: quæ quãuis caduca momentaneaq; ſint: tamen mortales pro maximis
admirantur: quæ quidem omnia cum uenalia eſſe uideant: pecuniæ præ cæte-
ris ſtudent. Quotus enim quiſq; reperitur: qui non putet quod genus & for
mam regina pecunia donat: quis non totus commouetur: cum audit: & be-
ne numatum decorat ſuadela Venuſq;. Verum qui duce Venere fertur & ma
gnarum rerum amore incenſus eſt/paulatim errorem recognoſcit. uitiumq;
abominans Thraciæ auariſſimum littus fugit. Atq; cum iam ſecundo deceptus

falli deinceps turpiſſimum miſerrimumq; iudicet Apollinem: cuius oracula ueriſſima eſſe audierit conſulendum iudicat: Retur enim ſi ex illius dei præceptis uitam inſtituat futurum. ut miſer eſſe non poſſit. Quapropter nauigationem in delum ſumit: per Apollinem autem qui ſol eſt: quid aliud quam ſapientiam intelligemus? Nam ut id omittam quod ut ſole cuncta quæ in ſenſum cadunt illuſtrantur: ſic ſapientia illuſtratus animus cuncta proſpicere ualeat uideamus reliquam eius planetæ naturam. Sed illud in primis. Nam cum Heraclitus fontem cæleſtis lucis appellat. Cicero uero ducem cæterorum luminum ea ratione dixit: quoniam ſui luminis maieſtate præcedit: dixit itidem principem dixit moderatorem: Nam & ita eminet / ut propterea quod huiuſmodi ſolus appareat ſol uocitetur: & curſus reliquorum recurſuſq; ipſe moderatur. Nam certa ſpatii diffinitio eſt ad quod cum quæq; erratica ſtella recedens a ſole peruenerit tanquam ulterius accedere prohibeatur agitur retro. Rurſus autem cum certam partem recedendo attigerit: ad directi curſus conſueta reuocatur. Quapropter non iniuria & mens mundi & cor cæli a priſcis dictus eſt: Quæ omnia non ne ſapientiæ quadrant? Non ne ſapientia reliquas animi uires præcedit: non ne illis moderatur? Quin etiam ſi uim huius ſyderis diligentius aduertas iure datur ſapientiæ dicetur: Nam ut a Saturno ratiocinandi a Ioue agendi uim: ut a Marte animorum uehementiam atq; calorem accipimus: ut a Venere deſiderii motum ſumimus: & quod loquimur atq; interpretamur a Mercurio eſt: ut deniq; a luna quod græci phyticon ideſt gignendi augendiq; uim habemus: ſic ipſe ſol quod ſciamus quodq; opinemur nobis præſtat: Sed hæc de Apolline. Deli autem nomen & ipſum non nihil ad rem affert. græce enim manifeſtum ſignificat. Loca enim quibus ſapientia præſidet: clara ſemper manifeſtaq; ſunt. Quod autem totius inſulæ Anius imperet: qui & rex hominum & deorum ſacerdos ſit: non caret ratione: Sapientia enim humanarum rerum cognitionem continet. Quapropter nihil nouum ſapienti accidere poteſt: quippe qui omnia iam perceperit: quam quidem rem nomen regis oſtendit. Anius enim dicitur quaſi id eſt ſine nouo. Hic igitur hoſpitio Aeneam ſuſcipit: & profecto ipſa ſapientia animi noſtri aluntur. Veneratur autem templa: atq; ea templa quæ ſaxo uetuſto conſtructa ſint. Nam quid obſecro te: aut ſtabilius immobiliuſq;: aut antiquius ipſa ſapientia deprehenditur: quam ſapientiſſimus ille omnium hebræorum Salomon ab initio & ante ſæcula creatam ſæcula creata eſſe ueriſſime dicit. Sed tu quid me o LAVRENTI ſubridens ſpectas. Non poſſum inquit LAVRENTIVS doctiſſimorum uirorum ingenia non admirari lætuſq;: quæ a principio de hiſtoria deq; allegoria dixiſti mecū repeto: Quis enim non obſtupeſcat huius poetæ conſilium. Qui cum apud Cloatium uerium legiſſet in Delo aram eſſe Apollinis genitoris: in qua nullum animal ſacrificatur: quam Pythagoram ueluti inuiolatam adorauiſſe ferunt: legiſſet etiam & apud Epaphum: Delon neq; antea neq; poſtea terræ motu uexatam: ſemper eodem manere ſaxo legiſſet: & apud Thucydidem non mirum eſſe ſi præſidio religionis tuta inſula ſemper ſit: cum reuerentia locorum ſibi acceſſerit

continua ſaxi eiuſdem firmitate: Cum igitur hæc legiſſet ita ſcribit / ut eodem tempore ex antiquitate hiſtoriam eruat: ponit enim Aeneam ſolis præcibus deum uenerari: & templa antiquo ſaxo conſtructa eſſe / & hæc cum ponit ſimul ea affert quæ per allegoriam ſapientiæ conueniant. Dices quid in cæteris: hoc idem. Sed neſcio quo pacto hic me locus in quo hiſtoria non minus quã allegoria latet: multo magis mouit: Sed perge obſecro: nolo enim mea interpellatione mihi ipſi audiendi cupidiſſimo moleſtiam ex mora afferre. Datur igitur ab Apolline oraculũ inquit BAPTISTA: Dardanidæ duri quæ uos a ſtirpe parentum: Prima tulit tellus eadem uos ubere læto Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem: Hic domus æneæ cunctis dominabitur oris: Et nati natorum & qui naſcentur ab illis. Quo quidem oraculo quid diuinius excogitari poſſit non reperio: Quid enim homini ſalutarius: quid conducibilius eſt: quã originem ſuam noſſe: in quam cũ redire potuerit / tum demum ſit futurus beatiſſimus: Dixit igitur pluribus / ne a poeta diſcederet Maro: quod græci duobus tm̃ uerbis expediũt: qui omnium oraculorum quæ Apollini tribuuntur maximum eſſe uolunt

noſce te ipſum: Verum ut hæc a nobis planius explicentur: Omnes quicunq́ unquam de ſummo bono ſcripſerunt philoſophi in eo ſi non uerbis re ſaltem conſenſerunt: ut bene beateq́ uiuere ſit apte conuenienterq́ naturæ uiuere: Verum ubi eo iam deuentum eſt / ut ſit hominis natura diffinienda: tunc innumerabiles pernitioſiſſimiq́ errores emanant: cum animorum noſtrorum ui ignorata pluſquam par eſt corpori attribuatur. Nam cum ex animo corporeq́ conſtare homo dicatur. & alterum brutum / caducumq́ atq́ facile in interitum pronum: Alter incorruptibilis immortalis diuinuſq́ ſit: pauci omnino ita mentem a ſenſibus ſeuocat: ut ſe animi nobilitate immortales cognoſcant: corpuſq́ in nulla pene parte habendum cenſeant. præcipitur ergo Troianis ut eo reuertantur unde originem ducunt. Duplex autem illis origo eſt. Nam Teucer Scamandri cuiuſdam filius profectus ex creta inſula in Phrygiam uenit: & una cum Dardano regnauit. Dardanus autem prius & ipſe in Phrygiam uenerat at non ex creta: ut ille ſed ex italia: nec mortali patre natus: ſed ex deo Ioue. Veniunt igitur ambo in Phrygiam id eſt in uitam: & primam ætatem quam per Troiam ſignificari diximus: ſed hic a cælo ille a mortali. Ad huius enim animantis / quem hominem dicimus compoſitionem animus a cæleſti corpus a mortali patre prouenit. Quapropter cum primam noſtram originem inquirere nos Apollo iubet: cuius oraculum eſt Noſce te ipſum: non quid corpus ſit: quid ue illi conducat inueſtigare iubet. Sed quid animus ſit & quo pacto ſecundum animi naturam uiuere fœlices eſſe poſſimus inquirendum mandat: Quam quidem rem ut expreſſius ſignificaret antiquam dixit: Eſt enim animus ſi non tempore / ut Platonici uolunt dignitate ſua atq́ excellentia prior: Optimum igitur oraculum: Sed quid prodeſt ſi illud male interpretatur Anchiſes. Hic mortalis Aeneæ parens omnia ad ſenſus referens ibi ſedes collocandas cenſet ubi prima corporis origo ſit quaſi prima naturæ non animi ſed corporis ſpectanda ſint: Quamobrem non in Italiam ſed in Cretam enauigandum proponit: qua in inſula multa mala ſubituri ſint Troiani. Nam cum ſummum bonum non iis quæ animum: ſed quæ

corpus ſpectent natura noſtra ignorata reponimus neceſſe eſt/quoniam illa paulo poſt in peſtem/ac demum in interitum caſura ſint/ut non beati:ſed miſeri futuri ſimus: Tulerunt ergo prætium ob ſtultitiam Troiani: qui in italiam nauigare iuſſi cretam petierint: Si enim in italiam.i.in originem animi redeant Troiani percipiunt cognitionem rerum diuinarum in qua ſola ſtabiles & manſuras ſedes inueniunt: Hic enim domus Aeneæ cunctis dominabitur oris: Et nati natorum & qui naſcantur ab illis. In creta enim nullum eſt Aeneæ imperium. Nã corpus neq; ſe neq; aliud mouet:ſed iners brutumq;: & ſine ſenſu iacet:nec quicquam ſine animi auxilio ualet. In italia uero imperiũm late patet. Corporis enim dominator & rector eſt animus: in nullamq; niſi uolens ſeruitutem cadit. Cuncta autem ſue cognitioni ſubiicit: Se enim per ſe uidet: cum autem deum cogno ſcere temptat ſuæ mentis acie ad ſuperiora erigitur. Cõſiderãdo oia ſpectat: Rimatur occulta. Videt abſentia: breuiq; temporis momento uniuerſas mundi oras ambit: Deſcendit ad interiora: Aſcendit cælum. Adæret deo: in quo eſt patria ſua: Et quoniam ĩmortalis eſt hæc ſemper facit: Quapropter eius imperiũ eſt æternũ: Hæc a principio quãuis diuinis eſſent moniti præceptis cognoſcere nõ potuerũt Troiani: Nunc uero calamitates experti cognoſcunt. Epimetheo quidem ſerius: Sed uidete quæſo quam admirabili ingenio reliqua proſequatur: Cum peſte laborarent Troiani damnat ſuam oraculi interpretationem Anchiſes. Nam poſtquã diutius debacchatus eſt homo dum ſenſibus obtemperans omnem ſpem in rebus caducis reponit/tandem uſu & experientia doctior redditus animaduertit nõ ſuaſiſſe cretã Apollinem.i.nunquã poſſe eſſe homines beatos ex iis quæ mortalia ſũt: Cenſet igitur alibi quærendam fœlicitatem: Verum non dum tantũ mentis acie ualet: ut qua in re conſiſtat diſcernere poſſit: Nã humi proſtratus animus/& ſi erigi nitatur tamen corpore obrutus quæ in excelſo collocata ſunt non niſi poſt multum tempus diſcernit: At dii penates eadem dicent quæ dicturus eſſet Apollo: Putabant enim antiqui deos penates eſſe ex animis ſuorum maiorum: qui clari illuſtreſq; multis egregiiſq; uirtutibus fuiſſent quaſi deos domeſticos: Ergo & hos animorũ noſtroꝝ excellentiores uires interpretabimur: quales ſunt ratio intellectus atq; intelligentia: Quæ hactenus furentibus ſenſibus: & omnia tumultu cõplentibus nihil ſanũ iudicare poterãt: Nunc autẽ poſtquam ſuo graui damno expertus eſt homo ſenſuũ iudicium falſum eſſe illos a tribunali quod tumultuoſe occupauerant deiicit: & iuris dicundi poteſtatem iis uiribus quas paulo ante nominaui permittit: Illæ autem cum iam ſenſibus parentioribus utãtur: quippe qui pudore confuſi nihil amplius audeant/& cum eorum iudicium diuturnus iam uſus atq; experientia confutauerit: parere iam non amplius præcipere decreuerint: ſe a tumultu colligunt: atq; ſeipſas excitant: ſummaq; contentiõe iuſtitiæ nebulis ſua luce fugatis mentemq; ab iniquiſſimo ſenſuum iudicio prouocauit ita a cretenſi domicilio abſoluunt: ut tamen italicam profectionem ſuo decreto edicant. Adduntq; propterea ſuæ ſententiæ ſtandum: quoniam eadem iubeant quæ ipſe Apollo a quo mittuntur dicturus ſit: Et profecto mens noſtra multarum rerum uſu iam doctior reddita multa ex ſe cognoſcit: quæ ſapientia præcipere conſueuit: Nec uero quempiam moueat ſi deorum penatũ oratione perſuadeatur Anchiſes

Nam ubi ratio præualere iam ceperit: appetitus illi ſubiicitur: Multū iam profecerunt dii penates: qui quæ obſcurius Apollo ſignificauerat perſpicue enodarunt: docentqꝫ in italiā ad rerum diuinarum cognitionem enauigandum eſſe: Beatus profecto Aeneas ſi decretis ſtaret: ſi quod bonum eſſe cognouit: id ita mordicus arriperet ut nulla re inde poſſet auelli: Non enim totiens a recto curſu deiiceret: Verū non is adhuc uir eſt qui conſtanti habitu in his obdurauerit: & per ſūmā tēperantiam a rerum mortaliū cupiditatibus ſit penitus purgatus: ſed inter continētiæ atqꝫ incontinentiæ uarios fluctus uacillans ſæpe cum ad aliquod ſpatium ſuo uento proceſſerit: nauis ſubito a recto curſu deiicitur. Non enim is gubernator clauum tenet qui ſummo nauigandi artificio aſperrimam etiam tempeſtatem ſuperare ualeat: ſed Palinurus: qui poſtquam ceruleus ſupra caput aſtitit imber noctem hyememqꝫ ferens. poſtquam inhorruit unda tenebris: poſtquam continuo uenti uoluūt mare: magnaqꝫ ſurgunt æquora: & quæ ſequuntur. ipſe diem noctemqꝫ negat diſcernere cælo: nec meminiſſe uiæ: Diximus a principio ſolo appetitu moueri animum: diximus itidem duplicem eſſe appetitum alterum qui a ſolis ſenſibus excitetur: rationiqꝫ aduerſetur: dicaturqꝫ libido: alterum qui rationi pareat: uoluntaſqꝫ iure nuncupetur. Qui quidem ſi naui præfuiſſet: poterat etiam aduerſantibus uentis iter rectum tenere. Sed præfuit Palinurus: is enim eſt qui ſolis ſenſibus obtemperat: uireſqꝫ aduerſus uentos interprætari poteſt enim græce retro & uentis dicitur quaſi qui in contrarium referat. Hic igitur inſurgentibus perturbationibus/uehementioribuſqꝫ cupiditatibus ueluti tenebris animum inuoluētibus cum ipſe nulla rationis luce illuſtratus ſit dies a noctibus id eſt uerum a falſo diſcernere negat. Magna profecto hominum inſcitia: maximaqꝫ ſenſuum perturbatio qui ita rationi aduerſantur: ut quāuis illa ſæpe inſurgat: ut animum ab illorum nefaria tyrannide ſeruituteqꝫ eripiat: ipſaqꝫ ueluti iuſtiſſima regina ueram uelit inducere libertatem: tamen cum nondum uires ſuas recuperauerit: nuperqꝫ a diuturno exilio reuerſa a paucis ſuorum ciuiū cognoſcatur ſæpe antea quā eius regni quod ſibi iure debetur/poſſeſſionem recuperet ab illis repellitur: quippe qui multos iam annos tyrannidem tenentes omni largitionum genere appetitum corruperint: illumqꝫ adeo demulſerint ut malit in ſeruitute uoluptuoſe degere quā honorifice in libertate laborare. Quamobrem cum crebra inter illos prælia cōmittantur: diſcedit ſæpe uicta ratio. Illi enim parere recuſans Palinurus nihil ſanum ſentit: Eiuſqꝫ ſtultitia atqꝫ temeritate cōmittitur: ut deſtituto curſu: quem penates dii præceperant in ſtrophadas inſulas declinetur. Hunc autem locum nos ni fallor auaritiæ uitium recte interprætabimur/non illud tamen quo inde rapimus: unde minime conuenit: id enim nobis Thracia deſignauit. Verum aliud quod tunc patratur: cum ex iis quæ iam peperimus minime illis ſubuenimus: quibus ius naturaqꝫ ac humanæ ſocietatis uinculum ſubueniendum poſtulat. Doctus enim iam fragilitate rerum humanarum Aeneas ad diuina ratione id efflagitante/ferebatur. Sed appetitus aduerſus illam adhuc contumax ſtare decretis non potuit. Verum ad ea quæ uulgus admiratur rurſus conuerſus diuitias cupit. At quoniam multum de priſtina feritate iminutū fuerat: nō ui. neqꝫ rapinis illa ſibi comparare contendit: ſed

per ſũmas ſordes plus quam par eſt parto pacens nullo liberalitatis munere fugiẽs neq; ſibi neq; ſuis beneficus eſt. Quæ quidem cum facit ſe parcum non auarum prædicat: præfert enim ſpeciem boni uiri cum peſſimus ſit. Quapropter non iniuria harpyæ ipſæ uirginea facie finguntur. ſimulant enim pudorem: modeſtiam: ſobrietatemq;: omneſq; uirtutes præ ſe ferunt. At earũ uentris proluuies fœdiſſima eſt. Quis enim poſſet auaritiæ ſordes explicare: quis quã turpis hominis diuitis eiuſdemq; tenacis uita ſcit ſatis referre? Cum furor haud dubius: cum freneſis manifeſta ſit egenus uiuere: ut diues moriaris: Quid mirũ igitur ſi earum facies palida ſemper e fame & macilenta ſit: Nam huiuſcemodi homines iure tantalo comparamus: qui inter aquas. interq; uaria poma conſtitutus ſiti tamen atq; fame conficitur: Nam ut cumulus diuitiarum creſcat ipſe interim ſuum/ut ille terentianus Geta defraudans genium partis abſtinet ac timet uti: Quod autem uncis fingantur manibus ratione non caret: Nihil enim remittunt quod ſemel ceperint auari: Quin ſunt adeo pernitioſi auaritiæ unci: ut hominem ad diuina quædam natum ab altiſſimis curis ad hæc inferiora trahant: & ueluti de cælo in terras & e lucidis ſyderibus in profũdiſſima tartara trudant. Auertit enim nos atq; ſeuocat habendi cupiditas a cognitione earum rerũ quibus ſolis fœlix animus eſſe poſſit. Sapienter igitur adiũgit. Triſtius haud illis mõſtrũ nec ſæuior ulla peſtis: & ira deum ſtygiis ſeſe extulit undis: Non autẽ ſtulta ratio poetas impulit: ut ex Thaumante patre: & matre Helectra oceani filia natas harpyas fabulentur. Thaumantem recte admirationẽ dicemus græci enim admirari dicunt. Cũ enim ob ſummã ſtultitiam diuitias maxima bona putemus cum aut bona non ſint aut minima bona: proptereaq; illas admiramur: euenit: ut ex ea admiratione cupiditas habendi nos inflãmet. Nemo enim cupit ea quæ negligit: atq; contemnit. Sunt autem ex ea matre quæ ſit Oceani filia: Nam ſiquis materiam diuitiarũ diligentius conſideret: omnia mari ſimillima in ea uidebit. Vt enim mare in aſſiduo motu eſt: cunctaq; in eo facile miſcentur: atq; perturbantur: ſic diuitiis atq; opibus nihil fluxibilius inuenias: multiq; tumultus ac ſæuiſſima bella inde excitãtur. Hæ igitur cum paſſim armenta gregeſq; paſcant: nihil inde ſibi ad neceſſitatem ſumunt. nihil aliis ſumere permittunt: Verum & ab hoc quoq; ſe genere auaritiæ quandoq; explicat uir ſummi boni acquirẽdi cupidus. Relinquerat olim uoluptates. inciderat in rapinas: quibus quoq; damnatis oraculum conſulit: A quo accipit noſce teipſum: in quo errat Anchiſes cum ea ad corpus referet: quæ de animo præcipiebantur: cautuſq; ſuo damno factus errorem cognoſcit: conſilium mutat: relictaq; creta tendit in latium. Verum rurſus perturbationibus uexatus animus ad diuitias rurſus refluit: non tamen ad eas quas rapinis ut hactenus: ſed quas nimis ſordida parſimonia compareet: Sed & hoc quoq; uitium eſſe cognoſcens/ proptereaq; damnans: ad Helenum per hoſtes proficiſcitur. Habes igitur quare in harpyarum inſulam delatum finxerit Aeneam. Quod uero ab ipſis ueſci prohiberetur iam paratis epulis inde eſt: quia eam uim habet auaritia/ut qui etiam ditiſſimi ſint fame perire quam uel minimam aceruí particulam imminuere malint. Armis tamen eas pepulerunt Troiani: Nam cũ auaritia ex imbecillitate atq; hũilitate animi naſcat̃: quæ cã eſt: ut & ſenes & mulier-

culæ quæ minori animo ſunt auariores ſemper ſe præbeant / tunc facile pellitur ſi fortem generoſumq; ſumamus animum. Diſcedit e ſtrophadibus æneas: ſed non prius quam triſte a celeno oraculum accipiat: mendax omnino uates & in primis ſubdola: & quæ uerborum ſtrepitu horrorem inde incutere uelit unde nihil ſit timendum: Sed profecto hoc morbo laborant auari: Nam ſi quando honeſta quædam & uera ratio illos ad diuina exploranda erigat: proptereaq; humana hæc & mortalia negligenda ſuadeat: ſtatim inſurgit ex auaritia metus ſi rem noſtram familiarem negligentius curemus fore ut ſi fame pereundum: Sed neſciunt ſtultiſſimi homines quam paucis natura contenta ſit: quam facile: quam minimo ſumptu eius diuitiæ comparentur: Eſt autem fames iis timenda qui inanes qui infinitas cupiditates & quæ neq; neceſſariæ neq; naturales ſint ſibi explẽdas propoſuerint: quorum uorago tam lata tam profunda eſt: ut nulla auri ui: nullo gemmarum lapillorumq; cumulo repleri queat. Qui autem ita uitam inſtituerunt: ut ſola ſe uirtute beatos putent: animumq; non corpus ditandum ꝓponant: his omnia ſemper abunde aderunt: Quam quidem rem: quo tibi planius exprimam: atq; adeo potius oculis ſubiiciam. propone tibi duos diuerſiſſimæ quidem fortunæ / ſed eiuſdem pene ætatis uiros Alexãdrum macedonum regem / & Cynicum Diogenem utrum ditiorem iudicabis: uide quid dicas. Maximi Alexandro theſauri erant plurimi robuſtiſſimiq; exercitus ſibi militabant: Imperium latiſſimum poſſidebat. Innumeræ pene nationes ac populi ex Europa Aſiaq; uectigales huic erant. Diogene autem quid poteſt anguſtius excogitari: qui præter rimoſum illud uas e figulo acceptum: quo ſe reciperet ut e frigore caloreq; tutus eſſet ne tuguriolum quidem haberet: quem eodem panno in utroq; ſolſtitio obſitum conſpiceres: cuius cruda olera etiam nullo ſale aſperſa beatiſſimorum regum dapes ſuperarent. Vtrum igitur horum ditiorem Laurenti iudicabis? Ego qdem inquit LAVRENTIVS ſi a deprauatiſſima conſuetudine: quæ altera pene in nobis natura eſt diſceſſero / & rem totam ſenſuũ iudicio excluſo rationi cognoſcendam tradam beatiſſimum Diogenem: miſerrimum Alexandrum proferre nõ dubitabo. Vehementer enim iis aſſentior: qui in diuitiis penſitandis non quantum cuiq; adſit: ſed quam abunde id quod adeſt ſibi futurum ſit animaduertendum cenſent. Si enim is diues eſt cuius cupiditatibus adeo ſatis ſuperq; factum ſit ut nihil præterea deſideret quis Diogene ditior: qui cum ſiue paſtorem ſiue aratorem quendam cauis manibus aquam e fonte ad potum haurientem uidiſſet: poculum quod ad eundem uſum fictile gerebat ueluti ſuperuacaneum abiiciẽdum putauit. Quis rurſus Alexandro pauperior: qui poſtquam a Democrito ut puto philoſopho plures eſſe mundos audiuerat: lamentari non ceſſauit tanquam nulla ratione diues effici poſſet niſi illos prius imperio ſuo adieciſſet? Recte o Laurenti de utroq; ſentis inquit BAPTISTA. Quamobrem cum idem rex motus animi tranquillitate quam in Cynico cognouerat ita pronũciaſſet: cuperem Diogenes eſſe niſi eſſem Alexander: magna ex parte ſtultitiam ſuam indicauit: cum in ſummis opibus ægere: quam in ſumma inopia diteſcere mallet. Quamobrẽ diſcant homines quam paucis natura contenta ſit: quod cum didicerint: oraculum a Celeno æditum facile ridebunt: quamuis ipſa ut orationi ſuæ fidem faciat

dicat ſe ea pronunciare quæ Phœbo pater omnipotens ſibi Phœbus Apollo prædixit. Nam ſemper auari qui ſunt: uitium quo laborant falſis uirtutum ſimulachris tegere conantur. Nam quæ mœra auaritia eſt: eam parſimoniam uocant: & aut deorum: aut maximorum uirorum auctoritate famem timendam perſuadere conantur. Doloſa profecto cupiditas: & quæ eos etiam quos prudentiores putamus ſæpe decipiat. Aduerſus cuius fraudes illud unicum remedium eſt noſſe ea quæ hominum ſtultiſſima cupido ad uitam degendam neceſſaria putat: non modo nihil prodeſſe: ſed omnium noſtrorum malorum cauſam exiſtere.

Deſerens igitur Harpyarum inſulam Aeneas ad Helenum enauigat: Eſt autem Helenus & uates & conciuis. Q uapropter recte illum dicemus ingenitam nobis rationem & ueri lumen quod natura in nobis refulget: quod nos falſis bonis decepti conſulimus ut in rectam uiam ab erroribus reducat. Ipſe autem uates uera prædicere poteſt: ſed difficile eſt ad illum peruenire: cum ſit iter per medios hoſtes tenendum: Nam & ſenſus omnes & appetitus ſenſibus obtemperans uolentibus nobis in uerum iudicium deſcendere ſemper aduerſantur: Atq; adeo nobis conſultantibus obſtrepunt: ut uix rationem adire & uera bona a falſis ſecernere poſſimus. Verum cum ad Helenum peruenerimus iuuat euaſiſſe tot urbes argolicas medios fugam tenuiſſe per hoſtes: Superatis enim perturbationibus tranquilla quietaq; relinquitur mens: in qua ſe excitans lux rationis nobis uerum oſtendit: Q uo doctior facta mens agnoſcit italiam: quam propinquam eſſe putabat uia inuia longe diuidi: multumq; maris eſſe circueundum: & ad inferos deſcendendum antea quam quietas in Italia ſedes collocet: Q uæ quidem omnia quanta ratione dicantur: facilius eſt mente complecti quam uerbis exprimere: poſtquam enim animus non dico profligatis/ſed magna ex parte repreſſis uitiis per medios/ut diximus hoſtes in lumen ſuæ lucis deſcendit: tum demum aduertit ſummum bonum: quod in propinquo collocatum habemus putabat procul abeſſe: oportereq; nos amplo circuitu Maria mõſtris obſeſſa pernauigare: Nam inter ipſam contemplationem: & hanc quam uiuimus uitam interiacet is quem iam totiens appetitum nomino ueluti turbulentiſſimum mare: quod ſcylla charibdiſq; pernitioſiſſima monſtra infeſtum reddant: & tamen eſt per hæc loca enauigandum ſi in Italiam uenire uolumus: Diximus enim a principio ſi recte memini nulla alia ui niſi appetitu animum moueri. Sed quoniam de duobus iis monſtris dicitur a poeta: facile eſt ex ipſis fabulis quid ſibi uelit coniectari: Nam cum eas fœminas rapaciſſimas fuiſſe memoriæq; proditum ſit: non ne per eas commode exprimi animi nimias cupiditates dicemus: quarum principes luxuriem atq; auaritiam eſſe nemo dubitat. Scylla ergo a glauco adamata uenereas uoluptates exprimet: quæ maxime rebus noſtris florentibus uigent: Nam quod eius uniuerſa pubes in canes latrantes conuerſa ſit/quantum ad negocium faciat: facile eſt cognoſcere. Charibdim uero ipſi quoq; Herculi boues quondam ſubripere auſam quis non intelligat ſimulacrum nobis auaritiæ referre: & quoniam ab ea non ita in rebus fœliciter ſuccedentibus urgemur quemadmodum a libidine. Sed tunc potius cum nimis anguſtiis diuitiarum terminis incluſi uidemur: ac ob eam cauſam minime nobis noſtra placent:

infœliceſq; eſſe opinamur : iccirco dextrum a ſcylla : leuum a charybdi latus obſi deri Maro dixit : quoniam altera in rebus quas aduerſas putamus : altera in iis quibus uehementer delectamur : nimis nos urget. Quæ cum Baptiſta dixiſſet: atq; reſumendi ſpiritus cauſa aliquantulum obticuiſſet. Admiror inquit Laurentius tam magnæ tamq; reconditæ doctrinæ diuinitatem. Verum quanto me iſta magis delectant / tanto magis cupio : ne minima quidem in tota re mihi dubitationem relinqui. Itaq; utar ea quam mihi conceſſiſti libertate uel licentia potius : Atq; ut iam intelligas quid illud ſit : quod niſi tibi aliter uideatur / planius fieri cupio. Oſtenderas a principio ea ratione poſitum eſſe a Marone Troiam æneam reliquiſſe : quoniam iam uir ille corporeas uoluptates contempſiſſet : per thraciam uero atq; ſtrophadas utrunq; auaritiæ genus expreſſum eſſe uoluiſti : Cur igitur ſi huiuſcemodi iam uitia exuerat Aeneas : rurſus nunc ut illa uitet ab Heleno monetur? Delectat me tua interrogatio o Laurenti inquit BAPTISTA : Oſtendit enim maiori quodam iudicio quam iſthæc ætas gerere ſoleat te ea quæ dixi cō ſideraſſe : Verum quo omnia tibi plane pateant : memineris non eum uirum a Virgilio produci Aeneam : in quo uirtutum habitus corroboratus ſit. ſed qui pro uirtute aduerſus uitia ita pugnet : ut non ſine multa difficultate per continentiam uincat : nonnunquam etiam ueluti incontinens uincatur. Qui uero in Italiam id enim eſt ad diuinarum rerum inueſtigationem uenturus eſt / huic non ſatis eſt : ut continens ſit. Nam quamuis continentia a cupiditatibus arceat : tamen quoniam in aſſiduo certamine uerſatur : non præſtat eam animis noſtris tranquillitatem / qua ad res tam excelſas cognoſcendas opus eſt. Quamobrem egenus ipſa temperantia uirtute undiq; abſoluta : & in ipſo pene tertio uirtutum ordine corroborata / qua qui inſtructi ſunt / non ſolum omnes cupiditates ſuperant : uerum etiam illarum penitus obliuiſcuntur. Hoc autem habitu nemo mortalium ſe corroboratum iri confidat : niſi plurimis aſſiduiſq; actionibus prius ad eum cō ſequendum ſe exercuerit : Quæ res ſine longioris temporis interuallo effici non poteſt. Huiuſcemodi igitur temporis moram Virgilius poetice quidem ſed optime tamē expreſſit : cum dixit : Præſtat trinacrii mœtas luſtrare pachinni. Ceſſantem longos / & circunflectere curſus. Quod autem moneat ut eo quem dixi habitum ſe confirmet æneas uerſus unus indicio eſſe poteſt. Adiungit enim quam ſemel informem uaſto uidiſſe ſub antro ſcyllam : Quamobrem rectiſſime uniuerſum locum concludemus neminem poſſe ipſam diuinitatem attingere : niſi per longum prius interuallum eum : quem dixi habitum ita contraxerit : ut non modo non rapiatur a ſcylla : ſed ne ſemel quidem ipſam uideat. Quod quid aliud ſibi uult : niſi ita obliuiſcatur cupiditatum omnium : ut nunquam illæ in conſpectum ſuæ mentis redeant : perpulchre perq; commode omnia iſta inquit LAVRENTIVS. Verum quid tibi paulo ante explicare libuerit : triplici illo ordine uirtutum non plane intelligo. Res inquit BAPTISTA huiuſcemodi eſt : quæ & ſæpe alias maximo tibi uſui & præſenti ſermoni apprime neceſſaria futura ſit. Diuinus enim Plato cum uirtutes de uita & moribus eaſdem quas cæteri poſuiſſet : ita ad poſtremum illas diuerſis ſiue ordinibus ſiue generibus diſtinguit : ut alia quadam ratione ab iis illas coli oſtendat : qui cœtus ac ciuitates adamant : alia ab iis

qui omnem mortalitatem dediſcere cupientes/& humanarum rerum odio moti ad ſola diuina cognoſcenda eriguntur: alia poſtremo ab iis qui ab omni iam cõtagione expiati in ſolis diuinis uerſantur: primas igitur ciuiles dixit/ſecundas purgatorias/ac tertias animi iam purgati. Eſt enim triplex hominum recte & ex ratione uiuentium ordo. Horum trium inferior eſt eorũ qui in ſociali ac ciuili uita degentes rerum publicarum adminiſtrationem ſuſcipiũt. His ꝓximi ſed tñ erectiori gradu conſtituti ii ſunt: qui a publicis actionibus ueluti tẽpeſtuoſis: ac procelloſis & in qbus fortunæ temeritas oĩno dominet᷑: ſe in portum tranqllitatis trãſferunt & a turba in ocium ſe recipiẽtes/quietã uitam degũt: non ita tñ ut nõ aliqd adhuc reſtet aduerſus quod luctãdum ſit. Supremo aũt loco eos cernes qui penitus a rerum humanarũ concurſatione: ac tumultu remoti nihil cuius pœnitẽdum ſit/cõmittũt. Eſt autem oĩbus his ordinibus hoc cõmune/ut uirtute duce cũcta ad boni rectiq́ʒ normam dirigãt: Verum qa in uita ciuili cupiditatibus: ac ꝑturbationibus omnia tumultuant᷑ hiſq́ʒ non niſi ægre reſiſtit᷑: dicunt in ea hoĩum genere uirtutes incohatas potius q̃ abſolutas: Quapropter id in illis prudentia cõtendit/ut nihil agatur: cuius non poſſit ratio ſaltem probabilis reddi: Fortitudo uero animũ ſupra omne piculum atq́ʒ mœtum affert: & nihil niſi turpia timendũ admonet. Temperãtia autem oſtẽdit ſola honeſta appetẽda: nulla in re moderationis legem excellẽdam: oẽs cupiditates iugo rõnis ſubiiciendas: Iuſtitiæ poſtremo ꝑtes ſunt: ut unicuiq́ʒ ſuum reddat᷑: ut æquo iure oẽs uiuant. In ſecũdo aũt illo hoĩum genere: qui ea ſe rõne a negocio in ocium uendicãt/ut liberius poſſit rerum diuinarum contẽplationi incũbere: funget᷑ munere ſuo prudẽtia ſi ſpretis oĩbus mortalibus rebus & cæleſtium collatione pro nihilo habitis omni cura omniq́ʒ cogitatione ad diuina conuertat᷑. Temperãtia autem cum ea ſolum nobis cõceſſerit/ſine quibus ſeruari uita non poſſit: cætera omnia ſeueriſſimo iudicio contẽnenda: fugiendaq́ʒ pronũciabit. Sed nec aberit fortitudo quæ aſſiduo præcipiat: ut nullum incõmodum: nullum laborem: nullũ periculum horreſcamus/quo minus recto & ꝑpetuo (ut ita loquar) curſu ad cæleſtia & ad originẽ ſuam tẽdat animus. Dices qd iuſtitia. Hoc ꝑfecto minus ſibi imponet: ut reliquarum uirtutũ cõſenſum in huiuſcemodi ꝓpoſitum flectat: Iſti quoq́ʒ ut ſupiores aduerſus ꝑturbationes pugnãt ſed facilius ſuperãt: ſeq́ʒ paulatim expiatos reddunt. Quapropter uirtutes ipſæ in illis purgatoriæ appellantur. Verum audi iam tertium illud eorum genus/quorũ animi ab omni uitiorum labe ꝑcul abſint. Hi igit᷑ in eo prudentiam exercẽt/non ut delectu quodam habito diuina terrenis præferant: ſed ut illa ſola noſcant: ſolaq́ʒ ueluti nihil aliud ſit intueantur. Adhibent autem temperantiam non ut cupiditates coherceãt: ſed illas penitus ignorent. Eadem ratio erit fortitudinis. Illa enĩ perturbationes non uincit: ſed ignorat: Quin optabit dura atq́ʒ horrenda ſibi offerri: non ut uictoriam aſſequatur: ſed ut in eorum obliuione perpetua firmitate perduret. Quæ omnia ſi diligenter inſpicies/facile cognoſces id ab heleno admoneri æneam non poſſe illum ſedes in Italia qetas ſtabileſq́ʒ collocare/niſi prius ad hoc tertium uirtutum genus peruenerit: Quid ergo hactenus: nonne Troiam deſeruerat: ac thraciam ſtrophadeſq́ʒ reliquerat. Deſeruerat quidem: ſed nondum tamen & ſi uitia fugiſſet/illa dediſcere poterat. Hunc autem non ut uoluptatem

auaritiamq; deponat: quod iam fecerat: ſed ita de mēte deleat: ita perpetuæ obliuioni mandet: ut nunquam eorum memoria illum ſubeat: Cū autem præ omnibus rebus iterum atq; iterum Iunonem placandam moneat: qua quidem aduerſante italiam nunquā potiturus ſit: nōne nobis documentum eſt maximum nullum ex innumeris uariiſq; uitiis eſſe: a quo etiam ii qui ad quæq; excelſa eriguntur: ægrius liberētur quam ab honorum imperiiq; cupiditate. Facile eſt enim cōtemnere uoluptates ei qui iam maiora mente concepit. Diuitias uero & ſi ſpeciē maximorum bonorum a principio nobis oſtendant: poſtremo tamen ab excellēti animo negliguntur. At uero honores magiſtratus & imperia quoniam excellens quoddā & eminens in ſe cōtinere uidentur: ſpecie decori atq; magnifici animum etiam excelſum decipiunt: Nam cum cupiat ille ſeſe quā proximū deo reddere: animaduertat autem nulla alia re nos magis deo ſimiles eſſe quā dandis beneficiis: Neq; hæc præſtari ab hominibus poſſe niſi in ſumma rerū poteſtate conſtituti ſint: accenditur uehementi quadam cupiditate ut reliquos antecedat: Eſt enim natura nobis īditū/ut ſēp ſupiores in rebus oībus euadere cupiamus: Cedere autē aut ſuccumbere turpiſſimum putemus. Quæ quidem naturalis cupiditas niſi recta rōne temperet in ambitionē ac poſtremo in tyrannidē nos rapit: in qua multa aduerſus humanitatem crudelia tetra nefariaq; cōmittimus: & cū natura ipſa niſi deprauata fuerit ad magnanimitatem erigat nos ad ſuperbiam & dominatum omnia rapimus. Hinc fraudes: hinc cædes: hinc reliqua imania flagitia inſurgunt. Quibus rebus ipſam humanitatem exuti in truculentiſſima monſtra conuertimur. Non igitur ſine ſumma ſapiētia ad Cyclopum littora Aeneā deducit diuinus poeta: ut oſtendat qui magna quædam & excelſa petunt: cū nulla certa ratio animū regat: ſeſe falli & pro animi magnitudine in imanitatē labi. Sed hæc quoq; loca miſeria ad ſe fugientis uiri admonitus quā primū effugit Aeneas. Quid enim aliud nobis expreſſius effingere: atq; ipſis (ut ita loquar) oculis ſubiicere poteſt ambitioſam & ſumma efferitate deteſtandam tyrannicā uitam quam cyclops Poliphemus: qui procul ab omni hominum conſortio humanis carnibus paſcatur. atq; inter luſtra ferarū ſolā uitā agat. Nonne enim iure Andropophagos: ſic enim eos appellant græci qui humanis carnibus ueſcuntur: illos eſſe dicemus: non qui carentia iam anima corpora id enim multo magis tollerandum eſt: in ſuas epulas conuertunt: ſed qui uiuentes omnibus cruciatibus crudeliſſime exedunt: qui ut aut tyrannidem ſibi comparent: aut iam cōparatam tutentur: optimum quēq; uirum & iuſti æqui ac libertatis amatorem ſæuiſſime interficiunt. Qui ut ſceleratiſſimi uoti compotes efficiantur: non modo ſingulos homines trucidant: ſed totam urbem: neq; ſolum totam urbem: ſed integras nationes ferro igni fameq; populantur: cuncta libidini militari ſubiiciunt: Qui neq; agris cultoribus ſpoliare: neq; hominum pecudumq; prædas abigere uerentur: qui pueros tenerasq; uirgines ex parentum complexu aut ad mortem aut ad libidinem rapiunt: qui caſtarum matronarū pudicitiam expugnāt: qui publica ac priuata ſacra profanaq; ædificia funditus euertunt: & qui modo in florentiſſima re publica ampliſſimum dignitatis gradum ſumma cū gloria obtinebant: eos nunc oībus fortunis ſpoliatos in miſerrimā ſeruitutē abducunt:

Quos igitur cyclopes: quos leſtrigonas cum iſtorum imani ſæuitia cōferemus? Quamobrem uir ſummi boni cupidus qui antea non bene inſtituta animi ſui magnitudine quacunq; uia ad honores imperiaq; nitebatur: nunc demum tam nefariam crudelitatem quam primum eam nouit deteſtatur: nouit autem ex macilenta ſqualentiq; achemenide forma per quā ſapiens poeta omnes calamitates quæ ex tyrannide generi humano perueniunt: latenter ſignificauit: cum ciues paulo ante omnibus ampliſſimorum honorum gradibus honeſtati/ ad rerū inopiam extremāq; famem cōpelluntur: cum illuſtris mortis mœtu latere cogunt: Relicta enim cariſſima patria ignobiliſſimis obſcuriſſimiſq; locis exulant: Quæ quidem miſeria etiam ſi in graium hominem & Aeneæ hoſtem cadat: tamē non poteſt ipſe qui uir bonus aut ſit aut eſſe ſtudeat ad ſummū tyrannidis odium nō impelli. Quis igitur Maronis ſapientiam non iure admiretur: qui uirum in italiam uenturum maria atq; adiacētia littora tam horrendis monſtris obſeſſa ita caute circuire iubet: ut illis omnibus euitatis in Siciliam incolumis perueniat unde breuiſſimus curſus in italiā ſit. Facile enim eſt homini qui ſe ab omni iā auaritiæ ſpecie expediuerit omnemq; iniuſtitiā atq; efferitatē exuerit: ad rerū magnarum cognitionem erigi: præſertim ſi iam in Siciliam uenerit. Eſt aūt Sicilia nūc inſula olim uero italiæ cōiuncta: & continentis pars: ſed uenit medio ui pontus & undis heſperium ſiculo latus abſcidit: aruaq; & urbes littore diductas anguſto interluit æſtu. Ita enim ab imortali deo a principio creata eſt diuinitas animorū noſtrorum: ut una eademq; ſit pars inferior rōnis: de qua paulo poſt erit diſtinctius diſputandum cū parte ſuperiori. Sed quoniā ipſa in agendis rebus uerſat circa ea quæ loco & tempore circūſcripta aſſiduam mutationem recipiunt euenit ut interuenientibus uariis perturbationibus: quibus prudentia decepta ſæpe pro bonis mala eligit: ratio ipſa inferior illis ueluti uehemētiſſimis fluctibus aſſiduo percuſſa ab italia tandem diuellatur: & a ſuperiori ratione ad appetitum deficiat. Quæ omnia quāuis ita ſint unde tamen breuior curſus ad italiam. i. ad contēplationē: quæ in ipſa ratione ſuperiori poſita eſt: quā a ratione inferiori quæ per Siciliam ſignificatur nihil reperies præſertim humato parente: quē nos mollitiem quandā eneruatā homini a ſenſibus proueniente interpretati ſumus. Nūquam enim ad ueram contemplationem deueniemus: niſi prius ipa (ut chriſtianorum uerbo utar) ſenſualitas non modo extincta uerū etiā penitus ſepulta in nobis fuerit. Quapropter ſi recte animaduertis de Anchiſe morte meminit poeta de ſepultura non meminit: nō enim in italiam eſt uenturus. In quinto uero libro celebratur funus: ut demū ſepulto Anchiſe in italiam cōtendere liceat. Apparatis itaq; rebus oībus Aeneas ex ſicilia ſoluens paulo poſt italiæ portus ſubire ſperat. Neq; fuiſſet a ſua ſpe deceptus ſi Iunonem aduerſiſſimam ſibi deā ex Heleni præcepto antea placauiſſet. Oſtendimus paulo ante Iunonem honoꝝ imperiiq; cupiditatē exprimere: in qua quidē & ſi Aeneas ita ſe gerat ut nihil iniuſte/ nihil crudeliter in rerū adminiſtratione acturus ſit. hoc enim a Polyphemo fuga indicauit nihilominus cum in conſpectu Italiæ iam ſit: & in limine pene ſpeculandi conſtitutus: Animaduertatq; non poſſe in rerum diuinarum cognitionē deueniri: niſi humana hæc omnia cōtēnat/ nititur ille quidē

rem perficere. Sed appetitus qui non dum ratione ſubiectus ſit omnino repugnat: falſiſq; argumentationibus perſuadet non eſſe aut negligendos honores/aut impia relinquenda. Percõmode omnia a te inquit LAVRENTIVS & ad rem uehementer appoſitæ. Sed unum eſt de quo & ſi fortaſſe conſentanea ſuſpicer: tamen ſententiam tuam uehementer cupiam. Nã quid ſibi obſecro uult difficilis illa & apprime moroſa dea Iuno. Si enim manentibus Troiæ Troianis iraſcebatur: cur deinceps iiſdem illis in italiam enauigãtibus adeo hoſtili animo aduerſatur: an fortaſſe quia utraq; uita ambitioſo & imperii cupido aduerſa ſit. Iſthuc ipſum inquit BAPTISTA. Ambitiõis enim dea olim Aeneæ iraſcebatur: qui uoluptatibus delinitus nihil honorificum quæreret: nunc autem rurſus iraſcitur: cum uideat illum ad altiora quædam erectum ea quæ cæteri mortales in admiratione habent: omnino contemnere. Omittens enim illa que primum gradum in uita ciuili tenent non mortalia amplius: ſed immortalia quærit: mirifice igitur a poeta.

Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti: & ſpumas ſalis ære ruebant.
Cum Iuno æternum ſeruans ſub pectore uulnus:

& quæ deinceps ſequuntur: Ratio enim uiuendi: quæ honoribus inſeruit cum animaduertat ſe ab Aenea deſeri: a quo olim quoq; cũ ille uoluptatem: ociũq; amaret neglecta fuerat/uehementer dolet. Cognoſcit enim ſi Romanũ imperium cõſtituũtur fore: ut ſua Carthago ruitura ſit: Quis enim non intelligat ſi ad cõtẽplationem: qui præſtanti ingenio ſunt uiri acceſſerint/illos ciuiles actiones eẽ deſerturos. Dolet igitur & p̃ſenti iniuria admonita p̃teritorũ reminiſcit̃.

Manet enim alta mente repoſtum
Iudicium paridis ſpretæq; iniuria formæ.
Et genus inuiſum & rapti ganymedis honores.

Quæ quidem fabulæ ſi diligentius conſiderentur nihil aliud nobis præter deditã uoluptatibus uitam referẽt: Nam Paridis iudicium in quo Iunoni Venus præfertur: quid aliud cẽſeas niſi uitæ honorum cupide mollẽ eneruatãq; & uoluptatibus addictam præponi: Genus autẽ inuiſum.i. Iouis Electræq; adulterium: ac poſtremo raptum Ganymedẽ nemo modo mediocriter eruditus ſit alio traducet: His igitur accenſa Iuno naufragio Troianos perdere tentat. Verum ne nos ea quæ ſub huiuſcemodi tempeſtatis figmento recondita ſunt ulla ex parte lateant: neue quid Iuno: quid æolus: quid neptunnus ſibi uelit incognitum relinquatur: pauca de animorum noſtrorũ ui atq; natura repetenda ſunt. Illud tamen p̃monebo euenire: ut eadem ad multos locos enodandos adhibenda ſint: Quæ ſi ſemel a me expreſſa cæteris deiceps in locis ueluti iã cognita ſilẽtio p̃tereant̃: uideo me qđ ſũmopere cupio breuitati inſeruiturũ. Sed rurſus cũ eodẽ tẽpore/ſi ſic agamus/duplex tibi onus ĩpoſiturus ſim: erit enim eodẽ tpe & memoria qđ alibi dictum ſit repetendum: & quod interim perpetuo orationis filo contexit̃: ſine ulla intercapedine: percipiendum malo loquacior eſſe/q̃ cõmittere ne ingeniũ eodem momento in plura diſtractum: uel minimã diſputationis particulã incognitã prætermittere cogatur. Cum igitur ad id quod pro

prium noſtrumq́ eſt: quodq́ a noſtræ originis diuinitate traximus: id eſt ad ratiocinandum/ad contemplandum/ad intelligendum erigimur: eam animi partem adhibemus: quam græci nos mentem nuncupamus. Verum hãc multi: ſed præcipue Platonici chriſtianiq́ philoſophi duplicem eſſe uoluerunt: alteram inferiorem quam rationem appellant: diuiniorem alteram & ſuperiorẽ: quam intellectum nuncupant. Quapropter ſapienter Auicẽna animos noſtros ueluti alterum Ianũ duplici ore inſignitos eſſe dixit: ut hoc ſurſum uerſum principia altiſſima per ſapientiam ſuſpiciamus. Illo uero res mortales & actiones humanas per prudentiam adminiſtremus. Diuiditur igitur mens in duo ſurſum in ſapientiam/deorſum in prudentiam: quæ ſit recta rerum agendarum ratio qua ſi in uirum & mulierem: ut uir ſuperior ſit & regat: Mulier inferior & regatur: Quapropter egregie illud: Melior eſt iniquitas uiri: quã mulier benefaciens: nõ enim præponitur iniquitas uirilis æquitati muliebri: Sed commode exprimitur rectius eum agere: qui deſiderio rerum cæleſtium raptus plurima corporis & ſocialis uitæ commoda negligat: quæ res uidetur iniqua: quam eum: qui ut nullum uitæ ciuilis officium deſerat: cæleſtium rerum curam omittit: Quæ cum ita ſint: uideamus quæ a Marone dicuntur: Nempe æolum Iunonis præcibus uentos: quos Iouis iuſſu regere debet/in mare emiſiſſe: qua tempeſtate obrui poterant Troiani niſi illis a Neptunno ſubuentum fuiſſet. Quo in loco ſi uitæ ciuilis cupiditas ſit Iuno commode æolum inferiorem: neptũnum uero ſuperiorem hominis rationem interpretabimur. Non igitur mirum ſi ab honorum ac imperii ardentiſſima cupiditate ratio illa inferior flectitur: atq́ de ſuo gradu deiicitur. Referunt fabulæ æolum uentis præpoſitum a Ioue eſſe: ut iuſſu ſuo illos & intra carcerem cohibere: & inde emittere certa quadam lege ualeat. Quamobrem celſa ſedet æolus arce Sceptra tenens mollitq́ animos: & temperat iras: & illud Ni faciat maria ac terras: cælumq́ profundum: Quippe ferant ſecum rapidi: uertantq́ per auras. Et profecto ita inſtituti ſunt animi noſtri a rerum omnium ſummo architecto: ut cum ſit in nobis ea pars quæ ad res aſciſcendas fugiendaſq́ inſurgit: præponatur ſibi ea rationis particula: quæ inferior cum ſit: ad res omnes agendas recte appetitum moueat. Ratio autem ipſis mortalibus indita non a corpore eſt: ſed a Ioue. Hæc igitur dum ſuo cõditori obtemperat celſa arce ſedet: quia nihil humile cogitat: ſed quæq́ ægregia: atq́ excelſa meditatur: tenetq́ ſceptra. Nam totius uitæ adminiſtrationem habet: mollitq́ animos/& temperat iras: cum nimiis cupiditatibus appetitum coherceat: atq́ intra modeſtiæ fines continet: Sin autem ita Iunonis blanditiis demulceatur: ut ſuæ naturæ propriæq́ originis immemor rerum terrenarum cupiditatibus irretiatur/totum illi ſe præbet: eiuſq́ iuſſu non autem Iouis uentos/hi enim perturbationes ſunt/emittit. Illi uero mare quem appetitum eſſe diximus paulo ante tranquillum ex diuerſis partibus ferientes horrendas tempeſtates excitant: hebetant enim rationis aciem honorum cupiditates: quæ ueluti nubibus obducta uerum bonum a falſo non diſcernit: ipſumq́ appetitum: qui a ſenſibus originem ducit: non modo non reſtinguit ardẽtem: uerum ultro inflãmat: & gentem Iunonis inimicã: ea aũt eſt mens no

ſtra humanarum rerum contēptrix: diuinarum autem cupida/inſanis perturbationibus obruere nititur. Sed redeo ad Iunonem: Illa enim cum recens iniuria antiquum ſibi uulnus refricaſſet: ita plena in æoliam tendit.

Nimborum in patriam loca fœta furentibus auſtris.

Callida omnino dea quæ regionem ad ea quæ cupiebat perficienda ſibi deligere non ignorauit: Cum enim rerum humanarum amor nos ad diuinarum cognitionem abſtrahere nititur: in æoliam patriam uentorum: id enim eſt in appetitum perturbationibus expoſitum ueniat neceſſe eſt. Verum iouis iuſſu hoc regnum æolo commiſſum eſt: Nam ſi deo obtemperemus rationi ſemper obtemperabit appetitus. Rectiſſime enim Platonicum illud bono uiro legem deum eſſe: malo autem libidinem: Quáobrem huiuſcemodi rationem deprauare aggreditur Iuno: & ueluti ii qui cauſæ ſuæ diffidunt: & falſis rationibus perſuadere/& largitionibus corrumpere iudices parant: ita ipſa æolum adoritur: conaturq; oſtendere æquum eſſe ut ille gentem ſibi inimicam Italiam attingere prohibeat. Perſuadetur æolus: ſeq; cūcta ex iuſſu Iunonis facturum recipit: Quin quicqd imperii habet/id omne Iunone recognoſcit. Nam niſi inflāmetur appetitus cupiditate rerum terrenarū: atq; illa ueluti mare uentis turbetur: minime uideretur indigere uita noſtra impio rationis. Hoc igitur pacto ſe omnia Iunoni debere ratio fatetur ueluti quæ (niſi perturbationes aſſint) nihil habeat in quo ſuum impium exerceat: ac decepta cupiditate earum rerum quas magnas putat: uentis habenas remittit/ac mare perturbat: quoniam turbulētiſſimis cupiditatibus appetitum cōcitat. Quibus æneas qui ad cæleſtium rerum contēplationem tēdit/adeo laborum periculorūq; magnitudine infringitur: ut a propoſito deiiciatur: Et profecto cum appetitus quo ſolo animus mouetur: & quo nos ad ſummum bonum duci oportet/alio nos rapiat/inſurgit atrociſſima illa tempeſtas: in qua eripiunt ſubito nubes cælūq; diemq; teucrorū ex oculis. Nā qui paulo ante tranqllo appetitu ad ſpeculationem ferebantur: inſurgentibus perturbationibus adeo illis obcæcantur: ut quicqd luminis a rōne proueniebat/penitus tollatur: Vnde fit ut nox atra ponto incubet. Appetitus enim qui hactenus luce rationis illuſtrabatur/nūc illa amiſſa in tenebris uerſatur. Adeoq; æſtuat hoc mare: ut alii aqlone feriantur/hæc enim elatio quædam eſt: quæ a rebus ſecundis profluit. Alii in ſummo fluctu pendent: nam ſupra ſuas uires difficilia arduaq; aggredientes anxii ſolicitiq; perpetua expectatione pendēt. Alii terram inter fluctus tangentes ab ipſa fortuna deiecti miſeriarum cumulo obruuntur. Sunt deniq; qui in ſaxa latentia contorqueantur. Nam multi cum impetu perturbationum ad huiuſcemodi cupiditates explendas temere feruntur: in uariaq; pericula ſibi improuiſa incidunt. Sunt poſtremo quos auaritiā ueluti in ſyrtes trahat. Nam quis non uidet eſſe etiam quorum nauis demergatur. Vnde uere omnino apparent rari nantes in gurgite uaſto: Nam ex inumera mortalium turba: quos perturbationum procella demergit: pauci emergere ualent: Facto enim habitu pauci ad portum enare poſſunt: præſertim cum ipſe gubernator a temone reuulſus imo in præceptis deiectus in profundum ruit: Cum enim ea animi pars quæ uitæ regēdæ præpoſita eſt ſua ſede deiicitur/actum iam de uniuerſa re eſſe quis non putet? Hæc autem omnia cum Iunonis æoliq; culpa accidiſſent: interim Neptunnus commotus graui-

tate tempeſtatis placidum caput ex ſumma unda extulit. Neptūnum poetæ ſummum maris deum eſſe finxerunt: Dico aūt ſummum: quia alia quoq; aquarū numina extant: & profecto plures uires appetitui præſunt: mouet enim ille iudicio ſenſuum: mouet rōnis inferioris: ſummum tamen impium ſupiori rōni reſeruatur. hæc igit ratio quam nūc neptūni nomine ſignificat poeta cum oibus pturbationibus rapi uexariq; uideat: caput e ſumma unda ueluti ex ſpecula effert: Vnde ipſius appetitus fluctus ,pcellaſq; animaduertēs aīum illius furore in præcipitium rapi cognoſcit: neq; ſolum tēpeſtatem ſentit: ſed etiam ipſam Iunonis dolis excitatam intuet: Nouit enim recta ratio aīum ita affectum: ppterea in has miſerias incidiſſe: quoniā falſa bonoꝝ ſpe decepta inferior ratio uentos nō modo non cohibuerit: ſed ultro emiſerit: Quamobrē ut ſubitū tāto malo remedium afferat eurꝫ zephyrūq; ac reliquos uētos ad ſe conuocās grauiter increpat: qui impio titanum ſanguine orti/deoꝝ regnum infeſtare audeāt: Referūt enim fabulæ uētos Aſtrei filios fuiſſe: Aſtreum aūt unum ex iis titanibus eſſe dicūt: qui imani impietate aduerſus deos imortales temerariū bellum ſumere ſint auſi. Hæc igit in fabulis reperies: Non aūt ſi Ciceronem reliquoſq; doctiſſimos uiros audiamus: quidnā aliud cum diis bellum gerere q̄ naturæ noſtræ repugnare interpṫabimur: Qua quidem re quid magis temerariū eſſe poſſit non reperio: nam quēadmodum eos tū demum ſapiētes & dicimus & ſentimus: qui naturam optimam ducem ſequunt ita illos ſtultos temerarioſq; putabimus: qui ab ea oino deſciſcūt. Iure igit uentos e titanibus ortos finxerūt: quoniā pturbationes a temerario ſemp: & naturæ repugnante iudicio ,pueniunt. Audax igitur facinus cōmittunt perturbationes: quæ ſtultitia & temeritate humana gente appetitum diuinitatis noſtræ id eſt rōnis imperio ſubiectum turbare audeant. Quamobrem iuſte a neptūno obiurgant uenti: iuſteq; impium pelagi ſibi uēdicat neptūnus/cum in bene inſtituto animo huiuſcemodi illud eſſe oporteat ut ſolo mentis iudicio moueatur. Ad huiuſcemodi igitur ſententiam commode poſſe transferri æolum/atq; neptūnum putaui. Quod ſi qua in parte ſatis tibi factum non eſt: aut ſi quid in mentem uenit: quod aptius loco quadret: promas illud licet: Nihil enim eſt quod uerearis: aut pudore impediaris: Nam neminem ex omnibus qui uiuunt inuenies/qui aut æquiori animo refutari patiatur: q̄ ego fero/aut auidius quod neſcierit addiſcat: Neq; eſt etiam quod dicas huiuſcemodi ſenem ego adoleſcens. Vidi enim multos ex iis qui & habentur & ſunt doctiſſimi nonnunq̄ admonitu etiam indoctiſſimi hominis in earum rerum cognitionem ueniſſe: in quam ſuo ingenio tam diuturno nunquam tempore hactenus uenerant. Ego inquit Laurentius quid aliis euenerit neſcio: mihi tamen nunq̄ tantum arrogabo. Verū quia accidere in tanta rerum copia atq; uarietate doctiſſimis quibuſq; ſolet/ut cum plurima eodem tempore ſeſe mēti offerant: nonnulla ſint: quæ & ſi non explicent: facile tamen & reliquorum ſimilitudine percipi poſſint. Sint etiam & alia quæ quamuis enucleate planeq; ediſſerātur: hebetiori tamen ingenio qui ſunt illa minime conſequant: utar ea quam mihi permittis licentia: & quoniam de coniugio æoli: atq; deiopeæ nihil a te dictum eſt: petam niſi id omnino inutile ducas: ut ſi quid ea in fabella ſit: quod ad rē noſtram conferat/nobis explices. At dices nunquid tibi in mentem uenit: ne etiam

in minutioribꝰ me defatiges. Venit qdem. Nam cum ratio a diuinis ad humana abducenda eſt: nullum pene maius præmium proponi poteſt: q̄ pulchrum caſtūq; coniugium: inde enim cupiditas illa naturalis: quæ eſt coniunctionis maris & fœminæ expletur. Inde ſobolis eſt ꝓpagatio: quæ quidem non ſolum uoluptati ſimul ac uſui nobis eſt: uerum etiam poſteritati conſulit/ut etiā mortui aliquo modo in illis uiuamus. Iſthuc ipſum inquit BAPTISTA nec modo ꝓpoſitæ quæſtioni rationem habeas/quicq̄ eſt præterea deſiderandum. Nam id hoc in loco aperiam: quod alio paulo poſt foret aperiēdum. Priſci igit̃ illi qui de deorū natura ſcripſerunt: tria theologiæ genera poſuerūt: unum fabuloſum/quod græci mithicon nominant: quo quidem populum ocioſum in theatro oblectarent: Alterum naturale/id enim eſt phyſicon: per quod cōmode uim naturæ exprimunt: ut cum per ſaturnum filios omnes præter illos quatuor uorantem tempus nobis denotant: quod ſi quatuor elementa excipias: omnia ſua edacitate conſumit. Tertium uero icirco ciuile appellant: quia inde ad bene beateq; uiuendum præcepta promãtur Conſueuere igitur poetæ quibus nihil doctius reperias/hæc omnia ita confundere: atq; in unum cōmiſcere: ut optimo quodam temperamēto eodem tempore & aures ſumma uoluptate demulceant: & mentem recondita doctrina alant: ac nos ad rectum atq; honeſtum & ad ipſum ſummum bonum deducant: Nos aūt quoniam ſi hæc omnia exactius in Marone ꝓſequi uoluiſſemus: nimis operoſum negocium ꝓponi uidebat̃ duobus primis generibus obmiſſis intra ciuilis generis cācellos diſputationem noſtram incluſimus. Quapropter illud paululum: qd modo de fabula decerpſeras/noſtro operi conducet: Nam reliqua phyſicen ſpectant: Dicunt enim Phœbi Auroræq; filias.xiiii. fuiſſe eaſq; Iunoni nymphas attributas ex illorum enim interꝑtatione Iuno aer eſt. Aeri autem ſeptem quædam attributa ſunt. Septem itidem in aere gignunt̃. Quæ omnia ipſius ſolis tunc maxime cum in noſtro hemiſperio uerſat̃: opera proueniunt. Sed ut de primis priori loco dicatur eſt aeris ut leuis ſit: ut mobilis: ut calidus: ut humidus: ut ſerenus: ut taciturnꝰ ut ſpirabilis: has igit̃ ueluti ſeptem nymphas finxerunt poetæ: earum autem quæ in aere gignunt̃ primam ponunt quæ Iris appellat̃: Cui etiam attribuūt tres uelutí miniſtras pluuiam grandinem niuem. In his enim contingit ut nubes ſoli opponat̃: ſed eſt id (ut ita loquar) nubiū corpus ut alia ſui parte denſum/ut alia denſius/alia denſiſſimum ſit. Quapropter a prima ſubrubeus/a ſecūda ceruleus/a tertia niger color peruenit: Contra uero partes quæ in ea puræ ſunt croceum: quæ uero puriores uiridem: quæ poſtremo puriſſimæ album colorem remittunt: hæc igitur prima ex aliis ſeptem nympha eſt: quam deinde ſex ſequūtur phython cometa fulmen tonitruum: exhalatio ac terremotus: de qbus ſuo ordine diſputare nō grauaremur: niſi ex tribus illis quæ dixi generibus ciuile ſolum proſequi conſtituiſſemus: Verum cum uoles hæc probe & quid ſint/& qua ratione gignantur: facile cognoſces. Sunt enim in iis quæ meteora appellantur ab Ariſtotele quidem pe acute: ab Alberto uero cui magno cognomen eſt etiam aperte perſcripta. Quod autem deiopeam omnium pulcherrimam ſe daturam pollicetur Iuno ratione nō caret. Eſt enim ea in aere facies quæ ſerenitas dicitur. Quæ res autem magis in cupiditatem rerum humanarum trahere æolum poterat: quam ſerena cæli facies: p

quam quidem rem proſperum in cunctis rebus fœlicemq; euentum ſignificare uoluit: cuius quidem ſpe omnes labores ac difficultates in uita ſociali perferimus. Perplacent iſta inquit LAVRENTIVS: atq; ita perplacent: ut nihil in iis prætere a deſiderem: perplacent quoq; quæ tu de ratione appetituq; dixiſti: ſed uide ne pugnantia loquaris. Nam ſi recte memini/tu paulo ante æolum inferiorem rationem eſſe uoluiſti: nunc neptũnum ſuperiorem ponis: recte utrũq;: Verum cũ hic imperium ſibi non autem illi datum dicat: non uideo cur æolo quoq; non conce datur: ut mare uel in mittendis uel cohercendis uentis: aut extollat aut ſedet: Nõ eo inficias inquit Baptiſta pertinere ad hanc inferiorem rationem: ut cum de agẽ dis rebus iudicium habeat/ipſa appetitum & ad ea quæ aſciſcenda ſunt impellat: & ab iis quæ ſunt fugienda auocet. Verum quemadmodum in bene inſtituta re publica ſupremus quidam magiſtratus creatur: cuius arbitrio & ſi omnia gerant̃: alii tamen aſſunt minores magiſtratus: quibus ſingulis ſingula committantur: ita totius uitæ imperium in mente conſiſtit: ita tamen ut inferior ratio appetitui ea le ge propoſita ſit: ut nihil niſi recte iudicet. Quod ſi illecebris rerum humanarum decepta non recte ſentiat: ſed ſint eius iudicia falſa/adeſt ſupremus ille magiſtratus ad quem prouocare liceat: Quapropter recte ſcriptum eſt æolum nõ niſi clau ſo carcere regnare: quoniam in uita hac communi ac ciuili potius cohibetur appe titus ui quadam rationis: quam quietus tranquilluſq; reddatur: non enim in bo nas affectiones conuertuntur: ſed potius moderatione cohercentur: Ratio autem ſuperior cum caput ex undis extulit: emiſſamq; a Iunone hiemem cognouit: cun cta in tranquillitatem redigit. Emittit enim caput ex undis cum ſe a corporea mo le: qua hactenus obruta opprimebatur uendicans ipſa ſe excitat: atq; a ſenſibus ſe uocat: quo tempore non ſolum cognoſcit qua hieme opprimatur æneas ne in Ita liam tendat: uerum etiam tantorum malorum cauſam Iunonem id eſt rerum hu manarum cupiditatem eſſe intelligit: Quamobrem uentos q̃primum a mari re mouet: Nam uacuus perturbationibus appetitus rationi obtemperantior reddi tur. Illoſq; ut deterreat maiores pœnas ſibi daturos minitatur: quam illi ab Aenea acceperint: nec iniuria. Nam appetitus a perturbationibus inuaſus ad tempus uexatur. Intelligentia autem illa ſuprema ſi imperium ſibi uendicarit/quoniam ſummo lumine animus illuſtratus nunquam deinceps nec deci pitur: nec labitur: neceſſe eſt ut perturbationes: quarum genitrix falſa opinio fuerat in nobis penitus ſepultæ reddantur. Quapropter non ſimili pœna cõ miſſa uenti Neptũno luent. Sed undæ quæ ſequantur. Remotis uentis nu bes diſperſas in unum colligit Neptunnus: atq; collectas fugat: Eſt enim hoc intelligentiæ: ut a principio ſingulas falſas opiniones proſequatur: in unum q; congerat: atq; demum confutet: quibus confutatis tum demum ſolis lu ce: ea enim eſt ueri cognitio cuncta illuſtrantur. Quin & cimothoe & triton naues a ſcopulis abducunt. Cimothoe per undas currens ſi græcum uerbum aduertas facile interpretatur. Triton autem neptunni tubicen habetur. Iſta igi tur duo numina a ſcopulis cupiditatum naues reducunt: quia cum rectum no uerimus/uana relinquimus. Scientiam autem aut noſtro ingenio aſſequimur: cum id ſua uelocitate per cuncta diſcurrat: aut doctrina aliunde accepta pri

mum illud cimothoes uelocitas exprimit. hoc autem triton ſignificat. Nam ut tubicines ſuo præconio mandata principis manifeſtant: ſic doctrina quid ueritas uelit aperit: Quod autem proſpero curſu per pacatum mare utatur neptũnus facile probatur. Nam cum pacatus eſt ab omnibus perturbationibus appetitus ita per eum labitur ratio: ut nuſquam offendat. Diximus de tempeſtate. Nũc ad reliqua pergamus: Neptũni beneficio ex tam manifeſto periculo erepti Troiani cum feſſi fractiq; Italiam utpote longinquam terram contingere poſſe deſperarent: extemporaneo atq; minime præmeditato conſilio ad propinquum carthaginenſium littus uela dirigunt: puto uos meminiſſe italiam ſpeculationis: carthaginem actionis figuram habere. Quapropter id nunc exprimit poeta quod in humana uita ſæpe uſu uenire uidemus: Sunt enim multi: qui cum neq; in uoluptate: neq; in diuitiis neq; poſtremo in honoribus ſummum bonum inueniant ad ueri cognitionem ſeſe conferant: Verum cum ſe humana omnia facile poſſe contemnere: & ſeorſum ab hominum cœtu contemplationi incumbere exiſtiment: iamq; rem aggrediantur uix illam reliquerunt cum tantum relictarum rerum deſiderium inſurgit: adeoq; ex recordatione tantarum illecebrarum effeminantur: ut rurſus in ſummas perturbationes incidant: quæ quãuis tandem ſumma ratione ſedentur: adeo tamen defeſſi defatigatiq; relinquuntur animi noſtri: cum non ſine difficultate tam horrendam tempeſtatem euaſerint: ut ſatis ſuperq; egiſſe putent ſi ſocietatem humanam incolentes quæ immania & humano generi pernitioſa ſunt uitia effugiant. Virtutes autem ſi non exactas: atq; perfectas/incohatas tamen retineant: & cum difficultate eius uitæ quæ in ueri ſpeculatione poſita eſt deterreantur: animaduertant quæ huiuſcemodi uitæ genus humanam pene imbecillitatem excedere cum Ariſtoteles maius aliquid quam hominem eſſe qui hæc poſſit affirmet ſecum ſic ratiocinantur. Non parum erit uoluptatum incendia euaſiſſe: Thracenſium rapinas euitaſſe: hac harpyarum ſordes & Cyclopum immanitatem refugiſſe. Nunc uero ſi id non poſſumus: quod diuinitatis potius: quam humanitatis eſſe uidetur: illud quis reprehendet ut in hominum ſocietate ad quam colendam tuendam: augendam q; nati ſumus: uerſati prudenter iuſte fortiter deniq; ac temperate uiuamus/ patati pro patria ac parentibus nullum laborem: nullum periculum deuitemus. In omnes qui nobis ſanguine coniuncti ſunt pietatem obſeruemus: Ciuibus noſtris aut egenis liberaliter ſubueniamus: aut errantibus rectam uiam demõſtremus: aut iniuria oppreſſos conſilio opera gratia auctoritateq; noſtra ſubleuemus. Speculationem uero magnarum rerum in maturiorem ætatem atq; in ipſam ſenectutem: quæ a multis perturbationibus: quibus huiuſcemodi uita maxime impeditur liberior eſſe ſolet reiiciamus: quam quidem ſententiam iis quæ de Hyſach magni Abrææ filio dicuntur: tueri ſe poſſe confidunt: Nam quod de patriarcha illo legitur egreſſum eſſe ad meditandum in agrum inclinata iam die ita interpretantur exiſſe illum a corporeis ſenſibus ad meditandum in agrum quaſi ſeorſum ab humana frequentia inclinata iam die/ id enim eſt circa ſenectutem iam feruore ſanguinis ceſſante. Conant̃ præterea ſuam cauſam grauiſſimorũ uirorum teſtimonio corroborare: qui uſum potius

rei quam cauſam unde bonum ſit conſiderantes actionem contemplationi an-
teponunt. Præſertim in uiridiori ætate: in qua philoſophum agere. dicere rem
publicam adminiſtrare militare atq; imperare iubent: oſtenduntq; Platonem ip
ſum ualidioribus annis & nauigationes in ſiciliam: & ſtudia in Dioné exercuiſ
ſe: Seneſcentem autem in academia circa ueri inquiſitioné quieuiſſe: Xenophó-
tem quoq; adoleſcentem in rebus agendis ſummopere laudant: Senem uero in
ſpeculatione admirantur: & beatum propter ocium putant: Quin etiam mul-
tos ut ſapientiores fierent plurimos populos peragraſſe oſtédunt: Quapropter
& Homerus Vlyxem ſapientem propterea dicit: quod multorum hominum ur
bes ac mores nouerit: Huiuſcemodi igitur ac plura alia in unum colligétes/quæ
tu ſummo artificio ac prudentia nudius tertius cum hoc genus uiuédi laudibus
efferes enumerabas ſpeculandi propoſitum in ſeriorem ætatem reiiciunt: atq;
ad res ciuiles agendas interim ſe conuertunt: Quod quidem uitæ genus qui ui
tuperabit/is profecto iuſtam ut ab omnibus uituperetur cauſam præbebit. Sunt
enim ſua ſibi quoq; munera: & plurima quidem atq; præclara: quibus ſi recte fú
gatur: & cæteris utilitatem & ſibi gloriam tranquillitatemq; quoad imbecillitas
humana patitur ſine controuerſia pariet: Quapropter non ſine ſumma ratione
tutus tranquilluſq; portus in carthaginenſi littore deſcribitur: cuius formam ſi-
tumq; quæſo diligentius inſpicite. Eſt enim in ſeceſſu longo locus: quem inſula
portum efficiat: Mortalium enim uita continentem: ea enim terra eſt quæ mari-
nis fluctibus minus eſt expoſita nuſquam habet. Inſulam autem habet æſtu mti
bus aſſiduo furentibuſq; undis undiq; percuſſam. Sed quæ tamen ita ſua mole
hereat: ut aduerſus omnem uentorum undarumq; impetú immobilis ſemper
obduret: Nam cum hæc quæ momentanea ſunt: & tamen ſtultitia humana bo
na putantur fortunæ temeritati ſubiecta ſint: cúq; amore ſui mentes humanas in
cendant conficerent profecto nos niſi inſula in medio mari ſimus: quæ quáuis
undiq; mari tundatur: tamen uirtutibus ſtabilita non mergitur. Eſt autem in ló
go ſeceſſu: Nam animus uirtutibus aduerſus fortunæ impetus munitus procul a
perturbationibus ſeiunctus eſt. Illæ enim obiectu laterum repelluntur. Cú hinc
fortitudo contra res aduerſas: hinc temperantia aduerſus res ſecundas opponat̃:
recteq; uaſte rupes appellantur. Virtus enim in difficili loco poſita eſt. Adde qđ
ita medium tenet: ut quocunq; te inde amoueas: ad extrema perueniendum ſit:
unde tanquá e ꝓcipiti rupe labaris geminiq; minantur in cælum ſcopuli: Nam
non ſolum noſtra prudentia freti res magnas aggredimur. Verum multo magis
diuino conſilio confiſi. Nec temere dictum eſt ſub ſcopulorum uertice æquora
tuta ſilere. Nam appetitus duplici lumine illuſtratus ab omni ſemper perturba
tione liber eſt. Quod autem deſuper ſcæna coruſcis ſiluis & atrum nemus
horrenti umbra imminet: non caret ratione: Nullo enim in homine prudenti-
am inuenias: qui earum rerum quas ſua temeritate fortuna uerſat euentus peni
tus præuideat: cum tot tamq; diuerſis caſibus exponamur: ut perſæpe & quæ
nocitura ſint ſummis uotis expetamus: & ea quæ ſi euenirent ſaluti uſuiq; eſ
ſent: ueluti noxia omni induſtria fugiamus: Deniq; in aduerſa fronte aquæ
dulces depræhenduntur. Nam cum procul a uariarum cupiditatum fluctibus

conſiſtimus: exurgit huiuſcemodi uita: quæ ſi nō beata omnino: quieta tamen tranquillaq; ſit. Huiuſcemodi igitur portum ſubeunt: qui ſuprema diu ſectati ac poſtremo difficultate deteriti ſe in uitam ſocialē conferunt: in qua ciuilibus uirtutibus exculti cum uerſentur laudem non mediocrem reportant: longe tamen ab ea diuinitate quā quærimus abſunt. Quod autē ſeptem nauibus huc ſubierit: quodq; reliquos e ſcopulo proſpiciens requireret: quod demū ſociorū inopiam farina uinoq; ſubleuauerit huc pertinent ut intelligamus eū qui rē publicam adminiſtrandam ſumat oēs labores omnia incōmoda ſubire oportere: ut illorū quæ ſuæ fidei cōmiſſi ſunt ſalutem incolumitatemq; conſeruet: Quapropter & Acates (ea enim principis cura eſt) ignē excitabit/id eſt deſides ad res agendas accendet: ut quæ ad uictum neceſſaria ſunt minime deſint: & ſcopulos aſcendens abſentes requiret: quos ſi tutari non poterit iis qui aſſunt conſulet: illorumq; inopiam cū ſubleuauerit etiam oratione conſolabitur: optimiſq; pceptis ita imbuet/ut admoneat non eſſe huiuſcemodi hoc uitæ genus ut in eo ſedes figere uelimus: Sed eſſe omnes labores ac difficultates ſuperandas/ut in italiā perueniamus: ubi demum ſedes quietas inueniēt: ubi etiam Troia reſurget: Nam cū uita uoluptuoſa ibi quæreretur ea aderat uoluptas: quæ a ſenſibus profecta corporea eſſet & caduca: & quā ſtatim pœnitentia ſequebatur. In italia autem uoluptas ſūma proueniet a diuinarū rerum ſpeculatione. quæ uera ſimplexq; ſit uoluptas quæ perpetua: quæ æterna quā nullus mœror ſubſequatᷣ. Hæc enim optimi principis adminiſtratio eſt: nā cū uideat ciuilē actionē humanæ indigentiæ: non autē ei quæ in nobis eſt diuinitati inſeruire: ita in illa uerſabitᷣ: ut cū quæ ad mortaliū inopiā neceſſaria ſunt ꝓuiderit: ſuorū tamē animos ad diuina erigat: iubebitq; eos aduerſus fortunæ caſus durare: & ſe rebus ſecundis quas in latio inueniēt ſeruare. O diuinum ingeniū. O uirū inter rariſſimos uiros omnino excellentem: & poetæ nomine uere dignum: qui non chriſtianus omnia tamē chriſtianoꝶ ueriſſimæ doctrinæ ſimillima proferat. lege apoſtolū Paulū. libet enim unum hinc ex omnibus ueluti noſtræ religionis caput nominare: qui uitam humanam ad huiuſcemodi normam dirigit: ut neq; corporis neceſſaria ſubtrahenda: & uero inueſtigando ſemper uacandū cenſeat. Quid enim ille fuſe lateq; de ſcribit: quod hic poeticis anguſtiis non coarctet: Mira profecto res: ut ſingula pene uerba longiſſimas e platonica: ariſtotelicaq; re publica: ſentētias amplecti ualeant: Sed nolo quod quidem hactenus nuſquam feci: ita exacte hunc locum proſequi: ut reliqua deinceps aut omittenda: aut ea celeritate præteruolanda ſint: ut idem nobis eueniat: quod longam picturam in citatiſſimo curſu perſpicientibus euenire ſolet. Ii enim in puncto temporis: cum id etiam magnopere contendant: colores notare uix poſſunt: liniamenta autem: & corporū ſimulacra & quam græci ſymetriam nominant ne uix quidem. Quapropter reliqua ad maius ocium differantur. Oratio autem Veneris ad Iouem rurſuſq; Iouis ad Venerem meram textus ſeriem continere placet. Inſeruiūt enim omnia poetico figmento: ita tamen: ut non nihil de mathematicis decerpat Maro: & tandē Iulioꝶ familiam in primis autem Auguſtū laudet. Nam quæ ad allegoriam referre uolumus inde ſolū accerſenda cēſeo unde ducētē ſua ſpōte ſequanᷣ

Sin autẽ ui ingenii in uita eruantur/tantũ de grauitate ſua amittunt:ut ridicula pene reddantur:Itaq; omittamus anxias interprætationes:eaq; ſolum aſſumamus/quæ non modo in abdito non latent:ſed ultro ſeſe quærentibus offerunt. Quod autem paulo ante ad mathematica pertinere dixi paucis quidem ſed ut temporũ anguſtiæ ferebãt nõ oĩno obſcuræ in principio expoſitũ eſſe puto. Itaq; reuertor ad Aeneã. Ille enim per noctẽ plurima mẽte repetẽs ſtatuit ut primũ illuceſceret locoꝝ naturã diligẽtius explorare:& hoĩes ne an feræ teneãt inueſtigare. Quibus uerſibus qualem oporteat eſſe rei publicæ adminiſtratorem egregie exprimit. Atq; in primis illud homericũ approbat.

Quis enim cui tot mortalium cura cõmiſſa ſit uniuerſam noctem ſomno impendet. Id autem ſumma ſapientia dictum omnes fatebuntur:Eſt enim optimi principis uel præcipuum munus cum loca inculta uideat:ut homines ne an feræ inhabitent ſibi exquirendum proponat. Nã qui uitam ciuilem diligenter intuetur:uaria hominum ingenia:uaria ſtudia uarioſq; mores inueniet. Sunt enim qui recto honeſtoq; ſemper incũbant:ciuili concordiæ faueant:Libertatem ſaluam eſſe cupiant:neminẽ pluſquã leges in re publica ualere uelint. Iniuria oppreſſos ſubleuent. Superbiam ſeditioſorum ciuiũ deiectam cupiant. Maieſtatem publicam pro uiribus augeant. Religionem deniq;:ac iuſtitiã omnibus rebus præferãt. Hi igitur iure hoĩes appellari poſſunt: quoniam humanæ naturæ officia non deſerunt. Contra autem plurimos reperias/quorum petulantiſſima libido nihil ſanctum/nihil pudicum relinquat:plurimos qui ſũma auaritia accẽſi/omnia uenalia habeãt:& aut ueluti uulpeculæ dolis:inſidiiſq; incautos decipiãt:aut uiribus ſuperiores cum ſint opibus quoq; & honoribus eos anteire uelint:quibus ſapientia ac uirtute longe ſint inferiores: huiuſcemodi igitur uitiis deprauati homines quãuis effigiem mẽbraq; humana retineant/tamen quoniam mores ferinos induerunt/nõ amplius homines:ſed immaniſſimæ feræ putandi ſunt. Quapropter in humanis cœtibus longe plura ſunt illa:quæ uitiorum uepretis atq; ſenticetis tanq̃ inculta horrent:quam ea quæ ingenuis artibus præclariſq; uirtutibus exculta niteſcant:progreditur igit᷑ Aeneas ut ſingula diligenter exploret:non temere tamen:ſed Acatem fidiſſimũ comitem ſecum ducit:& armis inſtructus incedit:Nam quis unquam recte rẽ publicam adminiſtrauit:cuius animus aut cura ac diligentia uacuus ſit:aut fortitudine careat. Illis enim quæ agenda ſunt multo antea præuidemus. hac autem nequid ex iis quæ magna ac præclara ꝓuidimus ob mœtũ infectũ relinquatur reſiſtimus:Cum igitur reiecto in aliud tempus contemplationis propoſito ad ciuilem uitam digrediatur Aeneas:Sitq; & in ea multum elaborãdũ/opus eſt ut & duce matre ad illam perueniat. Niſi enim amore earum rerũ quæ agẽdæ ſunt caleſcat animus aduerſus tantos:tamq; uarios labores obtorpeat neceſſe eſt. Fit ergo illi obuiam mater nõ tamen cõfeſſa deã/qualiſq; uideri cælicolis & quanta ſolet:Eam enim ſe tũc oſtendit cũ filium a uoluptate eo cõſilio abducebat/ut ad ſũmũ tenderet:Quo tempore oportebat eũ inflãmari amore diuinarũ rerũ:qui & ipſe diuinus ab omni materia & corpore ꝓcul abſit. Hic aũt earum rerũ amore incendit᷑:quæ corporeæ & magna ex parte materia demerſæ

ſint:Q uapropter non deam confeſſa:ſed humana forma diſſimulata ſeſe filio offert: & in ſylua ut uenatrix illi apparet:Q uem quidem locũ planius uobis exprimam:ſi pauca omnino nec niſi ea quæ neceſſaria ſunt prius de ſylua expoſuero.Omnium rerum quæ ſunt rectum quendam ordinem exiſtere: Triſmegiſtus Homerus ac Plato oſtenderunt:Atq; ut quot ſentirent dilucidius exprimerẽt auream cathenam a naturæ fonte ad infimam uſq; fecem demitti finxerunt:qua ſuis gradibus cuncta connectantur:cuius origo eſſentia dei cum ſit eo ordine proceditur ut ſecundo in loco potentia:tertio ſapientia:atq; quarto uoluntas collocẽt: hæc ſequitur fatum atq; illud anima mundi:deinceps ſunt cæleſtes demones: ſũt ætherei:ſunt aerei:ſunt humectei:ſunt deniq; terreni. Vltima autem omnium hyle(quam nos ſyluam dicimus)in infimo reſidet:Poſſem ſingula non ſine ſummo uſu atq; uoluptate oratione mea proſequi. Sed quoniam diſputatiõi noſtræ neceſſaria non ſunt breuitati conſulam.Q uamobrem cæteris obmiſſis deũ principium ſyluam extremum in cathena ponemus.Nihil igitur deo ſuperius. Nihil ſylua inferius.nihil hoc præſtantius.nihil illa uilius. Media uero inferiora ſuperant:a ſuperioribus uincuntur.Eſt igitur deus & ſylua:hæc autem materia eſt:ex qua omnia corpora ſunt. Vt enim lignarius faber materiam ex qua cuncta faciat ſyluam habet. Continet enim illa rude adhuc lignum: & informe: Sed quo tamen innata ſibi facultate formas omnes recipere ualeat:faber autem in quaſcunq; uult formas illud traducit:eadem ratione ad deum materia eſt.Deus enim formas omnes ab æternitate complexus eſt. Materia uero ſi illius naturam inſpicias formam nullam certam expreſſamq; habet. Verum innata ſibi recipiendi facultate: & ut ita loquar confuſe omnes continere uidetur.Materiam uero quia mater ſit dicitur. Deus autem pater: forma uero proles.Deus enim dat.ſylua recipit. forma naſcitur. Q uapropter recte Triſmegiſtus patrem matremq; æternos:prolem uero mortalem dicit. Mater eſt materia quia ſinum præſtat. Deus gignit: & creat: ac ſua quidem ui. Illa autem ex alterius immixtione concipit.Concipit autem infuſione ſpiritus diuini: quam animam mundi nominat Triſmegiſtus: Q uæ res eum mouet: ut deo officium patris tribuat: quoniam infundit: Syluæ uero matris: quia a deo concipiat: Animam deniq; mundi uim ſeminis habere dicit: quia a deo ipſa inſpiretur in ſyluæ gremium. Prætereo plurima nomina: quibus uarias ſyluæ proprietates exprimit: Illa enim nihil ad hæc quæ agimus: Sæpe tamen totam materiam appellat malignitatem:neq; iniuria.Ipſa enĩ ſola cauſa eſt:ut res in interitum cadant. Nam quod a materia ſeparatum eſt: id nunquam interit: Nunquam enim quod ſibi contrarium ſit capit: ſed illud fugiat ſemper atq; declinat: Q uod uero ſyluæ gremio continetur: iccirco in interitum labitur: quoniam ſylua/cum ad omnes quas qualitates appellant æque ſe habeat euenit: ut ueluti altera Helena intra tecta uocet Menelaum:ac limina pandat. Nam dum formas illis quas hactenus receperat contrarias admittit: facile fit ut externæ irrumpentes domeſticas extinguant. Q uapropter quis illam malignam non dixerit: quæ familiares formas prodat:ignotas admittat:& ueluti ſuſcepti iam in ſuam fidem clientis cauſam deſerens: aduerſariiq; ſuſcipiẽs per ſummam perfidiam præuaricetur: Tardat etiam & perturbat noſtras mẽtes ſyl-

ua : ſiquidem omne ab ea uitium manat. Vitia enim inſcitia ignoratioq; parit : At ignorationem ipſam ex craſſitudine caligineq; corporis prouenire & Plato & plæriq; ex iis qui grauiſſimi habētur philoſophi auctores ſunt. Huiuſcemodi igitur ratione motus diuinus Maro cum rerum humanarum: & quæ corpore nō carent: proptereaq; in uariis erroribus uerſentur: amore inflāmetur is qui in re publica princeps eſſe cupit: uenerem ſub mortali forma inducit & in ipſa ſylua: quoniam cuncta quæ agimus in materia demerſa ſunt illam ponit. Nec temere uenatricis habitu exornat : Eas enim feras de quibus paulo ante diximus ſibi inſectandas proponit: qui ſuis cibus recte conſulturus eſt. Aeneas tamen non nihil diuinitatis in ea etiam ſic diſſimulante cognoſcit. nam & ſi populorum temperatores circa humanas actiones uerſentur: tamen quoniam honeſtum rectumq; tuentur eodem illo amore: quo hæc caduca appetimus / originem noſtram diuinam eſſe ſentimus. cum enim religionem: cum iuſtitiam : cum animi magnitudinem adamamus : uerſantur hæc profecto circa actiones . Sed tamen quis non uideat illa a diuinitate proficiſci ? Eſt tamen oratio ueneris non ut deæ : ſed ut hominis : & tamen neſcio quam diuinitatem redolens : Nam cum Carthaginem proficiſci ſuadeat: argumentationibus ab humana prudentia profectis utitur : Nam & quæ de hiſtoria Didonis eruit : ea omnia ſalutis ſpem afferunt : & cum aliquid futurum prædicit: non ut dea: ſed ut augur ex cygnorum uolatu prædicit . Illud autē ſumma ſapientia excogitauit poeta : ut in orationis fine ſe deam manifeſtaret Venus : Nam cum in uita ciuili quæ recta & honeſta ſunt diu coluerimus ex illorū pulchritudine ad diuina quorum hæc ueluti ſimulacra ſunt erigimur. His igitur rationibus a matre perſuaſus Carthaginem tendit obſitus tamen tenebris : ne illius conatus aliquis impediret . Et profecto ſic ſe res habet . Nam qui magna prudentia præditi ſunt uiri cæteram multitudinem quam adminiſtrandam ſuſcipiunt ita ad rectum honeſtumq; trahunt : ut ſua conſilia ſæpiſſime tegant: quæ q. dem ſi palam facerent/aut æmulorum inuidia : aut ſtultorum inſcitia impediti illa ad exitum minime perducerent : Vt enim prudentes medici ægrotos (quorum libido nihil ſalubre expetit) perſæpe fallunt : Sic optimi principes ſimulando aut diſſimulando ſua conſilia occultant . Nam ut cætera obmittam nonne qui leges tulerunt: quo maior ei auctoritas ineſſet/ſua conſilia alicui deo attribuerunt ? Cuncta enim ex Egerie nymphæ præceptis Numa Pompilius facere ſimulabat: Ius ciuile Sparthanorum ex Apollinis ſententia ſcripſiſſe finxit Licurgus : Quicquid Zautraſtes apud Arimaſpos conſtituit id a bono numine accepiſſe dicebat. Zamolxis autem quæcūq; Scythis tradidit: in Veſtam retulit: Nam q̄ multa q̄ difficilia inter tumultus militares recte adminiſtrauit. Q. Sertorius cum ſe illa a Diana per ceruam accepiſſe dictitaret : Sed nimis multa de re præſertim tā manifeſta : Carthaginem uero e loco ſuperiore cernunt : quoniam ut nudius quoq; tertius diſputatum eſt núquam optimis inſtitutis & legibus temperata erit res pub. niſi qui illi præſunt cuncta quæ aut præcipiunt/aut prohibent ad eorū quæ per rerum magnarum ſpeculationem uiderint regulam ac normam ſapientiſſime dirigant . Cum autem Carthaginenſium operam induſtriamq; circa urbem ædificandam deſcribit/nonne pauciſſimis uerſibus omnia colligit : quæ ab iis q

etiam ſapientiſſime de re pub.ſcripſerunt:non niſi pluribus libris exprimuntur. primum enim ea parant quibus aduerſus hoſtiles impetus tuti ſint: Quibus pfectis ſe contra cæli iniurias priuatis ædificiis ſe defendunt: Hæc enim duo præſtant ut ciuitas eſſe poſſit. Poſt hæc uero ad iura & magiſtratus ſe conuertunt: ut non modo eſſe ſed quod proprium hominis eſt: recte honeſteq; eſſe ualeant: Quoniam autem ad magnificentiam & ad liberalitatem & ad uim propulſandam publicæ opes in primis utiles ſunt: portus optimi/efficiundi ratio habetur: Poſtremo autem ſcænæ ac theatri cura non negligitur: ubi & corpora ad ualitudinem & robur exerceri: & animi publicis priuatiſq; negociis defatigati: honeſtiſſimis ludis relaxari poſſint: Qua autem mente & quo conſilio illos apibus comparauerit; quæſo diligentius animaduertite: Si enim huius inſerti naturam conſideretis nihil illo aut induſtria ac ſolertia acutius: aut aſſiduo labore indefeſſius reperietis. Ducem in primis habent quem ſequantur: cuius imperium nũquam contemnant: labores inter ſe ſumma æquitate diſtribuunt: Summa concordia & opera ſua faciunt & hoſtes arcent. Quicquid quæritur: id omne in cõmune quæritur: Quæ quidem omnia ſi in rem pu. aliquam transferas: platonicam ciuitatẽ conſtitues. Erat autem in media urbe templum Iunoni ſacrum: ut oſtendatur nihil oportere in re pub. antiquius religione eſſe. Et quoniam primæ in uita ciuili præces ſunt/ut imperium non ſolum conſeruetur: ſed etiam augeatur: nõ fuit ab re templum ipſum Iunoni: quæ imperiorum dea habetur: omni cultu conſecrare longior ſim: atq; etiam minutior/q̃ tantæ rei conueniat ſi ſingula quæ in templo depicta erant: quæ a regina adminiſtrabantur: quæ ab opificibus efficiebant᷑: diſtinctius referam: Multa etiam in Ilionei atq; Didonis oratione continentur: plura in congreſſu æneæ: plurima in conuiuio & in cõiunctione hoſpitalitatis depræhendas: quibus uita ſtatuſq; ciuilis exprimitur: Quoniam uero nouerat ſapiẽtiſſimus uates primordia rerum pub. & imperiorum uirtutibus niti: Verũq; eſſe Saluſtianum illud ſi imperia iiſdem artibus retinerentur/quibus acquiruntur: nõ eſſe tot mutationes habituras res humanas: iccirco primum regis reginæq; congreſſum a religione/a liberalitate/& ab omni genere uirtutum proficiſci uult. Sed ita paulatim in deterius labantur/ut quæ pudiciſſima fuerat mulier/& in re pub. adminiſtranda uigilantiſſima: turpi amore uicta in ocium laſciuiamq; labat᷑. Quibus omnibus oſtenditur q̃ facile rebus ſecundis humanæ mentis a labore in libidinem declinent. Quoniam autem uirtutes in uita ſociali potius inchoatæ q̃ abſolutæ ſunt: Hic autem ita de uita ciuili agitur: ut uelit exprimere quod paulo ante dicebam fundamẽta rerum.p. quæ ex paruis creſcunt/habere meliora initia / q̃ exitus: iccirco reginam a principio in omni re temperatam poſuit: paulo uero poſtea amore inſurgente paulatim ex temperantia in continentiam labitur: poſtremo uicta amore incontinens ita redditur: ut demum in ſummam intemperantiam incidat. Mouetur autem a principio Dido/ut æneam amet/non ſolum uirtute quam unam in uita cõtemplationi dedita intuemur: Sed iis quæ humanis cœtibus non ſolum bona uerum etiam ſumma bona habentur: Quis enim in generis nobilitatem: quis formæ dignitatem: atq; excellentiam? quis deniq; multo ornatu inſignem orationem inter ſumma non enumeret: Cum in foro/cum in ſe

natu hæc non ſapientum ſtatera:ſed populari trutina ponderentur?Q uoniam
uero in uita cõmuni ꝑmulti intereſt quibus cõſultoribus utaris.Multi enim aut
malo exemplo moti:aut eorum quos caros habent non rectis ſuaſionibus impul
ſi ad praua mouent̃:non fuit abſonum ut Didonem ſororis hortatu impudicã
factam inducat.Miſere enim amãs mulier plurimũqꝫ iam de eo animi robore re-
mittens:quod intẽperata hactenus apparuerat continẽtem in primis uerbis quæ
ad ſororem facit ſeſe oſtẽdit:Nam q̃uis amore urgeat̃/ægre quidem/ſed tamẽ illi
reſiſtit:Sororis autem oratio ex uita cõmuni uniuerſa ſumit̃:Non enim ex philo
ſophia ſumptis argumẽtationibus:ſed aut uoluptate ꝓpoſita:aut mœtu earũ re-
rum quæ tantopere timendæ non ſunt iniecto:aut ſpe nec firma nec ſolida pro-
poſita in ſuam ſentẽtiam adducere conat̃:ut deniqꝫ ſpem det dubiæ mẽti: ſoluat
qꝫ pudorem.Q ua quidem re accidit:ut uictam in incõtinentiam prolaberet̃:In
ea uero cum uerſaretur:paulatim impudica conſuetudine eo redacta eſt:ut nullo
amplius obſtante pudore furtiuum amorem minime meditetur:ſed impudẽtiſſi
ma effecta turpem libidinem honeſto nomine appellet: In qbus omnibus quid
aliud teneat/quid conat̃ diuinius poeta/niſi ut Didonem grauiſſimum nobis ex
emplar ꝓponat/quãtum detrimẽtum iis qui ſub imperio ſunt ꝓueniat/cum prin
cipum mentes pro induſtria ac labore luxuria atqꝫ ignauia irrepat:Illa enim quæ
paulo ante externos atqꝫ peregrinos non niſi breuiter ac demiſſo uultu alloqueba
tur:Cuius religio ſumma in deos/liberalitas in hoſpites/cõſilium in urbis exædi-
ficatione/iuſtitia in ſuos ad cælum ferebat̃:quæ in publico niſi aut diuinæ aut pu
blicæ rei cauſa cõſpici nefariũ facinus putabat.Cuius aĩus pudore munitus ab oĩ
ꝑturbatione liber ꝑſeuerabat:nũc eo furore agitat̃ ut tota urbe amẽs uaget̃:aut ſi
domi ſine amato ſe cõtineat ueluti ſi ſola ſit/atqꝫ ab oĩbus deſerta ſummo mœro-
re tabeſcat.Publica aũt opa ita negligat/ut quæ hactenus ſua cura:ſuiſqꝫ ſũptibus:
quæ ſuoꝝ ciuium labore ac ſtudio ſumma cum celeritate erigebant̃:nũc imperfe
cta interruptaqꝫ pendeãt:Aeneas aũt cuius cõſilium italiam ſibi propoſuerat/ue-
rum difficultate rerum defatigatus Carthaginem nõ ut illic ſedes poneret:ſed ut
claſſem reficeret digreſſus fuerat illecebris Didonis illectus ꝓpoſitum ꝓficiſcendi
abiicit:Nec deeſt Iuno.Q uæ ne res romanæ oriantur/Aeneæ Didoniſqꝫ coniugi
um Carthagine faciẽdum curet. Verum cum id ſine ueneris opera ꝑfici non poſ-
ſet:Venus aũt filium non Carthagine uerſari:ſed in Italiam enauigare cupet:hãc
deam dolis aggredit̃ Iuno:ut quæ Carthaginenſium cauſa faceret: ea oĩa Aeneæ
beneficio fieri uiderent̃.Q uæ cum dicit Maro diuina pene ſapientia uitam ſoci
alem depingit:in qua cum ita quidam excelſo animo uerſent̃:ut humana cõtem
nentes ex hoc primo uirtutum genere paulo poſt in eas uenturi ſint:quas purga-
torias appellãt:atqꝫ inde ad illas tandem quæ ſunt animi purgati ꝓuenire conten
dant:tñ illecebris rerum terrenarũ ita molliunt̃:ut cæleſtium quas ſibi ſolas ꝓpo
ſuerant/pene obliuiſcant̃.Libido enim imperãdi Aeneam Didoni coniũgere: id
aũt eſt uirũ excellẽtẽ regno præficere cupit:Sed rem ꝑficere non ualet niſi aſſenti-
atur eius amor:Amor autem aĩaduertit huiuſcemodi coniũctione nõ Aeneæ/ſed
Didoni cõſuli/nõ enim animis hoĩum ad maiora natis:ſed ipſi impio conducit:
præſtat enim nobis ad ueram ſapientiam ꝓficiſci/quam in actionibus uerſari:ſed

rerum adminiſtratio a ſapientibus ſi deſeratur actum ſit de rebus humanis opor tet: Itaq; quãuis falſa eſſe cognoſcat: quæ libido regnandi perſuadet tamen aſſentitur: ſiue iam illa irretitus ſit: ſiue eorum quibus conſulendum eſt miſericordia motus: Celebratur autem huiuſcemodi matrimonium in uenatione: de qua quid ſentirem paulo ante ſatis ut opinor uobis dilucide explicaui: Quod autẽ in ſpelunca loco ſubterraneo conuenerint: quidnam aliud indicare crediderim/ niſi eos qui honores/qui opes/qui imperia quærunt intra corporeas caducaſq; res animum incluſum gerere: Cui cõnubio præter tellurem & Iunonem: præter q; nemorum habitatrices nymphas uides numen nullum affuiſſe: Quæ omnia iis quæ de ſpelunca dicebã apte quadrare uidentur: Irretitus igitur Didonis amore Aeneas abeundi propoſitum abiicit: & hiemẽ quam longa eſt in ſummo luxu conterere non pudet. Hoc uero quid ſibi aliud uult niſi egregios quoq; uiros interdum a recto curſu ambitione aduerti: & honorum imperiiq; uoluptate delinitos hiemis aſperitatem & enauigandi in italiam difficultatem exhorreſcere. Quapropter niſi diuinitus ſubuentum ſit excellentiſſimæ atq; immortales hominum uirtutes tam pernitioſa peſte pereunt: Id ingenii atq; beneficii in Circe fuiſſe ferunt: ut Vlyxis ſocios in uaria monſtra transformaret: Illam tamen ita in ſuam poteſtatem traduxiſſe Vlyxem audimus: ut forma priſtina ſociis ſit reſtituta. Nec ego id admiratus fuerim. Excelſo enim animo qui ſunt corporeas libidines facile contẽnunt: Quin & eos qui illis dediti ſunt recte monendo a tanta ſeruitute in libertatem uendicant. At Iunonem ſuperare rariſſimi mortales potuerunt: Nam qui imperandi cupiditate non tangitur: cum omnem iam humanitatem ſuperaſſe & ad diuinitatem proxime acceſſiſſe crediderim: Quapropter etiã quos in ſumma admiratione habemus: eos ita frangi huiuſcemodi cupiditate uidemus: ut relicta uera uirtute inſignia uirtutis ueluti umbram ſectentur: Facile enim eſt Sardanapalli aut Heliogabali molliſſimas delitias ac luxum cõtẽnere: Atq; adeo odiſſe: Cum uero nobis aut Alexandrum macedonem: aut Iuliũ cæſarem proponimus eorum res geſtas: in quibus utrunq; a uero rectoq; diſcedere ſæpe uidemus: ea gloriæ cupiditate admiramur: ut illud ex Euryde impium omnino & dignum eo rege a quo profertur interdum approbare non dubitemus: putemuſq; homini conducere ſi regnandi cauſa ius uiolet: Quæ quidẽ res una mouit poetas/ut Herculem quem ſapientẽ ferunt: & rebus a ſe præclariſſime geſtis cælum affectaſſe uolunt prius omnia monſtra domaſſe/ quã Iunonis ſæuitiam ſuperaſſe fingerent. Illa enim non mater ſed iniuſtiſſima nouerca magnorũ uirorum recte dicitur. Non enim mortalium (ut plæriq; credunt) ſed cæleſtiũ rerum cupiditas eas uirtutes parit quibus ad ſummum bonum peruenire licet: Quod quidẽ niſi placata prius Iunone id autem intelligimus niſi ſedata ambitione aſſequi nõ potuit Hercules: Quis igitur hoc Aenæ non condonauerit: ac potius quis illius nõ cõmiſereat: ſi nondũ in italia exiſtens: iis enim eſt ſũmarũ uirtutũ habitus. ſed in ipſo curriculo ut illhuc ꝓficiſcat adhuc cõſtitutus ita Iunonis dolis capiat: ut matrimoniũ cũ Didone initũ ſedibus ſibi a fatis cõceſſis ꝓponat: & cõſilio abeũdi abiecto arces Carthagis fũdare: ac tecta nouare iſtituat: purpurãq; & enſem lapillis exornatum: quæ oĩa imperii iſignia ſunt geſtare gaudeat:

Non eſt o LAVRENTI non inquã eſt humanæ imbecillitatis. ſed maioris cuiuſdam facultatis: qua tamen conditio noſtra nonnunquam corroboratur ad tam arduum: tamq; excelſum rerum culmen euadere poſſe. Quæ cum dicerentur a BAPTISTA: & ſimul ſuo ordine de reliquis diſputaturus uideretur Mariottus hoſpes noſter ſuauiſſimus tum ex diei ſpatio in iis quæ hactenus dicta eſſent cõſumpto: tum ex multitudine eorum quæ adhuc dicenda reſtabant: quicquid reliquum lucis eſſet in ea diſputatione abſumptum iri colligens non permittam inquit ſuauiſſimi uiri: ut contra cõmodum ualitudinemq; noſtram: quibus rebus quãdiu apud me eritis: mihi omni diligentia conſulendum propoſui hodierna diſputatio longius producatur: At qui ego itidem inquit LAVRENTIVS hoc idem cenſebam: ſed ne tanti uiri orationẽ moleſtius interpellarem/pudore impediebar præſertim cũ te o Mariotte tuas partes ſuo tẽpore acturũ nõ dubitarẽ. Agã equidẽ inquit Mariottus: & ſimul ſua ſolita feſtiuitate BAPTISTAM manu apprehendens/nos ad cellulas ubi menſæ paratæ erant reduxit.

CHRISTOPHORI LANDINI FLORENTINI CAMALDVLENSIVM DISPVTATIONVM AD ILLVSTREM FEDERICVM VRBINATVM PRINCIPEM LIBER QVARTVS IN.P. VIRGILII MARONIS ALLEGORIAS INCIPIT FELICITER.

PEruenerat iam ſuperior liber Inclyte ac Inuictiſſime Federice in quorundam hominum manus: qui cum docti ſint: doctiſſimi quoq; & haberi & dici uolunt: Qui quidem quãuis de Maronis Aeneide antehac longe aliter & ſenſiſſent/& prædicaſſent: cõuicti tamen ut puto iis argumentationibus: quæ a nobis in prohœmio illius libri expoſitæ fuerant: multa in eo libro per allegoriam conſcripta eſſe negare non audent: Sed ea huiuſcemodi eſſe contendunt: ut non ad ethicen ut nos longa oratione diſputauimus: ſed ad phyſicẽ referenda ſint: proferuntq; ad id quod defendere cupiunt probandum ſcriptores qui paulo ante noſtram ætatem fuerũt minime illitteratos: qui nõnullos inde locos & acute & docte interpretati naturam rerum illis exponi contendant. Aduerſus quos nos ita reſpondendum cenſemus/ut multa in eam quã dicunt ſententiam/& commode & uere transferri poſſe non negemus. Nam & in ſuperioris quoq; diei ſermone nos dixiſſe memini Virgilium/quia apud priſcos theologos plura deorum genera inueniſſet: conſulto ita ſcripſiſſe & perſæpe quædam ita narraſſe ut eadem illa & ad uitam moreſq;: & ad uim naturæ: & ad aurium uoluptatem referantur. Verum cum conſilium mẽtemq; ſcriptoris/qua res tota ſuſcepta eſt noſſe uolumus: id cenſeo ſemper proponendum cuius cauſa reliqua omnia ſuſcepta ſunt: ipſum autem propter ſe non autẽ propter aliud ſcriptum eſt. Nam ſi Platonicis: ſi Ariſtotelicis quicquam credimus: nulla profecto res eſt: quæ ab aliis rebus dilucidius diſcerni / diſtinguiq; poſſit: quam ipſo fine: quem ſibi ea ratione ſcriptor proponit: ut ad illum tanquam ad ſuum ſignum ſagittarius omnia miſſilia dirigit: ita ipſe qcquid narrat: qcqd commi-

niſcitur referat. Hoc cum ita ſit quis non uideat ea quæ ille & ad uitam degendam: & ad ſummum bonum acquirendum ſpectantia ſcripſit nõ iccirco ſcripſiſſe: quo naturæ uim exprimeret. Sed contra cum iugi: perpetuaq; oratione ea proſequatur in quibus & uitia damnet: & uirtutis pulchritudinem extollat. & ad ueri inueſtigationem perducat/ nonnulla adiunxiſſe & ornandi & delectandi cauſa quæ ſint ab ipſa phyſice repetita: Quæ omnia cum non propter ſe: ſed eorũ quæ dixi cauſa conſcripſerit: quis non uidet id ſuſcepti operis primum eſſe ſeu malis ultimum dicere: quod nos heſterno ſermone perpetuo quodam filo ita intexuimus: ut nihil in eo interruptum quæri poſſis. Nam ad id quod a principio præpoſitum eſt omnia deducuntur & ſequentia iis quæ anteceſſerunt/uehementer cohærent: Quapropter quæ ab iis quorum auctoritate nituntur/ad phyſicen relata ſunt minime damno. Nam quãuis ea neq; multa ſint: neq; inter ſe ita aliud ex alio pendat: ut non potius membra quædam diuulſa: quam integrũ corpus uideantur: tamen non incommode traducuntur: neq; ſententiæ noſtræ repugnant: Sed fac repugnare an plus apud me recta ratio quã illorum auctoritas ualebit: præſertim cum ſi auctoritate certandum ſit eos proferre poſſimus/quorum ſplendore iſti ueluti ſolis luce noctuæ hebetentur: Nam ut omittã eos quos diligentiſſimus omnium grammaticorum Seruius ſingulos libros in ſingulos huius poetæ locos commemorat: ut taceam quæ a Macrobio excellenti inter platonicos philoſopho: ut nihil dicam de iis quæ & a diuo Hieronymo & a diuo Auguſtino in hanc ſententiam apud Maronem interpretantur: nonne e noſtris Danthem uirum omni doctrina excultum grauiſſimum auctorem habemus: qui eius itineris quo mundum omnem ab imis tartaris ad ſupræmum uſq; cælum peragrat: in eo ſibi illum ducem fingit/in quo ſummum hominis bonũ perquirens/miro quodam ingenio unicam Aeneida imitandam proponit: ut cũ pauca omnino inde excerpere uideatur: nunquam tamen ſi diligentius inſpiciemus ab ea diſcedat: Nam nonne ſtatim a principio ea quæ de medio ætatis tempore: quæ de ſylua: quæ de tribus feris: quæ de montis ſublimi iam ſolis radiis illuſtrato conſcripſit: hinc omnia ſunt. Mitto cætera: quæ ita abdita in Danthis poemate ſunt: ut non niſi a paucis iiſdemq; doctiſſimis depræhendi poſſint. præponit igitur ſibi ducem Maronem in ea re quæ ad ſummum bonum. non autem ad phyſicẽ ſpectet: ſed uideo me nimis curioſum in eo fuiſſe: quod paruo omnino negocio confutari poterat. Quapropter ego inſtitutum repetam. Tu autem inclyte atq; inuictiſſime Federice ut cætera ſuperiora ſic & iſta quæ in ultima quarta diei diſputatione continentur/diligentiſſime leges. Multa enim illic inuenies propter quæ te eum eſſe: qui & nunc es & ſemper fuiſti ſummopere lætabere: cognoſceſq; ex deo conſilium tuum fuiſſe: quos a primis annis ſapientiæ amore flagrans ita te bonarum artium ſtudiis addicaſti: ut quanto in dies tua ætas grauior fit: tanto ardentius illis incumbas: nam quod reliqui principes apprime regium ducunt: ut aut multo ocio uaniſq; ludis marceſcãt: aut aucupiis uenationibuſq; oẽ tempus terant: tu ne libero quidẽ homine niſi relaxandi interdũ aĩ cauſa dignũ eſſe duxiſti: ſed oportere eum qui aliis imperaturus ſit animũ omni doctrina excultũ reddere: quo nõ ſibi ſolũ: ſed & iis qui ſuæ fidei cõ

miſſi ſunt: & dum recte agit exemplo: & dum ſapienter monet præcepto quãplurimum prodeſſe poſſit. Qui regis munus eſſe ducat non alieno labore ueluti fucus inter apes ali: ſed pro aliorum ſalute laborare. Qui innoxios ab iniuriis prohibere/ſceleſtorumq; petulantiam comprimere: oïbus ſe æquum præbere curet: Hæc autem ſola philoſophia nobis præſtat. A philoſophia enim habemus: ut pie uiuamus: ut pietatem oẽm abhominemur: & ab omni ſcelere abſtineamus: Quapropter uere illud uſurpabat Ariſtoteles ſe id a philoſophia aſſecutum eſſe/ut ea bene uolens/& cum uoluptate faceret: quæ mali uiri legũ mœtu facere coguntur: bonis enim (ut plato ait) lex deus eſt: malis autem libido. huiuſcemodi igitur ſtudia te ita excultum/ita omni ex parte expolitum reddiderunt/ut cum a multis quod crimen fortunæ eſt imperiis finibus ſupereris: iis tamen uirtutibus: ſine quibus nemo unquam recte imperauit/omnes excedas. Sed cætera omnes quibus ex mortali humũculo te immortalem ducem reddidiſti ad præſens omitto. Præcipuam autem in muſarum ac philoſophiæ cultores benignitatẽ tacitus præterire nullo modo poſſum: cum animaduertam te ea in re iure omnibus præferri poſſe. Scimus in tãta admiratione apud antiquos fuiſſe Ptolomæũ philadelphum ut præclariſſimorum ſcriptorum laudibus etiam poſt tot ſæcula florentiſſima fama celebretur. Et profecto ſingularis fuit in eo rege iuſtitia mirabiliſq; clementia. In re autem militari: nec uirtus illi/nec fortuna unquam defuit: Sed nihil in ſuis omnibus actionibus magis extollitur: quã quod regnum ſuum liberaliſſimũ oïbus litteratis hoſpitiũ eſſe uoluerit. Tantũ autem iis qui aliquid ſcripſiſſent debere putauit: ut Demetrio phalereo nõ ſolum philoſopho grauiſſimo: ſed oratori copioſiſſimo negocium dederit: ut ſibi ad quinq; ſaltem milia librorum in ſuam bibliothecam congerenda curaret. Qua quidem in re quos ſumptus fecerit: tunc optime coniectari poterimus: cum uiderimus quantũ in ſola moſayca lege elaborauerit: ut illam interpretãdam ac in græcam linguam conuertendam ab hebræis interpretaretur. Primo enim oẽs iudæos qui ſuperioribus bellis capti in ſuo regno ſeruirent/diligenter inueſtigandos: atq; ſingulos uicenis drachmis redimendos/& in patriam incolumes dimittẽdos mandauit: quorum numerus adeo ingens fuit: ut ſoluta ſint a rege ſexcenta talenta ſupra ſexaginta milia. Deinde legatos ad Eleazarum iudæorum pontificem uiros ſũmæ auctoritatis miſit Ariſteas: de quo paulo ante dixi & Andreã præfectum ſuũ: Miſit præterea menſam auream/crateresq; ac phialas donaria in hieroſolymitano templo ponenda. Materia uero horum uaſorum fuit auri quinquaginta: argenti uero ſeptuaginta talenta: gemmarum autem atq; lapillorum/quibus uaſa ornata diſtinctaq; ſunt/ad quinq; milia adhibuit/qui omnes mira eſſent magnitudine. Quæ liberalitas adeo accepta grataq; Eleazaro fuit: ut duos ac ſeptuaginta ſtatim ad regem miſerit: non plæbeos illos quidem/ſed ex principibus doctiſſimis ita electos/ut ex ſingulis tribus ſenos ſumeret: qui legem dei in græcam linguam Ptolomæo conuerterent. Quorſum igitur hæc? Nempe ut intelligant qui diligentius rem conſiderauerint Magnificentiam tuam erga doctrinas noſtra tempeſtate non minorem eſſe / quam olim Ptolomæi fuerit: Hoc enim ſolis luce clarius apparebit: Si Imperium Imperio: Si Sumptus Sumptibus conferantur.

Ille enim non ſolum uniuerſæ ægypti opulentiſſimum regnum poſſidebat/unde auri argentiq; incredibilis uis proueniret:ſed ſyriæ quoq; ac pheniciæ maximam partem uectigalem habebat. Tuos autem fines nemo ignorat. Adde quod quo tempore Ptolomeus regnauit/plurimos Aſia atq; Europa principes habuit. qui poetas: qui philoſophos/qui oratores/qui hiſtoricos honore opibuſq; hone ſtarent:ut & ſi ſuo ingenito ſtudio illa faceret magna tamen ex parte emulatione quadam excitari uideretur:ne quos opibus uincebat:ab iiſdem huiuſcemodi gloriæ genere ſuperaretur. Tua uero benignitas in ea tempora incidit/ut niſi ardentiſſima ſit:facile cæterorum principum auaritia extinguatur: Quapropter nulla omnino eorum munerum quæ in muſas confers/gratia noſtro ſæculo eſt habenda:in quo neminem reperias ex iis qui nunc imperãt:cuius exemplo excitari poſſis. Sed quicqd es:es autem res omnino præclariſſima/id omne tuo ingenio:tuaq; innata humanitate es. Nam ab aliorum moribus procul diſcedens/unicuiq; te exemplar offers:quem & ad ſummam liberalitatem cæteraſq; omnes rectas actiones/& ad ueri inueſtigationem reliqui ſequantur. Ita enim uirtutem adamas: ut illam non gloria ductus/ſed eius amore allectus amplectaris. Euenit tamẽ ut quẽ admodum umbra corpus ſemper ſequitur:etiam ſi id corpus non quærat:ſic tua pie iuſte/clementerq;/ac fortiter facta non adumbrata quædam & inanis: ſed ſolida expreſſaq; gloria ſequatur: Sed res poſtulat:ut iam ad noſtrum heroa reuertamur:in cuius actionibus tu mores tuos ac uitæ inſtitutum facile recognoſces. Cõ ueneramus igitur eodem in loco bene mane quarta huius diſputationis die. Atq; cum miro deſiderio Baptiſtæ ſermonem expetere uultu geſtuq; ſignificarem9 ille:ut quæ explicaturus eſſet iis quæ iam dicta fuerant commodius annecteret: huiuſmodi diſputationi ſuæ principium adhibuit. Vidimus hactenus doctiſſimi uiri qua prudentia ac animi magnitudine omnibus iis ſordibus: quæ a corpore ꝓ ueniunt ſe explicauerit æneas: Nam ne troiæ periret: & corporeis uoluptatibus penitus obrueretur:non dubitauit exul in altum ferri ꝗuis incertus quo fata ferrẽt: poſt hæc thracenſes rapinas ut eas primum cognouit mira celeritate effugit. Atq; mox in rebus dubiis a ſapientia conſilium cœpit: deceptuſq; Anchiſe interpretatione. Nam quæ a corpore ſunt facile corporea ſequuntur: uitam ciuilem in Creta ſibi propoſuit. Sed nec piguit errore cognito uela uentis iam tertio dare. Delatuſq; in ſtrophadas aduerſus harpyarum auaritiam inuictus pugnauit. Nec per medios hoſtes ad Helenum enauigare formidauit: Prætereo qua prudentia qua animi præſtantia iam ab heleno doctior redditus immanitatem cyclopũ declinauerit: qua induſtria ac celeritate ſcyllæ charibdiſq; monſtra euitauerit: quo ſtudio atq; mentis ardore defuncto iam in ſicilia parente nauigationem in Italiam ſuſceperit. Verum cum Iunonis dolis: æoliq; ac uentorum uiribus par eſſe non poſſet: ceſſit ille quidem & conſilio ad ueri inueſtigationem in aliud tem pus reiecto in aphricam eo animo diuertit: ut quam primum per maris id eſt appetitus tempeſtatem liceret: in Italiam tenderet. Verum in ditione aduerſiſſimæ deæ conſtitutus: & amore Didonis delinitus/Vide quid poſſit ambitio: quantũ q; ad mentes maximorum etiam uirorum euertendas ualeat/regnandi inquam cupiditate delinitus:is qui reliquos iam perturbationes ac uitia ſuperauerant di-

uiniſſimum conſilium in Italiam enauigandi omiſit: totumq; ſe in eo dederat: ut regnum carthaginenſium cōſtabiliret: perſeueraſſetq; in errore niſi accæpiſſet a Mercurio non placere Ioui ut pulchram urbem uxorius extruat. Regni autem & rerum ſuarum obliuiſcatur: Præcipitur enim homini a ſummo deo ut ad ſuam originem reuerti uelit: Quæ præcepta nobis doctrina quam litteratiſſimorum uirorum uel ſermonibus uel libris accipimus: facile tradit. Recte igitur arguitur æneas/quod uxoris urbis: ea enim eſt uita in actione poſita adminiſtratione nem ſuſceperit. Sui autem regni & totius contemplationis qua ſola mentes humanæ regnant ſit oblitus: Maximeq; hoc urgetur/ut ſi tantarum rerum gloria ipſum non mouet: Aſcanio ſaltem hæredi ſuccesſoriq; ſuo conſulat: cui regnum Italiæ: ac romana tellus debetur: quo in loco quidnam aliud Aſcanium intelligemus niſi futuram æternamq; uitam: quæ huic breui & momentaneæ ſuccedit. Nam ſi dum intra hæc corpuſcula uerſantur animi noſtri tantis rerum terrenarū illecebris demulcentur: ut cæleſtium contemplationem deſerant/meminerint ſi in futuram uitam uitiorum labe inquinati & nulla doctrina exculti migrauerint fore ut nulla unquam ueritatis luce illuſtrentur: Quapropter regnabit Aſcanius: nulluſq; ſuo imperio finis erit niſi eo a patre defraudetur: futura enim uita ab hac quam uiuimus ea ratione: quam oſtendi iure gigni dicitur: ab eademq; ſi ſordida & uitiis tenebriſq; inuoluta ſit: tanto bono defraudatur.

Sin contra manebit fœlix atq; æterna: Nam
Hic domus æneæ totis dominabitur oris.
Et nati natorum & qui naſcentur ab illo:

Quæ quidem mandata cum accæpiſſet æneas: quid mirum ſi uehementer commotus ſit: Erat enim in eo animus qui excelſa ſemper ſuſpiceret. Itaq; ſe tandem excitás cupit q̄primum abire: & terras quamuis dulces relinquere. Aſſuetus enim poteſtatibus atq; imperio uir & dulcedine captus non ſine difficultate diſcedit. Sed cum uerum bonum ab eo quod falſa opinione bonum putat̄ diſcernere potuerit: illud tamen anteponit: Cum uero poſt diuturnam conſultationem inſalutata inſciaq; Didone diſcedere decernat. Nouerat enim nō eſſe paſſuram illum diſcedere ſi ſciſſet/egregie admonet cum ab huiuſcemodi rebus animum abducere uolumus non eſſe molliores animi partes conſulendas: ſed clam illis uela in Italiam facienda: Talia enim hæc ſunt: ut quanto blandius ea appellemus: quátoq; familiarius ſalutemus/tanto maiori contumacia aduerſentur. Sentit tamen dolos regina: & iniquo animo fert uita ciuilis a uiro excellenti deſeri: præſertim ſi non ſit alius ſapiens/qui loco illius ſuccedat. hinc illæ quærelæ nullā ſibi ex ænea ſobolem ſupereſſe. Quamobrem ratio inferior quam mulierem appellari diximus huiuſcemodi argumentationibus uirum egregium in uita ciuili retinere: & a ſpeculandi propoſito auertere nititur: Primum enim ita urget ut quærat quo modo eam deſerere ſubſtineat: a qua tam ardenter ametur. Amat enim uehementer uirum excellentem uita ciuilis. Illius enim conſiliis imperia non modo parantur/& parta conſeruantur: uerum etiam augentur. Sed nec illud retinet non ſeruare illum fidem quam dederat. Suauitate enim imperandi iam totum ſe adminiſtrationi dederat æneas: Quin & ſe morituram ſi deſeratur edocet: Nec mul-

to aliter euenire ſolet: Nam deſtituta a uirtute agendi facultas pereat neceſſe eſt: Deterret ex difficultate hiemalis nauigationis. Quare ſignificantur labores maximi: quos ſi in Italiam uenire uolumus ſubituri ſumus. poſtremo in hoc uehementer inſiſtit/ſi reuerteretur ad Troiam & ad uitam uoluptuoſam: non tamen illi eſſe concedendum: ut honores relinqueret: multo autem minus cum loca ſibi incognita petat: nondum enim nouerat ſpeculandi uitam. Demum ad cõmiſerationem conuerſa lachrimas effundit. connubium inceptum ad memoriam reducit. Quicquid ſuaue olim a ſe accæpiſſet exprobat: & ne domum labentem deſerat obteſtatur. Poſſunt enim uehementer commoueri mitiora ingenia: cum parentes/cum liberi cæteriq; ſanguine coniuncti/cum amici/cum patria ne deſerat rogant: ne inceptam ſocietatem relinquat præſertim cum uerẽdum ſit: ne imperium a bonis uiris deſtitutum/aut Pigmaleonis auaritia: aut Iarbe tyrãnide inuadat᷑. Quod tunc magis ueneremur cum alius ſapiẽs qui ſibi ſuccedat nõ relinquat᷑: Quæ quidem omnia cum rerum agẽdarum ratio animis noſtris obiiciat: non poſſumus non uehemẽter cõmoueri: Succurrit enim platonicum illud quo quãtum generi humano debeamus/grauiſſime admonet: ut humanitatẽ exuere uideamur/ſi humanã ſocietatẽ deſeramus: uerũ cum aĩaduertat magnus uir mentem ſolã eſſe: qua hoĩes ſumus: eãq; nõ agendo ſed cognoſcẽdo perfici: idq; Iouis præceptũ eſſe imotus manet: & obnixus curas ſub corde premit. habet aũt quo ꝓpoſitũ optime tueri poſſit. Non enim inficiat᷑ bene ꝓmeritã eſſe reginam. Quis enim nõ uideat magna humanæ imbecillitati adiumẽta ab hoc uitæ genere ꝓuenire: Quin & pollicet᷑ ſe illius recordaturũ dum ſpiritus hos reget artus: Nam eũ deniq; abſolutiſſimũ appellabimus: qui ita in ſpeculatione dum uiuit uerſet᷑: ut uiciſſim cum res poſtulat agat. Ergo nõ fugit a uita agẽdi: ſed inde recedit: qa cũ ea nõ cõtraxerat matrimoniũ. Non enim nati ſumus ut circa mortalia uerſemur: illiſq; coniugamur. Sed neceſſitatis cauſa eſt illis inſiſtẽdum: ut tantũ opere impẽdamus: quantũ ad ſocietatẽ conſeruandam ſat ſit: quapropter ſi Dido carthagine delectat᷑: hoc autem eſt ſi in actione inferior ratio libenter uerſat᷑ liceat: & ſuperiori Italia delectari poſſem multa eiuſdem orationis ad eãdem ſententiam trãſferre. Sed ſit aliquid ex mera hiſtoria dictum: Reliqua uero quæ ad plurimos uerſus dicuntur: eam uim habẽt/ut libidinoſum & corruptum amorem deteſtent᷑: atq; tantæ fœminæ grauiſſimo exemplo nos admoneãt: ut tam turpem/tam pernitioſam peſtẽ fugiamus: cõmode aũt cuncta quæ a Pauſania in platonis ſympoſio de turpi amore dicta ſunt: ad hũc locum transferemus: ex quibus pauca quæ a nobis cum de Paride uerba fecimus dicta ſunt: memoria ſi repetetis intelligetis uerißimum eſſe Propertianum illud: Durius in terris nihil eſt quod uiuat amãte. Q᷑ autem magno pectore curas perſenſerit æneas: & tamen mens immota manſerit/oſtendit uirum qui deorum præceptis parere decreuerit: iam ab incontinentia in quam Didonis illecebris prolapſus fuerat/ad continentiam rediſſe: & q̃uis amore urgeretur: tamen honeſtum uoluptati præpoſuiſſe. Didonis uero interitus nobis perſpicue oſtendit perire neceſſe eſſe eas res publicas quæ a ſapientibus deſerant᷑. Non tamen aberrabimus ſi amantium atq; amentium furorem extremamq; deſperationem huiuſcemodi cæde oſtendi putemus. Aeneas igitur deorum admo-

nitu in Italiam enauigat. Verum inſurgente uentoꝝ ui palinurus nauis guberna tor negat ea tẽpeſtate Italiam peti poſſe.aſſentitur æneas: ut in Siciliam in qua in ſula extinctus parens nondum debitis exequiis ornatus iacebat/deflectat. Quo in loco quid ſibi palinurus uelit ſine negocio ex iis quæ de illo paulo ſupra expſſi cognoſcere poteris: cum enim huiuſcemodi appetitus facile pturbationibꝰ ob ruat: non modo a recto curſu auertit: ſed æneã (hæc aũt excellẽtis uiri mens eſt) perſæpe in ſuam ſentẽtiam trahit: ut ad patrẽ. hanc autem imbecillitatem quam a corpore cõtrahit aius iam eſſe diximus: licet intelligere ad patrem inq̃/q̃uis iam de functum redeat. ſi uero ad memoriam ea reuocaueris quæ de ſicilia iam diximus non ab re eſt ipſis troianis: ut in eam inſulam redeãt: unde breuiſſima ſit in Italiã nauigatio. Poeta tamen cuius cõſilium eſt nõ ſolũ ut grauiſſimas res ꝓferat: ſed il las uaria iocũditate ita aſpergat: ut tedium triſtitiãq; ꝓfundarum rerum comites penitus amoueat/uaria ludoꝝ genera interponit. Hæc igit ita adminiſtrabantur ab ænea ut paulo poſt oĩbus abſolutis in Italiam eſſet ſoluturus. Iuno uero cuiꝰ in troianos odium/nec ulla calamitas/nec tpis diuturnitas explere poterat: q̃a quo illos Italiæ ꝓpinquiores cerneret: eo magis accenderet oblatam occaſionem non prætermittit: Cum enim ſeorſum a uiris imbecille mulierum genus deſiderio tã dem quieſcẽdi mœſtius cõſpicaret per irim illis ut naues incẽdãt pſuadet: Quæ q̃dem ſic accipite: rerum terrenarum cupiditas nõ uiros/nam pars ſupior rationis non facile his rebus frangit: ſed ipſam inferiorem rõnem a ſupiori diiunctam p ſuadet: ut rerum magnarum ꝓpoſito reiecto tedium longioris nauigationis refu giat: & ubi eſt conſideat: Mulieres igit quibus inglorium ocium longe carius ſit q̃ honeſtus labor primo ambiguæ miſerum inter amorem præſentis terræ fatiſq; uocãtia regna malignis mare oculis aſpiciũt. Nam cum ratio inferior quæ a ſupe riori pſuaſa illam ad quæq; ægregia ſequit nũc ea abſente paulatim ſenſuum ille cebris eneruat: donec tãdem uicta ſe illoꝝ poteſtati pmittat. Naues igit mulieres incendio aſſumere adoriunt. Hoc cum dicit poeta uolũtatẽ quæ ad res magnas ferebatur incendio cupiditatum perire oſtẽdit: periſſet aũt totã claſſis niſi Eume lus piculum ſtatim ad æneam retuliſſet: Erat enim Eumelus uir ad mulierum cu ſtodiam relictus: Nam huic parti inferiori mẽtis acerrimus q̃dam cõſciẽtiæ remor ſus/cui bona rectaq; curæ ſemp ſunt ſemp adeſt: Hæc græce ſynderesis dicitur uis ſ. nobis ingenita qua animus & ad honeſta erigitur: & a turpibus refugit. Hoc au tem nomen ipſum uiri aperte demonſtrat: enim boni cura faci le interptabitur. Hic igit ꝓlapſa iam in facinus muliere rem ad uirũ refert: Quo nuncio percepto primus Aſcanius ad naues eripiendas aduolat: Aſcanius autem celer robuſtuſq; & magno animo præditus Aeneæ filius eſt: quem iure interpre tari licet uigorem quendam ex ipſa mente natum: Hic autem nullo terrore pro hibetur quin contra pericula primus feratur: Sequuntur reliqui: ſed in primis æneas: At mulieres uiris cognitis incœpti pœnitet: A uiro enim ſeiuncta muli er aduerſus appetitum minime repugnat: Quod ſi rurſus uiro coniungatur: iam robuſtior facta/& ueluti e tenebris erepta tum demum creata iam cernit/& a Iunone deluſam eſſe dolet pudetq;: Non tamen incendium facile tollit: Nam captus a Iunone appetitus in eo perſeuerat ut uoluntatem: quæ nobis ad ſum

mum bonum euehit/omnino perdat: fitq; miſera in homine diſtractio: cũ alio ratio durat: alio appetitus rapiat: Quo in loco cum mens noſtra ſe tanto certamini imparem cognoſcat: nititur illa quidem ſuis uiribus/ſed ſimul etiam diuinum auxilium implorat id autem impetrare meretur. Nam qui ita deũ præcatur/ut interim ipſe quoad ualeat ſibi non deſit: is adeo minime deſerit. Nam quod a Saluſtio ſcribitur nec præcibus nec ſuppliciis mulieribus auxilia deorum parari: recte dictum eſt. Non enim inerti ac deſidi/ & qui in ſummam rerum deſperationem prolapſus nihil contra pericula parat auxiliatur deus. At qui magno aduerſus difficultates animo inſurgit: qui nihil inauſum: nihil intentatum relinquit: qui nec periculis terretur: nec laboribus torpeſcit: is profecto ſe dignum facit: cuius & dii & homines commiſereantur. Quapropter ſapienter Aeneas cum nec uires heroum: nec aquarum uis infuſa prodeſſet: ad præces conuertitur: auxilioq; impetrato: cum iam quatuor naues aſſumptæ eſſent: reliquæ ab incendio ſeruantur: Cum autem naues ad totam turbam tranſuehendam deeſſent: erat ſenis nautæ conſilium ut imbecillior turba in Sicilia relinqueretur: urbſq; illis habitanda conderetur: hoc conſilium oraculum paternum Iouis enim iuſſu locutus eſt parens/ex ancipiti ratum firmumq; reddidit: Quẽ locum niſi uos aliter cenſeatis/ita interpretabimur. Ad diuinarum rerum ſpeculationem ſola mens omni uirtutum robore iam ſuffulta accedit: Reliquæ enim animi uires quæ imbecilliores ſunt naues/illæ enim ſunt uoluntas/quibus illuc uehantur incendio amiſere: Quapropter ſeuocanda eſt mens a ſenſibus: hoc autem conſilium ab eo uiro proficiſcitur: cui magiſtra Pallas fuerit: eſt enim a ſapientia doctus: Approbatur autem ab Anchiſe ſed iam ſepulto: Nam qui a ratione iam ſubacti ſunt ſenſus/facile in eius ditionem concedunt/ præſertim Ioue ita iubente: conuertũturq; in rationem hoc ordine/ut ratio ipſa etiam ſuperiorem locum aſcendens afficiatur intellectus: Ille autem & ipſe in altiorem gradũ euadens intelligentia redditur. Aſt intelligentia in deum cõmutatur. Huiuſcemodi igitur cõſilio atq; oraculo utitur Aeneas. Non tamen prius e ſicilia ſoluit: quã ſacra pie riteq; faciat: norat enim quã laborioſa: quãq; periculis plena ſit huiuſcemodi nauigatio: Nouerat quantæ molis erat romanam condere gentẽ: Sed nec Venus quicquã interea remittit: quin uehementer pro ſalute filii anxia oĩa circũſpiciat. In primis autem Neptũnum rogat: ut mare tranquillum reddat: Nã amor quo ad ſummum bonum rapimur ſupremam in homine rationem hortatur/ut appetitum in ſua poteſtate contineat: Neptũnus omnia benigniſſima pollicetur: Nihil enim denegat ipſa mens amori ad rectum eam excitanti: Neq; eſt procul a ratione/quod oſtendat Venerem a ſuo regno ortam eſſe: Eſt enim Neptunni regnum mare: quod quidem dum ab illo regitur/tranquillũ eſt. In hoc cæli uirilia iacta dum agitantur: ſpumam gignunt ex qua oritur Venus. Suprema ergo ratio appetitum intra ſe continens in quem uirilia cæli: iccirco decidere dicimus/quia in appetitum a ratione adminiſtratum uis quædam cælitus cadit: quæ in eo agitata diuinarum rerum amorem procreat: Quod autem oẽs præter unum Palinurũ incolumes in italiam peruenturos promittit: nõ ne ex media (ut aiunt græci) philoſophia erutũ eſt: Nam claſſi in Italiam tendenti

maxime aduerſatur appetitus/qui a ſolo ſenſu profectus nihil altum ſuſpicit: Quapropter quãdiu claſſi præfuit: nunquam italiam tangere potuerunt Troiani: Sed tandem a ſomno oppreſſus mari extinguitur. Nam poſtquam ratio acerrime ad contemplationem conuertitur: & caducorum curam relinquit: Nihil ex iis quæ ſenſum permulcere poſſint/appetitur: Vnde uniuerſus ille appetitus paulatim ſapitur: ac ſopitus extinguitur: Claſſis autem etiam ſine ſuo gubernatore tuta fertur Neptũni promiſſis donec ad ſyrenum ſcopulos deueniret: Ibi autem fluitare cum cœpiſſet Aeneas temonem capiens nauem in undis nocturnis rexit: Nam animus noſter cum iam ſibi italiam propoſuerit ſecurus fertur/ donec in uoluptatum ſcopulos incidat: Tunc enim temonem capiat oportet appetitus rationalis: qui aduerſantibus uoluptatibus contra obſiſtat: Extincto igitur Palinuro Aeneas tandem poſt diuturnos errores euboicis allabitur oris. In italiam enim uentum eſt ad quam gubernatore Palinuro nunquam perueniſſet Aeneas: Iam portum ingreſſi ſunt: In quo non idem euenit quod in carthaginẽſi portu eueniſſe oſtendit poeta. Illic enim naues &ſi procul a rabiæ fluctuum in tranquillo eſſe uiderentur: nulla tamẽ erant anchora alligatæ. Quapropter quãquam non omnino uexabantur: in aliquo tamen erant motu. Hic autem anchora fundabat naues: quo oſtenditur eas ueluti fundamento nixæ ſint ſtabiles hærere oportere. Summum enim illud bonum: quod in negocioſa & ciuili uita a philoſophis ponitur: & ſi in huiuſcemodi receſſu poſitum ſit/ut procul a fortunæ procellis uirtutum beneficio abſit: non tamen ita conſtabilitum eſt: quin labefactari poſſit: Qui autem diuinarum rerum ſibi contemplationem finem ultimum propoſuit/hic ita in tuto ac ſolido rationes ſuas collocauit: ut nulla ui dimouere poſſit. Nam aduentus in italiam oſtendit habitum uirtutum iam contractum ita: ut a propoſita uita non ſit diſceſſurus Aeneas/non tamẽ earum uirtutum: quæ ſunt animi iam purgati: Nam nihil ſibi difficile iam proponeretur/ ſed earum quas dicunt purgatorias. Quod quidem propoſitum iam cõſtabilitum fortitudo & animi robur non deſerit: nec ipſe ardor rei aggrediendæ. Quam quidem rem tunc exprimit cum ait Iuuenum manus emicat ardens Littus in heſperium: Manus enim indicat omnes animi uires cõcurrere: quæ e medio iam ſublato Palinuro ſeſe menti ultro ſubiecerant: quod autem ardens ſit concurſus uehementiam indicat: Neq; ab re eſt quod ſit manus iuuenum. Oſtẽdit enim animi bene affecti uires nullo ſenio in quo tedium torporq; & ignauia eſſe ſolet unquam affici: Quapropter non lento paſſu rem agit/ſed emicat: Verum quia dum in corpore exulat animus: quãuis ſe totum ſpeculationi dedat: non poteſt tamen non curare neceſſaria: ea enumerat poeta quæ non uoluptatem ſenſus: ſed incolumitatem uitæ reſpiciant. Nam quærit pars ſemina flãmis Obſtruſa inuenis ſilicũ pars dẽſa ferarũ Tecta rapit ſiluas inuẽtaq; flumina mõſtrat: Inferiores igitur animi uires hæc agũt. Aeneas aũt quo nobis mẽs exprimit: Arces quibus altus Apollo præſidet: Horrẽdæq; procul ſecreta ſybillæ: Antrũ imane petit: Quod cũ facit ad res diuinas cõtẽplãdas erigit: Nã qui aliquid figurarum inuolucris ſcribunt: huiuſcemodi ſpeculatiões per excelſũ locũ exprimũt. Vnde illud e pſalmo: Quis aſcẽdet in mõtẽ dñi? Adde & illud

Nam cum in uirtutum in contemplatione poſitarum finis uerum ſit/ quo ſapientes efficimur: recte omnino ſolem huic ſpeculationi propoſitum eſſe dixit. Nā ut nox tenebræq; inſcitiam arguunt: ita lucis dator ſol ueritatem ſignificat: Cuius exemplum ſecutus ciuis noſter Danthes cum ab ignoratione rerum ad ueri cognitionem progreſſum ponit ſe ex nocte ſiluaq; egreſſum montem cuius iuga ſole illuſtrata ſint/aſcendere teſtatur. Addit præterea antrum ibi eſſe Sybillæ magnam cui mentem animumq; Delius inſpirat uates aperitq; futura. Quē quidem locum ut dilucidius exprimamus pauca prius de Sybilla percurram: mox ad rem de qua agitur redibo. Conſtat igitur Sybillas apud græcos eas mulieres uocitari ſolitas: quæ furore diuino afflatæ futura prædicerent: Eſt autem Sybilla quaſi id enim eſt dei ſententia: quoniam dei conſilium ſibi notum ſit enim æoles deum dicunt: quem reliqui græci nominant: Quanquam ſunt qui uelint fatidicam mulierem apud Delphos hoc nomine appellatam: a qua deinde reliquæ futurorum conſciæ cognominatæ ſint. has ex uariis regionibus decem fuiſſe colligit. M. Varro: Quas ego omnes ſi quid ad rem pertinere arbitrarer: ſuo ordine proſequi non grauarer: Sed ut uides nihil ad hoc de quo nunc agitur: Quamobrem ſatis fuerit uidiſſe Sybillam facile rerum diuinarum doctrinam interprætari. hæc autem nobis ea quæ Apollini nota ſunt: ſine mendacio prædicit: Nam ſapientiam ueritatemq; aperit. quod uero antrum ponit: exprimit ueritatem in obſcuro latere. Neq; temere triuiæ lucos Apollini templo adiungit: luna enim corpulenta uehementer eſt: & reliquis ſyderibus inferior. Quapropter rerum humanarum quæ diuinis longe inferiores ſunt/figuram iure habebit: Illa enim lucis præponitur: res autem humanæ in ſylua obrutæ ſunt: non enim corpore carent: & ut luna a ſole lumen recipit: ita & ipſæ quicquid habent a diuinis habent. Collige ergo cū ſapientia non modo diuinarum rerum/ſed etiam humanarum ſcientia ſit recte Apollinis templo Dianæ lucum adiungi. Templum diuinarum rerum locus eſt. ſylua materia notat. Templum ſcimus ædificium deo ſacrum: in quo res ſolas diuinas agimus: ab reliquis abſtinemus: quoniam cum illud ingredimur: a negociis ceſſamus: & ſoli contemplationi incumbimus. Templum autē a Dædalo conditum ponit: Quid igitur aliud eſt ædificare templum Apollini niſi reddere ſe idoneum ad ſapientiam capiendam. Quod quidem tunc deniq; facimus: cum ab omni corporea labe purum animum ad contemplanda diuina tranſferimus. hoc autem Dædalus uir omnibus optimis artibus inſtructus facere poteſt: in quo tantum ingenium fuerit: ut & Dædala Circe & tellus dædala a poetis tunc maxime dicatur: cum maximum ingenium oſtendere uolunt. Venit autem non mari: non terra: nec ad meridiem infimam nobis mūdi partem: ſed per ſublimem aerem ad ſeptētrionem: Nihil enim humile: nihil terrenum ſit in ea mente/quæ ad ſpeculationem fertur: ſed ad ſublimia cæleſtiaq; erigatur: Eſt autem primus ſpeculandi ingreſſus a uitiis. primam enim cognitionem eſſe oportet circa mali naturam / ut ualeamus ab eo abſtinere. Nam niſi expiati a uitiis fuerimus: nunquam diuina attingemus: Vt enim idem ſæpius referam / negat Dauid quenquam aſcendere poſſe in montem domini/niſi

tum qui ſit innocẽs manibus & mũdo corde:Q uapp in foribus per quas erat
in templum aditus homicidiũ Androgei: Adulterium Paſiphæs & Icari faſtus
ponit᷑.Hæc ergo a principio ſpeculatur Aeneas.In uitiorum autem cognitione
non eſt diutius imorãdũ.Nam & ſtatim ea noſſe oportet:& ſtatim a notis diſce-
dere.Recte igitur a ſybilla quã iam præmiſſus Acates accerſierat admonet᷑ Aene
as:ne in tali ſpectaculo lõgius tẽpus cõterat:Nam excellentiores quoq; uiri uari
is uoluptatũ illecebris allecti laberent᷑:niſi eorũ cura & ſtudio eam eſſent adepti
doctrinam:qua monemur ut paululũ illud uitæ ac temporis:quod humanæ ſor
ti conceſſum eſt non niſi magnis & excelſis rebus conterendũ ducamus.Hoc au
tem inter egregiũ uirũ ac ſtultum intereſt.Nam alter ſi ſemel labatur/non facile
ſurgit:Alter ſi quoniã corpore grauat᷑ animus paulũ quandoq; e uia deflexerit/
ſtatim adeſt ab Achate accerſita ſybilla:quæ ad rectũ deducat:ſed mirũ profecto
poetæ ingeniũ:qui ſapientiam ipſam ſua ſapientia nos edocet:prima itaq; doctri
na ea eſt ut purgati mundiq; templum ingrediamur: Deinde oſtendit quãuis
mens noſtra quædam ſua & a ſummo deo ſibi indita ui cognoſcere poſſit:cogni
tionem tamen diuinarum rerum huiuſcemodi eſſe:ut niſi diuino lumine cæli-
tus illuſtremur:illam concipere non poſſimus:Hoc cum ſit/quis non uidet præ
cibus & ſacrificiis rem eſſe a deo petendam:Elegit autem ſeptem hoſtias:quoniã
ſeptẽnarium numerum multi philoſophorum perfectiſſimum putauerunt:pro
ptereaq; ſapientiæ attribuitur:& uirgo ac pallas appellatur:Sacrificat igitur ſeptẽ
qm̃ ſapientiã optat:Neq; temere dictum eſt quo late ducũt aditus cẽtũ:hoſtia cẽ
tum:per aditus enim multiplicem uariamq; doctrinam exprimit:qua ad ſapien
tiam ducamur:Hoſtia uero quæ quidem uenientibus:ſeſe opponunt non par
uam in re difficultatem oſtendunt:Hæc autem non ante patebũt: quam id præ
cibus ab imo pectore fuſis impetrauerimus.Sũmo enim animi ardore & mente
illi penitus deuota ſapientia acquiritur:Vt autẽ ſapientiam aſſequamur:promit
tit ſe templũ Phœbo & Dianæ facturum:ſed de templo paulo ſupra dixi:hũc ue
ro quare illud de ſolido marmore facturum ſe pollicetur / breuibus expediam:
marmor res dura eſt:ac mirus in eo & candor & ſplendor apparet: Vnde ab eo
quod græci ſplendere dicunt nomen ſumpſit:
Q uæ omnia in ea mente/quæ ad ſpeculationem erigitur inſint neceſſe eſt:Erit
enim ſolida ut quemadmodum inſanis fluctibus ſua duritiæ ita obſiſtit ſcopu-
lus ut ipſe integer maneat/illi uero illidantur:diſruptiſq;/reſidant:ſic mens nul
lis perturbationibus frangatur:ſed illas frangat:dicimus præterea aliquid ex ſo
lido marmore eſſe.cum non marmoreis cruſtis externe exornatum ſit: ſed totũ
ex marmore conſtet.Q uapropter & huiuſcemodi mentem eſſe oportet:ut nõ
ſigna quædam quibus ſapientiam exoptet præferat:ſed tota exardeſcens illi ſem
per incumbat:Erit itidem ſummo candore nitens: ut nulla ſit corporea labe
polluta.Q uo enim pacto ſplendore carere poſſit ea mens cum ſapientiam nũ
quã perceptura ſit:niſi prius multis doctrinis illuſtret᷑.Tẽplũ uero Phœbo Dia
næq; ponit:qa(ut mõ dicebã) & diuinaꝝ & hũanaꝝ rerũ cognitio eſt ſapiẽtia.
Dies aũt feſtos ſoli Apollini iſtituit: qa uerus cultus ſolis diuinis debetur.polli
cet᷑ & Sybillæ penetralia:in qbus ſuæ ſortes & arcana cõdant᷑:Nã niſi alta mẽte

repoſita maneant ea quæ per doctrinam acquirimus ueluti danai puellæ aſſiduo laborabimus: neq; unquam perforatum uas adimplere ualebimus: Quapropter & uiri lecti fortibus præponendi ſunt: Nam excellentes ſunt uires animi adhibendæ: quibus quæ didicerimus optime mandentur: Curãdum autem in primis ne reſponſa frondibus ſcripta tradantur: Sed ore pronuncientur: Non enim libellis & commentariolis credenda ſunt quæ addiſcimus: ſed menti: Neq; rurſus leuium ſtultiliumq; rerum eſt quærenda doctrina ueluti qui in dialecticorum ſuperfluis captiunculis/ac uanis amphibologiis/aut inanibus fabellis omne pene tempus terunt: Vere autem illud dictum eſt ſybillam circa principium nondum phœbi patientem eſſe: Ea enim principium nondum phœbi patientem eſſe: Ea enim quæ cognitu difficillima ſunt/ſuſcipere non ualent noſtra ingeniola donec Apollo (is enim eſt ueritas) nos componat: ea enim inſtructis omnia facilia redduntur: Sed audi quid dicat ſybilla. O tandem magnis pelagi defuncte periclis: Sed terris grauiora manent: Nihil grauius nihil uerius: Qui enim omiſſa ciuili uita ad eam peruenit: quæ in contemplandis rebus poſita eſt: ille relicto pelago in continentem ſeſe recepit: Vita enim quæ in actionibus uerſatur: fluctuãti mari ſimillima eſt: Videmus enim omniã quæ in ea aguntur: fortunæ procellis expoſita eſſe: Contemplatio autem cum ad ea uertatur: quæ eodem ſemper ſe modo habent: neq; in interitum cadunt in ſolido hæret: Magnis itaq; pelagi periculis iactatus eſt æneas prius quam longis erroribus circumactus diuerſa horrendaq; maris monſtra uitare potuerit: Difficile enim fuit ut troianum incendium incolumis euaderet: laborioſum ut crudelitate atq; auaritia deterritus e thracia abiret: Incommodum ut ambiguitate oraculi deceptus in trinacenſem peſtem incideret. Quis autem harpyarum fœdam illuuiem non abhominetur? Quamuis iter ad Helenum per medios hoſtes non formidet. Quis cyclopum immanitate non conſternatur? Maria autem ſicula ita caute obire: ut neue ſcyllam neue charybdim conſpiciat: & tempeſtati a Iunone æoloq; excitatæ ita reſiſtere: ne naufragium faciat non hominis ſed herois eſt. prætereo quæ in ſociis in africano littore paſſus eſt: quas illi fraudes Iuno parauerit: quo amoris uinculo Dido illigauerit: prætereo quæ in Sicilia ex incendio nauium damna accæperit: Quæ omnia grauia ac tunc periculis plena cum perpeſſus fuerit: quo nam modo in Italia duriora paſſurus eſt: Non tamen procul a uero aberat ſybilla: Cum enim a communi uita ac hominum cœtu te in ſolitudinem uendicaueris: tunc acriores quaſdam ueluti faces earum rerum/quas reliquiſti memoria admouet: & illarum deſiderio acerrimi inſurgunt morſus: Atq; cum obliuioni iam eam mandaſſe putamus: tum maxime illarum ingeminant curæ: rurſuſq; reſurgens ſæuit amor: ut niſi firmiſſima anchora naues fundauerit / uideatur in Africam renauigaturus: Non enim & ſi firmum ſit propoſitum minime inde diſcedere: tamen ceſſat certamen cum aliud illecebræ olim actæ uitæ aliud præſens conſilium ſuadeat. Venit in Italiam Aeneas: uerum eo uirtutum genere qui purgatoriæ appellantur a quibus antea quam penitus expiata ſit mens neceſſe eſt ut acerrimum bellũ quẽadmodum noſtri aiunt ſpiritus aduerſus carnem gerat: Nam quanto magis hæc ſupra humanam imbecillitatem ſunt: tanto maiori periculo aggredimur. Hu-

manam enim ſocietatem cum deſerimus/aut in ferinam uitam per inſaniam & atram bilem degeneramus/aut heroico robore ſupra hominem erigimur. Quapropter interrogatus quidam qui in littore ſolus uagabatur/qui cum loqueretur reſpondiſſetq; mecum loquor. At qui uide inquit ille ut cum bono homine loquaris/& recte quidem: Non enim facile Scipionem inuenias qui nunquam minus ſolus eſſet quam cum ſolus. propter huiuſcemodi igitur difficultates ait Sybilla fore/ut cum in Italiam uenerint dardanidæ/ii enim uiri ægregii ſunt/nolēt ueniſſe. Inuenient enim alium in latio Achillem. inuenient & Iunonem a quibus non mediocriter uexandi ſint: Ambitio enim quæ ut in Iunone ita in bellicoſo uiro exprimitur quemadmodum troiæ & uoluptati aduerſabatur: ſic & ſpeculationi quam ſibi præferri egre patitur aduerſabitur: Eſt autem ex dea natus achilles/quia diuina quædam generoſitas in animis noſtris inſita eſt: quæ nemini parere: omnibus autem imperare uelit: Hæc ſi recta ratione excolatur/ueram fortitudinem parit: ſin autem contra rationem elata omnia in ſuam libidinem conuertere tenet/ambitionem creat: & regnandi cupiditatem: Quapropter & ſi uehementer degenerer a dea tamen id eſt a diuina animi ui originem ducit: Nō autem ea ſolum: quæ uentura ſint prædicit Sybilla: uerum & cauſam tantorum malorum profert: Ait enim ut troiam euertunt nuptiæ mulieris externæ: ſic & in Italia lauinæ coniugium bellum acerrimum concitabit: coniungitur externæ mulieri animus noſter cum omiſſa uirtute rebus caducis delectatur. Quapropter uoluptas paridis troiam euertit. In Italia uero cum nondum cupiditatem rerum humanarum deponere ualeat animus bella excitantur aſpera illa quidem/ſed non in quibus ueluti apud troiam ſuccumbat: ſed unde uictor triumphāſq; parto regno redeat. Accommodate ut mihi uidentur omnia hæc inquit LAVRENTIVS. At illud quare dictum ſit: ſed non ueniſſe ualent non intelligo. Nā ſi eum qui iam ad ſpeculationem peruenerit firmo iam propoſito eē oportet cur illum pœnitentia ſequatur non uideo: Non enim inficior uirum etiam grauem in huiuſcemodi ſtabili propoſito acri ſæpe morſu affici: non tamen ita magno affici puto ut ad pœnitentiam redigatur: niſi fortaſſe hoc dictum ſit: ut multa per quandam hiperbolem: ſic enim græci ſuperlationem appellant/dici conſueuere ut ex iis uerbis quibus pœnitentia ſignificatur non pœnitentiam ſed ſummā difficultatem oſtenderet: Iſthuc ipſum inquit BAPTISTA: uerum uideamus qd reſpondeat æneas: nempe id quod qui uera doctrina imbuti ſunt ſemper obſeruant: Ait enim ſe ita præmeditatum ueniſſe: ut antea ſecum animo omnia euoluerit. Quæ enim ante a nobis prouiſa ſunt ea id ſpatium præbent/ut antea quā ueniant uel euitari poſſint uel ſaltem ne tantum lædant prouideri: Cum animus ipſe ſuas uires colligens robuſtior aduerſus difficultates reddatur: Nam quemadmodum ſi hoſtes incautos ac nihil tale metuentes inuadamus/quamuis & loco & numero ſuperiores ſint facile illos ſuperamus. Contra uero uel exiguæ copiæ ſi ſpatium ad ea paranda aſſit: quæ prælio conducant ualidiſſimo exercitui pares ſæpe inueniuntur: ſic & nos ſi nobiſcum cogitauerimus/quamuis multa per corporis cogitationem accidere poſſint/animos tamen cæleſti ſemine ortos niſi ſocordiæ ignauiæq; ſeſe dederint: nullis laboribus: nullis difficultatibus:

nulla fortunæ iniuria modo uelint impediri poſſe quo minus in originem ſuam redeant inuicti ab omni perturbationum prælio euademus. Hæc ſecum cũ iam diu meditatus eſſet æneas non petit nunc demum illa doceri. Verum in limine contemplandarum rerum poſitus ad inferos deduci orat. Quo in loco quid ſibi uelit æneæ ad inferos deſcenſus conabor paucis abſoluere: Si prius quid infernus ſit: & quot modis ad eum deſcendatur breuiter demonſtrauero: Infernum igitur plurimis ante chriſtianum nomen ſæculis nõ ſolum hebræi uerum etiam ægyptii poſuerunt. Quæ autem poſt chriſtum natũ noſtra religio ſine ulla dubitatione de inferis deq; pœnis: quas apud inferos nocentum animæ luunt / affirmat ea omnia ab hebræis ni fallor accæpimus. Quæ uero ægyptiorum monumentis mandata ſunt ea primus ad græcos tranſtulit Orpheus. Hæc deinde ſuis figmentis auxerũt plæriq; ex græcorum poetis / quorum principes Homerum Heſiodum: Eurypidem: Ariſtophanemq; eſſe uidemus. Quos deinde ſecuti e noſtris ſunt præter Maronem / Ouidius ſulmonenſis / & ex hiſpania Statius Papinius ac Lucanus: & quem plæriq; florentinum fuiſſe putant Claudianus: Atq; ii omnes inferorum ſedes ſubterraneas eſſe & ad cẽtrum uſq;: qui locus in ſpera infimus eſt portendi crediderunt: Quapropter ſpeluncas quaſdam ac terræ hiatus præſertim ſi ignem fumum ue euomant ingreſſum ad inferos nõ ſine muliercularum ac totius uulgi ſummo aſſenſu fabulati ſunt. Nam & in laconica regione Tenarus mons eſt circa finem malei promontorii / e cuius profundiſſimo antro quoniam ſpiritu id agente ſtrepitus auditur: facile fuit uulgo perſuadere inde ad inferos deſcendi. Acheruſia autem palus in epiro nõ procul ab heraclea ab argiuo ut ferunt Hercule dicta ſpecum habet per quam cerberum tricipitem Plutonis canem ab Hercule eductum crediderit antiquitas: Nam de auerno lacu nihil eſt quod referam: uulgata enim res eſt & a plæriſq; decantata. Ac de poetis hactenus. Plato uero eadem diſciplina: qua & Orpheus imbutus ita ſingula proſequitur / ut nihil aliud inferorum locum animis noſtris eſſe uelit quam corpus ipſum quo ueluti carcere includuntur. Ipſe enim animos a ſummo deo creatos ponit: Qui quidem ſuapte natura ducti in deum parentem ſuum conuertuntur. Nec mirum. Nihil enim eſt quod in originem ſuam cum poſſit non reuertatur. Videmus enim (ut loco exẽpli hoc ponam) ignem hũc (ut ita loquar) terrenum / quia ſuperioris ui ac ſemine genitus eſt ſuæ naturæ impulſu ad ſuperi ora erigi. Conuerſi autem in deum animi eius radiis ita illuſtrantur ut ubi hactenus eorum eſſentia per ſe ueluti informis fuerat: nunc illo fulgore conformet: fitq; miro quodam modo ut intra animi eſſentiam receptus fulgor nõ ueluti externa quædam & aduentitia res in ea reſideat: ſed ad illius capacitatem tractus obſcurior quidem reddatur: & a ſe ipſe degeneret: menti autem proprius ac naturalis efficiatur. Quapropter hoc duce in ſui ipſius atq; omnium quæ infra ſe exiſtunt: ea enim corpora ſunt: cognitionem animus uenit: Deum uero & cætera quæ ſupra ſe apparent: hoc lumine non cernit. Qui enim ſi iam connaturale ſibi factum eſt ea quæ ſupra naturam ſuam ſunt / illo continget: Id tamen menti noſtræ præſtat: Nam per primam hanc ueluti ſcintillam deo propinquior facta aliud accipit lumen & clarius quidem / quo iam cæleſtium quoq; & superna-

rum rerum cognitionem accipiat. Sed hæc te LAVRENTI latere minime puto: Sunt enim non ſolum docte ac diſtincte/ſed omnino dilucide a Marſilio noſtro in iis dialogis explicata: quos ille in Platonis ſympoſium conſcriptos ſub tuo nomine ædidit: Quos quidem cum quia ad te ſunt: tum maxime quoniam plurimis ac ſelectiſſimis rebus abundant familiariſſimos tibi eſſe cupio: Sunt illi quidem inquit LAVRENTIVS. Verum præcipue locus iſte menti noſtræ hæret: in quo geminum in nobis lumen elucere demõſtrat: naturale unum & ingenitum ut dicebas: diuinum alterum & infuſum/quibus ſimul iunctis animi noſtri uelutí geminis ſuffulti alis/totum hunc ſuperiorem mundum peruolare poſſunt: Additq; ſi diuino illo ſemper utantur fore: ut ſemper diuinis hæreant. Infimus autem hic terræ locus animante in quo ratio ſit cariturus uideatur. Quod ne fiat eſſe diuina inſtitutum prouidentia: ut animus ſui omnino potens ſit: ualeatq; pro ſuo arbitrio uel utroq; ſimul lumine cum libuerit uti: uel altero ſolo: propterea q; fieri ut natura duce ad natiuum lumen conuerſus ſe: uireſq; ſuas: quæ ad fabricandum corpus ſpectant/diuino lumine ad præſens omiſſo ſolum conſideret: illaſq; in corpore conſtruendo exercere cupiat. Recte ac memoriter tenes inquit Baptiſta: conſiſtit igitur in cælo ut Platoni quem poeta ſequitur/placere uidemus animus noſter ipſius diuinæ naturæ contemplatione perfluens: Verum illa quam dicebas cupiditate infectus & ipſa cogitationis mole degrauatus in infera deſcendere incipit. Verum quoniam cum de inferni finibus ex ſententia Platonis quæritur non ſimplex apud eius philoſophi ſectatores opinio eſt: nos eam hoc tempore ſequemur: quam & animorum rationi magis congruam putamus: & doctioribus magis placere cernimus. Hi igitur bipartitum mundum ponunt. Nam ſupremum cælum quod Aplanes uocitatur ſtellis (ut eſt apud poetã) ardẽtibus aptum ſuperorum regionem eſſe uoluerunt: eoſq; campos elyſios ac beatorum inſulas nominarunt: Saturni uero ſpera ac ſex reliquæ quæ ſub illa ſunt: rurſuſq; quicquid ſpatii inter lunam terramq; interiacet: ipſamq; terram inferis attribuerunt: Altiſſima igitur pars illa qua uel ſubſtentãtur diuina uel conſtant/nectar uocatur: & deorum potus eſſe creditur. Inferiorem uero lethæum/ac hominum potum dicunt: In hunc enim cum a ſuperiori cælo per cancrum ea enim hominum porta dicitur: prolapſa fuerit anima in ipſius hyles quæ elemẽtorum materia eſt tumultum incidit: quo in loco noui potus ebrietate degrauata & ueluti temulenta effecta diuinorum obliuiſcitur: terrenarumq; rerum cupiditate illecta ita per ſubiectas ſperas delabitur: ut ex ſingulis cælorum ordinibus aliquem eorum motuum: quibus uſura deinceps ſit in corporibus acquirat: Nam ab ea quam ſaturniam ſtellam nominant ratiocinandi & intelligendi a Ioue agendi a marte audendi uim abducit: ſol uero ut ſciat ut etiam opinetur illi cõcedit: Mox a Venere excepta deſiderii motum mutuatur: Inde per mercurii ac lunæ cælos deſcendens ab illo pronunciandi interpretandiq; ab hac plantandi & augendi uires acquirit: Ac poſtremo ad terram ueluti ad centrum: quo grauia omnia feruntur delata: & corpus quaſi carcerem uel potius ſepulchrum ingreſſa iure apud inferos relegata dicitur: Moritur enim in corpore anima uelut in ſepulchro demerſa: non ita tamen: ut huiuſcemodi morte extinguatur: ſed ut ad tempus obruatur:

quando quidem illius diuinitatem noxia corpora tardant: terreniqꝫ hebetant artus moribundaqꝫ membra: habes (ſed breuiter) quid Platonici infernum putent: & quem animarum ad ipſum deſcenſum ponant. Namqꝫ de tartaris fabulantur poetæ ea omnia animam in corpore pati manifeſtum eſt. In materiam enim protracta nouam ſyluæ ebrietatem haurit cum illam ueluti flumine demergatur: Flumen autem ipſum non ſine exacta ratione in quatuor flumina ac ſtygiam paludem deducunt. Lethæū acheronta ſtygem cocytum ac phegethontem: Materiæ enim admixta anima cuncta quæ in cælis uiderat obliuiſcitur. Quapropter iure lethæum nomen ab eo quod eſt. ſic enim obliuiſci græci dicunt potare finxerunt. Ex hoc autem Acheron manat: quæ res gaudii priuationem denotat: quaſi Nam quod in dei contemplatione purus exiſtens animus gaudium accipiebat: id omne ex obliuione amittit: quo quidem amiſſo: ſtyx quam facile triſtitiam interpretaberis exoriatur neceſſe eſt: ſtygis demum poſtrema æſtuaria coitum efficiunt: Quis enim ex triſtitia in luctum non cadat: te autem non fugit id græcos dicere: quod latini lugere interpretantur. Ex diuturno autem luctu in furoris inſaniæqꝫ ardorem incidere ſolemus: quem phegethontem nominant. Ex hyle igitur unico flumine mala hæc omnia eueniunt: Quapropter non ſine ſumma doctrina ex lethæo reliqua fluenta deriuari finxerunt: ſed hæc in Phædone a Socrate latius explicantur: Nobis autem de multis pauca ad hunc locum transferenda fuerunt: atqꝫ ea ſola quibus deſcenſus ad inferos ex Platonis ſententia perſpicuus redderetur: Noſtri autem qui ita a deo animas creari rectiſſime ſentiunt: ut eodem momento & creentur & ſuis corporibus infundantur: non eas in hoc inferiori mundo uerſari uoluerūt: ut commiſſa purgarent: Quid enim ſi ante corpus non fuerant: extra corpus peccare potuerunt: ſed ut ſuis rectis actionibus: quas omnino liberas habent cælo aliquando frui mererentur. Conceſſit enim nobis deus: ut noſtro arbitrio libere uteremur: non ut per nequitiam delinqueremus: ſed ut per religionem & iuſtitiam nobis ſummum bonum acquireremus: Verum cum per ſummam ſtultitiam illud negligentes corporeis tetriſqꝫ uoluptatibus deliniti maximis uariiſqꝫ ſceleribus coinquinemur oportuit eſſe locum ubi a corpore digreſſæ huiuſcemodi animæ ſuorum facinorum debitiſſimas pœnas perderēt. Hunc autē locum circa terræ centrū maxime eſſe uoluerūt: Nā cū & propheta eripuit deus animā meā de inferno inferiori dixerit & ipſe humani generis ſaluator ſe triduo in corde terræ futurū admouerit facile cōuincitur centrū eſſe: Nihil enim eſt cētro inferius: quin & ita in medio terræ conſiſtit: ut in medio animante cor eſſe uidemus: Qua in parte & tenebras exteriores/quoniā a luce remotiſſimæ ſint: & dētiū ſtridorē quoniā nulla ſolis uis illuc deſcendat eſſe nemo negauerit. Erit igitur in terræ cētro infernus: ſed ita erit ut etiā ex iis quæ ſapiētiſſime a Gregorio colligunt᷑ ad aerē uſqꝫ hūc ex terræ & aquæ caligine craſſiorē ꝓtēdat᷑. Atqꝫ de īferno hactenus ad illū aūt aīas deſcēdere oē fere hominū genus dixit. Sed tn̄ aliud alii ſentiūt. Nā præcipitatio illa aīorū a ſupremo cælo in hæc corpora ad inferos deſcenſus eſſe a Platone creditur: Chriſtiani uero ſcæleſtoꝝ animas e ſuis corpori-

bus ad inferos trahi admonent. Dicimus itidem uiuentes homines cum in uitia labuntur/ad inferos ruere: Sunt quoq; qui credant magicis artibus & carminibus fieri ueluti deſcenſus quidam/ut inde euocari animæ poſſint. Verum præter hos quatuor deſcēſus qntus qui eſt non uidet̃ omittendus: Nã & ad inferos tendimus/cum lumen rationis noſtræ ac induſtriam in mali ac omnium/uitiorum naturam ſpeculandam deiicimus. Ego igitur libenter de te ſciſcitor o Laurenti cum hæc omnia perceperis / quid putes hoc Aeneæ deſcenſu Virgilium exprimere uoluiſſe: Iam dudum quid agas uideo o Baptiſta inquit Laurentius / ac pro eo maximas tibi gratias habeo: Quis enim non uideat uniuerſam hanc diſputationem non ſolum meis præcibus datam/uerum etiam a me fratremq; meum erudiendum elaboratam: Nam &ſi cæteri: qui aſſunt omnes mirifice tua oratione delectentur: tamen eſt eorum ætas ac doctrina huiuſcemodi: ut etiam ſine duce ipſi per ſe hæc omnia cognoſcere ualeant. Hos igitur duos erudiendos cum ſuſceperis: proptereaq; recte ne:an ſecus quæ hactenus diſputaſti teneamus / noſſe cupias ſine ulla cunctatione quæcũq; rogaueris / reſpondebo: ſic enim & errata facile emendare poteris: & ſiqd recte teneo id tuo iudicio confirmatum firmius hærebit. Petit igitur a ſybilla quam tu iam doctrinam interpratatus es/ut ad inferos & ad parentem deducat: Quod cum petit oſtendit mentem præmonſtrante ipſa doctrina in ſenſualitatem deſcendere. Vult enim uitia quæ ab ea ſunt penitus cognoſcere: ſed uide quantum tibi ex hac diſputatione debeam: nam non ſolum effeciſti ut hæc a Marone diuinitus dicta tenerem: ſed ſimilitudine rerum admonitus iã quid ſibi noſter quoq; Danthes uoluerit facile coniector. ſed de hoc alias: Tu uero ſi placet ad reliqua perge: Recte tu quidem inquit Baptiſta interpratatis: Me autem tuum iſtud ingenium ac iudicium ſummopere delectant: Verum audi quid illi a uate reſpondeatur. In primis enim deſcenſum ad inferos nullius negocii eſſe demonſtrat: cum noctes dieſq; datis ianua pateat: Quod profecto nimis etiam q̃ uellem uerum eſt: Nam cum procliues ut ſenex quoq; Terentianus conquæritur a labore ad libidinem ſimus / facile in uitium labimur. Rectiſſimeq; illud ab Heſiodo Rectiſſime quoq; & illud uel clauſis oculis illuc deſcendi: Nam ſiue delinquendo in uitia labimur quoniam id per ſtultitiam fit: ſtultitia autem rariſſimi carent: quid obſecro te facilius inuenies: ſiue: ſed reliquos deſcenſus nunc miſſos facio: quorum procliuitas perſpicue apparet: Id autem de quo nunc agitur: quis non uidet. Mentem ipſam ac rationem facile in cognitionem ſenſuum deſcendere. Maximum autem fit periculum ne dum circa ſingulas corporis uoluptates uerſamur / ita illarum illecebris demulceamur / ut irretiti hæreamus: Facile igitur ſenſus deſcendit mens / non autem facile a ſenſibus reuocatur. Id enim eſt ab inferis redire: pauci enim quos æquus amauit Iupiter: aut ardens euexit ad æthera uirtus diis geniti potuere: Tria ut uides hominum genera ponit quibus liceat ad ſuperos reuerti: Sed nos prius de duobus poſtremis dicemus: cenſet Plato quod paulo ſupra explicatius demonſtrauimus animos noſtros rerum terrenarum cupiditate degrauatos in corpora deſcen-

dere: Quapropter qui prius ambroſia nectareqꝫ ueſcebantur: id enim eſt deo fruebantur: atqꝫ inde mirum gaudium ſumebat: nunc letheum epoti in rerum omnium obliuione merſi ſunt. Quod ſi intra corpus conſtitutus animus illius cogitatione ac ſordibus inquinetur: tam denſis tenebris obducitur/ ut nulla deinceps ſpes ſit ad ſuperiorem lucem redeundi: Sin autem ſe ipſum in ſe colligens integre caſteqꝫ degat: & corporis quoad poteſt conſortium declinet: paulatim ex illa obliuione qua ueluti crapula uinoqꝫ oppreſſus obdormiſcebat ſe excitans ualet ſibi geminas illas quas iam totiens nomino alas comparare. Illis autem ſuffultus facile ex inferis reſilit: & ad ſuperos rediens in regionem ſuam reuolat: per duas igitur alas totidem uirtutum genera intelligimus/ & eas quæ uitæ actiones emendant: quas uno nomine iuſtitiam nuncupat: & eas quibus in ueri cognitionem ducimur: quas iure optimo religionem nominat. Illud igitur pauci quos ardens euexit ad æthera uirtus: alam primam exprimit: & uirtutes quæ de uita & moribus ſunt intelligit: cum deinde addit diis geniti potuere ſignificat alam ſecundam: atqꝫ ipſam religionem quam ex uirtutibus iis quæ ad uerum ducunt conſtare uult Plato: Hæc itaqꝫ a tanto philoſopho mutuatur Maro cuius quidem doctrinæ non nihil ex mathematicorum ſententia ita addidit: ut neqꝫ ius ſuum ac libertatem animis adimeret: neqꝫ cæleſtia corpora ſua ui priuaret: Nam ſi animis noſtris uim neceſſitatemqꝫ ſydera afferre dicamus/ non modo id in religione noſtra impium erit: ſed & a ſummorum philoſophorum doctrina abhorrens: Verum ut intelligas neqꝫ hoc a Platonico dogmate alienum eſſe/ refert ille in Thimæo rationalis animi effectionem nulli niſi deo tribuendam: quoniam ipſe eſſentiam atqꝫ rationem animorum noſtrorum creat. Corpus autem ac cæteras animi partes: ut ea eſt quæ concupiſcit & quæ iraſcitur nos ab animo mundi mutuari: Quapropter & ſi mens ipſa noſtra nullo ſyderum imperio ſubiecta ſit: tamen quia nullam actionem ex iis unde uirtutes uitiaqꝫ manant niſi per ſenſus ac appetitum exercet: Illis autem quoniam a corpore ſunt uarias aut ad uirtutes affectiones: aut in uitia procliuitates inferunt ſydera/ permulti intereſſe uidetur quo ſydere nati ſimus: Neqꝫ ſolum ad hæc quæ ad uitam & mores pertinere diximus: uerum & ad ea quæ ſpeculationem & ueri cognitionem reſpiciunt: Nam ſi omnes omnium animi eadem natura ſunt: unde niſi a corpore erit: quod alii ingenio iudicio ac memoria excellentiſſimi exiſtant: In aliis hæc nulla appareant: cũ autem omnis noſtra cognitio ab iis quæ efficiuntur ad efficientiam: & ab iis quæ loco & tempore circũſcribuntur ad infinita initium ſumat: multa obiicitur difficultas animis noſtris: ut intelligentiam ut ſcientiam ut ſapientiam aſſequantur: cum uires illæ: quæ paulo ante dicebam a membrorum: quibus ueluti inſtrumentis utuntur deprauatione hebeſcant: neqꝫ ſe explicare poſſint: cum igitur apud Platonem ſuum legiſſet Maro niſi geminas illas alas recuperemus ad Superos redire non poſſe: Cum itidem illarum recuperationem a ſyderibus ea quam oſtendi ratione impediri animaduerteret: ut a Ioue æquo amaremur opus eſſe oſtendit. Hoc autem nihil aliud eſt/ niſi ut benignitate ſyderum affectiones ad rectas actiones acciperemus. Nam cum planetarum uaria uis ſit

Videmus iouis naturã huiuſcemodi eſſe:ut quos ille in ſuo ortu benigne aſpexe rit illi ad iuſtitiam ac religionem proni reddantur:ita ut ad eas quas diximus alas recuperandas impellat:colligamus igitur neminem ab inferis remeare/ niſi alas recuperet : id autem non eſſe facile niſi iis qui benignitate ſiderum ad ſupera eri guntur . Sed quid tu.L.Marſilium intuens clanculum ſubmurmuraſti: Nempe id ſolum reſpondit.L.quod paucis ante diebus cum Timæum Platonis in mani bus haberet:mihi de anima mundi dixerat Marſilius . Cautius inquit.B. mihi progrediendum eſſe uideo:cum res nobis non modo cum docto : Verum etiam cum memorioſo ſit:ſed quod de mundi anima dicis/id & uerum eſt/& huic lo co apprime quadrat : cenſet enim Plato rationis ſementem a deo factam:animoſ q; noſtros ab ipſo creatos/ac deinde mundi animæ ueſtiendos corpore traditos: ut & corpore ueſtirentur:& eius pediſſequis uiribus informarentur : Aequum enim fuit:ut quoniam concupiſcibilis iraſcibiliſq; appetitus ſalutis corporis gra tia ſunt:ii ab eodem nobis darentur:qui nos corporibus incluſiſſet: Verum quia hæ partes lubricæ ſunt:par fuit:ut qui nobis illas in deterius facile labentes dediſ ſet idem ipſe aliqua ex parte ab erroribus tueretur:labenteſq; ſubſtẽtaret.Q uapropter iuſſit illi ſummus pater / ut quando ipſe iccirco animis noſtris cauſam obliuionis præſtitiſſet:quoniam luteo corpore circundedent hominibus fulgorem ueritatis infunderet . Huiuſcemodi itaq; præceptis obtemperans mundi animus eos omnes quibus æquus eſt/aut ſomniis oraculis & portentis aut interno quodam motu & ad futuri prouiſionem : & ad diuinæ legis cognitionem perducit : ut eo duce alas recuperemus . Hunc autem mundi animum ue teres theologi & qui illos ſecuti ſunt Platonici ſæpe Iouem appellant. Hinc Or pheus Iupiter inquit primogenitus eſt : Iupiter nouiſſimus: Iupiter caput: Iupiter mediũ. Vniuerſa autem e Ioue nata ſunt: hinchinc illud Iupiter eſt quodcũq; uides quodcunq; moueris : Q uin & ipſe Maro A ioue principium muſæ iouis omnia plena. Sunt enim omnia plena animo mundi:cum ille ita totus in to to mundo & in qualibet parte totus : ubiq; uigeant ut noſtri animi in ſuis corpuſculis : Hic deniq; cælum ueluti citharam continens harmoniam efficit ex di uerſorum cælorum ſanis : quas cum muſas appellent iure Iouis filiæ dicuntur eſſe muſæ:Q uantam igitur doctrinam Maro tribus uerſibus incluſerit / faciliꝰ mente concipio : quam uerbis exprimam . Recte igitur pauci quos æquus amauit Iupiter : aut ardens euexit ad æthera uirtus . Recte & illud tenent omnia ſiluæ : Ab hyle enim(ut ſupra demõſtrauimus) eſt omnis noſtra ſtultitia/ & omnibus animis contagio : quibus impediuntur ne ad ſuperos redeant. Verum de remeandi difficultatibus hactenus : Deinceps uero eas exponit rationes quibus ita tuto deſcendamus ut pateat reditus : Aures autem ramus ſapientiam nobis indicat ſine qua non eſt ſpeculatio eligendarum agendarumq; rerum iu dex . Neq; mireris aurum ſapientiæ ſymbolum apud hunc poetam obtinere cum plæriq; idem ſcriptores fecerint : Vnde illud ſapiens aurum & multitudo gemmarum & uas pretioſum labia ſcientiæ : Aurum enim eſt ſapientiæ uigor atq; fulgor . Nullum ex metallis auro pretioſius eſt . Nihil in rebus ſapientia pluris faciendum . Fulget maxime aurum . Nihil ſapientia eſt ſplendi-

dius. Nulla erugine exeditur aurum: Nulla res imminuit ſapientiam: Nullis ſordibus aurum coinquinatur: Nullis maculis ſapientia deturpatur: Sed latet arbore opaca: multis enim ac uariis inſcitiæ tenebris ita obruitur uerum & luco ea enim corporis (ut ita loquar) hebetudo eſt ita tegitur: ut difficile omnino ſit illud eruere: Scite enim & a Democrito uſurpabatur naturam in profundo ueritatem demerſiſſe: Non tamen prius in hanc contemplationem deſcendere ualemus: quam aureum ramum decerpſerimus. Proſerpina enim ad ſe ire quempiam ſine huiuſcemodi munere uetat. Eſt enim proſerpina ipſa animi pars quæ nihil præter ſenſus continet: ad quam ſi ſine ſapientia accederemus nullum præterea remedium daretur: quo minus de nobis actum eſſet. Illa enim irretiti nulla unquam eſſet ſpes redeundi. Recte & illud primoq; auulſo non deficit alter aureus: ſe ipſa enim alitur ſapientia: atq; euenit inueſtigando/ut aliud uerum aliud aperiat: nec quicquam percipiatur: quod ubi perceptum ſit ad aliud percipiendum non ducat: Illud autem quis non uideat de uero ueriſſime dictum eſſe. Nam alte inueſtigandus eſt. diuina enim & cæleſtia (ſi uerũ inuenire uolumus) non infima hæc atq; caduca inſpicienda ſunt: omnis enim doctrina a ſcientia ex iis eſt: quæ nullis terminis circunſcripta ſunt & in interitum non cadunt: Iubet præterea iam repertum rite a nobis carpi: & iure quidem ita iubet. Nam niſi certo quodam ordine pergamus/nihil unquam proficiemus: Addit enim poſtremũ illum facile te ſecuturum: ſi a fatis uoceris: ſin autem non uoceris: nec uiribus tunc nec duro ferro poſſe conuelli. Virtutibus enim quæ mores corrigunt & quæ rectum æquumq; reſpiciunt ualẽt omnes ita animum a ſordibus purgare: ut mũdi e corporis migrent: Ad ſupremam autem illam rerum cognitionẽ uenire paucis omnino datur: atq; iis ſolis qui a fatis uocantur. Quapropter recte ſi te fata uocant: Quod tamen ut planius exprimam/uolunt Platonici deum poſt ſe ipſum cognoſcere. Deinde omnes reliquas res: Tertio autem loco ea cuncta efficere quæ cognouit: Poſtrema ergo hæc a ſecunda: Secunda rurſus a prima dependet. Nam omnes res producit quia illas nouit: Nouit autem nulla alia ratione: niſi quia ſe ipſum in quo omnia ſunt contemplatur. Huiuſcemodi itaq; ordine tria iſta in deo ponunt ita ut primam ſapientiam: Secundam prouidentiã: Tertium fatum nominent. Chriſtiani autem cum hæc eadem (ni fallor) ſentiant: Fati tamen nomen uix ponere audent: non quia Platoni iraſcantur: ſed cum uidiſſent eſſe quaſdam in philoſophia familias: quæ eam fato neceſſitatem imponãt: ut nullam in actionibus nobis decernendi libertatem relinquant fati nomẽ odiſſe uidentur. At nos eum quem paulo ante dixi philoſophum ſecuti dicamus deum rerum cauſas id eſt ſe ipſum conſiderare: Deinde ortum ordinemq;: ac deniq; gubernationem rerum quas complectitur intueri: Quæ deinceps ita omnia exequitur ut nullo modo ualeat impediri: Quam quidem rem fatum dicunt: Quod ſi ita eſt non aberrant qui dicunt rationem ac ordinem rerum: quam in mente dei prouidentiam dicunt in rebus mobilibus ac loco & tempore circũſcriptis fatum dici. Te itaq; ſi fata conceſſerint ramus aureus uolens faciliſq; ſequet᷑: Datur igitur paucis & id diuino quodam extra ſortem munere ab ipſa dei prouidentia: cuius conſilium ſcrutari nefas homini eſt: Rectus enim dominus & recta

conſilia eius : ſed quæ mortali ingenio compræhendi non poſſint. Quis enim adeo temerarius : ut noſſe contendat cur Ioanni : cur Paulo apoſtolis ea aperuerit dominus : quæ multis ſanctiſſimis uiris & multa doctrina illuſtratis detegere noluerit : Quod exemplum late patet & ad omnes qui in aliquo doctrinæ genere laborauerint transferri poteſt : ut cum multa eodem ſtudio flagrauerint : eandemq; operam ac laborem impenderint alii ſummum in ea arte attigerint : aliis autem uix in poſtremis conſiſtere licuerit. Habes quid aureus ramus meo iudicio ſibi uelit : Quod autem ad miſeri funus pertinet ſic accipe. Miſeri odioſa laus recte interpretatur. Quapropter erit eadem inanis quædam gloria. Sūt enim ſummo odio digni qui uirtutem negligunt : unde ſolida expreſſaq; manāt gloria. Honores uero ac reliqua uirtutis inſignia ſectantur : Quam qui in uita ciuili res egregias adoriuntur in primis captare conſueuerunt. Hi enim non recti honeſtiq; amore : ſed gloriæ cupiditate laborant : quam dum aſſequi cupiunt : & rem publicam ſæpe perdunt : & in ſummum ciuium odium incidunt : Egregie igitur Iuuenalis. Tanto maior famæ ſitis eſt quam uirtutis. Huiuſcemodi igitur uiri animi excellentiam ſiue a natura ſibi inditam/ſiue induſtria/atq; exercitatione comparatam penitus corrumpunt. Non enim uirtutem amant. Sed uirtutis inſignia : quæ ſæpius malis quam bonis exhibentur. Inanis igitur atq; adumbrata gloria in rerum publicarum adminiſtratione excellentioribus ſemp adhæret. Quapropter Hectoris quoq; comitem miſernum fuiſſe fingit. Si enim caritate patriæ magis quam cupidine gloriæ mouerētur huiuſcemodi uiri beatiſſimæ omnino eſſent ciuitates : quibus illi præeſſent : Qui igitur ad uitiorum ſpeculationem ea gratia tendit : ut ſe ab illis explicet : cum in primis huiuſcemodi gloriam abiicere neceſſe eſt : Quapropter recte eo tempore miſernus extinguitur quo æneas a ſybilla præcepta accipit. Initium enim ueri inueſtigandi a miſerni interitu optime ſumitur : Nec tamen ſatis fuerat illum extingui : niſi etiam ſepeliatur : ut nuſquam ueſtigium illius appareat : nec unquam reuiuiſcat : Quod autem illum tubicinē fuiſſe dicit : optime quadrat. Eſt enim huiuſcemodi hominum : ut res a ſe geſtas quam latiſſime diuulgent : & ſuo præconio omnibus oſtēdant : Eſt præterea æoli uentorum regis filius : Nam nihil uentoſius eſt illi qui neglecta uirtute re ſolida & expreſſa adumbratam quandam & penitus inanem gloriam aucupentur : unde & tumidi & inflati & uentoſi dicuntur. Recte & illud quo non præſtantior alter aere ciere uiros martemq; accendere cantu. Quid enī aut Ninum aut Cyrum aut Xerſem ut hos ſolos de innumeris aſiaticis regibus referam : quid quæſo aliud impulit : ut non contenti patriis finibus multis populis ac nationibus bellum inferrent : Quid apud græcos ſpartanos aut athenienſes excitauit ut magnam Aſiæ partem ſuo imperio adiungerent : Quid Hannibali ſuaſit ut hiſpanis galliſq; ſubactis romam orbis caput peteret : Quid apud noſtros. L. Syllam prius ac. C. Marium : Deinde Iulium Cæſarem. Cn. q; Pompeium ac poſtremo Octauium &. M. Antonium eo furore accendit ut ciuili ſanguine cuncta replerentur niſi inſanæ quædam famæ cupiditas : Cum gloriam in iis rebus quærerent : quæ ſtolidiſſimum uulgus ſtupeſcere quidem cogant : ſapientes autem ad iuſtiſſimam indignationem ſummumq; odium concitent : at ne-

mo modo ipſe malus non ſit huiuſcemodi uiros bonos dixerit. Sed quid ſi optimi quoq; in hominum ſocietate uiri: ac pro re publica emori promptiſſimi præter id quod patriæ caritate in manifeſtiſſimam mortem ruebant: gloriæ quoq; cupiditate extremum caſum æquiore animo ferebant: Quis enim ſibi perſuadeat aut Themiſtoclem athenienſem in nauali prælio apud Salamina geſtũ: aut Epaminundam in ea uictoria qua de Lacedæmoniis potitus eſt: aut Spartanum Leonidam in thermopylis uiriliter pugnantem nihil de gloria cogitaſſe. Ego enim neq; Brutum ſingulari certamine aduerſus regis exulis filium concurrentem: neq; Scæuolam tanti animi conſtantia dexteram exurentem: neq; Decios illos in cõfertiſſimos hoſtes irruentes: neq; innumerabiles alios qui patriæ libertatem ſuæ uitæ prætulerunt famam quam de ſe poſteritati relicturi eſſent nihil unquam feciſſe arbitror. Sed nos in re omnibus manifeſta nimium fortaſſe moramur. Itaq; redeo ad miſernum qui cum tritonem deum prouocare audeat: iure demens appellari poſſit: Quid enim ſtultius quam ſi inanis hæc gloria a caducis ac cito perituris rebus profecta audeat ſe illi: quæ uera eſt & a diuinis rebus proficiſcitur per ſummam temeritatem æquiperare. Quapropter facile ab ea obruitur. Sed hæc ad rem noſtram: Reliqua autem quæ circa funus deſcribuntur hiſtoriæ atq; aurium uoluptati concedantur. Geminas autem columbas geminas illas alas q̃s paulo ſupra diximus intellige. Illas enim ducibus ad contemplandas res tendit: Sunt autem uolucres ueneris: quia oportet illas eſſe ab ardenti amore: Nec iniuria matrem inuocat: Nam tantam difficultatem niſi rapiat amor facile fugiũt homines: Illæ autem non ſemel aut uno impetu/ſed paulatim uolando ad locũ ducunt: Non enim hominis eſt omnia momento uidere: ſed ratiocinando gradatim a cognitis ad incognita uenire: Sed uide quid ſequatur: inde ubi uenere ad fauces graue olentis auerni.

Tollunt ſe celeres liquidumq; per aera lapſæ:
Sedibus optatis geminæ ſuper arbore ſidunt:

Nam quæ ad tantarum rerum cognitionem duces ſe præbent/eas rerum terrenarum contagionem id enim eſt auerni teter odor celerrimo uolatu effugere oportet. Duplex igitur uirtutum genus nos ad ueritatem ducit: quam ſine mora rapit æneas / ut eius luce ea quæ per infernum obſcuriſſima ſunt cernere poſſit. Deſcriptio uero auerni naturalem loci ſitũ demonſtrat. Neq; eſt quod ſacra ab ænea peracta in ſeriem noſtræ ſententiæ digerere laboremus. Inſeruiens enim ſuo argumento poeta eorum ſacrorum quæ ad necromantiam adhibeant ueteres explicat. Quod autem æneas nudo enſe iter aſſumere iubeat & ſi hoc in iiſdem ſacris obſeruare conſueuerint: tamen admonetur ipſe ut robuſto animo rem arduam aggrediatur. Aeneas itaq; ducem haud timidis uadentem paſſibus æquat. Nam quis non uideat: quod doctrina aliqua nobis oſtendit id quam celerrime quam diligentiſſime eſſe arripiendum. Erat autem iter per obſcura: uel quia ut dixi ueritatem in obſcuro abſtruſit natura: uel quia uitiorum ſedes procul a luce ſunt: Qui enim rationis lumine illuſtratur: is & uerum cognoſcit/& recte agit: illam autem qui amiſerint ſua natura ignorata in uitia incidunt. Appellat præterea domos plutonis uacuas & inania regna. Quo quid uerius dici poteſt? Eſt enim

nudiuſtertius manifeſtis rationibus conuictum mala uitiaq; nihil omnino eſſe : quando quidem nihil afferant / ſed bonum pellant. Hoc cum prudens uehemenſq; uates Perſius intelligeret : grauiſſime in eam exclamationem prorupit / O curas hominum / O quantum eſt in rebus inane : Vt autem quale eſſet ad uitia initium expreſſius poneret oſtendit in tantis tenebris non nihil tamen lucis apparuiſſe. Nam & ſi mentis cæcitate in uitium labamur : tamen circa principia non omne penitus lumen tollitur : Prius enim incontinentes efficimur quam in temperantiam cadamus. Miro autem iudicio quæ ſequuntur in inferorum ingreſſu ponit : Si enim ex ſententia eius quem ſequitur Platonis deſcenſum animorum in ſua corpora deſcribit / manifeſtum eſt animum qui hactenus omnium horum malorum expers fuerat in ea nunc omnia corporis contagione incidere : Omnes enim perturbationes inde ſentit : Luctu enim curiſq; angitur. Impendentia timet : morbos laboreſq; experitur : fame atq; egeſtate urgetur : omnibus deniq; quas ille enumerat calamitatibus præmitur : quas a corpore liber expertus unquam fuerat. Sin autem prolapſum animorum in uitia huiuſcemodi deſcenſu interpretari uolumus non multum diuerſa ratio erit : Quæ enim res tanta uelocitate commiſſum facinus conſequitur quam facti pœnitentia. Quæ autem pœnitet is ſine luctu eſſe non poteſt. Adde quod conſcientiæ ſtimulis aſſiduo purgatur neceſſe eſt : Vrgent enim illum aſſiduæ curæ : quæ ueluti ultrices furiæ pœnas flagitiorum ſeueriſſime extinguunt : Quod quam docte quam eleganter quam expreſſe poſuerit Iuuenalis quæſo recordamini. Exemplo enim inquit ille quocunq; malo committitur ipſi diſplicet autori prima hæc eſt ultio : quod ſe iudice nemo nocens abſoluitur. Ac paulo poſt : Nam ſcœlus intra ſe quicunq; cogitat ullum facti crimen habet. cedo ſi conata peregi perpetua anxietas nec menſæ tempore ceſſat. Iure igitur ultrices curæ ſunt in ueſtibulo poſitæ : Nec mirabimur ſi pallentes habitent morbi cum ſtoicorum acutiſſimas argumentationes intelligemus. Aiunt enim quemadmodum temperantia ſedeat appetitiones : & efficit ut illæ rectæ rationi pareant : conſeruatq; conſiderata iudicia mentis : ſic huic inimicam intemperantiam eſſe : eamq; omnem animi ſtatum inflammare cōturbare ac incitare : eoq; pacto omnes ex ea perturbationes gigni. Nam ueluti cum ſanguis in corpore corruptus eſt : aut pituitabilis uere redundat morbi ægrotationeſq; naſcuntur : ſic prauarum perturbationum diſſonantia animum ſanitate ſpoliat : uehementerq; perturbat : ex perturbationibus uero morbi conficiuntur quæ illi uocant : deinde ægrotationes quæ appellantur : Quapropter perturbatio quia inconſtanter turbideq; ſe iactant opiniones in motu ſemper eſt. Verum cum iam huiuſcemodi furor ac mentis concitatio inueterauerit : & tanquam in uenis medulliſq; inſederit : tum exiſtit morbus atq; ægrotatio. Nā cum ex falſa quadam opinione quæ plus tribuat diuitiis quam tribuendum ſit pecuniarum cupiditate inflammemur : nec adhibeatur continuo Socratica quædam medicina : quæ cupiditatem extinguat manat illa in uenas efficitq; eum morbum atq; ægrotationem quam auaritiam nuncupamus. Recte tu

quidem de morbis ut mihi uideris inquit Laurentius & ad locum explicandum appoſite: Non enim philoſophi ſolum / ut tu probe demonſtraſti: Sed & oratores & poetæ non corporis ſolum ſed & animi ſæpiſſime morbos dicunt. Ergo ut morbos inquit Baptiſta ad animum ita & ſenectutem recte referemus. Nam cum ipſe aciem roburq; mentis ueluti iuuentutem admiſerit: & ignauia ac torpore quodam ueluti ſenio tabeſcit / facile in uitia: hæc autem mors animorum eſt / eum cadere uidemus. Mala autem ſuada fames quidnam aliud quā auaritia deſignat: qua homines ad omne facinus impelluntur? Quænam enim res alia nobis ſuadet aut iniuſtiſſimis bellis innoxios populos laceſſere: aut cædes: & rapinas exercere: aut in latrociniis graſſari: aut uenena parare: aut fidem fallere: aut patriam atq; ciues prodere: niſi auri ſacra fames? Quod quidem ſi ita eſt eodem quoq; in loco erit ponenda turpis ægeſtas. Cū enim homines paupertatem: quam nemo ſapiens turpem exiſtimauit turpiſſimam putent: eamq; ueluti ſummum malum exhorreant / nihil repugnat: nullus pudor obſtat quin quo illam fugiant / omnia uenalia habeant / nec abſunt terribiles uiſu formæ letumq; laboſq;: Nam qui a luce exules in his tenebris uerſantur: nihil præter deſidioſum ocium quærunt: Nec meminerunt homines ad agendum atq; ſpeculandum natos nullum laborem / qui quidem honeſtati adiunctus ſit eſſe fugiendum: De lœto uero ſic accipe. Philoſophi qui circa prudentiæ acquiſitionem uerſantur animaduertunt corpus ſi ſocium ad rem agendam aſſumatur maximo ſibi eſſe impedimento: Senſus enim qui a corpore ſunt nihil in ſe ueritatis: nihil ſinceri / ut recte de his rebus iudicare ualeant in ſe continent: Ex quo fit ut animus ſi illis ad inueſtigandum utatur: ſæpe decipiatur: & illorum illecebris ebrius nihil proſpiciat. Quapropter mentem quam maxime poſſunt a ſenſibus: & a corpore ſeuocant. Ait enim in eo qui phedon inſcribitur Plato nos tum deniq; beatos futuros ſi a corporeis abſtrahamur: ac deo ſimiles reddamur. Hoc autem quid aliud quā mori eſſe dicemus? Quapropter ſi huiuſcemodi uiri dum uiuunt mori meditantur: uenientem ne mortem illos trepidaturos cenſebis? Stulti autem qui nihil præter corpus nouerūt: iniquiſſimo animo illud diſſolui patientur. Recte igitur is quem totiens nomino Plato / ut illos philoſophos ſic iſtos philoſomatos appellat: Quæ omnia cū probe noſſet Maro non illas terribiles formas eſſe: ſed uideri terribiles dixit. Reliqua uero quæ enumerantur & ſopor & mala mentis gaudia ac poſtremo bellum / furiæ & diſcordia ad eandem rationem quicunq; uel mediocri ingenio uir fuerit facile referet. Nam qui in uitio eſt is tanquam ſomnolentus ad omnem honeſtam rationem obtorpeſcit: Neq; ullam uoluptatem niſi de rebus turpibus capit. bellum autem ac diſcordiam non modo cum aliis: ſed ſecum gerit: cum aliud libido aliud auaritia ſibi uelit. Deſidia illum ad ocium: ambitio uero ad labores aduocet. Qua animi diſtractiōe ueluti furiis exagitatur. In ultimi autem deſcriptione idem quod & paulo ſupra oſtenderat pulcherrimo nūc ac omnino poetico figmēto depigit. Ipſa enim in medio poſita magnū ſpatiū occupat: fructū aūt nullū præbet: ſed ſola umbra nos delectat: ſic & turpe facinus ea nobis oñdit: quæ nihil ſolidi habeāt: & quæ cū magna uideant / nihil ſint: ut phry

gii æſopi exemplo relicto corpore umbram ſectemur: Quod eo quoq; expreſſius notat cum addat in ſingulis frondibus ſingula inſidere ſomnia: atq; ea quidem uana: Nihil leuius/nihil mutabilius eſt frondibus: Ea autem in quibus ſummum bonum reponunt ſtulti: & quorum gratia rapinas fraudes multaq; alia flagitia patrant: ut honores diuitias ac reliqua aſſequantur: in qua fortunæ temeritate poſita ſit/ & quã facile mutentur atq; defluant: nemo eſt qui ignoret: Quæ etiam uanis ſomniis ueriſſime comparantur. Sunt eodem in loco plurima monſtra non temere poſita: Nam ſi ea monſtra dicimus quæ præter naturæ legem eueniunt/cuncta flagitia uero nomine monſtra appellabuntur/cum præter rationis legem qua ſola homines ſumus exoriantur. Merito autem Ixionis filii putantur centauri: nam ille contempta iuſtitia abruptoq; humanitatis uinculo populos liberos iugo tyrannidis oppreſſit: Quapropter eius cogitationes a principio aliquid humanitatis præferentes in immanitatem atq; efferitatem quandam tandem degenerant: Non inſcite igitur Plutarchus demonſtrat/huiuſcemodi homines tanquam ſimulachro uirtutis adhærentes/nihil ſincerum/nihil rectum/ſed mixta omnia atq; nota facere: Cum ſuam quiſq; uoluptatem ſequatur/ſummis perturbationibus ad ſuos impetus delatus: Prolixior ſim quã rerum multitudo poſtulat: ſi utranq; ſcyllam proſequar: in iiſq; nimias cupiditates exprimi oſtendam: nam Hydra ad dolos fraudeſq; referri facile poteſt. Fuit enim Hydra Platone teſte ſophiſta calidiſſimus: nam cũ ueri inueſtigandi duplex modus ſit per ueras alter alter per ſophiſticas rationes hydrã cauilloſas atq; deceptrices argumentationes ponimus: Cuius uno capite cæſo plura renaſcantur. Nam una confutata ratione ille ſuis argutiis plurimos ſubiungit. Hanc autem Hercules igne id eſt ingenii feruore extinguit. Neq; eſt quod & hoc inter monſtra enumerandum neges: Nam ut uera dialectica ab omnibus doctiſſimis ſummopere ſemper approbata eſt: ſic hanc captioſam grauiſſimi ſemper uiri abhominati ſunt: Chimeram aut ad iracundiam: Gorgones ad uoluptatum illecebras/quibus ſtulti in ſaxum conuerti iccirco dicuntur/quia nimis illas obſtupeſcunt. Prudentes uero & Palladis ægide & Mercurii gladio facile interimunt referri quis nõ uideat: Briarei autem ac reliquorum qui aduerſus deos bella geſſerunt/fabulam rectiſſime interpretatur Cicero/cum id nihil aliud ſit quã bene monenti naturæ repugnare: Gerion uero ſi græcum nomen interpreteris/terræ litem exprimet. Lis autem æterna eſt terræ id eſt corporis aduerſus ſpiritum. Erit ita q; Gerion pars effœminatior animi a ſenſibus profecta: quæ in homine uitioſo uniuerſæ animæ imperat. Quapropter quoniam ſunt tres animæ partes/tribus illum inſulis imperaſſe fabulantur: cuius canis icciro biceps eſt: quia & cupiditate ſimul & timore laborat. His igitur monſtris perterrefactus Aeneas uim parabat. At Sybilla hominem commouefaciens ea omnia ſimulachra uana eſſe oſtendit: Illaq; non ui ſuperanda/ſed ratione cognoſcenda: cognitaq; fugienda iubet. Poſt huiuſcemodi monſtra ad Acherontem & cocytum deuenitur: de quibus fluminibus & ſi paulo ſupra dictum ſit: ea tamẽ alia quadã rõne proſequamur. A cõcupiſcentia nr̃a ueluti a fonte manat aqua:

quæ ſtygem paludē efficit. Ne a concupiſcentia primū ꝓuenit cogitatio/deinde actio qua peccamus: Acheron poſt hæc concitatior fluuius eſt: nam per eum exprimitur motus ad flagitia: hic autem poſt cogitationem excitatur: Neq̧ præter rationem eſt quod illum ingenti tumultu ferri Seneca dicat: Non enim poteſt animus ſine ſtrepitu reluctantis conſcientiæ in facinus ferri: Quoniam autem huiuſcemodi peccandi deliberatione uoluntas in uitium tranſit: iccirco in hoc flumine nauiculam nautamq̧ ponunt. Poſt uero huiuſcemodi tranſitum id autem eſt poſt peccatum/ſequitur mœror/quem refert ipſa ſtyx. poſtremo maior luctus qui eſt cocytus. Vt igitur ponatur ante oculos iſta (ut ita loquar) gradatio: primo loco eſt conſcientiæ motus: ſecundo deliberatio ſuſcipiendi flagitii: poſt hanc mœror ac demum maior luctus: primum itaq̧ ac tertium ſtyx ſignificat/ſecundum Acheron: quartum cocytus. Sūmopere me hæc delectant inquit LAVRENTIVS. neq̧ me offendit quod eoſdem fluuios non ad unā/ſed ad plures rationes transferas. Videmus enim & grauiſſimos in noſtra theologia locos uariis modis a doctiſſimis uiris interpretari. Habes igitur de fluminibus inquit BAPTISTA: Nunc quid ſibi Charon uelit/conſiderandū cenſeo: Nam portitor has horrendas aquas: & flumina ſeruat terribili ſqualore charon: cui plurima mento Canicies inculta iacet. uerum ut res ſuo ordine progrediatur/non nautam ſolum: ſed & nauem ſimul interpretabimur: Sit igitur nauis uolūtas: ſit nauta libere uoluntatis arbitrium: Nauis rurſus cōto in ſuum cu ſum dirigitur. Hic electionem exprimit: ipſa enim electione liberum arbitrium uoluntatem dirigit: Quin & per uela cæleſtes inclinationes non erit abſurdum intelligere: Nam quo cæli inclinant/id libenter eligimus: niſi illis ſeſe ratio opponat: cuius tanta uis eſt/ut etiam ſyderibus dominetur. Pergrata hæc ſunt quæ dicis inquit LAVREntius. Video enim te chriſtianorum dogma retinere: ut tamen mathematicos oīno nō irrideas: Sed ſequere obſecro: Senex eſt charō inquit BAPTISTA: qm̄ aīa ſi nō tēpore ut Platonici: quos ſequit᷑ poeta/uolūt dignitate ſaltem & origine prior eſt corpore. Adde qd᷑ æterna eſt: æternitate aūt nihil antiquius: Quapropter & arbitriū liberū in illis æternū: Sed cruda deo uiridiſq̧ ſenectus: qa nūquam deficit. Eſt aūt terribili ſqualore & ex humeris ſordidus illi amictus dependet. Quæ omnia ad corpus rectiſſime ni fallor referuntur: corpus enim ueluti ueſtimentum eſt animæ: quod aſſiduo mutatur ueteraſcit: ac tādem tabeſcit. Addit duplicem oculis flammam: quia liberi eſt arbitrii ad utrum uelit flecti/& ad rationis fulgorem/& ad cupiditatum ardorem. non temere autem nec ſine exactiſſima quadam ratione herebi noctiſq̧ filius eſt Charon: Ceſſet enim nox in nobis quæ nihil aliud eſt niſi ipſæ tenebræ/quæ ab inſcitia proueniūt/nulla erit cōſultatiōe opus: mens enim ſūmū bonū perſpicue noſceret: & in illud ſine ulla dubitatione ferret᷑. nūquam enim eligimus neceſſaria/ac ſublata dubitatiōe oīs conſultatio ceſſat: Quapropter qui iam in tertio uirtutū genere ſunt: quas purgati animi appellant/ii prudentia in rege delectu nō utunt᷑: ſed præter ea quæ ſūt uera bona nihil nouerūt: eaq̧ ſola intuent᷑. Herebus igitur quod uerbū græce ab obſcuritate originem ducit: ita ſeſe rationi opponit ut opus ſit cōſultatiōe: Quoniā uero (ut mō dicebā) nemo de neceſſarus con

ſulit:oportuit hanc uim ea libertate donatam eſſe:ut aut de pluribus unum/aut de uno ſit ne agendum pro ſuo arbitrio decernat. Hoc ſi ita eſt a gratia dicitur Charon. Nihil enim liberius eſt gratia cum ſua ſponte proueniat:non autem ex cuiuſquam merito debeatur. Quapropter cogi nullo pacto uult:atq; ea de cauſa cum Aeneam per tacitum nemus uenire uidet:ſic prior alloquitur:Quiſquis es armatus qui noſtra ad limina tẽdis/Fare age quid uenias iſthinc & comprime greſſum. Nam cum etiam rationem ad ſe uenire uideat liberum arbitrium:Non ante illam admittere uult quam diſcutiat diligentius quid ſibi agendũ ſit. Quapropter addit:Nec uero alcidem me ſum lætatus euntem accepiſſe lacu: quia ne ad uirtutem quidem trahi uult liberum arbitrium. Verum antea conſultat: Et poſt conſultationem delectum adhibet:Quam quidem rem animaduertens ſybilla/ſtatim ſubiicit:Nullæ hic inſidiæ nec uim tela ferunt:& ut appareat illum non cogi/ſed per conſultationem perſuaderi aureum ramum oſtendit:Ille autẽ ad uiſam ſapientiam libenter conuertitur:& de natura hactenus. Nauis uero ex cæruleo colore conſtat:Ille autem ex albo nigroq; conficitur. Contẽplator enim inter inſcitiam atq; cognitionem uerſatur. Non enim mouetur quiſpiam ad inueſtigandum niſi aliquid uideat:Rurſus cum omnia in ea re uiderit deſinit ſpeculari. Eadem fere ratione futilis fingitur:perceptis enim percipienda adnectit: Si autem futilis & rimoſa. Nam antea quam habeatur perfecta rerum cognitio/non erit ita perpetua rerum ſeries/ ut nullum intermedium relinquat: Animas uero quas ut Aeneam recipiat e naui pellit:omnes animorum affectus qui rationi aduerſantur/interpretandas opinor. Sed uos fortaſſe nimis curioſam nimiſq; ineptam huiuſcemodi interpretationem exiſtimabitis:cum ita minute etiam minima proſequar. An tu te curioſum aut iſta minuta appellas inquit LAVRENTIVS:quæ etiam ſi nimis ingenioſe elicienda eſſent:digna tamen ſunt in quibus elabores:Nunc uero cum ſe ultro offerant/quis ea repudiet? Quin igitur proſequere:& quæ diſputationi noſtræ quadrant ne præteri. Atq; in primis quid ſibi Cerberus uelit/nobis aperi:Nam & quod cymba gemuerit:& quod rimoſa inultam paludem acceperit: ego niſi tu aliter ſentias ſic accipio/ut in altero ſpeculationis difficultatem:in altero terrenarum uoluptatum illecebras: quæ furtim dum uitia ſpeculamur interfluunt/exprimere uoluerit:Promptum per immortalem deum ingenium/& ad omnia uerſatile in te eſſe uideo o LAVTENTI inquit BAPTISTA:neq; commodius iſta me interpretari potuiſſe fateor:Ad cerberũ autem de quo audire cupis /paulo poſt ueniam:Interim pauca quæ omiſſa ſunt/percurramus: Ad nautam omnes confluunt animæ: ornantq; primæ transfluuium portari:tenduntq; manus ripæ ulterioris amore: Hic igitur concurſus hoc ut puto ſignificat omnes natura ſcire cupimus: natura autem non omnes admittit: quia liberum mentis arbitrium non omnes ad ſpeculationẽ admittit: nam quod in humatorum animæ centum annos uagentur: de ægyptiorum conſuetudine tractum:& Seruius & Seneca affirmant: Quam rem deinde Orpheus ad inferos tranſtulit: Vehementer uero quadrat Palinurum a ſybilla ſeuere caſtigari: nefas enim eſt eum appetitum ad ueri inueſtigationem traducere/qui aduerſus rationem contumax ſit: Sed redeo ad Aeneã:quẽ

tandem charon ad alteram ripam incolumem traducit. Ipſe enim poſt diuturnũ certamen rationis & appetitus in ſpeculationem traducitur. Q uo in loco nouum aduerſus ſe bellum excitari ſentit. Cerberus enim hæc ingens latratu regna trifauci perſonat aduerſo recubans immanis in antro. Sed animaduerte quã paruo negocio omnia a Sybilla pacata reddantur: Offam enim latranti cani porrigit Q ua uorata ille in ſomnum incidit. Q uapropter occupat æneas aditum cuſtode ſepulto: Cerberum igitur ea fortaſſe ratione tricipitem poetæ tradiderũt: quoniam illum terram quæ trifariam diuiditur/interpretantur. dicuntq; græce quaſi Omnia enim corpora uorat terra: quãdo quidem in ea omnia recidunt. Si igitur terra eſt cerberus: quis non uideat poetã noſtrum per cerberi latratus noſtri corporis indigentiam exprimere uoluiſſe. Cũ enim ad rerum magnarum cognitionem erigimur: hoc profecto agimus: ut mentem quoad eius fieri poteſt a ſenſibus ſeuocemus: emoriq; diſcamus: non tamen ex huiuſcemodi mortis cõmentatione intereat corpus neceſſe putes: ſed eſt illius ratio habenda. Reclamat enim ne ſibi neceſſaria ſubtrahas: Inſurgitq; trifauci latratu. Tribus enim rebus indiget cibo potu ac ſomno: In quibus niſi ſatis illi a nobis fiat adeo obſtrepet/ut nihil egregium meditari ſinat. Q uamobrem nullo pacto negligenda eſt cura corporis: ſimpliciter tamen modeſte ac omnino ſobrie/reficiendum: ut cum laboribus ſupereſſe poſſit: nimio tamen luxu contumax aduerſus animum non reddatur: paucis enim natura contenta eſt: atq; ea huiuſcemodi ſunt/ut ſine labore: ſine ſumptu facile comparentur. Nam ne fortaſſe ad ea re me te reuocare credas quibus Cinicus cõtẽtus eſſe poſſit: cui crudum olus nullo etiam ſale cõditum ſuauiſſimas epulas præbere poſſit: audi ea quibus uoluptatum patronus Epicurus acquieſcit: Num ipſe minus uiliſſimo panno: quam aut purpurea aut coccina ueſte a frigore defendi exiſtimat. nũ ſitim niſi chio aut cretẽſi uino extingui: num famem niſi exquiſitiſſimis regiiſq; dapibus ſedari poſſe putat: Epicurus inquam qui in corporis uoluptate ſummum bonum ponit nullũ aliud pulmentum in cœna præter famem ac ſitim quæſiuit: quem etiam legimꝰ ad panem raro quicquam præter caſeum addere ſolitum. Ficedulas autem ac pauones reliquaq; illa flagitia quæ & Macrobius in pontificalibus ſuorum tempoꝝ cœnis deteſtatur: & nos noſtra tempeſtate in romanorum præſulum dapibus ſine ſumma indignatione ac gemitu meminiſſe non poſſumus ueluti pernitioſiſſima monſtra exhorrebat: Q ua quidem in re ego te mi LAVRENTI ſicut in cæteris temperantiæ partibus ſumma laude dignum puto: Nam præter id quod plurimos iam annos ut iuncturarum articulorumq; dolores effugias: uinum non bibis nonne pro miraculo haberi poteſt/ut tu in tanta rerum omnium affluentia: in tanto urbis noſtræ luxu: in frequentibus lautiſſimiſq; propter aſſiduas hoſpitalitates & crebra ſodalitia tuæ domus conuiuiis nihil in tuum uictum niſi ſimplex ac populare ſumas: Q uæ dum cogito redeunt mihi ad memoriam ea quoq; quæ de Federico Vrbinatum principe non ſolum audiui: ſed etiam propter antiquum hoſpitium & ueterem amicitiã ſæpiſſime uidi: In quo duce (& ſi plurimæ aliæ) ea magnitudine uirtutes eluceſcant/ut ueluti ſolis radiis minora ſydera euaneſcunt: ita hæc illarum ſplendore obruatur: tamen quis non obſtupeſcat tã

ſi uiri cõtinẽtiam ac ſobrietatẽ:nõ dicam in caſtris ubi uita ſolet eſſe durior:& rerum ſæpe inopia nullũ inter ſummũ ducẽ ac extremos lyxas & calones diſcrimen eſſe patit᷑:ſed domi quoq; ac in aula:in qua cũ oĩa ornamenta paria ſuæ fortunæ ſeſe offerant:nec uſq̃ aut liberalitas/aut magnificẽtia deſideret᷑: tamẽ diſcũbente illo nulli aut pãtalabo aut nomẽtano/ſed & philoſopho & oratori locus relinquitur.Ipſe enim a primis annis uini parciſſimus fuit:cuius uſum paulatim intermittendo eo progreſſus eſt/ut iam diu illud omiſerit/nemo eſt qui communioribus epulis/nemo qui ſimplicioribus ueſcatur/quibus dum corporis uires reſtauran᷑ ſuauiſſimis interim doctoꝝ uirorum diſputationibus animus alitur.Itaq; euenit perſæpe & dum ſingulis annis ualitudinis ociandiq; cauſa romanos autumnos effugiens ad illum diuertor:uidear mihi a Sardanapalli cœnis in Alcinoi conuiuium incidiſſe/& ad aliquem ſocraticum hoſpitem deueniſſe:in quo priſcæ continentiæ ueſtigia tam uehementer me delectãt/quãtum noſtroꝝ hominum qui rubris nigriſq; galeris:ac niueis riciniis totius ſanctitatis doctrinam ꝓfitent᷑ luxus laſciuiaq; exagitat.Pudet enim pudet mi Laurenti pigetq; noſtroꝝ morum cũ in totius rei publicæ chriſtianæ curiam in qua integra religione maximaq; doctrina nonnullos optimos patres & tanto ſenatu dignos eſſe non negauerim/iis hominibus aditum quotidie patere uideam:quos ego tunc demum ſenatorium ordinem romæ iure obtinere cenſerem/ſi Heliogabalus ab inferis reductus rurſus imperaret.Verum cũ hæc me alio in loco deploraſſe meminerim agamus quod iſtat. Atq; naturam noſtram minimis cõtẽtam eſſe intelligamus.Quod cũ exprimere cupet Maro Sybillam quæ uera doctrina eſt inducit offam in qua & aridũ & humeſcens ſimul alimẽtum ſit/Cerbero porrigẽtem/qua facile & famem ſitimq; ſedet:& in ſomnũ incidat.Aureũ ꝓfecto præceptũ.Nam qui aut lautiſſimis epulis corpori indulget:aut uaria uina exqrit ipſa crapula atq; ebrietate & corpus contumax ſibi reddit/& animi aciem ita hebetat/ut nihil altũ ſuſpicere poſſit. Optima quidem ſunt iſta quæ dicis inqt LAVRENTIVS.Verum de Cerbero non idem poetas omnes ſentire uideo:Maro enim eum canem ita latrãtem inducit/ut non egredi ſed ingredi cupientibus aduerſet᷑:cuius qdem rei rationem optime a te expoſitam eſſe intelligo.Nam huiuſcemodi corporis indigentia non iis allatrat qui ad corpus curãdum redeũt:ſed iis qui illo neglecto ad ueri cognitionẽ cõuertant᷑ Itaq; ut dixi ego qd Maro ſibi uelit plane tenere uideor:Verũ cum apud Heſiodum poetam ut te non fugit nobiliſſimum legerim Cerberum ueniẽtibus cauda auribuſq; blandiri:Exire uero neminẽ pati:In inſidiis enim deliteſcẽs:quemcũq; extra ianuam offendat:ſtatim morſu laniat: nõ intelligo quo nam modo hæc oĩno inter ſe diuerſa non ſint niſi fortaſſe alium ad inferos deſcẽſum Heſiodus alium Maro exprimere uoluerit.Ingenioſe tu quidem inquit BAPTISTA:Deſcendit enim ad inferos æneas:qa in uitioꝝ cognitionẽ tẽdit:Quod ſi ita eſt ingredienti aduerſabit᷑ Cerberus:odit enim hæc corpus:Fac aũt aliũ nõ ut mali naturam cognoſcat inferos petere:ſed in ipſa uitia labi auribus & cauda blãdiet᷑ Cerberus: qppe qui illũ ingredi cupiat:Nam qd aliud moliunt᷑:quid aliud conant᷑ perditi hoĩes niſi ut tricipitis belluæ non ſolũ indigẽtiæ ſatiſfaciãt:ſed oẽs uoluptates expleant:Quod ſi idẽ iſti nõnunq̃ pditã uitã reliquere:id enim eſt inferos egredi.

tenetit tũc latrat tunc mordet canis. Recte igit᷑ addubitaſti. Recti us aũt dubitatio nem ſoluiſti. Sed ut ad Maronis cerberum redeam facile ille ſimp liciſſimis epulis acquieuit: Aeneas autem celer ripam euadit: Non enim lente & cum ſegnitie hæc adeunda ſunt: ſed omni contentione atq; ardore capeſſenda. Q uoniam aut or do in rebus huiuſcemodi eſt ut primo uitia cognoſcant᷑. Cognita deinde effugiã tur: ut poſtremo illis purgati rerum diuinarum in quibus ſummum bonum con ſiſtit idonei contemplatores efficiamur/erat illi totius humanæ uitæ curſus men te repetendus/ut perſpicue intelligeret nõ ſolum quãto ſe ſcelere aſtringãt qui no biliore ſui parte neglecta in uno corpore: & in iis quæ a corpore ſunt uoluptatib9 ſpem omnem reponunt. Verum etiam quãta miſeria opprimant᷑. Earũ enim uir tutum armis quibus ſolis uictores euadere potuiſſent penitus exuti crudeliſſimis fortunæ ictibus nudos ſeſe obiiciunt/& ut cætera aduerſa/quæ innumera quoti die accidunt omittam/mortem ipſam quæ ſingulis horarum momentis impẽdet ueluti ſummum omnium malorum exhorrẽt. Q ui quidem mœtus etiam ſi nul la alia pturbatione afficiaris ipſe unus nos nunq̃ reſpirare ſinit. Q uapropter hãc ſæpe ipſos infantes in primo uitæ limine petere oſtẽdit. Hãc & in fontibus p uim inferri edocet. Hãc & ſibi ipſis eos afferre demonſtrat: qui adeo imbecillo animo ſunt/ut grauiſſimis quibuſdam pturbationibus ſe pares gerere nequeãt. Q uæ q dem omnia diligenter intuens æneas decernit tãdem hoc in primis ſapienti præ ſtandum eſſe ut culpa uacet/mortem autem ipſam inter naturæ munera enume ret/cum ex ea nõ ſolum nihil mali nobis id eſt animis noſtris eueniãt / ſed contra ſummum bonum/quoniã a tam tetro carcere ſoluti in noſtram naturã redeam9. Q ua qdem ratione fateri cogemur amice atq; indulgenter cũ illis eſſe actum qui antea ad huiuſcemodi miſeriis erepti ſint/quam in eas inciderint/diuinũq; omni no munus illud in cleobim/& bitonẽ a Iunone collatum: qui pro ſũma in ipſam deam atq; in matrem pietate mortem cõſecuti ſint/ Cæteriſq; omnibus nationi bus ac populis ſapiẽtiores eſſe trauſos putabimus/ii enim populi in thracia ſunt qui ſuorum ortum multis lachrimis ac lamentationibus excipiunt: quot mala il lis in uita euentura ſint enumerãtes. Obitum uero omni genere lætitiæ ꝓſequun tur. Cogitant enim quot ærũnis q̃ uariis grauibuſq; fortunæ caſibus morte libera ti ſint. Huiuſcemodi igitur rationibus paulatim æneas mœtum mortis deponit: Q uin ſi aut ſe aut quempiam bonum uirum ſupplicio morte ue per ſummã in iuriam peti uidebit non ſtultiſſime ut Xantbippe illa de ſocrate ſaltẽ merenti hoc eueniret dicet. Sed quod uerum eſſe ſapientes norunt ſtulti uero negant a nemi ne niſi a ſe ipſo quenq̃ lædi poſſe affirmabit: neq; quicq̃ quod turpitudine careat in malis enumerabit. Q uin & ſocratica argumentatione cõuincet quicũq; iniu ſte crudeliterq; in alium egerit non illum ſed ſe ipſum iniuria afficere. Eos autem omni odio inſectandos ducet/qui animum immortalem & ſuapte natura ita ro buſtum/ut humana omnia contẽnere poſſit adeo ſua ſtultitia eneruauerit: adeo praua conſuetudine imbecillum reddit: ut fœmineo amore incẽſus in eum pau latim furorem prolapſus ſit: ut ſibi ipſe manus attulerit: & morte q̃ ſummum eſ ſe malum putabat: id quo urgebatur malum effugere tentauerit. Q ua quidem in re primum ignauiam atq; inertiam eorum damnat: quia ſua culpa in eum ſibi

dinoſum amorem inciderint quem Plato ab humanis morbis natum affirmat: quoniam illi eo ſoli afficiant̃ qui uentri ac ſomno dediti: & diuinitatẽ ſuã quam erroris denſis tenebris obrui permiſerũt penitus obliti nihil præter caducã: & aut morbo aut ætate cito perituram corporis formam reſpiciunt. Quamobrem bis peccant. Nam & a principio ſuo deſidioſo ocio ac libidinoſa laſciuia effectum eſt ut in rem ſollicitudine plenam inciderint. Deinde cum morbum ſua culpa cõtractum diutius pati nequeant: ſumma ſe impietate aſtringunt qui a ſummo deo in corpus ueluti in cuſtodiam miſſi in iuſſu ipſius illud deſerunt. Speculat̃ poſt hæc extremam eorum hominum inſaniam/qui cum per ſummam iuſtitiam in tranquillo ſecuroq; ocio degere poſſent/per ſummam tamẽ iniuriam ac impietatẽ pacem perturbare/ac omnia miſcere maluerũt. Nam aut nulla iniuria affecti ipſi ultro auaritia ambitione ue impulſi ferro igni fraude nihil tale merentes laceſſerũt/aut ipſi laceſſiti nihil de iure quod hominis ꝓprium eſt diſceptantes ad uim quæ ferarum eſt ſe contulerunt: Hinc genus humanum cui per cõcordiam in ſummo ocio uiuere licuerat aſſiduo miſceri uidemus: Hinc multarum regionum populationes & infinitoꝝ mortalium cædes oriri aĩaduertimus: ut cum undiq; quæcũq; nobis calamitates eueniũt colligerimus: nulla homini q̃ homo acerbior peſtis inueniat̃: Vides igit̃ q̃ exacta ſapiẽtia hæc oĩa poeticis figmẽtis exponantur. Quæ quidem quoniam huiuſcemodi eſſe animaduertit/ut & cum ſcelere fiant/& poſſint etiam uitio carere/placuit ut una ac ſimplici cõmuniq; uia iretur. Cum autẽ a Deiphœbo iam diſceſſum fuerit/quoniã eam iam ſeſe contẽplanda offerũt/quæ aut penitus flagitioſa ſint/aut ꝓcul ab omni ſcelere ſolam uirtutem contineãt duplicem iam eſſe uiam oportet: ut altera in ſiniſtram ad uitia deflectatur: Altera uero in dextram ad uirtutes deueniat̃. Hoc igit̃ inquit LAVRENTIVS & Pythagoram illum exprimere uoluiſſe crediderim: qui litteram y adinuenit. Quod nõ latuit Perſius poeta/cuius eſt illud. Et uitæ neſcius error Deduxit trepidas ramoſa incompita mentes. Iſthuc ipſum inquit BAPTISTA. Sed uideamus quæ ſequãtur. Aeneas ſub rupe ſiniſtra mœnia lata uidet triplici circũdata muro. Mirifica ꝑfecto tartarorum deſcriptio. Locus enim exprimendus iam eſt in quo uaria ſcelera puniantur. Hæc græci tartara ab eo quod eſt taratti: id enim eſt perturbare: ex ꝑturbationibus enim uitia oriunt̃: eademq; perturbatam ſemper peccatoris mentem tenent: Includuntur autem triplici muro: quia non una ac ſimplici uia ſed triplici peccamus. primo enim quodam ſolo animi motu ab deprauata uolũtate ſcelus concipimus. Secundo deinceps loco accedit actus. Qui poſtremo iterum atq; iterum multotienſq; repetitus habitum obducit. Quamobrem hæc tria in tartaris iure expreſſit poeta quæ procul a uiro beato eſſe teſtatur ſacrorum carminũ uates. Ille enim ſtatim a principio ſic ordit̃: Beatus uir/qui non abiit in conſilio impiorum. Vides iam motum primum animi ad ſcelus. Deinde & in uia peccatorũ non ſtetit. Quid enim aliud uia eſt niſi ipſa actio rei: quæ ſæpius repetita nõ amplius in motu eſt: ſed iam ſedem ſibi ponit & reſidet in habitu iam conſtabilito. Recte igit̃ & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Quod autem flammifluo phlegethonthis flumine tartara ambiant̃: minime abſurde dixit. Oſtendit enim ardorem iracundiæ: & animorum æſtus quibus id hominum genus aſſiduo torretur:

Tantum enim eſt uitiorum odium/ut & qui illis delectati ſunt tandem pœniten tiam deducti uitam præteritam damnent: uehementerq; oderint: ſibi uero ipſis acerrime iraſcantur. Nam tu demum claſſes tranſiſſe dies lucemq; paluſtrem: Ca ptiui tamen unico habitus detenti inuiti trahuntur atq; ira furoreq; exeduntur. Q uapropter rapidus flammis ambit torrentibus omnis: Tartareus phlegethon. Nulla enim fornax/nulla fabrorum officina magis exæſtuat quam ſceleratorum mens. Nam ſaxa a flumine contorta oſtendunt quam graues quam moleſti ſint huiuſcemodi motus atq; exagitationes. Addit ad hæc portam munitiſſimã & ſoli do adamante columnas: quibus locum ita munitum reddit: ut neq; uirorum ne q; cælicolarum ui effringi poſſit: Q uid ergo ſibi uult doctiſſimus uir: Nempe hoc ut puto uiros flagitioſos ac perditos cum in tartara deuenerint: id autem eſt cum longo habitu ſcelerum mancipia effecti ſint/nullis uirorum monitis: nullis diuinis præceptis: nulla deniq; ſyderum clementia inde eripi poſſe. Q uapro pter iure tales homines & latini perditos / & græci aſotos appellant. Erit igitur in quit LAVRENTIVS amiſſum in illis liberum mentis arbitrium / ut & ſi uelint ad uirtutem redire nequeant. Video & in hoc ingenii tui acumen inquit BAPTI STA. Nam breui interrogatiuncula illa omnia concitaſti: quæ a grauiſſimis phi loſophis de uoluntario deq; inuoluntario quæri ſolent. Q ua quidem in re nõ ſolum ingenium laudo/ſed conſilium quoq; uehementer approbo. Nam cum multa ſeſe tibi offerant: quæ ſine cuiuſquam auxilio ipſe tibi ſoluere poſſis / ea tamen ab alio dici mauis/ut & modeſtiæ quod nihil tibi arroges: & igenii quod prudenter interroges ſimul laudem feras. Verum facile ita huic loco occurretur ſi dicemus non uoluiſſe poetam ineuitabilem neceſſitatem/ſed eam difficultatẽ quæ impoſſibilitati proxima ſit demonſtrare. Sed fac etiam (ſi placet) omnem ex cidendi facultatem adimere. Non tamen dicemus flagitia quæ committunt in uoluntaria eſſe. quando illorum principium uoluntarium fuit. Nouit enim in continens peccare cum adulterium committit: poteſtq; abſtinere ſi uult. Peccat igitur uolens donec aſſiduis huiuſcemodi deprauatis actionibus eo perueniat/ut contracta iam intemperantia etiam ſi uelit abſtinere non poſſit/non tamen inui tus dicetur peccaſſe/quamuis tunc nolit quoniam licuerat a principio/modo uo luiſſet in firmum illum intemperantiæ habitum non deuenire: Q uapropter nõ magis inuitus peccaſſe dicetur/q̃ qui ſua ſponte in quempiam lapidem iaciat de inde pœnitentia ductus reuocaret ſi poſſet lapidem: qui per aerem fertur quoni am noller hominem ferire. Ferit igitur & bene uolens: quoniam initium a ſua uoluntate fuit. Sed hæc latius apud Ariſtotelem in libro de moribus diſputata inuenies. Itaq; redeo ad æneam: qui ut uides urbem ipſam non ingredit᷑. Nam qui uitia ſpeculantur non uerſantur inter uitia. Illorum uero uim atq; naturam a Sybilla (nam cuncta edocet doctrina) penitus intelligit. Procul tamen in limi ne Tyſiphonem uidet. ponit igitur furias in limine tartari/de quibꝰ plæraq; quæ a poetis finguntur uelutĩ notiſſima omittam. Plane autem conſtat placuiſſe pri ſcis ſcriptoribus quicunq; maiori flagitio ſe obſtrinxerint a furiis uexari: ut in Horeſtis Alcmeoniſq; matricidio uidemus. Q uo in loco quidnam aliud expri munt furiæ: niſi inquietudinem ac potius uexationem quandam turbulentiſ

ſimam mentis noſtræ/ quæ commiſſi flagitii recordatione ſeſe aſſiduo dedant. Nam prima hæc eſt ultio quod ſe iudice nemo nocens abſoluitur. Vt enim leges/ut iudicia/ut dedecus/ut infamiam effugias: nemo uiderit: nemo audierit. Qui teſtis citari poſſit adeſt tamen ipſa conſcientia: quæ te urget: inſectatur: in iudicium rapit. grauiſſimum teſtimonium dicit: conuincit denicꝫ: Nam ne ab eodem Iuuenale diſcedam / ſe iudice: nemo nocens abſoluitur. Hæc igit̃ ſunt illa flagella: hi ſerpentum morſus quibus furiæ nos exagitant. Habes de furiis: Cum autem uaria ſcelera: atcꝫ flagitia explicanda eſſent: ea quæ omnium grauiſſima exiſtunt a principio enumerat. Impietatem in deos / atcꝫ ſuperbiam in homines. Nam & titaniam prolem & geminos aloidas & Salmoneum & deorum & hominum contemptores intelligimus. Titii autem uulturem cũ quem paulo ante dicebam / conſcientiæ cruciatum doctiores interpretantur. Ille enim ueluti ſæuiſſimus ſcelerum uindex: quæ flagitio obnoxia ſunt inteſtina aſſiduo rimatur: & dum commiſſa in mentem reducit in intima præcordia corrodit / curaſcꝫ aſſiduo excitat / nec reſpirandi ſpatium præbet / laphitas uero & Ixionem tyrannidis exemplar eſſe uult / quos ſuper atra ſilex iam/ iam lapſura cadenti imminet aſſimilis: Nunquam enim ſine impendentis mali expectatione uiuunt. Quod & Dionyſius ille Syracuſanus Damodi familiari ſuo illum beatiſſimum putanti probe oſtendit / cum illum ita inter lautiſſimas epulas ac pretioſa unguenta collocaſſet / ut tamen metu enſis a lacunari ſupra caput equina ſeta pendentis nulla poſſet uoluptate affici. Verum hæc multo melius noſcunt homines quam detur modo imperii acquirendi facultas: euitare ſciant. Nec uero difficile eſt intelligere quid ſibi uelint epulæ ante ora paratæ regifico luxu: cur furiarum maxima iuxta accubat: & manibus prohibet contingere menſas: Necꝫ enim uerius necꝫ expreſſius auaritiam notare potuit: quæ in eam homines dementiam protrahit / ut cum plurima congeſſerint / tum maxime fame perire malint / quam congeſta minuere. Quare & pulchre Oratius Tantalo illos comparat / qui apud inferos conſtitutus in maxima aquarum pomorumcꝫ copia ſiti famecꝫ torqueatur. Pulchre etiam & illud: Congeſtis undicꝫ ſaccis indormis inhians & tanquam parcere ſacris cogeris / pictis tanquam gaudere tabellis. Magna profecto hominum ſtultitia qui non norunt harum rerum poſſeſſionem non propter ſe expeti/ſed propter illarum uſum. Quapropter bona illa non recte/utilia autem recte appellamus. Sed nimis multa quando multis iam in locis de auaritia diximus / itacꝫ reliqua uideamus: Saxum enim ingens ii uoluunt: Quorum uita per ſummam miſeriam in eo uerſatur: ut ſemper ea petant: ea moliri tentent/quæ ſupra aut naturam aut fortunam ſuam conſtituta efficere nequeant: omneſcꝫ eorum conatus irriti inefficaceſcꝫ ſint. Rotarum uero radiis deſtricti pendere non e iu re dicuntur: qui nihil ratione & conſilio præuidentes: nihil uirtute explicantes a deo ſe fortunæ committunt/ut eius caſibus ueluti inter eurypi fluctibus iactati: aſſiduo rotentur. necꝫ uirtutem ullam habent in quam ueluti in tutum tranquillumcꝫ portum ſeſe recipere poſſint. Huiuſcemodi igitur uitia ac reliqua quæ plu

rima uariaq; ſunt edocet Aeneam Sybilla / doctumq; ſtatim ut ſe illis expiet admonet : ut purus campos elyſios ingredi poſſit. Quis igitur Maronem a Platonis dogmate diſcedere dicat. Ille enim cum ſummum bonum in diuinarum rerum cognitione poſuiſſet : proptereaq; cenſeret omni uirtutum genere excellere eum oportere : qui cum ſit futurus beatus / tamen ab iis incipiendum eſſe oſtendit quæ ſint in uita & moribus poſitæ. Cum enim diuina / quæ puriſſima & ab omni labe corporea impolluta ſunt impurus nemo attingere ualeat: per huiuſcemodi uirtutes expiemur neceſſe eſt / illis enim & uitia cognoſcimus : & cognita abhominamur : atq; puriſſimi rediti cæleſtia ac immortalia egredi poſſumus: Hac igitur ratione impulſus Maro cum ad ſummum bonum perducere hominem uelit : ita Aeneam inſtituendum curat : ut primo uitia omnia edoceat / deinde illis eum expiatum ad campos elyſios perducat. Cognita enim uitiorum turpitudine ſtatim eorum odium nos irrepit : quæ quidem prima omnino ſapientia eſt. Auditus enim ad illam / eſt ut ſtultitia careamus. Sed tu neſcio quid mirabundus tecum animo uoluis : iſthuc ipſum inquit LAVRENTIVS. Sed uide quantum tibi ex tua diſputatione debeam. Dum enim mihi planum reddere Maronem tentas : idq; efficis eodem tempore in noſtri ciuis diuinum poema inducis. Nunc enim demum perſpicio quid ſibi uelit Danthes / qui primum ad inferos deſcendat : atq; inde emergens nullam aliam uiam niſi per purgatoria loca ad cælum inueniat : Macte uirtutis adoleſcens inquit BAPTISTA : qui non ea ſolum quæ dicam & ſi difficilia ſint facile accipias. Sed quadam ſimilitudine ductus inde ad alia accedas / ut cum ille maximam laudem ex diligentiſſima quadam & ingenii artificiq; plena imitatione aſſecutus ſit : tu quoq; non mediocrem laudem merearis. qui hæc omnia / quanquam uehementer diſſimulata ſint in illo poeta recognoſcas. Ego uero inquit. L. quantum ex hoc merear ipſe iudicabis : quanquam uerior ne nimio in me amore lapſus noſtrum hoc ingenium longe pluris facias / quã oportet. illud tamen & ſi alienum a propoſito ſermone uideatur / non omittam. Tu autem quod dicam ea ratione a me dictũ credas uelim / non ut meum ueluti decretum in tanta reponam / ſed ut iudicium tuum quod ego omnium reliquorum iudicio antepono meis uerbis eliciam. Ego a prima pene pueritia ex utriuſq; parentis inſtituto adeo familiare uniuerſum opus florentini poetæ mihi reddidi / ut pauci omnino ſint in eo loci quos ego ſiquando illi huiuſcemodi oblectamenti genus requirerent / non facile ad uerbum exprimerem. Sed quid poteram puer ex tam diuino uate ꝑter mera uerba percipere. Nunc autem cum uniuerſum rei argumentũ mente percurro ſumma admiratione eius uiri ingenium proſequor. Nã cũ in opere ſuo texendo pauca omnino fila de uirgiliana tela mutuari uideat᷑ : tamen inde oĩa pene ſint. Quãobrem nunc id demum intelligo / quod nos ex Ciceronis ꝓcepto ſæpenumero Lãdinus admonere ſolet eẽ in aliquo imitãdo diligẽtem oĩno rationẽ adhibendã. Neq; enim id agendum uti idem ſimus qui ſunt iniquos imitamur. Sed eorum ita ſimiles : ut ipſa ſimilitudo uix illa quidem neq; niſi a doctis intelligatur. Sed tu ſi uidetur ad inceptum redi. Cum igitur inquit. B.

omnibus iam uitiis expiatum Aeneam ad earum rerum cognitionem Maro deducturus eſſet: quæ in cælis ſunt non cælum ſed elyſios campos nominat. Miro profecto ingenio uates / & qui eodem tempore & figmento ſuo & ueritati inſeruiat: Nam & ſi apud inferos poetarum more heroas relegaſſet: tamen ut hæc omnia de cælo illum ſentire animaduertamus largiorem ætherem: ac ſuum ſolem ſuaq; ſydera illis tribuit / ut cum a figmento nuſquam diſcedat philoſophiæ tamen ueritatem proſequatur. Nos autem ſi quos uiros ille in cælos reponat diligentius conſiderabimus: ea omnia quæ primo diſputationis die de utroq; uitæ genere a nobis expoſita ſunt acutiſſime illum eſſe complexum animaduertemus / ut & qui in rerum cognitione religioſe / & qui in actionibus ac uita ciuili iuſte uerſati ſint digni omnino exiſtant: qui in cælumueluti in originem ſuam redeant: Quapropter & Orpheum & Muſeum ac reliquos qui caſti fuerunt ſacerdotes: qui phœbo digna locuti uerum reliquis aperire potuerunt: qui uariarum artiũ inuentione uitam excultiorem reddiderunt tanquam ſpeculatores commemorat. Neq; tamen eos obmittit qui aut piis armis aut conſilio opera induſtria atq; auctoritate rem publicam defenderunt: & in ciuili ac ſociali uita uerſati ſunt. Huiuſcemodi itaq; animos ab omni corporea contagione expiatos cum ſimpliciſſimæ & omnino incorporeæ naturæ ſint: & maximarum rerum capaces exiſtant: nullis locorum anguſtiis circũſcriptos / nullis regionum terminis incluſos eum animaduertat / ſed liberrime per omnes mundi oras uagare uideat: ita Muſeum loquentem inducit: ut oſtendat nulli eſſe certam domum / Quin & cum ita ſcribit quæ gratia currum: armorumq; uiuis fuit quæ cura nitentes paſcere equos eadem ſequitur tellure repoſtos. demonſtrat non eſſe ſe immemorem eorũ quæ & diuinus Plato: & platonicus Cicero de animis noſtris ſentit. Cenſent enim adminiſtratores rerum.p. cum in cælum recepti fuerint regendorum hominum curam non deponere. Neq; ſolum ii qui iuſte pieq; uixerunt eodem auctore iiſdem ſtudiis detinentur corpore exuti: quibus dum uita manebat delectabantur: Verum flagitioſorum quoq; animi / quoniam multum ex ſordibus quibus intra corpora ſe fœdauerunt / ſecum inde trahunt a priſtinis curis diſcedere nequeunt. Vidiſtis ni fallor longum quidem iter / ac difficultatibus erroribuſq; plenum: ſed quo tandem uir uirtutis amator finem diu concupitum attigerit. Per uarios enim caſus per tot diſcrimina rerum in italiam tendam: & in quietas ſedes deuenit Aeneas. Quem quidem ſi imitabimur & nos corporeis peſtibus liberati / & nitido uirtutum fonte irrigati eodem uitæ genere & dum intra hæc corpora uerſabuntur animi noſtri gaudebimus / & cum inde uoluerint in noſtram originem reuerſi æterno æuo fruemur. Quæ cum ita a BAPTISTA dicta fuiſſent: ut diſputationi finem impoſuiſſe uideretur / nihil poſſum inquit LAVRENTIVS in tam longo ſermone deſiderare. Nam a principio ad hunc uſq; locum ita perpetuo tenore diſputatio perducta eſt: ut nihil aut interruptũ / aut diuulſum / aut præcipitatũ: in quo inter mediũ aliquod relictũ omiſſum ue ſit q̃ri poſſũ. Sũt eni oĩa mirabili ſerie colligata / & eo ordĩe cõtexta: ut nihil inde demi poſſint: quin quæ reliquũtur manca ſint futura: & nihil addi qd'

quidem ſi abſit /multopere requirendũ uideat̃.Ignoſcens tamen nimiæ cupidi tati noſtræ/ſi id nunc requiram:quod cũ uehementer mihi planum reddi cupiã id neq; hactenus a te expoſitũ intelligã:neq; locũ in quo deinceps exponi poſſit relictũ uideã:Expectabam enim non modo ſuſpenſo uerum etiam anxio animo quid tu de iis ſentires:quæ ſuſpiciens Anchiſes ſuo ordine pandit. Tu uero dum reliqua inter diſputandum ſuis quæq; locis diſtribuis/illa nõ ueluti familiaria in iuſte eiecta:ſed tanquã aliena ſine ulla iniuria excluſa procul a tua diſputatione amouiſti. Q uapropter incertus ſum quid agam:Nam neq; audeo te longa ora tione defatigatum quicquã præterea rogare:neq; is quæ ſcire cupio æquo ani mo poſſũ carere. Hic arridens BAPTISTA meminiſſe inquit te oportet o Lau renti nos huiuſcemodi terminis uniuerſam quæſtionem circũſcripſiſſe : ut quæ ambagibus quibuſdam/atq; allegoriæ figmentis obſcurata eſſent aperienda pro poneremus:tu autem ea requiris quæ ſuis uerbis ſine ullo figmento enarrãtur. Ego tamen non ita exacta ratione tecum agam/ut quod ex pacto debetur/ id ſo lum enumerem : Sed præter id gratis aliquid in ea liberalitate accedere uolo : Id igitur quod Maro ut Principio cælum ac terras:campoſq; liquentes: Lucentem q; globum lunæ titaniaq; aſtra:Spiritus intus alit : huiuſcemodi eſt ut ſtoicorũ de diis opinionem referat:Longum eſſe ſi nunc omnium antiquorum philoſo phorum de diis immortalibus ſententias referam : Q uæ quidem tam diuerſæ tãq; inter ſe aduerſæ ſunt/ut totidem pene reperiantur/quot ſunt eorum qui ſcri pſerunt capita:Non enim ſingulæ ſolum familiæ ſingulas ſentẽtias excogitarũt: Sed ſæpe inter ſe eiuſdem ſectæ uiri uehementer de re ipſa diſſentiunt. Verum ut reliqua ad præſens miſſa faciam & ad ea quæ præſenti inquiſitioni conſentanea ſunt deueniam:plæriq; ſtoicorum:ſed præſertim eorum princeps Zeno uniuer ſum mundi globum mentem & ratione & ſumma ſapientia præditã habere cre diderunt /eamq; eſſe ignem quendam puriſſimum ac tenuiſſimũ . At ueluti ani mi noſtri per ſui corporis particulas oẽs diffunduntur/ita illũ per oĩa mundi mẽ bra ueluti genitale ſemen unde cuncta procreantur/penetrare:quippe qui uigor ſemenq; ſit omniũ procreandorum. Virgilius igitur quáuis ui reliquis a Platone ſuo nunquã diſcedat/tamẽ cum uidiſſet Chryſippũ in eo quem de natura deoꝝ ſcripſit libro Orphei muſei Heſiodi atq; Homeri fabellas ita interpretari/ut idẽ priſcos olim poetas ſenſiſſe conetur oſtendere:quod multis poſtea annis ſtoici ſenſerunt:ſtatuit hac in re ne ab iis poetis quorum ſimilis eſſe cupiebat diſſimi lis putaretur/& ipſe porticum fulcire ac ſtoicis adhærere.Nã Platonis longe alia ſententia eſt.Ponit enim deũ penitus incorporeum:atq; extra omnem materiã/ omnemq; mundum in ipſo cæli dorſo exiſtentem. Q uapropter illũ hypercoſ mion appellat:quoniam eſſentia ſua ſupra cæli uerticem maneat:cum tamen ui ac prouidentia nuſquam abſit.ſed omnia circũſpiciens etiam minima curet.In phædro enim ait.Magnus in cælo Iupiter citans alatum currum incedit.Primus exornans cuncta.Eodemq; in libro demonſtrat locum illum neminem adhuc laudaſſe poetarum:nec unquam pro dignitate laudaturum.Q uamobrem cum Platonici deum extra mundum ponant:quibus etiam Ariſtotelici aſſentiuntur: Stoici aũt illũ per omnẽ ut dixi mundum diffundãt. qs nõ uiderit Virgilium

eum deum quem in porticu uiderat deſcripſiſſe: animoſq; noſtros illius particu las eſſe a Chryſippo accepiſſe. Cũ autem prouidentiam dei multis in locis proſe quatur: nuſquam a Platone diſcedit. Non enim idem omnes ſentiunt. Quæras fortaſſe quid de mundo ſentiat Plato. Cenſet quidem animam eũ habere/a qua reliquorum animantium animæ ſint. hominum autem animos ab eo deo quẽ paulo ante dixi creari: & ratione exornari uult: Corpus autem atq; cæteras oẽs uires/quas præter rationem in his eſſe ſcimus homini ab animo mundi eſſe ſcri bit. Eſt enim ille dei uicarius: cui ſylua uniuerſa ueluti ſua prouincia demãdata ſit. Itaq; illi uitã motumq; præbet/non ſua ui aut facultate/ſed quicquid agit id ueluti dei inſtrumentũ agit. Declinat igitur paululum de uia Maro: atq; a Pla tone ſuo diſcedit. Cum autem dei prouidentiã plurimis locis proſequitur: illi totus adhæret. Non enim idem omnes ſentiunt. Sunt enim in fortunæ qui caſi bus omnia ponant: & nullo credãt mundum rectore moueri. Qua in ſenten tia Leucippum abderitem/eiuſq; conciuẽ Democritum: Protagoram quoq; & Theodorum ac Epicurum reperias: Sunt itidem qui Ariſtotelem ſecuti non ita ocioſum deũ ponãt: ut nihil omnino curare dicant. Illius tamen prouidentia lu næ orbem deſcendere nõ credunt: Sunt deniq; & tertii qui & ſi uniuerſum per tingere illam uelint maxima tamen dũtaxat curare/minima uero omnino negli gere opinent̃. At Plato ut cuncta a deo facta putat/ſic cuncta illum curare exiſti mat: Atq; hæc de deo. Orbẽ uero quo uiciſſim animos noſtros ab inferis ad cor pus: atq; inde rurſus ad inferos tranſire ſcribit ab academia eſſe non negamus: Verum ſi latius de re huiuſcemodi diſſerendum propoſuiſſemus: extant multo diuiniora quæ a tãto philoſopho de aĩoꝝ corpore diſceſſu ꝓferre poſſimus: Sed difficile oĩno eſt tam breui tempore res arduas/& longa diligentiq; oratione ex plicandas his anguſtiis includere. Itaq; quod ſolum inſtat/id agamus. Inuenies igitur apud Platonicos cũ mille annos apud inferos fuerint animi hominũ ad corpora illos redire: atq; inde uiciſſim ad inferos remeare. Idq; totiens facere do nec duodecim annoꝝ milia tranſierint. Hunc enim orbẽ perfectũ exiſtimãt. Nã eo ſpatio penitus purgari aĩos credũt: ꝓptereaq; poſſe illos tũ demũ purgatos/in ſuam originẽ & ad cæleſtes ſedes redire: Quod ſiquis fuerit qui philoſophiæ ſe dedat: huic tã facilis purgatio obuenit: ut liceat ei poſt tria annoꝝ milia ad ſupe ros euolare: Addũt etiã ſiqs religioſe oĩno uixerit: eũ ante mille annos & purga ri/& purgatũ ſtatim in ſuã originẽ redire: Eſt præterea quẽ magnũ annũ appel lãt: quẽ tũc finiri credunt cum ſol una cũ luna ac quinq; reliquis erratilibus ſtel lis ad eãdẽ zodiaci partẽ redierint. Exacto igitur hoc tpis circuitu: quẽ & ſi uaria ſit doctorũ de illo uirorũ ſententia/ſex tamen ac triginta millibus annorũ confi ci plæriq; credidere. cenſet Plotinus omniũ hominũ animas ad eundẽ uitæ habi tũ redituras. Hæc igit̃ & qualia ſint/& quãti facienda/facile ex eo libro percipi es/quẽ nõdũ expolitũ in manibus hic noſter Marſilius habet: nec adhuc edidit. Verũ ego cum apud ipſum in fighinenſi diuertiſſem/caſu in eũ incidẽs aperui/ locoſq; quoſdam ſũma cum uoluptate percurri. Res omnino magna eſt LAV rẽti/& magnis ingenii uiribus tractata/& prorſus digna in qua labores. Poterit enim nõ ſolum maxima ac pulcherrima & homini ſe ipſum noſſe cupienti per

neceſſaria te docere: ſed in ſummam quoq; admirationem rapere. Scribit enim non phyſice (ut plæriq; ſolent) ſed metaphyſice de animorũ noſtrorũ immortalitate/ut plane poſſit de ea re omnem dubitationem amouere: Quem librum cũ leges/& hæc quæ de Marone requiris: & plæraq; alia quæ nos paulo ante diuiniſſima eſſe non ſumus mentiti/facile cognoſces: Quæ quidem res facit ut in iis quæ poſtulaſti breuior q̃ uelles/fortaſſe fuerim. Nihil tamen eſt quod breuitati ſuccenſeas. Nam cum ea requireres/quæ nullis eius diſputationis quam pepigeramus cancellis includerentur/poteram illa meo iure ſilentio præterire. Itaq; id facile ſi forte obiiciatur diluam. Apud uos uero doctiſſimi uiri quo modo me purgem non inuenio. Video enim dum poſtulanti LAVRENTIO nihil denego/duplicis errati culpam incidiſſe. Nam quid me aut loquacius fingi poteſt/qui quarto iam die ea eruditiſſimis auribus ueſtris inculcare non deſinam: quæ qua doctrina eſtis/uobis quã mihi notiora ſint: aut audacius excogitari: qui im præmeditatus ad diſſerendum de iis rebus acceſſerim/quæ a doctiſſimis iiſdẽq; diu præmeditatis uiris uix ſatis eleganter/pro ſua dignitate explicari ſoleant. Immo quid humanius/quid tua facilitate dignius reſpondit Alamãnus effici potuit quam ea nobis ocioſis diſſerere/quæ tamen magnis uehementerq; urgentibus occupationibus præponere non dubitaremus. Nos autem inquit Petrus acciaiolus/uolo enim & pro fratre meo reſpondere ne optare quidem id auſi eſſemus: quod ultro nobis arridens fortuna attulit: ut tu tali præditus ſapientia atq; eloquentia uir ea de duplici quæſtione primis duobus diebus breuiter perſpicue: abſoluteq; in unum congereres: quæ non niſi per ſummum laborem: ſũmamq; induſtriam ex multis ac uariis ſcriptoribus erui poſſunt. Nam Maronis diligentiſſima atq; multiplici doctrina referta interpretatio/in qua tertio ac quarto iam die uerſaris: tum quia pulcherrima/tum quia inaudita accidit nõ minori ſtupore: quã delectatione nos affecit. Non poſſũt ſatis pro ſua dignitate laudari quæ a te dicta ſunt inquit Antonius: Sed utinam Baptiſta quoniam reliquam ætatem Romæ conſumpſiſti/hanc tandem ſenectutem patriæ uel optanti cõdonare/uel illã tanquã a ſuo ciue exigenti corpore uelis ut ſæpius te de magnis rebus diſputantem audientes ciues tui doctiores indies melioreſq; reddantur: Verum has ego huius Marci partes eẽ duco: Te enim pro ea quæ illi tecũ intercedit neceſſitudine modo nitat' facile in ſuã ſententiã traducturum confido. Quin iſthuc iã diu ago inquit Marcus: nec prius deſinã quã aut rõnibus impetrauero/aut præcibus exornauero/aut defatigando extorſero: Sed ut confido multum me in ea re iuuabit LAVRENTII ac Iuliani ingeniũ ac ſtudiũ. Nã cũ multũ iam in litteris uterq; ꝓfecerit: ſitq; multarũ rerũ addiſcẽdaꝝ ardentiſſima cupiditas: cũq; cætera illis & a natura & a fortuna adiumẽta ad rẽ perficiendam abunde aſſint: nõ patiet' ille diu adoleſcentibus/quos cariſſimos habet/operam ſuã deſiderari. At q liceat mõ iqt BAPTIſta ego talib9 adoleſcẽtib9 nunq̃ deero: Sed ſurgamus iã/& qm̃ primo mane uobis ẽ in urbẽ redeũdũ. Intellexiſti eni pau lo añ Laurẽtiũ publicis lr̃is accerſiri/qd' reliquũ diei eſt ualitudini ĩpẽdamus.

Quæſtionũ Camaldulẽſiũ Chriſtophori Lãdini florẽtini
Quarti & ultimi libri Finis. Cum Priuilegio.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google